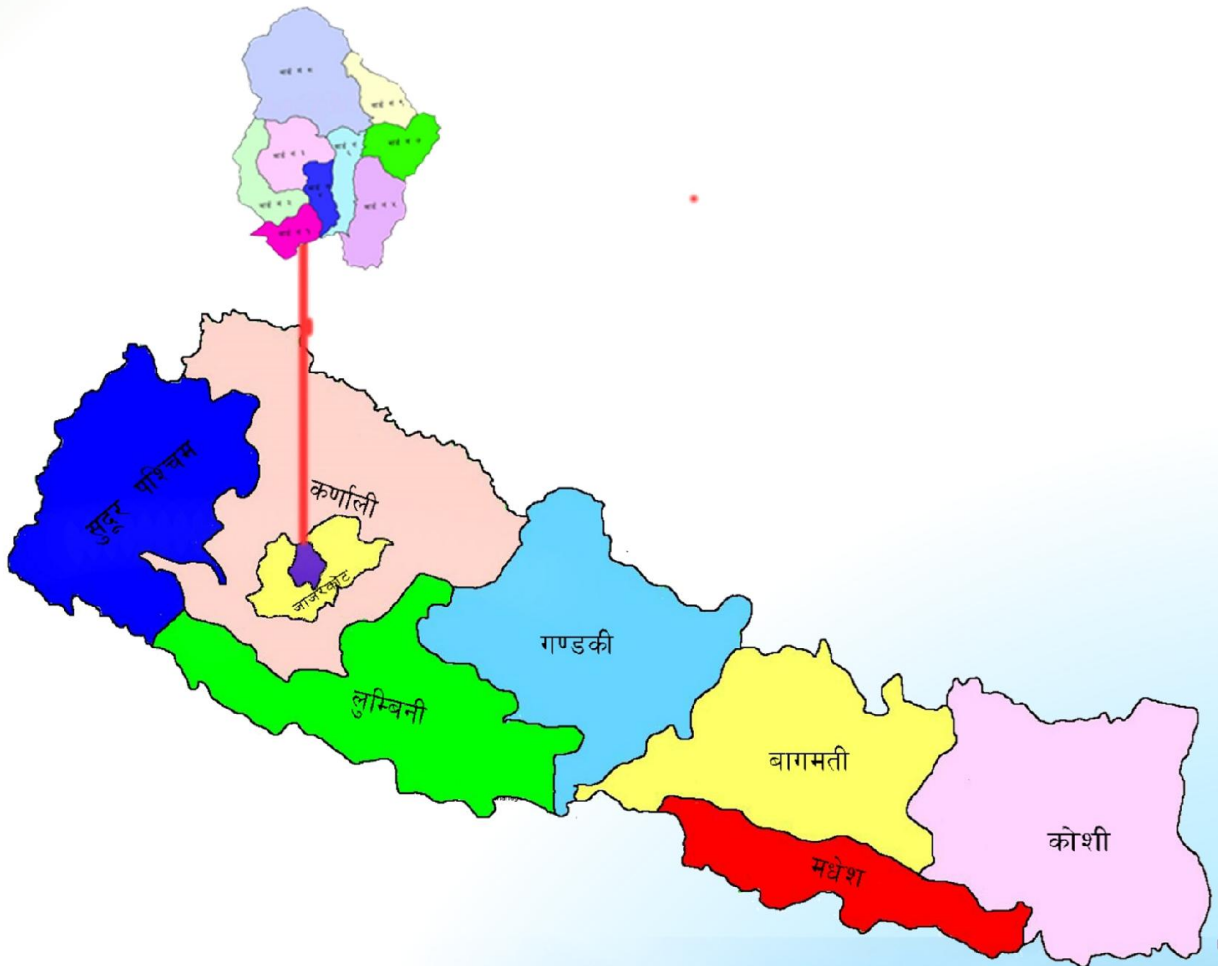

आवधिक गाउँ विकास योजना

२०८०/०८१-२०८४/०८५

कुशे गाउँपालिका

जाजरकोट
कर्णाली प्रदेश

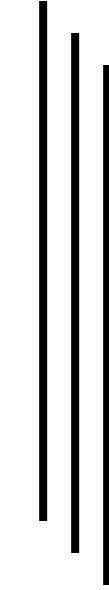
" शिक्षा,स्वास्थ्य,सम्पदा,प्रविधियुक्त कृषि र पूर्वाधार
सामाजिक सद्भाव,सम्मानित श्रम,कुशे समृद्धिको आधार"

कुशे गाउँपालिका

आवधिक गाउँ विकास योजना

२०८०/०८१-२०८४/०८५

परामर्श सेवा

इन्सेल्फ वेस्टर्न नेपाल प्रा लि

Email: inselfwesternnp@gmail.com

नेपालगञ्ज वाँके

कुशे गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिका कार्यालय

थर्पु भार्मा जाजरकोट

कर्णाली प्रदेश नेपाल

२०७३

मेरो भन्नु

नेपालको संविधान २०७२ ले नेपाललाई संघीय संरचनामा पुनःसंरचित गरेर स्थानीय तहहरूलाई एक स्वशासित, अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला संस्थाका रूपमा स्थापित गरेको छ। पुनसंरचना संगसंगै स्थानीय स्तरको समग्र विकासको जिम्मेवारी स्थानीय तहमा आएको छ। यो एक ऐतिहासिक अवसर हो भने यस अवसरको सदुपयोग गरेर समग्र पालिकाको सकारात्मक रूपान्तरण हाम्रो दायित्व, जिम्मेवारी र कर्तव्य हो। तिन तहको सरकारमध्ये जनताको दिनानुदिनका अवस्थसँग प्रत्यक्ष रूपमा सरोकार र साझेदारी गर्ने सरकारका रूपमा रहेको स्थानीय सरकारसामु स्थानीय विकास र सम्वृद्धिका लागि महत्वपूर्ण जिम्मेवारीहरू छन्।

साँस्कृतिक तथा प्राकृतिक सम्पदाले भरिपूर्ण कुशे गाउँपालिकामा मं दोश्रो कार्यकालको लागि निर्वाचित भएको अध्यक्ष हुँ। संघीयताको सुरुवात संगै निर्वाचित भएको पहिलो कार्यकाल सामान्यतया सिकाइमा नै वित्यो। धेरै ज्ञान हासिल गर्ने अवसर प्राप्त भयो। गाउँपालिकाको छाप गोजीमा वोकेर सदरमुकाममा एउटा कोठामा कार्यालय संचालन गरेर वस्दा भोगेका भोगाइ र अनुभवलाई पूर्णरूपमा उपयोग गर्दै आगामी कार्यकालको लागि निर्वाचित गराइपाउँ भन्ने मेरो प्रस्तावलाई जनताले स्वीकार गर्नु भएकोले म त्यो विश्वासलाई व्यवहारमा उतार्न चाहन्छु। त्यसको लागि सवैभन्दा पहिले यो गाउँपालिकाको दीर्घकालिन लक्ष निर्धारण गरी त्यसैको आधारमा विकास प्रकृयालाई अगाडी वढाउने अभिप्रायले यो गाउँपालिकाको आवधिक योजना तयारी गरिएकोछ। "शिक्षा,स्वास्थ्य,सम्पदा,प्रविधियुक्त कृषि र पूर्वाधार" सामाजिक सद्भाव,सम्मानित श्रम,कुशे समृद्धिको आधार" को सपनालाई आत्मामा राखेर हरेक वर्षका नीति कार्यक्रम हरू निर्माण गरिनेछ र भावी पुस्ताले उल्लेखित सपनाको स्वाद ग्रहण गर्न पाउनेछन् भन्ने विश्वास लिएकोछु।

अन्तमा कुशे गाउँपालिकाको आवधिक योजना (आ.व. २०८०/०८०- २०८४/०८५) बनाउन प्राविधिक सहयोग गर्नुहुने Inself western Nepal pvt Ltd ,यसका कार्यकारी अध्यक्ष गंगाबहादुर शाही,योजना तर्जुमा विशेषज्ञ एवम प्रतिनिधि सभाका सम्माननीय सभामुखका स्वकीय सचिव केशव ढुंगेल विषय विज्ञ रत्न बुढा फिल्ड संयोजक तुलसि अधिकारी सहित यो कार्यमा संलग्न सम्पूर्ण गाउँपालिका परिवार लाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु।

हरिचन्द्र वस्नेत
गाउँपालिका अध्यक्ष

कुशे गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिका कार्यालय
थर्पु भार्मा जाजरकोट
कर्णाली प्रदेश नेपाल
२०७३

मेरो भनाई

नेपालको संविधानले नेपाललाई संघीय संरचनामा पुनःसंरचित गरेर स्थानीय तहहरूलाई एक स्वशासित, अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला संस्थाका रूपमा स्थापित गरेको छ । तीन तहको सरकार मध्ये जनताको दिनानुदिनका अवस्थासँग प्रत्यक्ष रूपमा सरोकार र साझेदारी गर्ने सरकारका रूपमा रहेको स्थानीय सरकार सामु स्थानीय विकास र सम्वृद्धिका लागि महत्वपूर्ण जिम्मेवारीहरू छन् ।

मैले यो गाउँपालिकाको वडा नौ को वडाध्यक्ष भएर एक कार्यकाल विताए, संघीयताको सुरुवात संगैको प्रतिनिधि भएको हुनाले कानूनी आधार तयार गर्दै वित्तो अव उपाध्यक्ष भएर यो गाउँपालिकाको नेतृत्व गर्दा मलाई पथ प्रदर्शन गर्ने २ जना गुरुहरू हुनेछन्: अनुभवी अध्यक्ष ज्यू र यो आवधिक योजना । हाम्रो हरेक कदमलाई सही बाटोमा लैजानका लागि बीच बीचमा पुगेर समीक्षा गर्नका लागि यो आवधिक योजनाले साथ दिनेछ भने दिनानु दिनका कृयाकलापहरूलाई कार्यान्वयनमा लैजानका लागि अध्यक्ष ज्यूले पथ प्रदर्शन गर्नुहुनेछ । आवधिक योजनाका साथमा गाउँपालिकाको नेतृत्वदायी जिम्मेवारीले थप परिपक्व बनाएकोछ ।

कर्णाली प्रदेशको "समृद्ध कर्णाली, सुखारी कर्णालीवासी" बनाउने दिर्घकालीन सोच कार्यान्वयन गर्न जाजरकोट जिल्लाको कुशे गाउँपालिकाले पनि आफ्नो पंचवर्षीय आवधिक योजनामा " शिक्षा, स्वास्थ्य, सम्पदा, प्रविधियुक्त कृषि र पूर्वाधार" सामाजिक सद्भाव, सम्मानित श्रम, कुशे समृद्धिको आधार" दिर्घकालिन सोच बनाएको छ । कुशे गाउँपालिकाको विकास गर्न यहाँको सडक बत्ति र सिंचाई जस्ता पूर्वाधारहरूको विकास हुनु जरुरी छ भने सामाजिक विकास झन आवश्यक छ । जंगलको अधिक प्रयोग गर्न सकिने अवस्था छ । ७५ प्रतिशत भन्दा बढी जंगल भएको यो गाउँपालिका वन पैदावारको समुचित उपयोग बाट समृद्ध बन्न सक्छ यसका लागि प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाहरूको समुचित उपयोग र प्रचार प्रसारको जरुरी छ यी सबै विषयलाई अत्यन्तै सुक्ष्म विश्लेषण गरेर तयार गरेको यो आवधिक योजना साँच्चै नै कुशे गाउँपालिकाको पथ प्रदर्शक बन्नेछ भन्नेमा विश्वस्त छु ।

अन्त्यमा यो आवधिक योजना बनाउन अहोरात्र खटेर काम गर्नुहुने Inself western Nepal pvt ltd टीम प्रति उच्च सम्मान व्यक्त गर्दछु ।

देविकाकुमारी सिंह
गाउँपालिका उपाध्यक्ष

कुशे गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिका कार्यालय
थर्पु भार्मा जाजरकोट
कर्णाली प्रदेश नेपाल
२०७३

दुई शब्द

राज्यको पुर्नसंरचना संगै स्थानीय सरकारको रूपमा कुशे गाउँपालिकाले आफ्नो पहिचान कायम गर्न सफल भएको छ । विगतमा कर्णाली प्रदेश जाजरकोट जिल्लाको कुशे गाउँपालिका जिल्लाकै दूर्गम भनेर चिनिने गरिन्थ्यो । तर आफ्नो विगतको यो छविलाई कुशे गाउँपालिकाले बदलिदिएको छ । सामाजिक आर्थिक तथा भौतिक विकासको गतिलाई तीव्र बनाउँदै गाउँपालिका समृद्धिको बाटोमा अघि बढेको छ । विकास र समृद्धिको बाटोलाई थप मजबुद बनाउने क्रममा कुशे गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना तयार गरी प्रस्तुत गर्न पाउँदा व्यक्तिगत रूपमा म आफू र समग्र गाउँपालिका परिवार हर्षित छ ।

मं यही गाउँपालिकाको नागरिक हुँ । मेरो प्रशासनिक जिम्मेवारी संगै सामाजिक जिम्मेवारी पनि रहन्छ । यहाँका हरेक विकासका गतिविधिको लाभग्राही म पनि हो त्यसैले पनि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतमा मेरो जिम्मेवारी सामान्यतया धेरै छ । यो गाउँपालिकाको समृद्धिका लागि हामीले लामो छलफल पश्चात तय गरेको दीर्घकालीन सोच साँच्चै नै यो गाउँपालिकाको समृद्धि संग जोडिएको छ । " शिक्षा, स्वास्थ्य, सम्पदा, प्रविधियुक्त कृषि र पूर्वाधार " सामाजिक सद्भाव, सम्मानित श्रम, कुशे समृद्धिको आधार " यो नारालाई कार्यान्वयन गर्न अत्यन्तै सुक्ष्म विश्लेषण गर्ने विज्ञ टोलीको मेहेनतले हामीलाई झन धेरै उर्जा थपेको छ । नयाँ अनुहारका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुलाई नेतृत्व गर्ने अनुभवी अध्यक्ष हरिचन्द्र वस्नेत को कुशे गाउँपालिका लाई केही गरौं भन्ने हुटुहुटी तथा युवा जोस जाँगरले भरिपूर्ण कर्मचारीहरु हरुको संयुक्त पहलमा चाडै नै कुशे गाउँपालिकाले आफ्नो मुहार फेर्ने छ भन्नेमा विश्वस्त रहेकोछु ।

अन्तमा कुशे गाउँपालिकाको आवधिक योजना (आ.व. २०७९/८०- २०८४/०८५) बनाउन मेहेनतका साथ खट्नुहुने Inself western Nepal pvt ltd का कार्यकारी अध्यक्ष गंगा बहादुर शाही यो आवधिक योजनाको समग्र प्राविधिक पक्ष हेर्ने योजना तर्जुमा विशेषज्ञ तथा प्रतिनिधि सभाका सम्माननीय सभामुख का स्वकीय सचिव केशवराज ढुंगेल लगायतको टीम, गाउँ पालिकाका सबै शाखा प्रमुख सहित कर्मचारीहरु, जनप्रतिनिधिज्यू हरू सबैमा हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दै यो आवधिक योजना कार्यान्वयनको लागि विशेष पहल गर्ने प्रतिवद्धता समेत व्यक्त गर्दछु ।

लालभक्त शाही
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषय सूची
परिच्छेद - १

परिचय	१
१.१.पृष्ठभूमि	१
१.२ आवधिक योजनाको उद्देश्य	१
१.३ आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया	२
१.३.१ निर्देशक समिति तथा विषयगत समितिहरूसंग छलफल	३
१.३.२ गाउँपालिका स्तरीय गोष्ठी	३
१.३.३ पार्श्वचित्रको पुनरावलोकन तथा विश्लेषण	३
१.३.४ अन्य प्रकाशनहरूको अध्ययन तथा विश्लेषण	३
१.३.५ स्रोत व्यक्तिहरूसंग छलफल	३
१.३.६ प्रदेश तथा संघीय संसदका सांसदहरू छलफल तथा परामर्श	४
१.३.७ स्थलगत सर्वेक्षण	४
१.३.८ वस्तुस्थिति विश्लेषण, वस्तुस्थिति विवरण एवम् अद्यावधीकरण	४
१.३.९ विगतका विकास योजनाहरूको पुनरावलोकन	६
१.३.१० आवधिक योजनाको दस्तावेजको मस्यौदा तयारी	६
१.३.११ मस्यौदा प्रस्तुति तथा सुझाव सङ्कलन	६
१.३.१२ अन्तिम दस्तावेज तयारी र पेश	६
१.४ सीमाहरू	६

परिच्छेद-२

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति	८
२.१. गाउँपालिकाको परिचय	८
२.१.१ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि	८
२.१.२. नामाकरण	९
२.१.३. भौगोलिक स्वरूप तथा सिमाना	९
२.१.४. भू वनावट	९
२.१.५. भू उपयोग	१०
२.१.६. भूमि क्षमता	१२
२.१.७. नदीनाला तथा तालपोखरी	१६

२.२. जनसांख्यिक अवस्था	१६
२.३. खानेपानीको श्रोत सम्बन्धि विवरण	२१
२.४. उज्यालोकोलागि बत्तिप्रयोग सम्बन्धी विवरण	२१
२.५. खाना पकाउने चुल्हो सम्बन्धि विवरण	२२
२.६. आर्थिक विकास अवस्था	२३
२.७. वार्षिक उत्पादन सम्बन्धी विवरण	२४
२.८. वार्षिक उत्पादनको खपत सम्बन्धी विवरण	२६
२.९. वार्षिक आम्दानी सम्बन्धी विवरण	२७
२.१०. वार्षिक खर्च सम्बन्धी विवरण	२९
२.११. जीविकोपार्जन सम्बन्धि विवरण	३२
२.१२. पर्यटन तथा संस्कृति	३४
२.१३. उद्योग व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण	३६
२.१४. आम्दानी रोजगारी तथा वित्तीय सेवा	३७
२.१५. सामाजिक विकासको अवस्था	३८
२.१६. स्वास्थ्य संस्था सम्बन्धी विवरण	३८
२.१७. शैक्षिक विकास	४०
२.१८. शौचालय प्रयोगको अवस्था	४१
२.१९. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण	४२
२.२०. पूर्वाधार तथा सहरी विकासको अवस्था	४२
२.२१. बस्ती आवास भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	४३
२.२२. सडक पुल तथा यातायात	४३
२.२३. सूचना संचार तथा प्रविधि	४४
२.२४. बन, बातावरण तथा विपद जोखिम न्युनिकरण र ब्यबस्थापनको अवस्था	४४
२.२५. वन्य जन्तु तथा चराचुरङ्गी सम्बन्धी विवरण	४४
२.२६. रुख तथा जडिवुटी सम्बन्धी विवरण	४५
२.२७. भु संवेदनशिल क्षेत्र सम्बन्धी विवरण	४७
२.२८. जल सम्पदा सम्बन्धी विवरण	४७
२.२९. वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन	४८
२.३०. प्राकृतिक प्रकोप सम्बन्धी विवरण	४८

२.३१. सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था	४९
२.३१.१. स्थानीय नीति ऐन कानून र सुशासन	४९
२.३१.२. संगठनात्मक विकास	५०
२.३२. श्रोत परिचालन	५१
२.३३. योजना व्यवस्थापन	५१

परिच्छेद ३

सोच तथा विकासको अवधारणा	५२
३.१. पृष्ठभूमि	५२
३.२. प्रमुख समस्या तथा चुनौती	५२
३.३. प्रमुख संभावना तथा अवसर	५४
३.४. निर्देशक सिद्धान्त	५५
३.५. दीर्घकालीन सोच	५७
३.६. समष्टिगत लक्ष्य	५८
३.७. विषय क्षेत्रगत वृहत उद्देश्य	५८
३.८. परिमाणात्मक लक्ष	५८
३.९. रणनीति तथा प्राथमिकता	६१
३.१०. एकिकृत परिमाणात्मक लक्ष र नतिजा	६३

परिच्छेद ४

आर्थिक विकास	६७
४.१. पृष्ठभूमि	६७
४.२. वर्तमान अवस्था	६८
४.३. आर्थिक विकास क्षेत्रको उद्देश्य	६८
४.४. आर्थिक विकास क्षेत्रको प्रमुख रणनीति	६८
४.५. विषयगत उपक्षेत्रहरू	६९
४.५.१. कृषि विकास	६९
४.५.१.१. संभावन, अवसर तथा चुनौतीहरू	६९
४.५.१.२. उद्देश्य	७०
४.५.१.३. रणनीतिहरू	७०
४.५.१.४. कार्यनीतिहरू	७०

४.५.१.५.कृषि विकास परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	७५
४.५.१.६.कृषि विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	७७
४.५.२.पशुपंक्षी विकास	७८
४.५.२.१. संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौती	७८
४.५.२.२.उद्देश्य	७९
४.५.२.३.रणनीतिहरु	७९
४.५.२.४.कार्यनीतिहरु	८०
४.५.२.५. पशु पंक्षी विकास परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	८३
४.५.२.६.पशुपंक्षी विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	८४
४.५.३.पर्यटन संस्कृति तथा संपदा विकास	८४
४.५.३.१. संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौती	८४
४.५.३.२.उद्देश्य	८५
४.५.३.३.रणनीतिहरु	८५
४.५.३.४.कार्यनीतिहरु	८६
४.५.३.५.पर्यटन विकास परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	८७
४.५.३.६.पर्यटन विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	८८
४.५.४.उद्योग व्यापार र व्यवसाय र आपूर्ति	८८
४.५.४.१. संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौती	८८
४.५.४.२.उद्देश्य	८९
४.५.४.३.रणनीतिहरु	८९
४.५.४.४.कार्यनीतिहरु	९०
४.५.४.५. उद्योग व्यापार व्यवसाय विकास सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	९२
४.५.४.६.उद्योग व्यापार व्यवसाय सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	९३
४.५.५.बैंक वित्तीय संस्था तथा सहकारी विकास	९३
४.५.५.१.संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौती	९३
४.५.५.२.उद्देश्य	९४
४.५.५.३.रणनीतिहरु	९४
४.५.५.४.कार्यनीतिहरु	९४
४.५.५.५. बैंक वित्तीय संस्था र सहकारी सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	९७

४.५.५.६.वैक वित्तीय संस्था तथा सहकारी विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	९८
४.५.६.श्रम रोजगारी तथा सामाजिक सुरक्षा	९८
४.५.६.१. संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौती	९८
४.५.६.२.उद्देश्य	९९
४.५.६.३.रणनीतिहरु	९९
४.५.६.४.कार्यनीतिहरु	९९
४.५.६.५. श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१०१
४.५.६.६.श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	१०२

परिच्छेद ५

सामाजिक विकास	१०३
५.१. पृष्ठभूमि	१०३
५.२. वर्तमान अवस्था	१०४
५.३. सामाजिक विकास क्षेत्रका उद्देश्य	१०५
५.४. सामाजिक विकास क्षेत्रका प्रमुख रणनीतिहरु	१०५
५.५. विषयगत उपक्षेत्रहरु	१०५
५.५.१. शिक्षा विकास	१०५
५.५.१.१. संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौतीहरु	१०५
५.५.१.२. उद्देश्य	१०६
५.५.१.३. रणनीतिहरु	१०६
५.५.१.४. कार्यनीतिहरु	१०७
५.५.१.५. शिक्षा विकास सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	११०
५.५.१.६. शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरु	११३
५.५.२. आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण	११३
५.५.२.१. संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौतीहरु	११३
५.५.२.२. उद्देश्य	११४
५.५.२.३. रणनीतिहरु	११४
५.५.२.४. कार्यनीतिहरु	११५
५.५.२.५. आधारभूत स्वास्थ्य सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१२०
५.५.२.६. स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रमहरु	१२३

५.५.३.खानेपानी तथा सरसफाई	१२३
५.५.३.१. संभावना तथा अवसर र समस्या चुनौती	१२३
५.५.३.२. उद्देश्य	१२४
५.५.३.३. रणनीतिहरू	१२४
५.५.३.४. कार्यनीतिहरू	१२४
५.५.३.५. खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१२६
५.५.३.६. खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धि कार्यक्रमहरू	१२७
५.५.४.लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण	१२८
५.५.४.१. संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौतीहरू	१२८
५.५.४.२. उद्देश्य	१२९
५.५.४.३. रणनीति	१२९
५.५.४.४. कार्यनीतिहरू	१२९
५.५.४.५. लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१३३
५.५.४.६. लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि कार्यक्रमहरू	१३७
५.५.५.कला भाषा साहित्य र संपदा	१३७
५.५.५.१. संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौतीहरू	१३७
५.५.५.२. उद्देश्य	१३८
५.५.५.३. रणनीतिहरू	१३८
५.५.५.४. कार्यनीति	१३८
५.५.५.५. तर्कसंगत खाका	१३८
५.५.५.६. भाषा कला साहित्य र संपदा संरक्षण संग सम्बन्धि कार्यक्रमहरू	१३९
५.५.६.युवा तथा खेलकुद	१३९
५.५.६.१.संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौतीहरू	१३९
५.५.६.२.उद्देश्य	१४०
५.५.६.३.रणनीतिहरू	१४०
५.५.६.४.कार्यनीतिहरू	१४०
५.५.६.५. यूवा तथा खेलकुद सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१४१
५.५.६.६.युवा तथा खेलकुद संग सम्बन्धि कार्यक्रमहरू	१४२

पूर्वाधार विकास _____	१४३
६.१.पृष्ठभूमि _____	१४३
६.२.वर्तमान अवस्था _____	१४३
६.३.पूर्वाधार विकास क्षेत्रको उद्देश्य _____	१४४
६.४.पूर्वाधार विकास क्षेत्रको प्रमुख रणनीतिहरू _____	१४४
६.५.विषयगत उपक्षेत्रहरू _____	१४४
६.५.१.सडक पुल तथा यातायात _____	१४४
६.५.१.१.संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौतीहरू _____	१४४
६.५.१.२. उद्देश्य _____	१४५
६.५.१.३. रणनीतिहरू _____	१४५
६.५.१.४.कार्यनीतिहरू _____	१४५
६.५.१.५.सडक पुल तथा यातायात सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान _____	१४६
६.५.१.६.सडक यातायात सम्बन्धी कृयाकलापहरू _____	१४७
६.५.२.आवास वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण _____	१४८
६.५.२.१.संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौतीहरू _____	१४८
६.५.२.२. उद्देश्य _____	१४८
६.५.२.३. रणनीतिहरू _____	१४८
६.५.२.४.कार्यनीतिहरू _____	१४९
६.५.२.५.आवास वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान _____	१५१
६.५.२.६.आवास वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सम्बन्धी कृयाकलापहरू _____	१५२
६.५.३. सिंचाई _____	१५२
६.५.३.१.संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौतीहरू _____	१५२
६.५.३.२. उद्देश्य _____	१५३
६.५.३.३. रणनीतिहरू _____	१५३
६.५.३.४.कार्यनीतिहरू _____	१५३
६.५.३.५. सिंचाई सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान _____	१५५
६.५.३.६. सिंचाई सम्बन्धी कृयाकलापहरू _____	१५६
६.५.४. विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा _____	१५७
६.५.४.१.संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौतीहरू _____	१५७

६.५.४.२. उद्देश्य	१५७
६.५.४.३. रणनीतिहरू	१५७
६.५.४.४.कार्यनीतिहरू	१५७
६.५.४.५. विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१५९
६.५.४.६. विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी कृयाकलापहरू	१६०
६.५.५. सूचना तथा संचार प्रविधि	१६०
६.५.५.१.संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौतीहरू	१६०
६.५.५.२. उद्देश्य	१६०
६.५.५.३. रणनीतिहरू	१६१
६.५.५.४.कार्यनीतिहरू	१६१
६.५.५.५.सूचना तथा संचार प्रविधि सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१६२
६.५.५.६. सूचना तथा संचार प्रविधि सम्बन्धी कृयाकलापहरू	१६२

परिच्छेद ७

वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन	१६३
७.१.पृष्ठभूमि	१६३
७.२. बर्तमान अवस्था	१६४
७.३. वन वातावरण र विपद व्यवस्थापनको उद्देश्य	१६४
७.४. वन वातावरण र विपद व्यवस्थापनको प्रमुख रणनीतिहरू	१६४
७.५. बिषयगत उपक्षेत्रहरू	१६४
७.५.१. वन तथा जैविक विविधता	१६५
७.५.१.१. संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौती	१६५
७.५.१.२. उद्देश्य	१६६
७.५.१.३. रणनीतिहरू	१६६
७.५.१.४.कार्यनीतिहरू	१६७
७.५.१.५. वन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१६८
७.५.१.६. वन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी कृयाकलापहरू	१६८
७.५.२. वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	१६९
७.५.२.१. संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौती	१६९
७.५.२.२. उद्देश्य	१६९

७.५.२.३. रणनीतिहरू	१६९
७.५.२.४.कार्यनीतिहरू	१६९
७.५.२.५. वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१७१
७.५.२.६.वातावरण तथा फोहोर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धी कृयाकलापहरू	१७२
७.५.३. भू तथा जलाधार व्यवस्थापन	१७२
७.५.३.१. संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौती	१७२
७.५.३.२. उद्देश्य	१७२
७.५.३.३. रणनीतिहरू	१७२
७.५.३.४.कार्यनीतिहरू	१७३
७.५.३.५. भू तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१७४
७.५.३.६. भू तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी कृयाकलापहरू	१७४
७.५.४. विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता	१७५
७.५.४.१. संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौती	१७५
७.५.४.२. उद्देश्य	१७५
७.५.४.३. रणनीतिहरू	१७५
७.५.४.४.कार्यनीतिहरू	१७५
७.५.४.५.विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१७७
७.५.४.६.विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता सम्बन्धी कृयाकलापहरू	१७८

परिच्छेद ८

सुशासन तथा संस्थागत विकास	१७९
८.१.पृष्ठभूमि	१७९
८.२.वर्तमान अवस्था	१७९
८.३.सुशासन तथा संस्थागत क्षेत्र विकासको उद्देश्य	१८०
८.४.सुशासन तथा संस्थागत क्षेत्र विकासको प्रमुख रणनीति	१८०
८.५. विषयगत उपक्षेत्रहरू	१८०
८.५.१. सुशासन तथा संस्थागत विकास	१८०
७.५.१.१. संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौती	१८०
८.५.१.२. उद्देश्य	१८१
८.५.१.३. रणनीतिहरू	१८१

८.५.१.४.कार्यनीतिहरु _____ १८१

८.५.१.५. सुशासन तथा संस्थागत विकास सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान _____ १८४

८.५.१.६. सशासन तथा संस्थागत विकास सम्बन्धी कृयाकलापहरु _____ १८५

परिच्छेद ९

कार्यान्वयन व्यवस्था _____ १८६

९.१.पृष्ठभूमि _____ १८६

९.२. संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संसाधन योजना _____ १८६

९.३. विषय क्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट _____ १८७

९.४. श्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण _____ १८९

९.५. स्रोत परिचालन रणनीति _____ १९२

९.६. कार्यान्वयन योजना _____ १९२

९.६.१. पृष्ठभूमि _____ १९२

९.६.२. वर्तमान अवस्था _____ १९३

९.६.३. कार्यान्वयन कार्ययोजना _____ १९३

९.६.४. मार्गदर्शन तयारी _____ १९३

९.६.५. कार्यान्वयन विधिको छनौट _____ १९४

९.६.६. अख्तियारी _____ १९४

९.६.७. अनुगमन प्रतिवेदन र समीक्षा _____ १९४

९.६.८. वार्षिक कार्यान्वयन योजना _____ १९४

९.७.अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना _____ १९५

९.७.१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता _____ १९५

९.७.१.१. वर्तमान अवस्था _____ १९५

९.७.१.२. अवसर तथा चुनौती _____ १९५

९.७.१.३. उद्देश्य _____ १९६

९.७.१.४. रणनीति _____ १९६

९.७.१.५.कार्यक्रम _____ १९७

९.७.२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि जिम्मेवार निकाय _____ १९७

९.७.३. आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया _____ १९८

तालिका सूची

तालिका १ भू उपयोगका क्षेत्रहरू.....	१०
तालिका २ भूमि क्षमताको वर्गिकरण कुशे गाउँपालिका _____	१४
तालिका ३ जनसांख्यिक अवस्था _____	१६
तालिका ४ उमेर समुहका आधारमा जनसंख्या अवस्था _____	१७
तालिका ५ उमेर समुह तथा लिङ्गका आधारमा जनसंख्या अवस्था _____	१८
तालिका ६ जातीय आधारमा घरधुरी विवरण _____	१९
तालिका ७ जातीय आधारमा जनसंख्या विवरण _____	१९
तालिका ८ अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्या विवरण _____	२०
तालिका ९ खानेपानीको श्रोतको आधारमा घरधुरी विवरण _____	२१
तालिका १० उज्यालोको श्रोतको आधारमा घरधुरी विवरण _____	२२
तालिका ११ खाना पकाउने चुल्होको आधारमा घरधुरी विवरण _____	२३
तालिका १२ पेशागत आधारमा जनसंख्याको विवरण _____	२३
तालिका १३ कृषि तथा पशुजन्य वार्षिक उत्पादन सम्बन्धी विवरण _____	२५
तालिका १४ वार्षिक उत्पादनको खपत सम्बन्धी विवरण _____	२६
तालिका १५ वार्षिक आम्दानी सम्बन्धी विवरण _____	२८
तालिका १६ वार्षिक खर्च सम्बन्धी विवरण _____	३१
तालिका १७ वार्षिक खर्च सम्बन्धी विवरण _____	३३
तालिका १८ पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण _____	३४
तालिका १९ उद्योग व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण _____	३६
तालिका २० कुशे गाउँपालिकाका स्वास्थ्य निकाय सम्बन्धी विवरण _____	३८
तालिका २१ गाउँपालिकामा विद्यमान शैक्षिक संस्थाको विवरण _____	४०
तालिका २२ शौचालय प्रयोगको अवस्था सम्बन्धी विवरण _____	४१
तालिका २३ कुशे गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख चराचुरुङ्गीहरू _____	४५
तालिका २४ कुशे गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख बन्यजन्तुहरू _____	४५
तालिका २५ कुशे गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख रुखजन्य वनस्पतीको विवरण _____	४६
तालिका २६ कुशे गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख जडीवुटीहरू _____	४६
तालिका २७ कुशे गाउँपालिकाका प्रमुख जलसम्पदाको विवरण _____	४७
तालिका २८ कुशे गाउँपालिकाका प्रमुख प्रकोप सम्बन्धी विवरण _____	४८

तालिका २९ गाउँपालिकाले वनाएका ऐन नीयम कानुन कार्यविधि	४९
तालिका ३० एकिकृत गाउँ विकास परिमाणात्मक लक्ष योजना तर्कवद्ध खाका	६४
तालिका ३१ कृषि विकासका संभावना अवसर तथा चुनौतीहरू	६९
तालिका ३२ कृषि विकास परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	७५
तालिका ३३ कृषि विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरू	७७
तालिका ३४ पशुपंक्षीपालन: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	७९
तालिका ३५ पशु पंक्षी विकास परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	८३
तालिका ३६ पशुपंक्षी विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरू	८४
तालिका ३७ पर्यटन विकास: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	८४
तालिका ३८ पर्यटन विकास परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	८७
तालिका ३९ पर्यटन विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरू	८८
तालिका ४० उद्योग व्यापार तथा व्यवसाय: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	८९
तालिका ४१ उद्योग व्यापार व्यवसाय विकास सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	९२
तालिका ४२ उद्योग व्यापार व्यवसाय सम्बन्धि कार्यक्रमहरू	९३
तालिका ४३ बैंक वित्तीय संस्था तथा सहकारी विकास: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	९३
तालिका ४४ बैंक वित्तीय संस्था र सहकारी सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	९७
तालिका ४५ बैंक वित्तीय संस्था तथा सहकारी विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरू	९८
तालिका ४६ सुरक्षित आप्रवासन तथा बैदेशिक रोजगार: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	९९
तालिका ४७ श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१०१
तालिका ४८ श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धि कार्यक्रमहरू	१०२
तालिका ४९ शिक्षा: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	१०६
तालिका ५० शिक्षा विकास सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	११०
तालिका ५१ शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरू	११३
तालिका ५२ आधारभूत स्वास्थ्य: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	११३
तालिका ५३ आधारभूत स्वास्थ्य सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१२०
तालिका ५४ स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रमहरू	१२३
तालिका ५५ खानेपानी तथा सरसफाई: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	१२३
तालिका ५६ खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१२६
तालिका ५७ खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धि कार्यक्रमहरू	१२७

तालिका ५८ लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण:संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	१२८
तालिका ५९ लक्षित वर्ग सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१३३
तालिका ६० लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	१३७
तालिका ६१ भाषाकला साहित्य संपदा संरक्षण संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	१३८
तालिका ६२ भाषा कला साहित्य र संपदा संरक्षण संग सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	१३९
तालिका ६३ युवा तथा खेलकुद संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	१३९
तालिका ६४ युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१४१
तालिका ६५ युवा तथा खेलकुद संग सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	१४२
तालिका ६६ सडक पुल तथा यातायात: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	१४४
तालिका ६७ सडक पुल तथा यातायात सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१४६
तालिका ६८ सडक यातायात सम्बन्धी कृयाकलापहरु	१४७
तालिका ६९ आवासस बस्ती विकास र सार्वजनिक निर्माण: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	१४८
तालिका ७० आवास वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१५१
तालिका ७१ आवास वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सम्बन्धी कृयाकलापहरु	१५२
तालिका ७२ सिंचाई: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	१५२
तालिका ७३ सिंचाई सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१५५
तालिका ७४ सिंचाई सम्बन्धी कृयाकलापहरु	१५६
तालिका ७५ विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	१५७
तालिका ७६ विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१५९
तालिका ७७ विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी कृयाकलापहरु	१६०
तालिका ७८ सुचना तथा संचार प्रविधि: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	१६०
तालिका ७९ सूचना तथा संचार प्रविधि सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१६२
तालिका ८० वन तथा जैविक विविधता: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	१६६
तालिका ८१ वन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१६८
तालिका ८२ वन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी कृयाकलापहरु	१६८
तालिका ८३ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	१६९
तालिका ८४ वातावरण तथा फोहोर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१७१
तालिका ८५ वातावरण तथा फोहोर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धी कृयाकलापहरु	१७२

तालिका ८६ भू तथा जलाधार व्यवस्थापन: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	१७२
तालिका ८७ भू तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१७४
तालिका ८८ भू तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी कृयाकलापहरू	१७४
तालिका ८९ विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	१७५
तालिका ९० विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१७७
तालिका ९१ विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता सम्बन्धी कृयाकलापहरू	१७८
तालिका ९२ सुशासन तथा संस्थागत विकास: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	१८०
तालिका ९३ सुशासन तथा संस्थागत विकास सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान	१८४
तालिका ९४ सुशासन तथा संस्थागत विकास सम्बन्धी कृयाकलापहरू	१८५
तालिका ९५ विषय क्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट विवरण	१८८
तालिका ९६ बजेट बाह्य श्रोत प्रक्षेपण	१९०
तालिका ९७ कुल प्रक्षेपित अनुमानित आय	१९१
तालिका ९८ कुल आयमा वास्तविक विकास खर्च	१९१
तालिका ९९ आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन प्रक्रिया	१९८

परिच्छेद – १

परिचय

१.१.पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले निर्दिष्ट गरे बमोजिम स्थानीय तहले आफ्नो कार्य सञ्चालन गर्दै आइरहेका छन्। स्थानीयतह वाट उक्त ऐनको दफा ११ को उपदफा २ (छ) बमोजिम स्थानीय स्तरको विकास निर्माण सम्बन्धी आवश्यक नीति, योजना तथा कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था छ।

योजनाबद्ध विकास सन्तुलित, दिगो र समन्यायिक विकासको आधार हो। आवधिक योजनाले स्थानीय तहको विकास प्रयासहरूलाई निर्दिष्ट दिशा प्रदान गर्ने व्यवस्थित रूपरेखा तयार गर्दछ। स्थानीय आवधिक योजनाले स्थानीय जनता र स्थानीय स्तरको आर्थिक, सामाजिक, भौगोलिक परिवेशबीचमा अन्तरसम्बन्ध कायम गरी नागरिकको आर्थिक सामाजिक सुविधा र समृद्धिलाई प्रवर्द्धन गर्दछ। यस्तो योजना स्थानीय तहको विकास र समृद्धिको रूपरेखा मात्र नभएर उक्त क्षेत्रको सुन्दरता, प्रकृतिको संरक्षण तथा मानव र प्रकृतिबीचको तालमेलको रूपरेखा पनि हो। राष्ट्रिय एवम् प्रादेशिक विकास लक्ष्य हासिल गर्न तथा स्थानीय विकासका सरोकारवालाहरूको साझा प्रतिबद्धता र दायित्व सिर्जना गर्न आवधिक योजना महत्वपूर्ण हुन्छ।

कुशे गाउँपालिकाका यो पहिलो आवधिक योजना तर्जुमाको सन्दर्भमा संविधानले प्रदान गरेका अधिकारको सूची र स्थानीय सरकार संचालन ऐनले निर्दिष्ट गरेका काम, कर्तव्य, अधिकार र जिम्मेवारीलाई केन्द्रमा राखी राजनीतिक प्रकृया अन्तर्गत राजनीतिक दल लगायत अन्य सरोकारवालाहरूको व्यापक सहाभागीतामा समावेशी प्रकृयाबाट सम्पन्न गर्ने कार्ययोजना अनुरूप गाउँपालिकाका विद्यमान संभावना, अवसर, समस्या र चुनौतीहरूको विश्लेषणका आधारमा योजना तर्जुमा गरिएको छ।

गाउँपालिकाको विद्यमान अवस्थाको समग्र अध्ययन, वस्तुस्थिति विश्लेषण, प्रदेश तथा संघ सरकारको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्यलाई दृष्टिगत गरी कुशे गाउँपालिकाको आगामी २५ वर्षका लागि दीर्घकालिन सोच, पाँच वर्षको समस्तीगत लक्ष विषय क्षेत्रगत उद्देश्य, रणनीति एवम् कार्यनीतिहरू साथै प्रमुख कार्यक्रमहरू सहित प्रथम एकिकृत गाउँ विकास योजना ०७९/८०-०८४/०८५ तर्जुमा गरिएको छ। यो एकिकृत आवधिक गाउँ विकास योजना गाउँपालिकाको समग्र विकासको रणनीतिक विकास योजनाको मार्गचित्र (Strategic and indicative planning Framework) को रूपमा एक मार्ग दर्शक दस्तावेजको रूपमा उपयोग हुने विश्वास गरिएको छ।

१.२ आवधिक योजनाको उद्देश्य

नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट जारी निर्देशिका, मापदण्ड र ढाँचा बमोजिम नेपाल सरकार को चालु १५औं आवधिक योजना र प्रदेश सरकारको प्रथम पञ्च वर्षिय आवधिक योजना, दीर्घकालिन सोच, नीति तथा

योजना र दिगो विकासका लक्ष्यसँग तादाम्यता कायम हुने गरी सम्बन्धित स्थानीय तहको आवधिक योजना निर्माण गर्ने मुख्य निर्दिष्ट उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- गाउँपालिका, प्रदेश संघ तथा अन्य निकाय संग सम्बन्धित प्राथमिक तथा द्वितीय श्रोतबाट प्राप्त हुने सूचना तथा तथ्याङ्कका आधारमा गाउँपालिकाको विद्यमान संभावना अवसर समस्या र चुनौतीहरू विश्लेषण गर्न र सोही आधारमा संघ प्रदेशको दीर्घकालीन सोच आवधिक लक्ष दिगो विकास लक्ष, विषय क्षेत्रगत उद्देश्य, रणनीति संग मेल खाने गरी गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, आवधिक लक्ष, विषय क्षेत्रगत उद्देश्य, रणनीति एवम कार्यक्रमहरू र प्राथमिकता निर्धारण सहितको एकिकृत विकासको खाका तयार गर्ने ।
- गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, स्थानीय आवश्यकता, प्राथमिकता र विकासका संभावनाहरूका आधारमा एकीकृत विकास/आवधिक योजना तयार गर्ने ।
- कुशे गाउँपालिकामा योजनाबद्ध विकास पद्धतिलाई संस्थागत गरी दिगो विकासलाई प्रबर्द्धन गर्ने
- गाउँपालिकाको वार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा गर्दा दीर्घकालीन सोच, आवधिक लक्ष, विषय क्षेत्रगत उद्देश्य, आधार सूचक र लक्ष परिमाणका आधारमा रणनीति एवम कार्यक्रममा आधारित बनाउन सहज बनाउने

१.३ आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया

नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले निर्दिष्ट गरे बमोजिम स्थानीय तहले आफ्नो कार्य सञ्चालन गर्दै आइरहेका छन्। स्थानीय तहबाट उक्त ऐनको दफा ११ को उपदफा (२) बमोजिम स्थानीय स्तरको विकास निर्माण सम्बन्धी आवश्यक नीति, योजना तथा कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था छ।

स्थानीय तहमा उपलब्ध स्रोत साधन र अवसरहरूलाई अधिकतम परिचालन गर्दै नेपाल सरकारले परिकल्पना गरेको "समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" र कर्णाली प्रदेश सरकारले तय गरेको "समृद्ध कर्णाली र सुखारी कर्णालीवासी" दीर्घकालिन सोच तथा दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्न स्थानीय आवश्यकता, प्राथमिकता र विकासको सम्भावनाहरूमा आधारित भई स्थानीय तहमा समेत योजनाबद्ध विकासको पद्धति अवलम्बन गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिएको छ।

नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट जारी निर्देशिका, मापदण्ड र ढाँचा बमोजिम नेपाल सरकारको चालु १५औं आवधिक योजना र कर्णाली प्रदेश सरकारको प्रथम पञ्च वर्षीय योजना, दीर्घकालिन सोच, नीति तथा योजना र दिगो विकासका लक्ष्यसँग तादाम्यता कायम हुने गरी Inself western nepal pvt ltd ले कुशे गाउँपालिकाको प्रत्यक्ष सुपरीवेक्षण र समन्वयमा सहाभागीतामूलक विधिको अवलम्बन गरी एकीकृत विकास/आवधिक योजना तर्जुमा गर्न निम्न विधि र प्रकृया अवलम्बन गरिएको छ।

१.३.१ निर्देशक समिति तथा विषयगत समितिहरूसंग छलफल

जाजरकोट जिल्लाको कुशे गाउँपालिकाको आवधिक योजना बनाउन सर्वप्रथम गाउँपालिकाका प्रमुखको संयोजकत्वमा रहेको निर्देशक समिति विषयगत समितिहरू: आर्थिक विकास समिति, सामाजिक विकास समिति, पूर्वाधार विकास समिति, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन समिति र सुशासन समितिसंग २०८० बैसाख १४ गते छलफल तथा बैठक गरी आवधिक योजनाको विषयगत खाका तयार गर्न विस्तृत रूपमा छलफल गरिएकोछ ।

१.३.२ गाउँपालिका स्तरीय गोष्ठी

गाउँपालिकाका अध्यक्ष उपाध्यक्ष सहित जनप्रतिनिधिहरू कर्मचारी, तथ्यांक सङ्कलकहरू समेतको सहाभागीतामा २०८० बैसाख १५ देखि १७ सम्म गाउँपालिका स्तरीय गोष्ठीको आयोजना गरिएको थियो । जसमा गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्था, अवसरहरू तथा सम्भावनाहरू गाउँपालिकाको दूरदृष्टि, लक्ष्य, उद्देश्यहरू, रणनीतिहरू, कार्यक्रमहरू, कार्यनीतिहरू एवं क्रियाकलापहरू बारे छलफल गरी खाका तयार गरिएकोछ ।

१.३.३ पार्श्वचित्रको पुनरावलोकन तथा विश्लेषण

कुशे गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्था विश्लेषणको सन्दर्भमा मुख्य दस्तावेजको रूपमा वस्तुगत विवरण (village profile) तथा २०७८ सालको राष्ट्रिय तथ्याङ्क विभागले गरेको जनगणनाको प्रतिवेदनको अध्ययन तथा विश्लेषण गरेर आवश्यक तथ्यांक तथा सूचनाहरू छनौट गरिएकोछ । यो गाउँपालिकाको प्रोफाइल ४ वर्ष अघि तयार गरेको र जनगणना प्रतिवेदनमा नसमेटिएका केहि विषयहरू तथा ४ वर्ष भित्र अद्यावधिक भएका तथ्याङ्कहरू स्थानीय छलफलका आधारमा समेत आवधिक योजनामा प्रयोग गरिएकोछ ।

१.३.४ अन्य प्रकाशनहरूको अध्ययन तथा विश्लेषण

कुशे गाउँपालिकाको आवधिक योजना निर्माणका सन्दर्भमा १५औँ राष्ट्रिय योजना तथा कर्णाली प्रदेशको तहको प्रथम पञ्च वर्षिय आवधिक योजना, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, स्थानीय तहको योजना तर्जुमा सम्बन्धी नमुना दिग्दर्शन २०७५, दिगो विकास लक्ष, राजनैतिकदल का अघिल्लो चुनावी घोषणा पत्रमा गरेका प्रतिवद्धताहरू, अन्तर सरकारी बित्तीय हस्तान्तरण ऐन २०७४, गाउँपालिकाका वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन, नीति तथा कार्यक्रमहरू लगायत गाउँपालिका ले प्रकाशन गरेका कानुन कार्यविधिहरू अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएकोछ ।

१.३.५ स्रोत व्यक्तिहरूसंग छलफल

कुशे गाउँपालिकामा लामो समय देखि विभिन्न क्षेत्रमा योगदान दिँदै आउनु भएका व्यक्तिहरूसंग प्रत्यक्ष भेटघाट गरी गाउँपालिकाको विकासका अवसर तथा सम्भावना बारे छलफल गरी सल्लाह तथा सुझाव संकलन गरिएकोछ । छलफल तथा सुझाव संकलनका लागि फिल्ड संयोजक तुलसि अधिकारिको नेतृत्वमा वडामा टीम खटाइएको थियो ।

१.३.६ प्रदेश तथा संघीय संसदका सांसदहरू छलफल तथा परामर्श

कुशे गाउँपालिका आवधिक योजना तर्जुमाका लागि यो जिल्लाका प्रदेश सभा सदस्यहरू राजिव विक्रम शाह र बेदराज सिंह त्यसैगरी प्रतिनिधि सभा सदस्य एवम् उर्ज जलश्रोत तथा सिंचाइ मन्त्री शक्ति वस्नेत संग छलफल गरी उहाँहरूको सल्लाह तथा सुझाव संकलन गरिएकोछ ।

१.३.७ स्थलगत सर्वेक्षण

आवधिक योजनाको लागि आवश्यक तथ्याङ्क संकलन फारामको निर्माण गरिएकोछ । प्रमुख जिम्मेवारको रूपमा तुल सिं अधिकारी तोकिएको छ भने आवश्यकता अनुसार अन्य सहयोगीहरू लिएर उनीहरूको समन्वयमा जनप्रतिनिधिहरूको संयुक्त समूह बनाएर कुशे गाउँपालिकाको ९ वटै वडाको स्थलगत भ्रमण गरी गाउँपालिकाका बासिन्दाहरूसंग प्रत्यक्ष अन्तरक्रिया गरेर वडा स्तरीय आवश्यकता पहिचान तथा तथ्याङ्क संकलन गरिएकोछ । ।

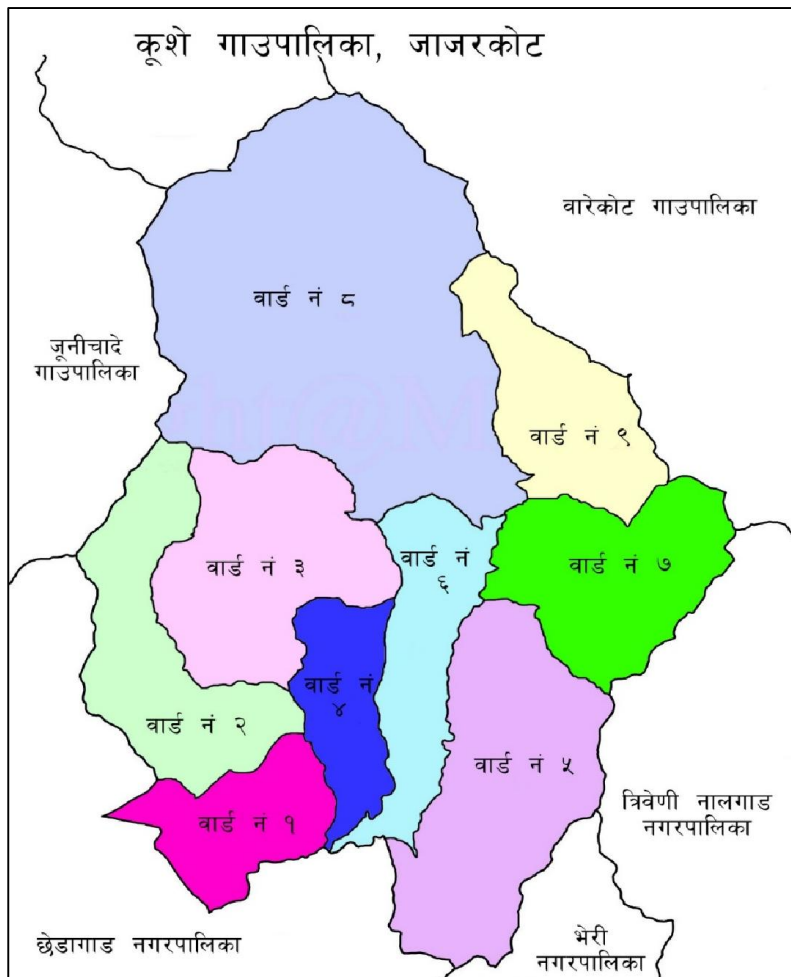
१.३.८ वस्तुस्थिति विश्लेषण, वस्तुस्थिति विवरण एवम् अद्यावधीकरण

क. तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण

कुशे गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्था र विषयगत अवस्था झल्कने वस्तुस्थिति विवरण तयारी तथा अद्यावधिकरण कार्यका लागि गाउँ वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यविधि, २०७५ अनुसारको ढाँचामा स्थानीय विशिष्टता तथा आवश्यकता अनुरूप प्राथमिक तथा द्वितीय श्रोतबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएकोछ । जस अनुसार प्राथमिक श्रोतबाट तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि घरपरिवार सर्भेक्षण, सहाभागीतामूलक छलफल, नक्साङ्कन तथा जानकारी व्यक्ति अन्तरवार्ता आदि विधि को उपयोग गरिएकोछ भने द्वितीय श्रोतबाट तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि संस्थागत सर्भेक्षण तथा दस्तावेज अध्ययन जस्ता विधिको अवलम्बन गरिएकोछ । तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा विपदबाट हुन सक्ने क्षति, जलवायु परिवर्तनको असर, ऐतिहासिक तथ्य तथा विवरण र क्षमता लगायत विपद् तथा जलवायु जोखिमसँग सम्बन्धित विषयहरू समेत समावेश गरिएकोछ । तथ्याङ्क सङ्कलन सम्बन्धी औजारमा लैङ्गिक तथा सामाजिक रूपले खण्डीकृत तथ्याङ्क उपलब्ध हुने सूचक समावेश गरिएकोछ ।

ख. आधार नक्सा(Base Map) तयारी

कुशे गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमाका लागि वर्तमान अवस्था विश्लेषणको लागि टोपोग्राफिकल नक्शा तथा गुगलनक्सा प्रयोग गरी सहाभागीतामूलक नक्साङ्कन प्रक्रिया अनुसार सार्वजनिक तथा सामुदायिक स्रोत, पूर्वाधार, सम्पत्ति जस्तै: वनजङ्गल, नदीनाला, पोखरी, बजार क्षेत्र, सडक बाटो तथा पुल, सार्वजनिक स्थल, भूउपयोग, औद्योगिक तथा जोखिम संवेदनशील क्षेत्रको अवस्थिति, पहिचान र विवरण सङ्कलन गरिएकोछ । सहाभागीतामूलक नक्साङ्कन प्रक्रियाबाट सङ्कलित सूचना तथा विवरणको आधारमा भौगोलिक सूचना प्रणालीमा आधारित नक्सा तयार गरी सोको आधारमा वस्तुस्थिति विश्लेषण, आयोजना तथा कार्यक्रम स्थानगत अवस्थिति निर्धारण र स्थानगत नक्साङ्कन गरिएकोछ ।

ग. वस्तुस्थिती विश्लेषण

वस्तुस्थिति विवरण तथा सहाभागीतामूलक छलफलका माध्यमबाट विषयगत रूपमा विद्यमान सम्भावना तथा अवसर र समस्या तथा चुनौतीको विश्लेषण गरी प्रस्तुत गरिएकोछ । यसरी वस्तुस्थिति विश्लेषण गर्दा विषयगत क्षेत्रभित्रका उपक्षेत्रको अवस्था स्पष्ट हुने कुरालाई ध्यान दिइएकोछ । वस्तुस्थिति विवरणले दर्शाएको अवस्थालाई सहाभागीतामूलक छलफल गरी विश्लेषणको निष्कर्ष निकालिएकोछ । स्थितिपत्रमा प्रस्तुत आधाररेखा सूचना र सहाभागीतामूलक कार्यशालाको छलफलको निष्कर्षको आधारमा विषय क्षेत्र तथा उपक्षेत्रगत रूपमा विद्यमान अवस्था, सम्भावना, समस्या तथा चुनौती एवम् चाल्नुपर्ने कदमको विवरण तयार गरिएको छ ।

१.३.९ विगतका विकास योजनाहरूको पुनरावलोकन

गाउँपालिकाको आवधिक योजना तयारीका सन्दर्भमा कुशे गाउँपालिकाका विगत तीन वर्षका नीति तथा कार्यक्रम, वित्तीय श्रोत, कर्णाली प्रदेश सरकार तथा नेपाल सरकारका नीति, कार्यक्रम तथा विकास योजनाहरू तथा दिगो विकास लक्ष्यहरूको पुनरावलोकन गरिएकोछ साथै गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत/ राजस्व वृद्धिका सम्भावना तथा क्षेत्रहरू पनि पुनरावलोकन गरिएकोछ ।

१.३.१० आवधिक योजनाको दस्तावेजको मस्यौदा तयारी

वस्तुस्थिति विवरण र अन्य स्रोतबाट प्राप्त आधार सूचना, योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीको नतिजा, विषयक्षेत्र योजना तर्जुमा समितिको छलफल र परामर्शबाट प्राप्त निष्कर्षलाई तर्कबद्ध रूपमा लिपिबद्ध गरी आवधिक योजना दस्तावेजको मस्यौदा तयार गरिने छ । आवधिक योजना दस्तावेज तयार गर्दा सन्दर्भ सामग्रीको रूपमा प्रदेश आवधिक योजना लाई उपयोग गरिएकोछ, योजनाविद्, विषयविज्ञ तथा सरोकारवालाको समेत सुझाव लिई योजनाको मस्यौदा दस्तावेज तयार गरिएकोछ ।

१.३.११ मस्यौदा प्रस्तुति तथा सुझाव सङ्कलन

आवधिक योजनाको मस्यौदा दस्तावेजलाई सरोकारवाला माझ प्रस्तुत गरी सुझाव सङ्कलन गरिएकोछ । यो कुशे गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा सम्बन्धी पालिका बैठकमा गाउँपालिका अध्यक्ष हरिषचन्द्र वस्नेतले अध्यक्षता गर्नु भएकोछ । कार्यपालिका तथा विषयगत समितिका पदाधिकारी, कार्यपालिका कार्यालय तथा विषयगत शाखाका कर्मचारी, र सरोकारवालाहरूबाट सुझाव सङ्कलन गरिएकोछ ।

१.३.१२ अन्तिम दस्तावेज तयारी र पेश

आवधिक योजना तर्जुमा निर्देशक समितिको निर्देशन, प्रादेशिक सुशासन केन्द्र र सरोकारवालाबाट प्राप्त सुझाव तथा पृष्ठपोषणका आधारमा आवधिक योजनाको मस्यौदालाई परिमार्जन गरी आवधिक योजनाको दस्तावेजलाई अन्तिम रूप प्रदान गरि सम्बन्धित निकायमा पेश गरिएकोछ ।

१.४ सीमाहरू

यो एकिकृत / आवधिक गाउँ विकास योजना तर्जुमाका सीमाहरू निम्न बमोजिम रहेकाछन्

- आवधिक योजना तर्जुमाका लागि कुशे गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण तथा राष्ट्रिय जनगणना २०७८ मा उपलब्ध तथ्याङ्क तथा सूचनालाई मुख्य आधार बनाइएकोछ । विवादास्पद एवम् उपलब्ध हुन नसकेका सूचना तथा तथ्याङ्कको हकमा कार्यपालिकाको निर्णयको आधारमा कार्यशाला मार्फत सहमती बनाई सोहीलाई आधार मानी विश्लेषण गरिएकोछ । केन्द्र प्रदेश तथा अन्य निकायहरूमा उपलब्ध सूचना तथ्याङ्कलाई समेत आधार बनाइएकोछ ।

- योजना तर्जुमाको क्रममा विभिन्न विषय क्षेत्रसंग सम्बन्धित आधार सूचकहरू वस्तुतःगत विवरण २०७४ र सो पछिको अद्यावधिक तथ्याङ्कलाई पनि आधार बनाएको हुँदा तथ्याङ्कमा एकरूपता ल्याउन प्रयास गरिएको छ ।
- आवधिक गाउँ विकास योजना राजनैतिक प्रकृयाबाट तर्जुमा गरिएको रणनीतिक मार्गदर्शक योजनाको खाका भएकोले गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, आवधिक लक्ष, विषयक्षेत्रगत उद्देश्य, रणनीति र प्रमुख कार्यक्रम तह सम्म केन्द्रित छ । खानेपानी सिंचाइ सडक जस्ता पूर्वाधारका विषयहरू भने वडा स्तरीय परियोजनाहरू समावेश गरिएको छ ।
- स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रमा क्रियशील गैह्र सरकारी संस्था, सामुदायिक संघ संस्था र निजी क्षेत्रका कार्यक्रमहरू गाउँसभाबाट पारित गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस सन्दर्भमा उपरोक्त संघ संस्थाहरूका कार्यक्रमहरू योजना तर्जुमाको विभिन्न चरणमा सहभागी भएका प्रतिनिधिहरू मार्फत प्राप्त कार्यक्रमलाई यसै आवधिक योजनामा समावेश गरिएको छ ।

परिच्छेद-२

गाउँपालिकाको बस्तुस्थिति

२.१. गाउँपालिकाको परिचय

२.१.१ ऐतिहासिक पृष्ठभूमी

कुशे गाउँपालिका जाजरकोट जिल्लाको करीव करीव मध्य भागमा रहेको गाउँपालिका हो । नेपालको संघीय शासन प्रणाली अर्न्तगत राज्य पुनरसंरचनामा स्थानीय तहको नयाँ सिमांकन गर्दा यो गाउँपालिका साविकका ४ वटा गाविसहरू टोलगाउँ, अर्छानी, ठिमे र पैक तथा पजारु गाविसका १ र २ नं वार्डहरू रुपान्तरण भई स्थापना भएको हो । यो गाउँपालिका जातिगत तथा सांस्कृतिक रूपमा बिशिष्टता र बिबिधता बोकेको गाउँपालिका हो यो गाउँपालिकामा मुख्य रूपमा ठकुरी र त्यसपछि क्रमश क्षेत्री, कामी, बाहुन, दमाई, मगर, सार्की, सन्यासी, घर्ती, वादी र गुरुङ जातीको बसोवास रहेको छ । स्थानीय जीवनशैली, परम्परागत संस्कृति, प्राकृतिक स्रोत-साधन, पर्यटनको प्रचुर संभावना, जल तथा जडिबुटीको पर्याप्तता कुशे गाउँपालिकाको प्रमुख विशेषता हो । भौगोलिक हिसावले यो गाउँपालिका जाजरकोट जिल्लाका ७ वटा स्थानीय तह मध्ये तेस्रो सानो गाउँपालिका हो । यो गाउँपालिकाले जिल्लाको कुल क्षेत्रफल २२२३.३५ वर्ग किलोमिटर मध्ये २७३.९७ अर्थात १२% भुभाग ओगटेको छ । यातायातको हिसावले भर्खर मात्र यो गाउँपालिकामा मौसमी यातायात संचालन हुने गरी बाटो निर्माण कार्य भइ रहेको छ । पानीको प्रसस्त श्रोत भएपनि उपयोग हुन नसकेर त्यसै खेर गइरहेको छ । इतिहास तिर नफर्केर गरिने वर्तमानको समिक्षा तथा मुल्याङ्कन अपुरो हुने गर्दछ । सामाजिक विकास पुर्वाधार विकासको मुल्याङ्कन तथा समीक्षा गर्नलाई ऐतिहासिक पृष्ठभूमी तथा विगतको आधारभूमी जानकारी हुन आवश्यक हुन्छ ।

सबै भन्दा नजिकको सत्ता भनेको स्थानीय तह हो । संघिय र प्रादेशिक सरकार भन्दा जनताको नजिक रहेर बस्तु तथा सेवा प्रवाह गरिरहेको कुशे गाउँपालिकाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमी इस्वीको १४ औं शताब्दीतिर अस्तित्वमा आएको जाजरकोट राज्यका संस्थापक महाराज जक्तिसिंह ले शाके १३०० संवत् १४५५ को आसपासमा जाजरकोट राज्यको स्थापना गरेका थिए । जाजरकोटमा स-साना दर्जनौ राज्यहरू थिए भन्ने कुरा समेत केही इतिहासकारहरूले उल्लेख गरेको पाइन्छ । जगतीसिंहका सन्तानहरू बृद्धिहुदै गएपछि अंशवन्डाको स्वरूप राज्यको विभाजन भई त्यसका मातहतमा सरु, वारेकोटे, दार्मकोट, जाहारी, सामिया, भियुस र खगेनकोट राज्यहरूको अस्तित्व पछिसम्म कायम रहेको पाइन्छ ।

पृथ्वीनारायण शाहले नेपाल एकीकरण गरिसके पनि जाजरकोटलाई हमला नगरी छुट्टै राज्यको रूपमा मान्यता दिएको र राज्य रजौटा ऐन २०१७ अनुसार जाजरकोटी राजाको अस्तित्व कायम रहेको कुरा अभिलेखहरूमा उल्लेख भएको पाइन्छ । जाजरकोटी राजालाई जीवनभर जेष्ठानुक्रमले पुरुष सन्तान दरसन्तान पर्यन्त राजा उपाधि कायम रहने कुरा उल्लेख छ । जाजरकोटका अन्तिम राजा प्रकाश बिक्रम शाहको २०६० सालमा मृत्यु भएपछि उनका सन्तानहरू बिच

आ-आफ्नो पक्षबाट उपाधी दावी भैरहेको अवस्थामा २०६३ सालपछि लोकतन्त्रको बहालीसँगै यो प्रसंग खारेज भएको छ (जाजरकोट परिचय, २०६९ बाट साभार) ।

२.१.२. नामाकरण

कुशे गाउँपालिकाको नामकरण २०६३ सालको जनआन्दोलन पछि देशमा आएको राजनैतिक परिवर्तन तथा देश संघीय लोकतान्त्रीक गणतन्त्रमा गईसकेपछि गरिएको हो । समुन्द्री सतहबाट १ हजार ७५ मिटर उचाईबाट सुरु भएको कुशे गाउँपालिका अन्तरगत पर्ने कुशेपाटन ४ हजार ३ सय ८८ मिटर उचाईमा रहेको छ । उक्त पाटन यो गाउँपालिकामा पर्ने सरुगार र चैया खोला दुई ठुला जलाधारको उत्तरी भागमा पर्दछ । महत्वपूर्ण बहुमुल्य प्रजातीका जडीबुटी, बहुमुल्य रत्नपत्थरहरु पाईने कुशे पाटनको फेदीमा विश्वको दुर्लभ वन्यजन्तु रेडपाण्डा (हाब्रे) को बास स्थान रहेकोछ । जाजरकोट जिल्लाकै सामरिक महत्व राख्ने कुशे पाटनको नामबाट गाउँपालिकाको नाम पनि कुशे गाउँपालिका राखिएको हो ।

२.१.३. भौगोलिक स्वरूप तथा सिमाना

कुशे गाउँपालिका जाजरकोट जिल्लाको १२% भु भाग ओगटेको गाउँपालिका हो । यसले यो जिल्लाको कुल २२२३.३५ वर्ग किलोमिटर मध्ये २७३.९७ वर्ग किलोमिटर क्षेत्र ओगटेकोछ । यो गाउँपालिका मुख्य रुपमा दक्षिण पुर्वि मोहोडा फर्काएर उत्तर पश्चिम तर्फ फैलिएको छ । यो गाउँपालिकाको पुर्वमा बारेकोट गाउँपालिका र नालगाड नगरपालिका पर्दछ । पश्चिममा जुनिचाँदे गाउँपालिका र छेडागाड नगरपालिका पर्दछ, त्यस्तै उत्तर तर्फ जुम्ला जिल्लाको गुठी चौर गाउँपालिका पर्दछ र जाजरकोटकै बारेकोट गाउँपालिका पर्दछ भने दक्षिण तर्फ जाजरकोट जिल्लाकै नालगाड भेरी र छेडागाड नगरपालिका पर्दछ । यो गाउँपालिका जुम्ला जिल्ला र जाजरकोट जिल्लाकै ५ वटा स्थानीय तहसंग जोडिएकोछ ।

२.१.४. भू वनावट

कुशे गाउँपालिका मध्य तथा उच्च पहाडी गाउँपालिका भएको हुनाले यहाँको भु वनावट पनि फरक फरक खालको रहेको छ । कतै ठुला पहाड कतै सम्म वसेको वेसी, कतै खोच तथा सुख्खा नागी कतै पत्थरिलो जमीन कतै दोमट, कतै बलौटे र कतै कमेरे माटो पाइन्छ । समग्रतामा हेर्दा यो गाउँपालिकाको माटो खास उर्वर नभएपनि ठिमे लगायतका क्षेत्रमा उर्वर माटो पाइन्छ । गाउँपालिकामा वगने खोलाहरु भएपनि सिंचाइको खास संभावना नभएको हुदा यो क्षेत्र कृषिका उपयुक्त रहेको देखिदैन । यही भएर यो गाउँपालिकाका वासिन्दाहरु कम पानी चाहिने खालका वालीहरु जस्तै मकै कोदो गहुँ जौ आदीको खेति गर्दछन । यो गाउँपालिकामा रहेका खुल्ला फाटहरु वाखा तथा भेडापालनका लागि भने उपयुक्त रहेको देखिन्छ । यो गाउँपालिकामा हिमाली , उच्च तथा मध्यपहाडी क्षेत्र विच सन्तुलित भएर यसको भौगोलिक स्वरूप रहेको छ । यहाँ उत्पन्न भएका खोला तथा खोल्सीहरु क्रमशः उत्तरबाट दक्षिणतर्फ विभिन्न जलाधारमार्फ वगने गर्दछन । भौगोलिक विविधताले गर्दा यहाँ पाईने वनस्पति तथा जैविक विविधतामा समेत एकरूपता देखिदैन ।

२.१.५. भू उपयोग

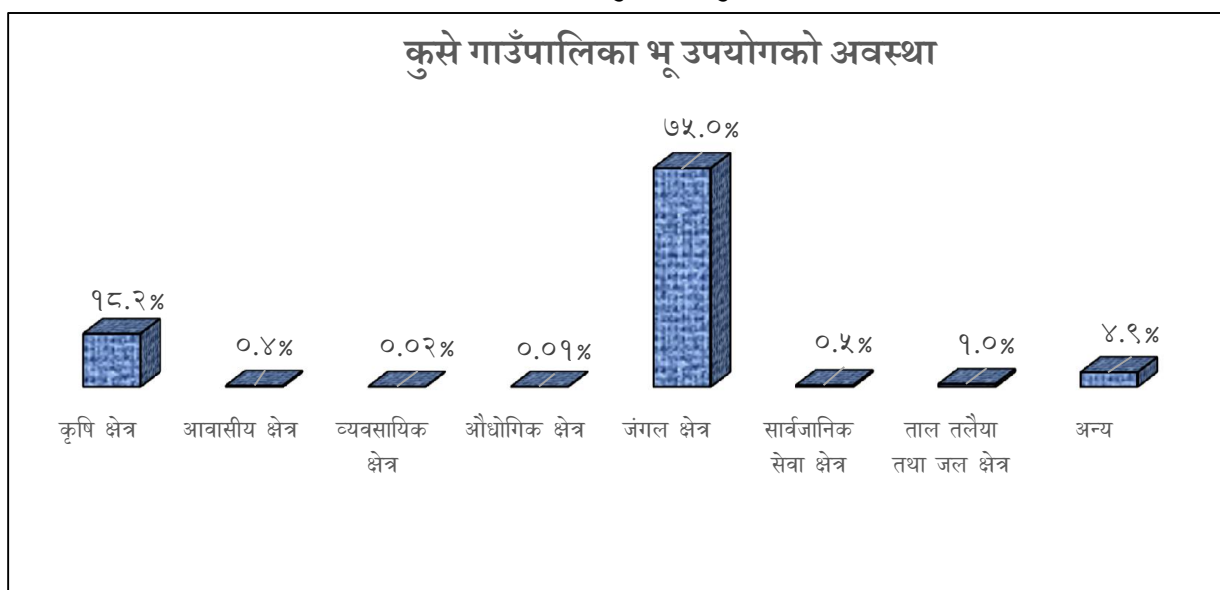
कुसे गाउँपालिका को भू उपयोगको अवस्था हेर्दा तीन चौथाई भन्दा बढी जंगल क्षेत्र रहेकोछ । यो गाउँपालिकाको कुल २७३.९७ बर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल मध्ये २०५.५ बर्गकिमि वन ले ओगटेकोछ । यहाँ कृषि क्षेत्र ले १८.२ प्रतिशत अर्थात ४९.८१ बर्ग किमि क्षेत्रफल ओगटेकोछ । भू उपयोगको विवरण निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछः

तालिका १ भू उपयोगका क्षेत्रहरु

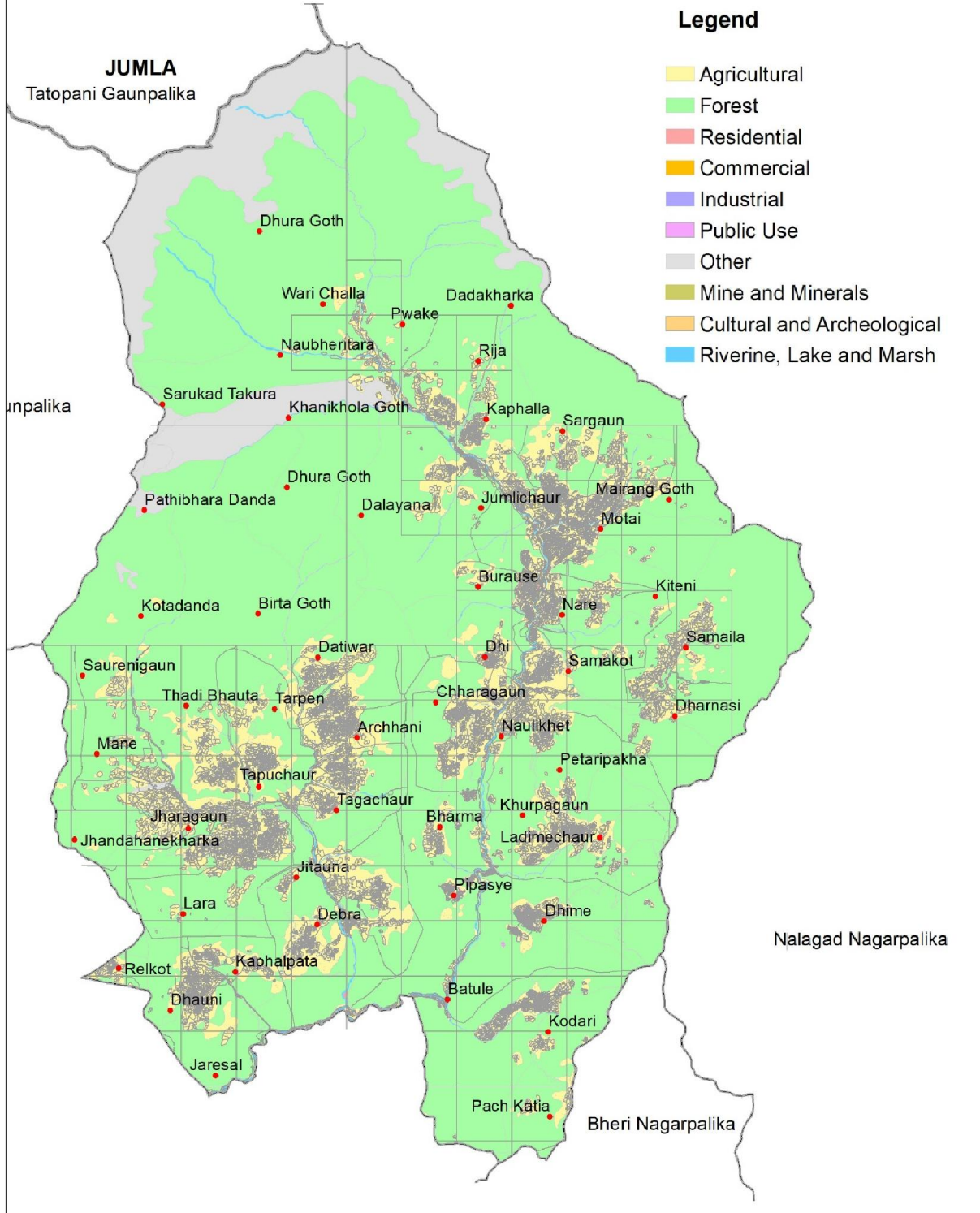
क्र.स	भू उपयोग क्षेत्रहरु	क्षेत्रफल		प्रतिशत
		हेक्टर	बर्ग किमि	
१.	कृषि क्षेत्र	४९७८.१८	४९.८१	१८.२%
२.	आवासीय क्षेत्र	९७.०७	०.९६	०.४%
३.	व्यवसायिक क्षेत्र	५.५९	०.०५	०.०२%
४.	औधोगिक क्षेत्र	२.४५	०.०३	०.०१%
५.	जंगल क्षेत्र	२०५४१.९६	२०५.५	७५.०%
६.	सार्वजनिक सेवा क्षेत्र	१४६.३९	१.४५	०.५%
९.	ताल तलैया तथा जल क्षेत्र	२६१.९५	२.६३	१.०%
१०.	अन्य	१३५२.१५	१३.५३	४.९%
जम्मा		२७३८६.८६	२७३.९७	१००

श्रोतः नेपाल सरकार नापि विभाग २०८०

माथि उल्लेखित विवरणलाई स्तम्भचित्र मार्फत निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

कुशे गाउँपालिका भू उपयोग नक्शा

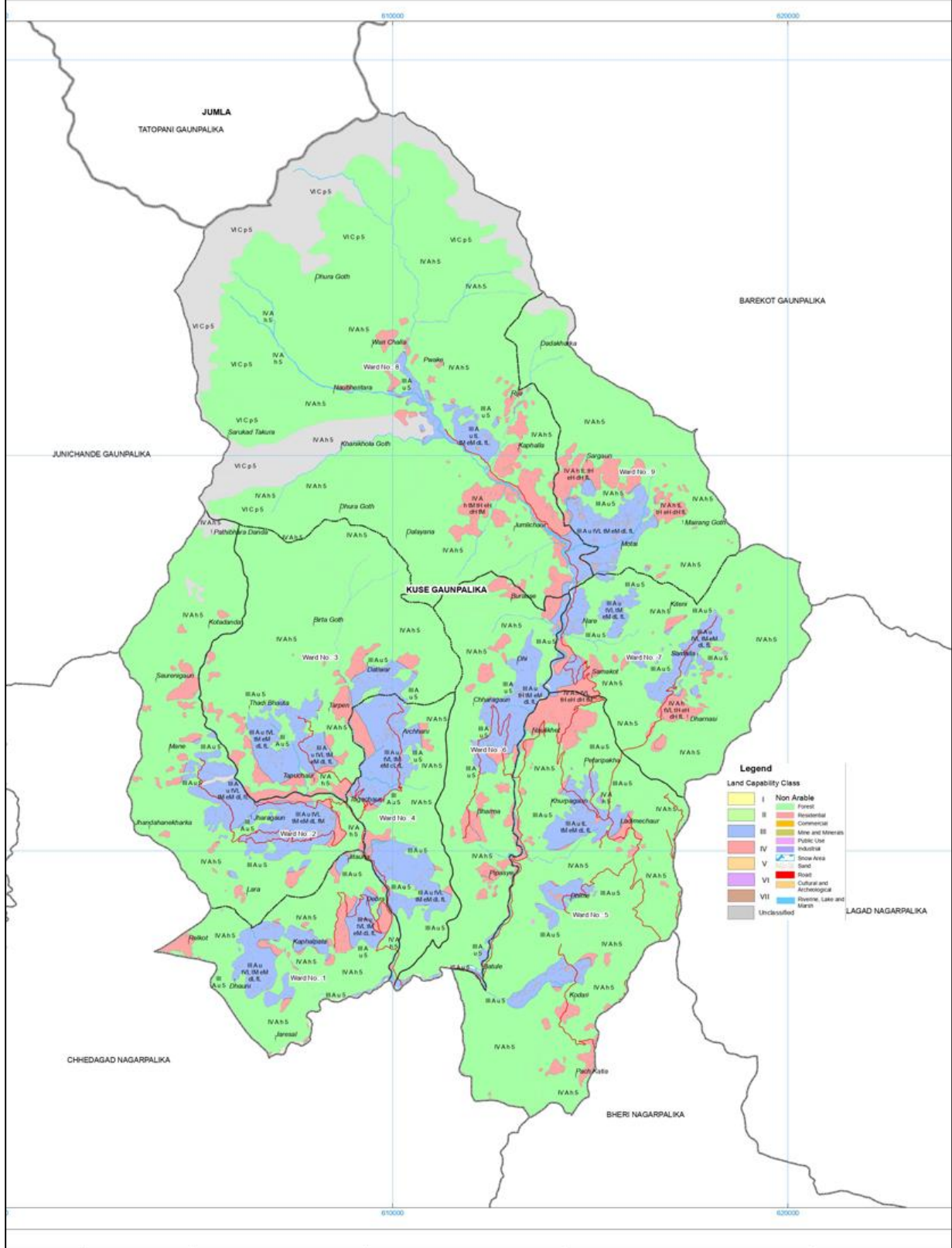
२.१.६. भूमि क्षमता

जसरी हरेक मानिसमा एकै प्रकारको क्षमता हुने त्यसैगरी भूमिको पनि एकै प्रकारको क्षमता हुने, क्षमता अनुसार भूमिको प्रयोग गरिएन भने क्षमताविहिन मानिसलाई जिम्मेवारी दिए जत्तिकै हुन्छ । त्यसैले भूमिको क्षमता के कस्तो छ भनेर पहिचान गर्नु पर्दछ । भूमि क्षमता मापन गर्दा माटोको प्रकार, ढलान तथा बाक्लोपना त्यसैगरी मौसम, जलवायु, प्रकोप आदिको सुक्ष्म विश्लेषण गरिन्छ । यसरी मापन गर्दा मुख्य रूपमा ८ प्रकारको भूमि पहिचान गरिन्छ । जसको विवरण निम्नानुसार रहेकोछ ।

१. कालो तथा बाक्लो र मलिलो माटो, अधिकतम १ डिग्रि सम्म ढलान भएको, सिँचाइको सुनिश्चितता भएको र बाढी तथा खडेरीको प्रकोप नभएको ।
२. कालो बाक्लो र मलिलो माटो, १ देखि ५ डिग्रि सम्म ढलान भएको, सिँचाइको सुनिश्चितता भएको, केहि भिरालो भएकोले माटो बगेर जान सक्ने, खडेरी तथा बाढीको संभावना रहेको ।
३. भिरालो तथा सुक्खा खालको माटो, ५ देखि ३० डिग्रि सम्म ढलान भएको, भूक्षयको संभावना अधिक रहेको (माटो बगेर जाने) मल तथा पानीको अति कम आवश्यकता हुने खालका वाली लगाउन सकिने, बाढी तथा खडेरीको अधिकतम जोखिम रहेको
४. पातलो तथा रुखो माटो, ३० डिग्रि भन्दा बढी ढलान भएको, माटो बगेर जाने अधिक संभावना भएको, बाढी तथा खडेरीको उच्च जोखिम रहेको भूमि तथापी यस्तो क्षेत्रमा पनि खेती गर्न सकिन्छ ।
५. माटो अति कडा वा अति गिलो, घाँसे मैदानहरु, चरन क्षेत्रका लागि उपयुक्त, वन विकासका लागि उपयुक्त यो क्षेत्रमा खेतीवालीको संभावना रहदैन ।
६. वन्य जन्तु संरक्षणका लागि उपयुक्त माटो अति पातलो हुन्छ भूमि ढलान धेरै ठाडो हुन्छ, यसमा वाली लगाउन सकिदैन । लामो समय लगाएर हुर्किएका रुखहरु हुने भएकोले प्राकृतिक रूपमा वन्यजन्तु संरक्षणका लागि उपयुक्त मानिन्छ । यो भूमिमा वाली लगाउन सकिदैन ।
७. माटो सकिदै गएको ठूला ठूला रुखहरु समेत नहुने झाडी वुट्यानहरु मात्र भएको धेरै भिरालो खालको भूमि, सिमित वन्यजन्तुहरुको वासस्थान का लागि उपयुक्त ।
८. अत्यन्तै उबडखावड भएको भूमि, वन तथा वन्यजन्तुका लागि पनि अनुपयुक्त हिमाली क्षेत्रहरु, साना तिना वाहेक वनस्पतीहरु समेत नभएको क्षेत्र

माथि उल्लेखित ८ प्रकारका भूमि क्षमताका आधारमा कुशे गाउँपालिकाको विस्तृत अध्ययन गरि विश्लेषण गरिएको छ । उल्लेखित ८ मध्ये १ देखि ४ सम्मका भूमिहरु कृषिका लागि उपयुक्त मानिन्छन तथापि ३ र ४ नं मा परेका भूमिहरुमा विशेष खालका वालीहरु छनौट गरि खेति गर्नुपर्ने हुन्छ । कुशे गाउँपालिकाको हकमा माथि उल्लेखित सबै प्रकारका भूमिहरु पाइएको छ । उच्च हिमाली क्षेत्र सम्म फैलिएको यो गाउँपालिकाको भूमि को सबैभन्दा बढी ५८.४४ प्रतिशत भूमि उपोष्णकटी बन्धीय क्षेत्र मा पर्दछ ।

भूमि क्षमता नक्शा

माथि उल्लेखित नक्शाका आधारमा कुशे गाउँपालिका मुख्य रूपमा ६ प्रकारको भूमि क्षमता वर्गिकरणमा रहेकोछ ।

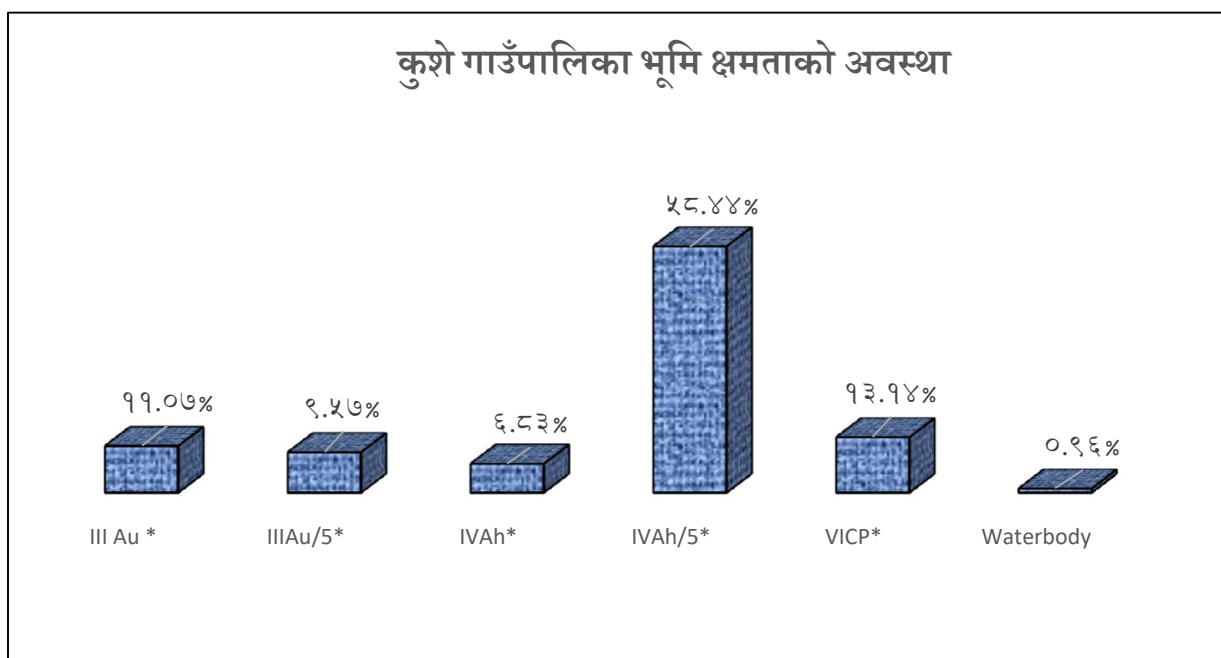
तालिका २ भूमि क्षमताको वर्गिकरण कुशे गाउँपालिका

क्र स	भूमि क्षमता वर्गिकरण	क्षेत्रफल		प्रतिशत	कैफियत
		हेक्टर	वर्गकिमि		
१	III Au *	३०३२	३०.३२	११.०७%	धान खेतीका लागि उपयुक्त
२	IIIAu/5*	२६१९.९४	२६.२२	९.५७%	मौसमी विपत्ती आउने तथापी कृषिका लागि उपयुक्त
३	IVAh*	१८६९.६०	१८.७१	६.८३%	वन व्यवस्थापनका लागि उपयुक्त
४	IVAh/5*	१६००४.७३	१६०.१०	५८.४४%	वन व्यवस्थापनका लागि उपयुक्त
५	VICP*	३५९८.६३	३५.९९	१३.१४%	चिसो क्षेत्र
६	Waterbody	२६१.९५	२.६३	०.९६%	
७	जम्मा	२७३८६.८६	२७३.९७	१००%	

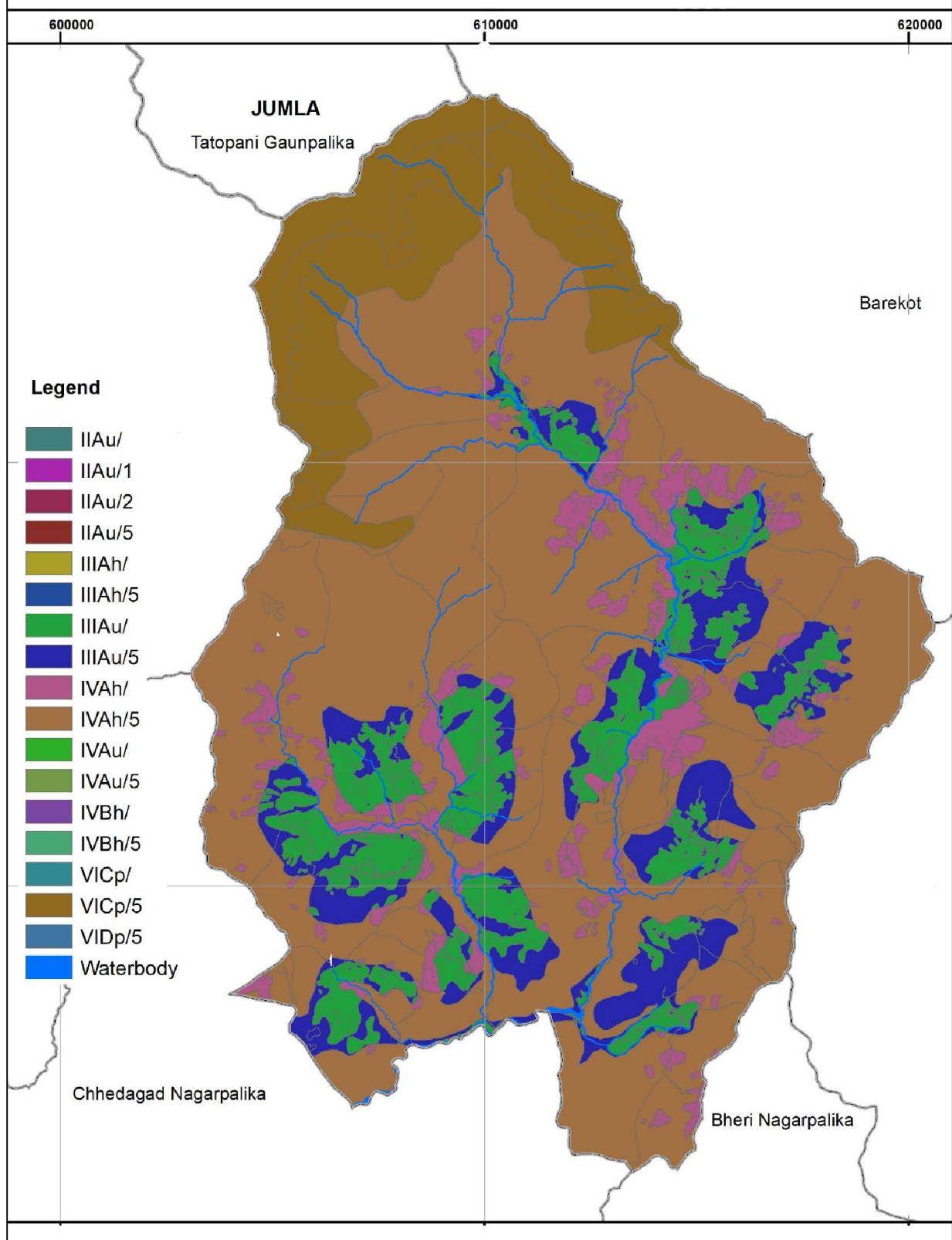
श्रोत: नापी विभाग मिन भवन काठमाडौं २०८०

*भूमि वर्गिकरण III= Third Category ,A= Subtropical areas, u= Subhumid moisture regime, IV= Forth Category, h= Humid moistuer regime, C=Cool Temperate areas, P= Perhumid moisture, VI= sixth Category

माथि उल्लेखित विवरणलाई स्तम्भ चित्र माफत देखाइएकोछ ।

कुशे गाउँपालिकाको भूमिक्षमता उपयोगको अवस्था

२.१.७. नदीनाला तथा तालपोखरी

कुशे गाउँपालिका केहि उल्लेखनीय तथा केहि मौसमी खोलाहरु रहेकाछन । यो गाउँपालिकामा बाह्रै महिना बगिरहने तथा मौसमी खोला र कुण्ड तथा ताल रहेकोछन । यो गाउँपालिकामा रहेका नदी खोला हरूमा भौताछरी, चामाधार,आरी, साउँ, खार, भित्रिखोला, छाउनीखोला, धरउनी छहरा,चैयाखोला, बढीखोला, खुर्पाखोला, सरुखोला, सिस्नेली, सामाइला, सारुगाड, खानीखोला, चाल्मखोला, नौफेरी, रहेकाछन । यो गाउँपालिकामा रहेका लाउरे झर्ना, ताउले दह,भंग्राह देवकुण्ड पनि पानीको तथा पर्यटकीय स्थानको श्रोत हो । यो गाउँपालिका बाट बग्नेखोला हरूको गन्तव्य भनेको दक्षिण पूर्वमा गएर भेरी नदीमा मिसिनु हो ।

२.२. जनसांख्यिक अवस्था

कुशे गाउँपालिकाको जनसंख्याको अवस्थालाई हेर्दा राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार २३०५८ रहेको छ । जनगणना प्रतिवेदन अनुसार यो गाउँपालिकामा महिला र पुरुषको संख्या करीव करिव बराबर रहेको छ । कुल जनसंख्या २३०५८ मध्ये महिलाको संख्या ११५५५ र पुरुषको संख्या ११५०३ रहेको छ । यो गाउँपालिकाको जनघनत्व ८४.१६ प्रति घनमिटर रहेकोछ । घरधुरी तथा जनसंख्या सम्बन्धी विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ३ जनसांख्यिक अवस्था

वडा नं	घर परिवार संख्या	जनसंख्या			औषत परिवार संख्या	महिला पुरुष अनुपात	जनघनत्व	क्षेत्रफल
		महिला	पुरुष	जम्मा				
१	३४५	९२४	९५७	१८८१	५.४५	०.९७	१२१.९८	१५.४२
२	५३२	१४६८	१४५५	२९२३	५.४९	१.०१	११०.३	२६.५
३	४०३	१०४५	१०१०	२०५५	५.१	१.०३	६८.०७	३०.१९
४	३६९	९१६	९११	१८२७	४.९५	१.०१	१४०.४३	१३.०१
५	८०३	१९६७	२००६	३९७३	४.९५	०.९८	१०६.४	३७.३४
६	४७७	१२६४	१२९३	२५५७	५.३६	०.९८	१३०.१३	१९.६५
७	४५७	१२३८	११८६	२४२४	५.३	१.०४	९५.३२	२५.४३
८	५७६	१५५३	१५१९	३०७२	५.३३	१.०२	३५.८८	८५.६३
९	४३९	११८०	११६६	२३४६	५.३४	१.०१	११२.७९	२०.८
जम्मा	४४०१	११५५५	११५०३	२३०५८	५.२४	१.००५	८४.१६	२७३.९७

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

उल्लेखित विवरणका आधारमा हेर्दा जनसंख्याका आधारमा सबैभन्दा ठूलो वार्ड ५ नं हो भने सबैभन्दा सानो वार्ड १ हो तर भूगोलका आधारमा हेर्दा वडा नं ८ सबैभन्दा ठूलो र वडा नं ४ सबैभन्दा सानो वार्ड हो । कुल ९ वटा वडा मध्ये १,५ र ६ मा महिलाको भन्दा पुरुषको जनसंख्या बढी रहेको छ भने बाँकी सबै वडाहरूमा महिलाको जनसंख्या बढी रहेको छ ।

कुशे गाउँपालिकाको उल्लेखित जनसंख्यालाई विभिन्न उमेर समूहमा समेत विभाजन गरेर हेरिएको छ उत्पादनशील जनसंख्या र आश्रित जनसंख्या पहिचान गरेर मात्र विकासका मोडलहरू प्रस्तुत गर्न सकिने भएकोले गर्दा यहाँको जनसंख्यालाई विभिन्न उमेर समूहमा लैङ्गिक अवस्था समेत छुट्टिने गरि विश्लेषण गरिएको छ जसको विवरण तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४ उमेर समूहका आधारमा जनसंख्या अवस्था

क्र स	उमेर समूह (वर्ष)	कुल जम्मा		
		पुरुष	महिला	जम्मा
१	००-०४ वर्ष	१३७२	१३३७	२७०९
२	०५-०९ वर्ष	१५२५	१४३४	२९५९
३	१०-१४ वर्ष	१६७८	१६३७	३३१५
४	१५-१९ वर्ष	१४३४	१४८२	२९१७
५	२०- २४ वर्ष	१०९७	११५८	२२५५
६	२५-२९ वर्ष	७११	७१७	१४२८
७	३०-३४ वर्ष	६१३	६६०	१२७३
८	३५- ३९ वर्ष	५४०	६२२	११६२
९	४०-४४ वर्ष	५०१	५६८	१०६९
१०	४५-४९ वर्ष	४९९	४८०	९७९
११	५०-५४ वर्ष	१७४	४३३	९०७
१२	५५-५९ वर्ष	३६३	३१९	६८२
१३	६०-६४ वर्ष	२६४	२६४	५२८
१४	६५-६९ वर्ष	१९६	१६५	३६१
१५	७०-७४ वर्ष	१३७	१५९	२९६
१६	७५-७९ वर्ष	६७	९०	१५७
१७	८०-८४ वर्ष	१४	२२	३६
१८	८५-८९ वर्ष	१४	५	१९
१९	९०-९४ वर्ष	१	१	२
२०	९५+	२	२	४
	जम्मा	११५०३	११५५५	२३०५८

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

तालिका ५ उमेर समुह तथा लिङ्गका आधारमा जनसंख्या अवस्था

उमेर समुह (वर्ष)	एक			दुई			तीन			चार			पाँच			छ			सात			आठ			नौ		
	पु	म	जम्मा	पु	म	जम्मा	पु	म	जम्मा	पु	म	जम्मा	पु	म	जम्मा	पु	म	जम्मा	पु	म	जम्मा	पु	म	जम्मा	पु	म	जम्मा
00-04	१०४	९८	२०२	१४७	१३८	२८५	१३३	११३	२४६	१२३	११९	२४२	२४४	२५५	४९९	१४८	१४९	२९७	१४८	१३९	२८७	१८६	१९२	३७८	१३९	१३४	२७३
05-09	१२६	११६	२४२	१९६	१६५	३६१	१४६	१५१	२९७	११८	९९	२१७	२८६	२४८	५३४	१६५	१५८	३२३	१५२	१५६	३०८	२०६	२०८	४१४	१३०	१३३	२६३
10-14	१५४	१६३	३१७	२३५	२४८	४८३	१५८	१५२	३१०	१३६	१३३	२६९	२६७	२३६	५०३	१८९	१८६	३७५	१६५	१७१	३३६	१९९	१९८	३९७	१७५	१५०	३२५
15-19	१३६	१२९	२६५	१९६	२१२	४०८	११६	१४३	२५९	१०९	१०६	२१५	२३०	२३३	४६३	१७७	१६४	३४१	१६०	१६१	३२१	१७९	१९१	३७०	१३२	१४३	२७५
20-24	९८	९०	१८८	१४०	१६१	३०१	८५	९२	१७७	८९	८४	१७३	२१९	१९६	४१५	१३१	१२४	२५५	९९	१३०	२२९	१२४	१५६	२८०	११२	१२५	२३७
25-29	४८	५७	१०५	९६	७४	१७०	५८	६४	१२२	४३	४७	९०	१२९	१२७	२५६	८०	८६	१६६	७३	८८	१६१	१०८	१०७	२१५	७६	६७	१४३
30-34	५८	५०	१०८	८१	९३	१७४	५५	६०	११५	४२	५३	९५	९९	१०८	२०७	६५	७५	१४०	६१	६०	१२१	९२	८१	१७३	६०	८०	१४०
35-39	४६	५४	१००	७४	७७	१५१	३९	६२	१०१	३९	४८	८७	९०	१०२	१९२	६२	५९	१२१	५०	६४	११४	७५	८७	१६२	६५	६९	१३४
40-44	४४	४३	८७	६०	६७	१२७	४५	४३	८८	३८	४७	८५	९८	१२६	२२४	५२	६२	११४	५४	५९	११३	५९	६४	१२३	५१	५७	१०८
45-49	४३	३२	७५	५८	५६	११४	३४	५३	८७	३६	४५	८१	८५	९२	१७७	७४	५५	१२९	४९	४५	९४	६९	६०	१२९	५१	४२	९३
50-54	२९	२४	५३	५६	५४	११०	३३	३३	६६	४४	४६	९०	८८	८१	१६९	४०	४०	८०	६१	४०	१०१	६९	५९	१२८	५४	५६	११०
55-59	२०	२३	४३	३९	५४	९३	४०	२५	६५	३०	२३	५३	७७	५९	१३६	३९	२६	६५	४४	४३	८७	४१	३६	७७	३३	३०	६३
60-64	२३	१८	४१	३७	२६	६३	३२	२४	५६	१९	१७	३६	३३	३३	६६	२६	३१	५७	२५	३९	६४	३९	४२	८१	३०	३४	६४
65-69	१५	११	२६	११	१६	२७	१८	१२	३०	१७	१९	३६	३१	२७	५८	२३	१४	३७	२४	२०	४४	३८	२१	५९	१९	२५	४४
70-74	९	१२	२१	२२	१९	४१	१०	९	१९	१२	१६	२८	१७	२७	४४	१६	१८	३४	१३	१५	२८	१६	२३	३९	२२	२०	४२
75-79	३	२	५	६	७	१३	६	९	१५	११	९	२०	८	१२	२०	२	१२	१४	७	६	१३	१४	२१	३५	१०	१२	२२
80-84	१	२	३	१	१	२	२	०	२	१	५	६	१	३	४	२	२	४	०	१	१	३	७	१०	३	१	४
85-89	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०	३	३	१	४	२	१	३	१	१	२	२	०	२	३	२	५
90-94	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	१	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
95+	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	१	०	२	२	०	०	०	०	०	०	१	०	१
जम्मा	९५७	९२४	१८८१	१४५५	१४६८	२९२३	१०१०	१०४५	२०५५	९११	९१६	१८२७	२००६	१९६७	३९७३	१२९३	१२६४	२५५७	११८६	१२३८	२४२४	१५१९	१५५३	३०७२	११६६	११८०	२३४६

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

तालिका ६ जातीय आधारमा घरधुरी विवरण

क्रस	जातजाती	कुशे गाउँपालिकाका वार्डहरू									जम्मा	प्रतिशत
		एक	दुई	तीन	चार	पाँच	छ	सात	आठ	नौ		
१	ठकुरी	६१	३२८	२१	१४७	२६२	२०८	१६२	१४१	५२	१३८२	३१.४%
२	क्षेत्री	१७४		७८	३३	२९३	१७८	६	२९६	१७३	१२३१	२८.०%
३	कामी	३३	१११	२९	७२	१३०	६२	११७	८	६२	६२४	१४.२%
४	बाहुन	२६	४७	११६	१०९	४	१	२	१९	४४	३६८	८.४%
५	दमाई	१६	२७	६७	८	५८	१३	२२	४४	२८	२८३	६.४%
६	मगर	१	१८	८८		१	१५	५६	६४		२४३	५.५%
७	सार्की	२२	१	४		२९		५३		३७	१४६	३.३%
८	सन्यासी							१		४३	४४	१.०%
९	घर्ती							३२	४		३६	०.८%
१०	वादी	१२				२६					३८	०.९%
११	गुरुङ							६			६	०.१%
	जम्मा	३४५	५३२	४०३	३६९	८०३	४७७	४५७	५७६	४३९	४४०१	१००.०%

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

जातीय आधारमा हेर्दा यो गाउँपालिकामा सबै भन्दा धेरै ३१.४ प्रतिशत घरधुरी ठकुरीको रहेको छ भने तुलनात्मक रूपमा दलित जातीको पनि सघन बसोवास रहेकोछ । यो गाउँपालिकामा दलित जातिको २३.९ प्रतिशत घरधुरी रहेकोछ ।

तालिका ७ जातीय आधारमा जनसंख्या विवरण

क्रस	जातजाती	कुशे गाउँपालिकाका वार्डहरू									जम्मा	प्रतिशत
		एक	दुई	तीन	चार	पाँच	छ	सात	आठ	नौ		
१	ठकुरी	३३१	१७८४	१६९	७६६	१२९९	११८४	९१६	७२८	२५३	७४२९	३२.२%
२	क्षेत्री	९३७	०	३५८	१६४	१४१८	८७४	३९	१५६७	९१०	६२६७	२७.२%
३	कामी	१८९	६०९	१५८	३६७	६५७	३१४	६०७	४९	४०६	३३५६	१४.६%
४	बाहुन	१४७	२९९	५८३	४८८	१८	७	११	९३	२१८	१८६५	८.१%
५	दमाई	८३	१४२	३२९	४३	३०७	९४	११३	२४३	१४१	१४९५	६.५%
६	मगर	०	७८	४३७	०	६	८३	२८५	३६६	०	१२५५	५.४%
७	सार्की	१३५	१२	२०	०	१४२	०	२६०	०	१८६	७५४	३.३%
८	सन्यासी	०	०	०	०	०	०	५	०	२३३	२३७	१.०%
९	घर्ती	०	०	०	०	०	०	१६४	२५	०	१९०	०.८%
१०	वादी	५९	०	०	०	१२६	०	०	०	०	१८४	०.८%

क्रस	जातजाती	कुशे गाउँपालिकाका वार्डहरू									जम्मा	प्रतिशत
		एक	दुई	तीन	चार	पाँच	छ	सात	आठ	नौ		
११	गुरुङ	०	०	०	०	०	०	२४	०	०	२४	०.१%
	जम्मा	१८८१	२९२३	२०५५	१८२७	३९७३	२५५७	२४२४	३०७२	२३४६	२३०५८	१००%

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८ र वस्तुगत विवरण २०७४

अपाङ्ग शब्दको अर्थ कुनैपनि अंग विकृत भएको भन्ने हुन्छ । कतिपय अवस्थामा यो अंग भंग भएको वा विग्रिएको वा भाँचिएको हुन्छ भने कतिपय अवस्थामा हेर्दा भंग नभएको तर काम चाहि नगर्ने वा कम गर्ने हुन्छ । त्यसैले अपाङ्ग शब्द लाई काम संग जोडेर हेर्नु उपयुक्त हुन्छ । नियमित रुपमा समान्य अवस्थामा भन्दा अंग विग्रिएका कारणले काम गर्न नसक्ने अवस्थालाई अपाङ्ग भन्नु पर्छ । जस्तो हात खुट्टा भाँचिएको, नभएको, जलेको आँखा नभएको वा नदेख्ने जस्ता कुराहरु प्रत्यक्ष रुपमा नै विकृत भएका हुन्छन । तर कान नसुन्ने (वहिरा) प्रत्यक्ष रुपमा हेर्दा अपाङ्ग देखिदैन तर उनीहरु पनि यो परिभाषा भित्र पर्दछन

तालिका ८ अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्या विवरण

क्रस	विवरण	पुरुष	महिला	जम्मा	कैफियत
१	शारिरिक अपाङ्गता	३९१	२६१	६५२	
२	न्युन दृष्टि	४६	४९	९५	
३	दृष्टि विहिन	२८	२८	५६	
४	बहिरोपन	२७	१४	४१	
५	मनोसामाजिक अपाङ्गता	१०	८	१८	
६	न्युन श्रवण शक्ति	३६	२६	६२	
७	बहिरोपन एवम दृष्टि विहिन	७	९	१६	
८	मानसिक मनोसामाजिक	३६	२६	६२	
९	बौद्धिक अपाङ्गता	८	५	१३	
१०	अनुवंसीय रक्त श्राव (हेमोफेलिया)	५	२	७	
११	अटिजम	१	२	३	
१२	बहु अपाङ्गता	३१	३१	६२	
	जम्मा	६२६	४६१	१०८७	

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

२.३. खानेपानीको श्रोत सम्बन्धि विवरण

कुशे गाउँपालिकाका ४४०१ घरधुरीमा खानेपानीको मुख्य श्रोत पाइपबाट आउने पानी हो । यो गाउँपालिकाका ८६.५% अर्थात ३८०७ घरधुरीमा पाइपबाट पानी आउने गर्दछ । पहाडी प्रदेशको सवैभन्दा ठुलो समस्या बन्दै गएको खानेपानीको अभाव यहाँ कम देखिएको छ । बाँकी रहेका मध्ये १०.३% अर्थात ४५२ घरधुरी जरुवा मुलको पानी उपयोग गरिरहेका छन । कुवाको पानी खाने घरधुरीको संख्या २.३% अर्थात १०२ रहेको छ भने खोलाको पानी खाने घरधुरीको संख्या ३९ रहेको छ । कुशे गाउँपालिकाको खानेपानीको श्रोतको आधारमा वार्ड स्तरीय विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ९ खानेपानीको श्रोतको आधारमा घरधुरी विवरण

वार्ड नं	धारा	ट्युबेल	कुवा	जरुवा मुल	खोला	अन्य	जम्मा
१	३२६	०	०	१४	४	०	३४५
२	२४४	०	४	२७७	७	०	५३२
३	३२०	०	८३	०	०	०	४०३
४	२८०	०	०	८९	०	०	३६९
५	८०२	०	०	०	१	०	८०३
६	४६९	०	०	८	०	०	४७७
७	४०९	०	१३	३५	०	०	४५७
८	५१८	०	३	२८	२६	०	५७६
९	४३९	०	०	०	०	०	४३९
जम्मा	३८०७	०	१०२	४५२	३९	०	४४०१
प्रतिशत	८६.५%	०.०%	२.३%	१०.३%	०.९%	०.०%	१००.०%

श्रोत: घरधुरी सर्भेक्षण २०७५ तथा राष्ट्रिय जनगणना २०७८

२.४. उज्यालोकोलागि बत्तिप्रयोग सम्बन्धी विवरण

कुशे गाउँपालिकामा हाल सम्म केन्द्रीय विद्युत पुगेको छैन करीव १७ प्रतिशत घरधुरीले माइक्रो हाइड्रो मार्फत विद्युत उपयोग गरेका छन । यो गाउँपालिकाको सौर्य उर्जा उज्यालोको प्रमुख श्रोत हो । यो गाउँपालिकाका कुल ४४०१ घरधुरी मध्ये ३६१४ घरधुरीमा सोलार बत्ती उज्यालोको लागि प्रयोग भइरहेकोछ भने ७६० घरधुरीमा माइक्रो हाइड्रो प्रयोग भइरहेकोछ अझै २७ घरधुरीमा

टुकीको सहारा लिनु पर्ने अवस्था छ । हाल अनुदान लगायत अन्य सानो बजेट बाट पनि खरिद गर्न सकिने भएको हुनाले सोलार बत्ती दुर्गम क्षेत्रको उज्यालोको प्रमुख माध्यम भएको छ । कुशे गाउँपालिकाको उज्यालोको लागि बत्ती प्रयोग सम्बन्धी वार्ड स्तरीय विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछः

तालिका १० उज्यालोको श्रोतको आधारमा घरधुरी विवरण

वार्ड नं	सोलार	माइक्रो हाइड्रो	केन्द्रीय विद्युत	मट्टितेल	गोबरग्यास	अन्य	जम्मा
१	३१८	०	०	२७	०	०	३४५
२	९२	४४०	०	०	०	०	५३२
३	८३	३२०	०	०	०	०	४०३
४	३६९	०	०	०	०	०	३६९
५	८०३	०	०	०	०	०	८०३
६	४७७	०	०	०	०	०	४७७
७	४५७	०	०	०	०	०	४५७
८	५७६	०	०	०	०	०	५७६
९	४३९	०	०	०	०	०	४३९
जम्मा	३६१४	७६०	०	२७	०	०	४४०१
प्रतिशत	८२%	१७%	०%	१%	०%	०%	१००%

श्रोत: घरधुरी सर्भेक्षण २०७५ तथा राष्ट्रिय जनगणना २०७८

२.५. खाना पकाउने चुल्हो सम्बन्धि विवरण

कुशे गाउँपालिकाका विशेष गरि महिलाहरुको धेरै समय बिन्ने भान्सामा कस्तो प्रकारको चुल्हो प्रयोग भइरहेको छ भन्ने प्रमुख विषय हो । यो गाउँपालिकाका ४४०१ घरधुरी मध्ये अझैपनि ७८% अर्थात ३४१९ घरधुरीमा परम्परागत चुल्होको प्रयोग भइरहेकोछ भने २२% अर्थात ९७६ घरधुरीमा सुधारिएको चुल्हो प्रयोग भइरहेको छ । अन्य विद्युतीय चुल्होहरुको यहा संभावना देखिएको छैन भने ७ वटा एल पि ग्यास चुल्हो प्रयोगमा छन समग्रमतामा यो गाउँपालिकामा भएका चुल्होहरुको वार्ड स्तरीय विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछः

तालिका ११ खाना पकाउने चुल्होको आधारमा घरधुरी विवरण

वार्ड नं	परम्परागत चुल्हो	सुधारिएको चुल्हो	LP ग्यास चुल्हो	मट्टितेल स्टोभ	गोवर ग्यास चुल्हो	विद्युतिय चुल्हो	जम्मा
१	२९९	४६	०	०	०	०	३४५
२	४३०	९५	७	०	०	०	५३२
३	३३६	६७	०	०	०	०	४०३
४	२७०	९९	०	०	०	०	३६९
५	५९४	२०९	०	०	०	०	८०३
६	४७६	१	०	०	०	०	४७७
७	२७६	१८१	०	०	०	०	४५७
८	५०४	७२	०	०	०	०	५७६
९	२३४	२०५	०	०	०	०	४३९
जम्मा	३४१९	९७६	७	०	०	०	४४०१
प्रतिशत	७८%	२२%	०%	०%	०%	०%	१००%

श्रोत: घरधुरी सर्भेक्षण २०७५ तथा राष्ट्रिय जनगणना २०७८

२.६. आर्थिक विकास अवस्था

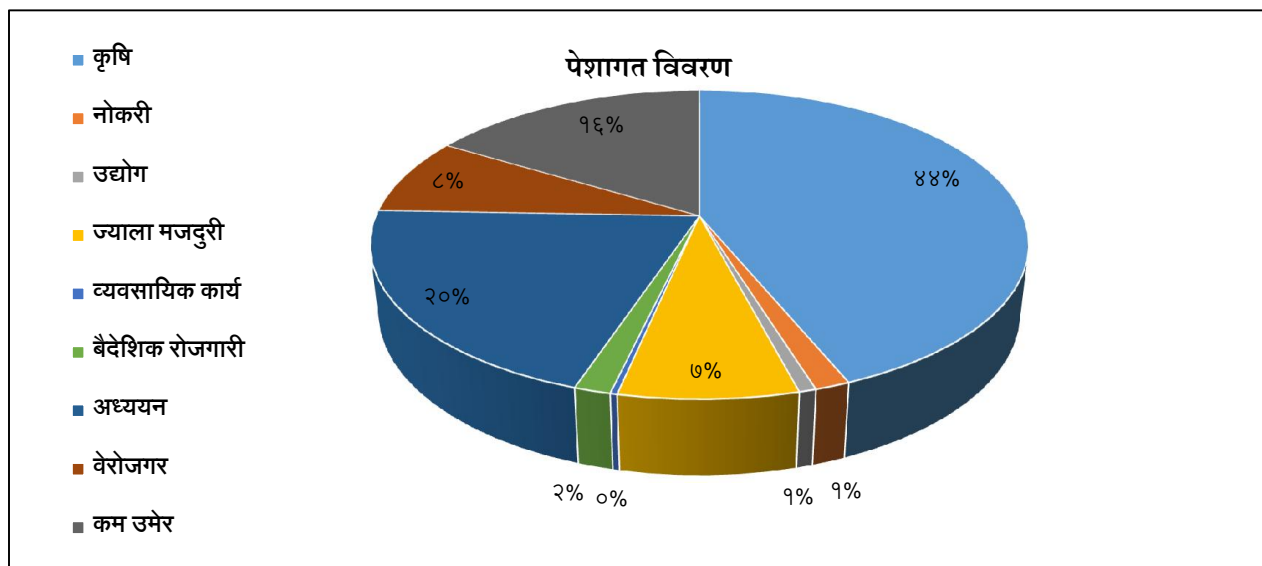
यस गाउँपालिकाको प्रमुख आर्थिक श्रोत भनेको कृषि हो । यहाँको कुल जनसंख्याको करीव ४४ प्रतिशत र विद्यार्थी तथा बालबालिका बाहेकको जनसंख्याको करीव ७० प्रतिशत जनसंख्या कृषि पेशामा आवद्ध रहेका छन् । यसका अलावा ज्याला मजदुरी, नोकरी, व्यापार व्यवसाय, उद्योग बैदेशिक रोजगारी जस्ता विषयहरूमा समेत यहाका नागरिक हरूको आवद्धता रहेकोछ ।

तालिका १२ पेशागत आधारमा जनसंख्याको विवरण

वडा नं	कृषि	नोकरी	उद्योग	ज्याला मजदुरी	व्यवसायिक कार्य	बैदेशिक रोजगारी	अध्ययन	वेरोजगर	कम उमेर	जम्मा
१	६८१	३४	३०	४०१	८	५२	४५७	०	२१९	१८८१
२	९७५	५९	३७	७५०	२३	६३	५९१	०	४२४	२९२३
३	८७३	५७	२१	५४	१०	१२	३५७	४७६	१९५	२०५५
४	१०७१	२२	३	१७	२	८	२८६	१३५	२८४	१८२७
५	१७६५	५०	२०	१८९	११	४७	९५२	३०९	६३१	३९७३
६	९१७	२२	०	१०१	०	९१	५४७	२९४	५८५	२५५७

७	१०८०	४९	११	११०	१२	२४	५२४	११४	५०१	२४२४
८	१५९२	२०	१२	८२	१	३१	६०८	२३६	४९०	३०७२
९	१००३	२३	२५	४३	३	२९	४९८	२८६	४३७	२३४६
जम्मा	१००९१	३३६	१६३	१७०९	६७	३५०	४७१२	१८६२	३७६८	२३०५८
प्रतिशत	४४%	१%	१%	७%	०%	२%	२०%	८%	१६%	१००%

श्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७४ र राष्ट्रिय जनगणना २०७८

माथि उल्लेखित विवरणका आधारमा विश्लेषण गर्दा ८ प्रतिशत भन्दा बढी जनसंख्या पूर्ण वेरोजगार रहेको देखिन्छ। वैदेशिक रोजगारीका कारण युवाहरू गाउँमा नभएपछि उनीहरूका साना बच्चा बच्ची पढाउने जिम्मेवारी वहन गर्न श्रीमतीहरू जिल्ला सदरमुकाम वा अन्य सुगम क्षेत्रहरू सुर्खेत तथा नेपालगञ्ज काठमाडौँ तिर डेरा गरिबस्ने देखिएको हुनाले गर्दा ग्रामिण क्षेत्रको बसोबास झन कठिन बन्दै जाने देखिन्छ। यहाँको आर्थिक विकासको अवस्थालाई निम्ना क्षेत्रहरूमा खण्डिकृत गरेर हेर्नु सान्दर्भिक हुन्छ।

२.७. वार्षिक उत्पादन सम्बन्धी विवरण

कुशे गाउँपालिकाको वार्षिक उत्पादन सम्बन्धी विवरणलाई मुख्य रूपमा ७ भागमा बाडिएकोछ। ती खण्डहरूमा अन्नवाली, नगदेवाली, पशुजन्य उत्पादन, तेलहन वाली, दलहन वाली, तरकारी अन्तरगत आलु र फलफुल समावेश गरिएकोछ। अन्न वाली मा धान, मकै, कोदोर गहुँ नगदे वालीमा अलैची, अम्लिसो, अदुवा, पशुजन्य उत्पादनमा दुध, मासु, अण्डा, तेलहनमा तोरी, सस्यौँ र दलहनमा मास सीमि मस्याम, तरकारी अन्तरगत आलु र फलफुल अन्तरगत यो गाउँपालिका मा उत्पादन हुने फलफुलहरूको बारेमा विवरण संकलन गरिएकोछ। वार्षिक उत्पादन अनुसार यो गाउँपालिकाको अन्नवाली अन्तर्गत १६३१० मुरी धान ३०६३४ मुरी मकै १६०२९ मुरी गहुँ र ३३७५ मुरी कोदो उत्पादन हुने गर्दछ। तेलहन अन्तर्गत तोरी २४३४ मुरी र दलहन अन्तर्गत सिमि मस्याम ५०९७ मुरी उत्पादन हुने गर्दछ। यो गाउँपालिकाको प्रमुख वालीमा पर्ने आलु पनि

उल्लेखनीय उत्पादन हुन सकेको छैन हाल वार्षिक रुपमा १५२ टन मात्र उत्पादन हुने गरेकोछ । नगदेवाली अन्तरगत यो गाउँपालिका अलैचिका संभावना भएको गाउँपालिका भए पनि उत्पादन हुन सकेको छैन हाल वार्षिक रुपमा ३४१ केजी उत्पादन भइरहेकोछ त्यस्तै अम्रिसो पनि वार्षिक रुपमा १००२९ केजी उत्पादन भइरहेको छ । त्यस्तै अर्को नगदेवाली अदुवाको पनि व्यवसायिक खेती हुन सकेको छैन वार्षिक रुपमा ३४५१ केजी मात्र उत्पादन भइरहेकोछ । पशुजन्य उत्पादनमा अन्तरगत यो गाउँपालिकामा दुध वार्षिक रुपमा १२ लाख ७७ हजार ८५० लिटर उत्पादन भइरहेको छ भने मासु वार्षिक रुपमा १ लाख ४८ हजार ५७१ केजी उत्पादन भइरहेकोछ । अण्डाको हकमा यो गाउँपालिकामा वार्षिक रुपमा ३८ हजार २८० गोटा उत्पादन भइरहेकोछ । कुशे गाउँपालिकाको वार्षिक उत्पादन सम्बन्धि वार्ड स्तरीय विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका १३ कृषि तथा पशुजन्य वार्षिक उत्पादन सम्बन्धी विवरण

वार्ड नं	अन्न वाली (मुरीमा)				तोरी (मुरि)	दाल (मुरी)	आलु (केजी)
	धान	मकै	गहु	कोदो			
१	१४४४	२६६४	१४७९	९१९	३१३	२८१	७०३४
२	१५८२	२३९७	१४९५	१०५४	३९८	९३४	१४६७७
३	१६४३	२२१२	१७५०	२८९	२९४	२७०	१९०८०
४	१८९६	२१७६	१२२५	१८५	७५	३५३	७३३९
५	३००४	६४८३	२१३०	६४	६२२	४१२	३२०७१
६	२१६९	५६८५	२८३२	३७६	३९९	७७१	३०३६५
७	१२५७	३८५०	१९४५	५१	२४	४९	१६४१६
८	१४४६	२५६०	१६६३	१८५	१६३	६१६	१८३८०
९	१८६९	२६०७	१५१०	२५३	१४८	१४११	६६६२
जम्मा	१६३१०	३०६३४	१६०२९	३३७५	२४३४	५०९७	१५२०२४

श्रोत: घरघुरी सर्भेक्षण २०७५ जेष्ठ

वार्ड नं	नगदेवाली (केजी)			फलफुल	पशुजन्य			अन्य
	अलैची	अम्रिसो	अदुवा		दुध (लिटर)	मासु (केजी)	अण्डा (गोटा)	
१	३१	१३३६	२९१	५१२३	३५३२०	४०८०	१५६०३	०
२	२३	२६२	४०७	५१२९	१४३७५०	२७००५	६७८०	०
३	०	०	०	०	११२२००	२६५६३	२५०	०
४	४१	१२६७	६१३	७१५१	९५९५०	१६१२४	७१०	०
५	१०	१४०९	३१५	८६१८	१८५०००	२६१२०	७००	०
६	४०	४१३५	१४९०	४७४९६	१३५०५०	२१५५६	९२१०	०

वार्ड नं	नगदेवाली (केजी)			फलफुल	पशुजन्य			अन्य
	अलैची	अमिसो	अदुवा		दुध (लिटर)	मासु (केजी)	अण्डा (गोटा)	
७	७३	१५८८	११२	२९३७	१२४२५०	१२१८३	३२०	०
८	२९	२८	१५३	१५४७	१६३१००	२८६८४	१३१०	०
९	५४	४	७०	१०९	१२४५००	२५०८७	५९०	०
जम्मा	३४१	१००२९	३४५१	७८११०	१११९१२०	१८७४०१	३५४७३	०

श्रोत: घरधुरी सर्भेक्षण २०७५ जेष्ठ

२.८. वार्षिक उत्पादनको खपत सम्बन्धी विवरण

कुशे गाउँपालिकाको वार्षिक रुपमा उत्पादन भएका नगदेवाली बाहेक सबैको खपत स्थानीय स्तरमा नै हुन्छ र बाहिर बाट थप ल्याएर जीविकोपार्जन गर्नु पर्ने अवस्था छ । माथि उल्लेखित सबै वालीहरुको खपत कति हुन्छ ? भन्ने बारेमा घरधुरी स्तरमा विवरण संकलन गरिएको थियो । विवरण अनुसार वार्षिक रुपमा धान ३९९७३ मुरी मकै ३७९२५ मुरी गहुँ ५६०३ मुरी कोदो ३०६८ मुरी तोरी २४३४ मुरी दाल ५०९७ मुरी आलु २००८८ अलैची ३४१ केजी अमिसो १०००२९ केजी अदुवा ३४५१ केजी दुध २ लाख ४८ हजार ५८६ लिटर मासु ९२४४२ केजी र अण्डा ७५ हजार २२६ वटा खपत हुने गर्दछ । जसको वार्ड स्तरीय विस्तृत विवरण तल प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका १४ वार्षिक उत्पादनको खपत सम्बन्धी विवरण

वार्ड नं	अन्न वाली (मुरीमा)				तोरी (मुरि)	दाल (मुरी)	आलु (केजी)
	धान	मकै	गहु	कोदो			
१	३१३८	३५२९	२५६७	१६३८	३१३	२८१	१७१२२
२	३५६८	३००६	१४५६	९०१	३९८	९३४	३६०३३
३	२७९५	२५१६	२०८४	३६७	२९४	२७०	२४४२०
४	४७३७	२१०८	१४११	२०३	७५	३५३	९५६२
५	७५०९	७४०७	२७५७	१००	६२२	४१२	२४३८१
६	२९४१	३२८०	२०५९	५७४	३९९	७७१	१९२४९
७	५३९४	७४४१	३२२४	१७९	२४	४९	२६३७०
८	५३२६	४२२९	३१०३	१२२०	१६३	६१६	५३७१३
९	४५६५	४४०९	२९७१	१२६२	१४८	१४११	९२११
जम्मा	३९९७३	३७९२५	२१६३२	६४४३	२४३४	५०९७	२२००६१

श्रोत: घरधुरी सर्भेक्षण २०७५ जेष्ठ

वार्ड नं	नगदेवाली (केजी)			फलफुल	पशुजन्य			अन्य
	अलैची	कुचो	अदुवा		दुध (लिटर)	मासु (केजी)	अण्डा (गोटा)	
१	३१	१३३६	२९१	५१२३	३४५८५	१६५४१	१९५३१	०
२	२३	२६२	४०७	५१२९	४०८४५	१२८४०	१२४८	०
३	०	०	०	०	३६७३४	४४१८	१०३	०
४	४१	१२६७	६१३	७१५१	२००३२	३५९२	४८	०
५	१०	१४०९	३१५	८६१८	१७१४४	८३१२	१७४०	०
६	४०	४१३५	१४९०	४७४९६	१३२२७	११०४८	५८४१	०
७	७३	१५८८	११२	२९३७	९४९७	११४५१	१४७२	०
८	२९	२८	१५३	१५४७	६२२११	१३२१९	४३९२४	०
९	५४	४	७०	१०९	१४३११	११०२१	१३१९	०
जम्मा	३४१	१००२९	३४५१	७८११०	२४८५८६	९२४४२	७५२२६	०

श्रोत: घरधुरी सर्भेक्षण २०७५ जेष्ठ

माथि उल्लेखित विवरण अनुसार कुशे गाउँपालिकामा गहुँ दाल तथा पशुजन्य उत्पादनमा बाहेक कुनैपनि उत्पादनले वार्षिक खपत पुरा गर्न सकेको छैन । यो गाउँपालिकाले वार्षिक रुपमा धान २३६६३ मुरी मकै ७२९१ मुरी गहुँ ५६०३ मुरी कोदो ३०६८ मुरी आलु ६८८८ तथा अण्डा ३९७५३ गोटा बाहिर बाट आयात गर्नु पर्ने हुन्छ ।

२.९. वार्षिक आम्दानी सम्बन्धी विवरण

कुशे गाउँपालिकाको वार्षिक आम्दानी ८५ करोड ४७ लाख १२ हजार रहेको छ । यहाँको जनसंख्याको आधारमा हेर्दा प्रतिव्यक्ति आम्दानी ३७ हजार ६७ रुपैया हुन आउछ जुन राष्ट्रिय प्रतिव्यक्ति आयको आधा भन्दा कम हो । वार्षिक आम्दानीको प्रमुख श्रोतहरूमा कृषि पशुपालन, व्यापार, उद्योग व्यवसाय, नोकरी, ज्यालादारी तथा वैदेशिक रोजगारी आदी रहेका छन् । वार्षिक आम्दानी जुन जुन पेशा व्यवसाय बाट प्राप्त भएको छ त्यसका आधारमा हेर्दा कृषितथा पशुपालनबाट ४०% , व्यापार बाट ४% , उद्योग व्यवसाय बाट १%, नोकरी बाट १५%, ज्यालादारी बाट २५% र वैदेशिक रोजगारीबाट १३% रहेको छ । यो वार्षिक आम्दानी हासिल गर्नका लागि कुल १११८७ जनसंख्या संलग्न रहेको छ । संलग्न मध्ये ५६% कृषि पेशामा , ३% व्यापारमा, १% उद्योग व्यवसायमा, ५% नोकरीमा, २९% ज्यालादारीमा र ६% वैदेशिक रोजगारीमा छन् । यी दुईवटा तथ्यको अध्ययन योग्य रहेको छ । जस्तो ५६% संलग्नता रहेको कृषि पेशाले ४०% आम्दानी दिएको छ भने १% संलग्न रहेको व्यापारले ४% आम्दानी दिएको छ । यसैगरी ५% संलग्न रहेको नोकरीले १५% आम्दानी दिएको छ भने २९% संलग्न रहेको ज्यालादारीले २५% र वैदेशिक रोजगारमा ६% सहभागिता र १३%

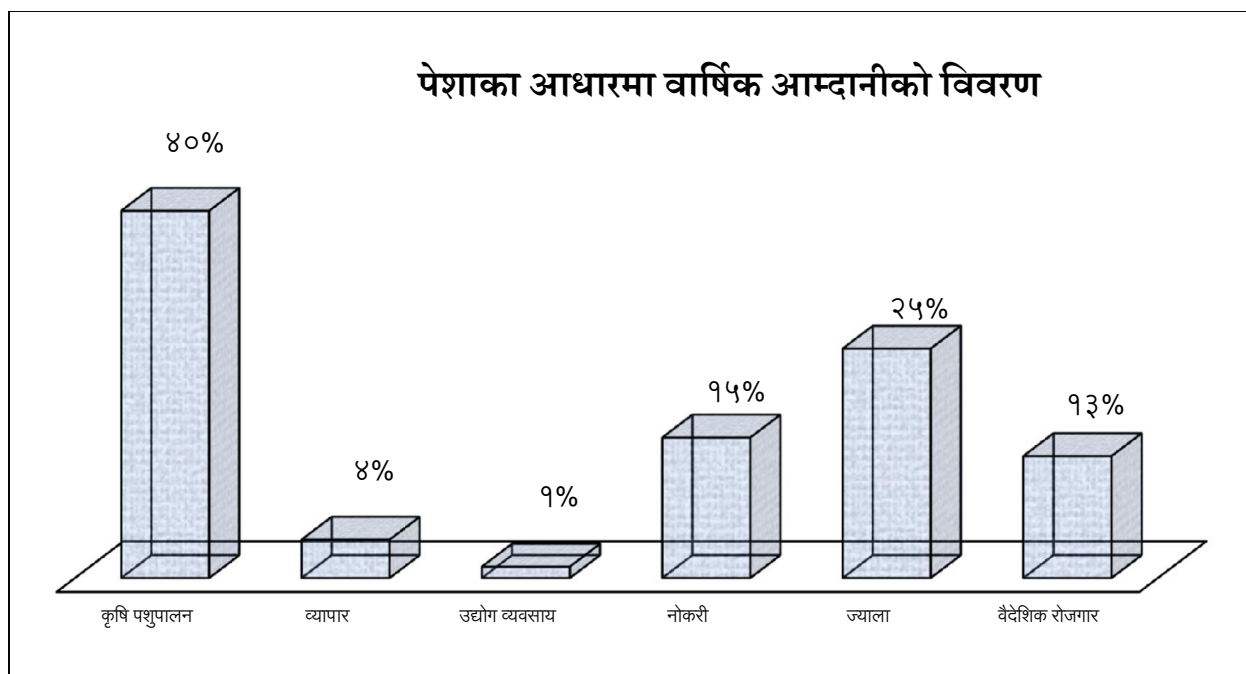
आम्दानी रहेकोछ । हाल कुशे गाउँपालिकामा पेशा व्यवसायमा संलग्न व्यक्ति तथा वार्षिक आम्दानी को वार्ड स्तरीय विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछः

तालिका १५ वार्षिक आम्दानी सम्बन्धी विवरण

वार्ड	कृषि पशुपालन	व्यापार	उद्योग व्यवसाय	नोकरी	ज्याला	वैदेशिक रोजगार	जम्मा (हजारमा)
१	२२४३८	३९००	५५२	३९८३	१३४४०	५६८३	४९९९६
२	४१७४०	८०८८	२४	१९८१६	२९७६७	९२५७	१०८६९१
३	३४९८१	२६२८	१२८४	१८०७२	१७८८५	३७२०	७८५७०
४	२८०३९	४३९७	०	९७९९	१९०४८	२०७६५	८२०४८
५	५५८४९	४७८४	३६	१०३८५	३६३७२	६९००	११४३२६
६	५२५२०	३६७२	६८१०	९८२३	१५५९५	४९०८८	१३७५०९
७	३०९४६	२८०८	५२८	१२०८६	२७४९४	३८५७	७७७१९
८	४००६१	३२०४	७८०	२२८१९	३३७५०	१०७२८	१११३४२
९	३९११३	२५४४	६७२	२५२८०	२२३३२	४५७०	९४५११
जम्मा	३४५६८६	३६०२५	१०६८६	१३२०६४	२१५६८३	११४५६८	८५४७१२
प्रतिशत	४०%	४%	१%	१५%	२५%	१३%	१००%

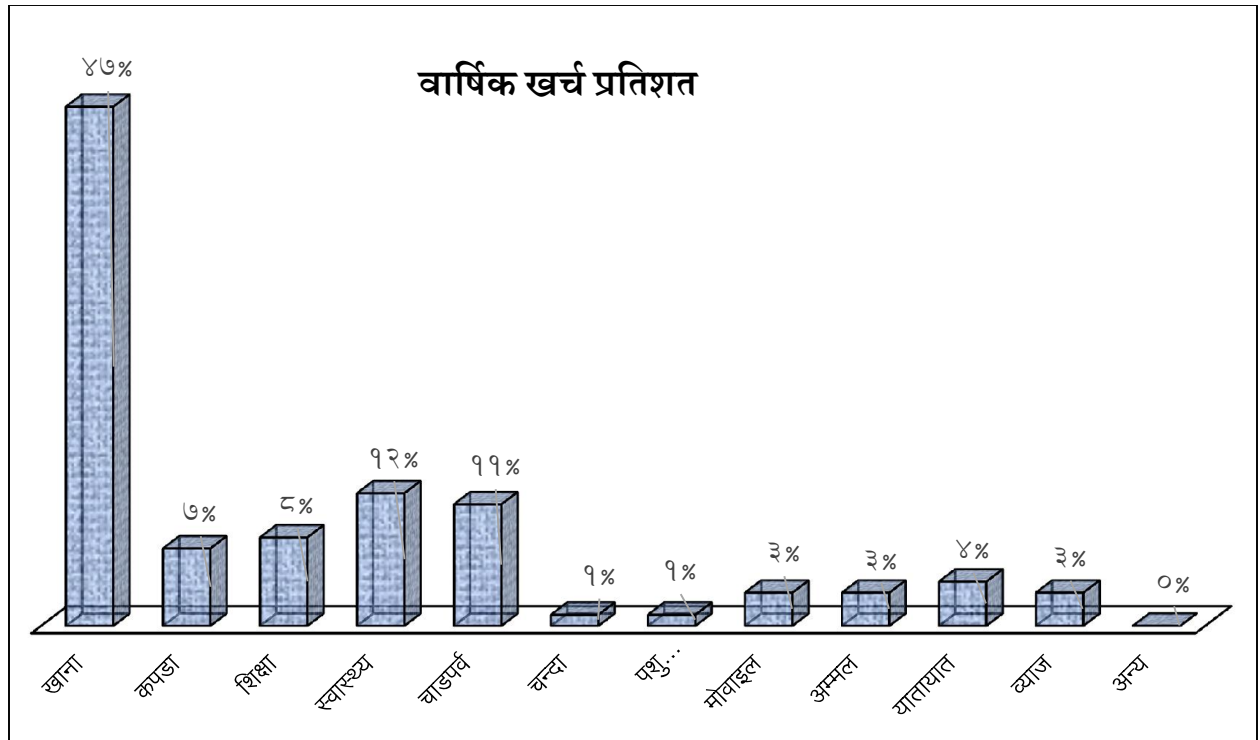
श्रोत: घरधुरी सर्भेक्षण २०७५ जेष्ठ को अद्यावधिक सर्भेक्षण २०७९

माथि उल्लेखित विवरणलाई थप स्पष्ट गर्नका लागि स्तम्भ चित्र मार्फत तल देखाइएको छ । जसमा सबैभन्दा बढी आम्दानी कृषिमा (४०%) र कम आम्दानी उद्योग व्यवसाय (१%) रहेको छ ।

२.१०. वार्षिक खर्च सम्बन्धी विवरण

कुशे गाउँपालिकाको वार्षिक खर्च सम्बन्धि विस्तृत अध्ययन गरिएकोछ । जीवन निर्वाहका लागि आवश्यक पर्ने नियमित खर्चका विषयहरूलाई सुक्ष्म रूपमा प्रस्तुत गरिएकोछ । आवासको व्यवस्था भइसकेको हुनाले आवासलाई भने समावेश गरिएकोछैन । समावेश गरिएका विषयहरूमा खाना , कपडा , शिक्षा, स्वास्थ्य, चाडपर्व, पशुआहार,पशुस्वास्थ्य, संचार,यातायात,अम्मल,ऋणको व्याज र अन्य गरी १२ वटा शिर्षकमा सुचना संकलन गरिएको थियो । जस अनुसार खानामा ४८ करोड २८ लाख १३ हजार ,लुगाकपडामा ७ करोड ६१ लाख ६९ हजार, शिक्षामा ८ करोड ६६ लाख २९ हजार,स्वास्थ्यमा १२ करोड ४० लाख १३ हजार, चाडपर्वमा १० करोड ७९ लाख १२ हजार,चन्दा सहयोग ५७ लाख ५३ हजार,पशुआहार तथा स्वास्थ्यमा १ करोड २८ लाख ३५ हजार,खैनी,सुर्ती, गुड्खा लगायत रक्सी (खाजाको रूपमा खाने जाँड यसमा समावेश गरिएको छैन) लगायत अम्मलमा २ करोड ९० लाख ६२ हजार,मोवाइल रिचार्ज कार्ड २ करोड ९५ लाख ३ हजार ,साहुको ऋणको व्याज तिर्न २ करोड ७८ लाख ९५ हजार,यातायातमा ४ करोड १ लाख ४५ हजार र अन्य ६ लाख ७६ हजार गरी कुल वार्षिक खर्च १ अर्ब २ करोड ३४ लाख ८७ हजार रहेकोछ । प्रतिशतका आधारमा हेर्दा कुल खर्चको ४७% खानामा,७% लत्ता कपडामा ,८% शिक्षामा,१२% स्वास्थ्यमा, ११% चाडवाडमा,१% चन्दा सहयोगमा,१% पशुस्वास्थ्यमा,३% अम्मलमा,३% मोवाइल रिचार्जमा,३%साहुको ऋणको व्याज तिर्नमा र ४%,यातायात को लागि खर्च हुने गरेकोछ । कुशे गाउँपालिकाको वार्षिक खर्च सम्बन्धी वार्ड स्तरीय विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछ:

श्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७५ को अद्यावधिक विवरण २०७९

तालिका १६ वार्षिक खर्च सम्बन्धी विवरण

वार्ड नं	खाना	कपडा	शिक्षा	स्वास्थ्य	चाडपर्व	चन्दा	पशु स्वास्थ्य	मोवाइल	अम्मल	यातायात	व्याज	अन्य	जम्मा
१	३७२४९	५८२६	३८७२	९५७३	८३२४	३०	१०५४	२२६२	२६४७	४५२१	१६८२	८०	७७१२०
२	७१०१०	१११०८	१५२१३	१८२४८	१५८६८	२३५	१९३४	४६९१	४६५७	८०९१	८३८२	१९५	१५९६३२
३	४३२२३	६७६१	१४२८३	१११०८	९६५९	८	९१४	२९९६	३२९५	५४२६	१०४२	२२	९८७३८
४	३९६१४	६१९७	८९४०	१०१८१	८८५२	६७	१००५	२८३०	१८९५	३६६७	५१०६	२७	८८३८१
५	७४०९७	११५९१	७७५९	१९०४२	१६५५८	८३८	८४८	३१५४	१३४२	१७८८	२४०	२१	१३७२७७
६	४९३५६	८३६५	६३८४	१२६२०	११०५०	१४४९	१६४१	३५९९	६३९१	१००५	४६७५	०	१०६५३४
७	५१४०४	८०४०	१०४७३	१३२०९	११४८७	११५७	१९६०	२४९९	३१७९	३०४२	२७९७	५७	१०९३०३
८	६५३१६	१०२१७	१४२३७	१६७८५	१४५९६	१०८२	२२८४	४०६९	४५५६	७४४७	३७५२	२३७	१४४५७९
९	५१५४४	८०६३	५४६७	१३२४६	११५१८	८८७	११९६	३४८५	११०१	५१५९	२२०	३७	१०१९२२
जम्मा	४८२८१३	७६१६९	८६६२९	१२४०१३	१०७९१२	५७५३	१२८३५	२९५८५	२९०६२	४०१४५	२७८९५	६७६	१०२३४८७
प्रतिशत	४७%	७%	८%	१२%	११%	१%	१%	३%	३%	४%	३%	०%	१००%

श्रोत: घरघुरी सर्वेक्षण २०७५ को अद्यावधिक विवरण २०७९

२.११. जीविकोपार्जन सम्बन्धि विवरण

कुनैपनि क्षेत्र गाउँ या जिल्लाकै विकासका लागि जीविकोपार्जन मा आत्मनिर्भरता को प्रमुख भूमिका हुने गर्दछ । खाद्यान्न आत्मनिर्भरता को विषयलाई हेरेर गरीवि नक्सांकन गर्दा सामान्यतया आफ्नो उत्पादनले कति समय सम्म खानपुग्छ भन्ने आधारमा गरिन्छ र त्यसलाई मुख्य ४ खण्डमा विभाजन गरिन्छ जसमा आफ्नो उत्पादनले ३ महिना सम्म खानपुग्ने , ६ महिना सम्म खानपुग्ने , ९ महिना सम्म खान पुग्ने र १२ महिना वा सो भन्दा बढी समय सम्म खानपुग्ने पर्दछन । विकास प्रकृत्यामा यो उपयुक्त विधि हैन किन भने यतिले मात्र गरीवि मापन गर्दा अधुरो हुन्छ त्यसैले यो गाउँपालिकाको हकमा अत्यन्तै सुक्ष्म विश्लेषण गरेर आफ्नो वार्षिक आम्दानीले (सवै क्षेत्रबाट प्राप्त) हरेक घरधुरीको कति समय सम्म जीविको पार्जन हुन्छ ? भन्ने आधारमा विश्लेषण गरिएकोछ । मुख्य रुपमा हरेक सदस्यका लागि आवश्यक पर्ने विभिन्न क्षेत्रहरु खाना, कपडा, शिक्षा, स्वास्थ्य, चाडपर्व, मनोरञ्जन, संचार, अम्मल लगायतका विषयमा हुने खर्चलाई विश्लेषण गरिएकोछ ।

हाल नेपाल नै रेमिटयान्स बाट चलिरहेको अवस्थाछ । ४० लाख नेपालीले विदेशबाट पठाएको रकमले यहाँको जीवन निर्वाहमा महत्वपूर्ण भुमिका निर्वाह गरेको छ कुशे गाउँपालिकामा पनि यसको असर परेकोछ । कुशे गाउँपालिका बाट हाल ६८७ जना युवाहरु वैदेशिक रोजगारमा गएका छन र उनीहरुले पठाएको पैसाले यहाँको पनि जीविकोपार्जनमा सहायक बनेकोछ भइरहेकोछ । तत्कालको अवस्थामा रेमिटयान्स सहितको आम्दानीले यो गाउँपालिकाको कुल खर्च लाइ करिव १० महिना अर्थात ३०५ दिन धान्न सकेकोछ । वार्ड स्तरीय रुपमा हेर्दा सवैभन्दा कमजोर २ नं परेको छ जसको वार्षिक आम्दानीले पुरा वर्ष भरिको खर्च धान्न सकेको छैन केवल २४९ दिन अर्थात ८ महिना मात्र धान्न सकेकोछ भने सवै भन्दा बलियो वार्ड नं ६ परेको छ जसको एक वर्षको आम्दानीले करिव १५ महिना धान्न सकेको देखिन्छ । त्यस्तै अन्य वार्ड हरुमा वार्ड नं १ ले करिव ८ महिना अर्थात २३७ दिन, ३ ले करिव १० महिना अर्थात २९० दिन, ४ ले करिव ११ महिना अर्थात ३३९ दिन, ५ ले करिव १० महिना अर्थात ३०४ दिन, ७ नं वार्डले करिव ८ महिना अर्थात २६० दिन, ८ ले करिव साडे ९ महिना अर्थात २८१ दिन र ९ नं वार्डले करिव साडे ११ महिना अर्थात ३३८ दिनको खर्च धान्न सकेको देखिन्छ ।

समग्रतामा यो अवस्था भएपनि व्याक्तिगत रुपमा यो कुशे गाउँपालिकाको अवस्था भने फरक छ । घरधुरी स्तरमा यो तथ्याडकलाई विश्लेषण गर्दा यो गाउँपालिकाका कुल ४४०१ घरधुरी मध्ये हाल १९०९ अर्थात ४३% घरधुरी को मात्र जीवन निर्वाह हुन सकेको छ भने अझै पनि २४९२ अर्थात ५७% घरधुरी गरिविको रेखामुनी रहेकाछन ।

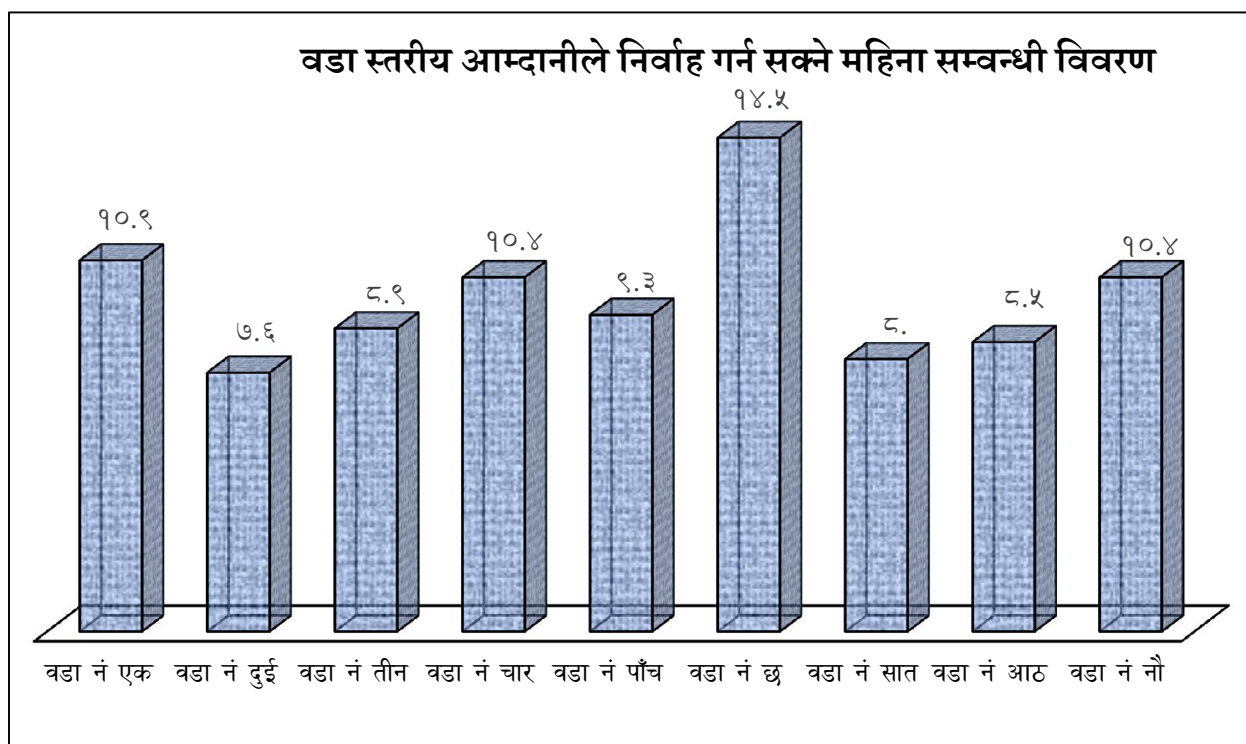
जातीय आधारमा हेर्दा कुल दलित जनसंख्याको २८% मात्र आफ्नो आम्दानीले वार्षिक खर्च धान्न सक्ने अवस्थामा छन भने ७२% गरिवीको रेखामुनी रहेकाछन । जनजातीमा यो संख्या अझ बढी रहेको छ जम्मा २७ प्रतिशत जनजाती मात्र आफ्नो आम्दानीले वार्षिक खर्च धान्न सक्ने अवस्थामा छन भने ७३% गरिवीको रेखामुनी रहेकाछन । वाहुन क्षेत्री ठकुरीमा भने वार्षिक खर्च धान्न सक्ने संख्या ५०% रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका १७ वार्षिक खर्च सम्बन्धी विवरण

वार्ड नं	३ महिना सम्म पुग्ने			६ महिना सम्म पुग्ने			९ महिना सम्म पुग्ने			१२ महिना सम्म पुग्ने			१२ महिना भन्दा बढी			वार्ड स्तरीय (निर्वाह)	
	बाक्षेठ	जनजाती	दलित	बाक्षेठ	जनजाती	दलित	बाक्षेठ	जनजाती	दलित	बाक्षेठ	जनजाती	दलित	बाक्षेठ	जनजाती	दलित	महिना	दिन
१	५	०	२	४६	१	१०	७९	०	२४	५१	०	१९	८०	०	२८	७.९	२३७
२	३२	३	२१	११५	७	७३	१०२	६	२७	४९	१	११	७७	१	७	८.३	२४९
३	५	०	५	४३	२५	४३	८३	३७	३४	३५	१४	१३	४९	१२	५	९.७	२९०
४	१	०	०	३०	०	१०	८९	०	३९	८३	०	११	८६	०	२०	११.३	३३९
५	०	०	८	६२	१	७५	२१६	०	११३	१२९	०	२१	१५३	०	२५	१०.१	३०४
६	०	०	०	३	०	१	४०	१	१४	६४	५	२१	२८०	१३	३५	१५.७	४७१
७	८	९	२२	३५	३४	६९	५२	३१	४९	३६	९	२८	४०	१४	२१	८.७	२६०
८	१६	३	२	१४३	३०	२८	१३५	२५	१५	६८	९	३	९४	३	२	९.४	२८१
९	२	०	३	७१	०	३९	९३	०	४८	५५	०	२०	९०	०	१८	११.३	३३८
जम्मा	७१	१५	६४	५४९	९८	३४९	८८८	१००	३६३	५७१	३८	१४८	९४८	४३	१६३	१०.२	३०५

श्रोत: घरघुरी सर्भेक्षण २०७५ को अद्यावधिक विवरण २०७९

माथि उल्लेखित विवरणलाई स्तम्भ चित्र मार्फत निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

२.१२. पर्यटन तथा संस्कृति

कुशे गाउँपालिकाको संभावना भएको क्षेत्र भनेको पर्यटन विकास पनि हो । सडक संजालमा भरखर मात्र जोडिन सुरु गरेको यो गाउँपालिकाको धेरै पर्यटकीय स्थलहरू भएर पनि प्रचार प्रसार तथा सडक पहुँचको अभावमा त्यतीकै अनुत्पादक भएर बसेका छन । यहाँ मुख्य गरी प्राकृतिक, धार्मिक र ऐतिहासिक क्षेत्रहरू मा पर्यटनको प्रचुर संभावना देखिन्छ । यहाँ पर्यटन विकासका लागि मुख्य गरी ५२ वटा धार्मिक स्थलहरू २७ वटा प्राकृतिक स्थलहरू रहेकाछन । सडक पहुँच तथा होटल एवम होम स्टेहरू केहि पनि नभएको हुनाले पर्यटकको नजरमा नपरे पनि भविष्यमा राम्रो संभावना बोकेको क्षेत्र हो । यो कुशे गाउँपालिकामा पर्यटन विकासका लागि अधिक संभावना बोकेका ३० स्थानहरूको विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका १८ पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण

क्र स	पर्यटकीय स्थलको नाम	वार्ड नं	महत्त्व	कैफियत
१	धाउनी छहरा	१	प्राकृतिक रुपमा वहने छहरा हेर्नमा सुन्दर देखिने	अव्यवस्थित
२	गातिन छहरा	१	प्राकृतिक रुपमा वहने छहरा हेर्नमा सुन्दर देखिने	अव्यवस्थित

क्र स	पर्यटकीय स्थलको नाम	वार्ड नं	महत्व	कैफियत
३	मालिका मन्दिर	१,२	अग्लो डाँडामा रहेको र पश्चिमको सबै भू-भाग देखिने साथै धार्मिक महत्व रहेको	प्रचार प्रसार नभएको
४	भोटेचुली मन्दिर	२	अग्लो डाँडामा रहेको साथै धार्मिक महत्व रहेको	"
५	भौता छहरी	३	विभिन्न किसिमका आकृति हरु देखिने	"
६	पाथीभरे-पाटन)	३	प्राकृतिक फूलहरु प्रसस्त हुने र जंगली जनवारको बास स्थान रहेको	"
७	धारापानी	३,४	प्राकृतिक मनमोहक	"
८	पाँचकाटीया	५	विभिन्ना हिमालहरु हेर्न पाईने, मनमोहक	"
९	गाईखुर	५	विभिन्ना हिमालहरु हेर्न पाईने, मनमोहक	"
१०	थार खर्क	५	विभिन्ना हिमालहरु हेर्न पाईने, मनमोहक	"
११	अयारजरा	५	विभिन्ना हिमालहरु हेर्न पाईने, मनमोहक	"
१२	फुलचाउली	५	विभिन्ना हिमालहरु हेर्न पाईने, मनमोहक	"
१३	हाती पाईला	७	हात्तीको पाईला भएको	"
१४	शिव गुफा	७	हेर्नमा सुन्दर देखिने तुलो गुफा	"
१५	मष्टा मन्दिर	८, ९	धार्मिक इतिहास बोकेको मन्दिर	"
१६	नदाइ डाब कुशे पाटन	८	पाटनको कादमा रहेको र प्रत्येक वर्षभामी झाक्रिको नुहाउने ठाउँ	"
१७	बाङ्गाडाँडा -खर्क	८	तूलो फराकिलो खर्क	"
१८	तामा छहरी	८	हेर्नमा सुन्दर देखिने	"
१९	बाउली ढुंगा ,हुल्ना झरण	८	हेर्नमा सुन्दर देखिने	"
२०	हुल्ना ताल	८	हेर्नमा सुन्दर देखिने	"
२१	झादेव मन्दिर	५	धार्मिक तथा सांस्कृतिक महत्व रहेको	"
२२	लाता चुली काला छहरा	८	रेडपाण्डाको बासस्थान रहेको	"
२३	व्याउली ढुंगा ,छल्ना झरण	८	हेर्नमा सुन्दर देखिने	"

क्र स	पर्यटकीय स्थलको नाम	वार्ड नं	महत्व	कैफियत
२४	छल्ना ताल	८	३ वटा पानीको मुहान र तुलो ताल	"
२५	नदाइ डाब कुशे पाटन		हेर्नमा सुन्दर देखिने	"
२६	सिद्धपाईला	९	हेर्नमा सुन्दर देखिने	"
२७	हानीसल्ला		प्राकृतिक महत्व बोकेको	"
२८	खामे लेक		प्राकृतिक महत्व बोकेको	"
२९	लाता चुली		प्राकृतिक महत्व बोकेको	"
३०	राताका पाटन		राता भयार देवता उत्पत्ति भएको विश्वास	"

श्रोत: गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७५

२.१३. उद्योग व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

कुशे गाउँपालिका दुर्गम भएको हुनाले पनि त्यती धेरै व्यवसाय र व्यवसायीहरू देखिदैनन तैपनि केहि व्यवसायहरू निश्चित संख्यामा रहेकाछन । दैनिक जीविकोपार्जन संग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने खालका व्यवसायहरू सानो पुँजीवाट सुरुवात गरिएको भएपनि रहेका छन । हाल यो गाउँपालिकामा २० प्रकारका २३२ वटा व्यवसायहरू संचालनमा रहेको पाइएकोछ । धेरैजसो व्यवसायहरू कानुनी प्रकृया पुरा नभएका भएपनि संचालनमा रहेका छन हाल कुशे गाउँपालिकामा संचालन भइरहेका व्यवसायहरूको गणितीय विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछ:

तालिका १९ उद्योग व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

क्र स	व्यापार व्यवसाय विवरण	संख्या	हालको अवस्था	कैफियत
१	टेलर्स	१५	संचालनमा रहेका	अधिकांश दर्ता नभएका
२	सुनचाँदी व्यवसायी	३	संचालित	
३	भाँडा व्यवसायी	६	संचालित	
४	होटल व्यवसायी	२३	संचालनमा रहेका	अधिकांश दर्ता नभएका
५	फेन्सी व्यवसायी	५०	संचालित	
६	क्लिनिक तथा औषधी व्यवसायी	८	संचालित	
७	तरकारी तथा फलफुल व्यवसायी	५	संचालित	
८	इलेक्ट्रोनिक व्यवसायी	१०	संचालित	
९	मासु व्यवसायी	३	संचालित	

क्र स	व्यापार व्यवसाय विवरण	संख्या	हालको अवस्था	कैफियत
१०	उद्योग	४	संचालित	
११	जुत्ता पसल	२	संचालित	
१२	किराना पसल	३५	संचालित	
१३	फोटो स्टुडियो	३	संचालित	
१४	राइस मील	३	संचालित	
१५	घडिरेडीयो टिभि मर्मत	१०	संचालित	
१६	सहकारी	१८	संचालित	
१७	पुस्तक व्यवसायी तथा फोटोकपी	३	संचालित	
१८	मनि ट्रान्सफर	२	संचालित	
१९	खाजा घर तथा चिया पसल	२५	संचालित	
२०	आरन व्यवसाय	५	संचालित	
२१	ग्यारेज	१	संचालित	
	जम्मा	२३४		

श्रोत: गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७५

२.१४. आम्दानी रोजगारी तथा वित्तीय सेवा

कुशे गाउँपालिका आफैमा निर्वाह हुन सक्ने अवस्थामा छैन कृषि उत्पादन न्यून मात्रामा हुने रोजगारीका अवसर नहुने व्यापार व्यवसायका लागि उपभोक्ताको राम्रो क्रयशक्ति नहुने भएको हुनाले त्यती फस्टाउन सकेको अवस्था छैन । यहाँका ३८.३३ प्रतिशत जनसंख्या मात्र आफ्नो उत्पादनले वार्षिक रुपमा निर्वाह गर्न सक्छन । समयमा मल बीउ उपलब्ध नहुनु, युवाहरु कृषि प्रति आकर्षित नहुनु आदि कारणले गर्दा श्रमको लागि भारत तर्फ जाने युवाहरुको ठुलो भीड छ । बाह्य खाडी राष्ट्रहरुमा जान पहल गर्ने अनि नसक्ने अवस्था भएमा भारत तर्फ जाने उद्योगमा श्रम गर्ने र आउने प्रचलन प्रसस्त देखिएको छ । यो गाउँपालिकाबाट युरोप, जपान, कोरिया लगायतका सम्पन्न राष्ट्रहरुमा समेत युवाहरु गएका छन भने भारतमा जाने चाहि मौसमी कामदारको रुपमा जाने गरेका छन । यसरी मौसमी कामदारको रुपमा गएर पनि जीवन निर्वाहका लागि केहि रकम आर्जन गरेको अवस्था छ ।

यो गाउँपालिकामा कृषि विकास बैकको शाखा रहेको छ यसै शाखामा यहाँका सबै सामाजिक सुरक्षा प्राप्त गर्ने जेष्ठ नागरिक वालवालिका अपाङ्ग एकल महिला हरुको खाता संचालन भएको छ । पिछडीएको क्षेत्र भएको

हुनाले यहाँका सबै वालवालिकाले सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने भएको हुनाले बैकिङ् कारोवारमा भने यो गाउँपालिका अगाडि रहेकोछ ।

२.१५. सामाजिक विकासको अवस्था

सामाजिक विकासको क्षेत्रमा कुशे गाउँपालिका समग्रतामा पछाडी रहेको छ । शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइ, लक्षित वर्ग र सामाजिक समावेशीकरण, कलाभाषा साहित्य संपदा संरक्षण संगै युवा तथा खेलकुद का क्षेत्रमा तुलनात्मक रुपमा पछाडी छ । विकासको क्षेत्रमा सबै भन्दा अन्तिम लक्ष भएको नै सामाजिक विकास हो अन्तिम उपलब्धि सामाजिक विकासमा नै गएर टुङ्गिन्छ तर पनि हाम्रो जस्तो अल्प विकसित राष्ट्रमा विकासको प्राथमिकता मा सामाजिक विकास खासै पढैन विशेष गरी भौतिक पूर्वाधारका योजनाहरुमा लुछाचुडी हुने गर्दछ । भौतिक पूर्वाधार साँच्चै नै विकासको पनि पूर्वाधार भएको हुनाले यसमा लगानी हुन पनि जरुरी छ । तर विकासलाई संगै संगै लैजानका लागि सामाजिक विकास पनि छोड्नु हुदैन । कुशे गाउँपालिका को सामाजिक विकासको सबै उपक्षेत्रहरु वारे संक्षिप्त विश्लेषण निम्नानुसार गरिएकोछ ।

२.१६. स्वास्थ्य संस्था सम्बन्धी विवरण

कुशे गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण संकलन गरिएकोछ । जसअनुसार यो क्षेत्रमा स्वास्थ्य चौकी र उपस्वास्थ्य ५ वटा र औषधीपसल ८ वटा रहेकाछन । प्रसुती गृह अस्पताल तथा क्लिनिकहरु एवम नीजि अस्पताल छैनन । दुर्गम गाउँपालिका भएको हुनाले स्वास्थ्य कर्मीहरु वस्न नरुचाउने तथा औषधीहरु पनि पर्याप्त रुपमा नपाइने हुनाले खास सेवा पाउन सकेको अवस्था भने छैन । पछिल्लो समयमा उपचारका लागि स्वास्थ्य संस्थामा जाने परिवारहरुको संख्या भने वृद्धि भएको छ । स्थानीय स्तरमा उपचार नहुने अवस्थामा बाहिर गएर भएपनि उपचार गर्ने प्रचलन चाहि वढेकोछ । हाल यो गाउँपालिकामा भएका स्वास्थ्य संस्था सम्बन्धि विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछः

तालिका २० कुशे गाउँपालिकाका स्वास्थ्य निकाय सम्बन्धी विवरण

क्र स	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	संख्या	क्र स	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	संख्या
१	सरकारी अस्पताल	०	७	नीजि अस्पताल	०
२	प्रसुती गृह	०	८	फार्मसी	०
३	वाल अस्पताल	०	९	गाउँघर क्लिनिक	१७
४	आयुर्वेद सेवाकेन्द्र	१	१०	वर्थिङ सेन्टर	५
५	प्राकृतिक चिकित्सा	०	११	सामुदायिक स्वास्थ्य एकाई केन्द्र	४
६	स्वास्थ्य चौकी	५	१२	औषधी पसल	०

श्रोत: कुशे गाउँपालिकाको वस्तुतगत विवरण २०७५

ठुलो क्षेत्रफल भएको यो गाउँपालिकाका जनतालाई स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्नका लागि घण्टौं हिड्नुपर्ने बाध्यता छ । २७३.९७ बर्गकिमि क्षेत्रफल भएको विसाल गाउँपालिकामा जम्मा ५ वटा स्वास्थ्य संस्था,सडक यातायातको सुविधा नहुनु आदी कारणले यो क्षेत्रका जनताले उपयुक्त र समयमै स्वास्थ्य सेवा पाउन सकेका छैनन ।

विरामी हुँदा सबैभन्दा पहिले यो गाउँपालिकाका ७२% घरधुरीहरु पहिलो उपचारको लागि स्वास्थ्य संस्थामा जाने गरेको पाइएकोछ जसको आधारमा स्वास्थ्य संस्थाको उपलब्धतालाई कति पैदल दुरी भित्र रहेकोछ भन्ने आधारमा हेर्दा यो कुशे गाउँपालिका भित्र ३७.६६% अर्थात १६६७ घरधुरी को आधा घण्टा पैदल दुरी भित्र स्वास्थ्य संस्था उपलब्ध छ भने ३६.३६% अर्थात १६०० घरधुरीको लागि स्वास्थ्य संस्था पुग्न १ घण्टा हिड्नु पर्ने हुन्छ । त्यसै गरी २४.४४% अर्थात १०७५ घरधुरी स्वास्थ्य संस्था भन्दा २ घण्टाको पैदल दुरी टाढा रहेकाछन भने १.५५% अर्थात ६८ घरधुरी लाई स्वास्थ्य संस्था पुग्न ३ घण्टा सम्म लाग्छ । कुशे गाउँपालिकाको नजिकको स्वास्थ्य संस्था पुग्न लाग्ने समय सम्बन्धि वार्डस्तरीय विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछः

वार्ड नं	आधा घण्टा सम्म	१ घण्टा सम्म	२ घण्टा सम्म	३ घण्टा सम्म	३ घण्टा भन्दा वढी	जम्मा
१	०	३९	३०६	०	०	३४५
२	२९७	९९	१०१	४३	०	५३२
३	१०२	९९	२०२	०	०	४०३
४	२६६	१०३	०	०	०	३६९
५	१६९	६१७	१६	०	०	८०३
६	१७८	२९९	०	०	०	४७७
७	२०५	२७	२२५	०	०	४५७
८	०	३२५	२२६	२५	०	५७६
९	४३९	०	०	०	०	४३९
जम्मा	१६५७	१६००	१०७५	६८	०	४४०९
प्रतिशत	३७.६६%	३६.३६%	२४.४४%	१.५५%	०.००%	१००%

श्रोतः बस्तुगत विवरण २०७५को अद्यावधिक विवरण २०७९

उल्लेखित विवरणका आधारमा कुशे गाउँपालिकामा स्वास्थ्य सुविधा पनि निकै जटिल देखिन्छ दुर्गम पहाडी जिल्ला भएका कारण र स्वास्थ्यकर्मीहरु पनि मुलरुपमा वस्न नचाहाने भएका कारण भएका स्वास्थ्य संस्थापनि पूर्ण रुपमा संचालन हुन सकेकाछैनन । यहाँका ७२ प्रतिशत गर्भवतीले मात्र ४ पटक गर्भपरीक्षण गर्ने गरेको पाइएकोछ । करीव ७ प्रतिशत गर्भवती घरमै सुत्केरी हुने गरेको तथ्यले देखाएकोछ ।

२.१७.शैक्षिक विकास

कुशे गाउँपालिकाको कुल साक्षरता दर ७४.५ प्रतिशत रहेको छ । लिङ्गीय आधारमा हेर्दा यहाँको महिला साक्षरता दर ७०.१% र पुरुष साक्षरता दर ७९% रहेकोछ । हाल यो गाउँपालिकामा कुल ५५ वटा सरकारी विद्यालयहरू रहेकाछन भने ७१ वटा सामुदायिक वाल विकास केन्द्रहरू संचालित रहेकाछन । सरकारी ५० वटा विद्यालयहरू मध्ये माध्यमिक विद्यालय १२ वटा, आधारभुत विद्यालय ६ वटा प्राथमिक विद्यालय ३६ वटा रहेकाछन । जसको विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका २१ गाउँपालिकामा विद्यमान शैक्षिक संस्थाको विवरण

क्र स	विवरण	सरकारी	सामुदायिक	निजि	कुल जम्मा	कैफियत
१	प्राथमिक विद्यालय	३६	०	०	३६	१-५ सम्म
२	आधारभुत विद्यालय	६	०	०	६	१-८ सम्म
३	माध्यमिक विद्यालय	१२	०	०	१२	९-१०, १-१२
	जम्मा	५४	०	०	५४	

श्रोत: वस्तुगत विवरण २०७५

यो गाउँपालिकाको पाँच वर्ष भन्दा माथिको संख्याको आधारमा हेर्दा ७९% पुरुष तथा ७०.१% महिला गरी कुल ७४.५% जनसंख्या लेख्न र पढ्न सक्ने रहेकाछन । त्यसैगरी १.०४% पुरुष र १.३% महिला गरी कुल १.२% जनसंख्या पढ्न मात्र सक्ने रहेकाछन त्यसै गरी यो गाउँपालिकामा आज सम्मको अवस्थामा २८.४% महिला र १९.८% पुरुष गरी कुल २४.१ % जनसंख्या पूर्णरूपमा निरक्षर रहेकोछ ।

यो गाउँपालिकामा कुशे गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या २३०५८ रहेको छ भने ५ वर्ष भन्दा मुनिको जनसंख्या २७०९ रहेकोछ । यो संख्या घटाउदा ५ वर्ष भन्दा माथिको जनसंख्या २०३४९ हुन आउछ त्यसैका आधारमा शैक्षिक विवरण प्रस्तुत गरिएकोछ । यो गाउँपालिकाको ५ वर्ष भन्दा माथिको कुल जनसंख्याको २४.१२% अर्थात ४९०८ जना निरक्षर रहेकाछन । बाँकी रहेका ७५.८८% जनसंख्या मध्ये १.२% अर्थात २३८ जना सामान्य रूपमा पढ्न सक्ने तर लेख्न नसक्ने रहेकाछन । बाँकी जनसंख्या मध्ये ४.२ % अर्थात ६५१ जना पुर्व प्राथमिक विद्यालय अध्ययनरत छन ३५.३% अर्थात ५४४१ जना प्राथमिक शिक्षा उत्तीर्ण गरेकाछन । त्यसैगरी २०.२% अर्थात ३१२१ जना निम्न माध्यमिक विद्यालय उत्तीर्ण गरेकाछन । त्यसैगरी १५.६% अर्थात २४०६ जना उच्च माध्यमिक शिक्षा उत्तीर्ण गरेकाछन । एसएलसी उत्तीर्ण गरेको जनसंख्या ६.३% अर्थात ९६५ रहेकोछ । प्रविणता प्रमाणपत्र तह उत्तीर्ण गरेको जनसंख्या १३% अर्थात २००८ रहेको छ । स्नातक तह उत्तीर्ण गरेको जनसंख्या २.५% अर्थात २८६ रहेकोछ । १% अर्थात १५८ जनाले स्नातकोत्तर उत्तीर्ण गरेकाछन ।

यहाँका कुल ५० वटा सामुदायिक विद्यालयमा हाल २०१ जना शिक्षकहरू अद्यापन गराइरहेकाछन भने ८२२४ जना विद्यार्थीहरू अध्ययनरत रहेकाछन । विद्यार्थी शिक्षक अनुपात ४०.९२ रहेको छ । ४४ वटा विद्यालयमा छात्र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय रहेकोछ । आवश्यक भवनहरू विद्यालयमा रहेकाछन ।

आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा पछाडी परेको कर्णाली प्रदेशको पनि दर्गम जिल्ला जाजरकोटको दुर्गम गाउँपालिका कुसेमा शैक्षिक रुपमा यो अवस्था तुलनात्मक रुपमा राम्रो हो । तथापी पछिल्लो समयमा श्रम गरेर भएपनि आफ्ना वच्चाहरुलाई सहरमा राखेर पढाउने प्रचलनले गर्दा यहाँ पनि विद्यार्थीहरु घट्दै जाने देखिन्छ ।

२.१८.शौचालय प्रयोगको अवस्था

कुशे गाउँपालिकामा खुल्ला दिशा मुक्त गाउँ घोषणा भएको भएपनि हाल सम्म २.२ प्रतिशत अर्थात ९८ घरधुरी मा शौचालय छैन । यहाँका कुल ४४०१ घरधुरी मध्ये ४९.६% अर्थात २१४२ घरधुरीमा सेप्टी ट्याङ्की सहितको पक्की शौचालय रहेको छ भने ५.१% अर्थात २२४ घरधुरीको पक्की शौचालय भएपनि सेप्टि ट्याङ्की छैन सार्वजनिक ढलमा मिसाइएकोछ । त्यसैगरी यो गाउँपालिकाका ४२.८% अर्थात १८८४ घरधुरी को खाल्डे चर्पी रहेको छ भने ०.३% अर्थात १३ घरधुरीले सार्वजनिक शौचालयहरु प्रयोग गर्ने गरेकाछन । कुशे गाउँपालिकाको चर्पी प्रयोग सम्बन्धी विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका २२ शौचालय प्रयोगको अवस्था सम्बन्धी विवरण

वडा नं	चर्पीको प्रयोग				चर्पी नभएका	जम्मा
	सार्वजनिक ढलमा मिसाएको पक्की चर्पी	सेप्टी ट्याङ्की सहितको पक्की चर्पी	खाल्डे चर्पी	सार्वजनिक शौचालय प्रयोग गर्ने		
१	३८	११९	१६७	३	१८	३४५
२	१२	१४६	३६८	१	५	५३२
३	१२	२४५	११८	८	२०	४०३
४	२	३०४	५१	०	१२	३६९
५	९	३१०	४६२	०	२२	८०३
६	११	३२५	१३१	०	१०	४७७
७	१२७	२९१	३१	१	७	४५७
८	४	३७७	१९४	०	१	५७६
९	९	६५	३६२	०	३	४३९
जम्मा	२२४	२१८२	१८८४	१३	९८	४४०१
प्रतिशत	५.१%	४९.६%	४२.८%	०.३%	२.२%	१००%

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

२.१९. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

कुशे गाउँपालिकामा मुख्य रूपमा १० जातीका मानिसहरू बसोवास गर्ने गरेकाछन् । यो गाउँपालिकाको कुल २३०५८ जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी ३२.२% अर्थात ७४२९ जनसंख्या ठकुरी जातीको रहेकोछ । त्यसपछि क्रमश क्षेत्री २७.२% कामी १४.६% बाहुन ८.१% दमाई ६.५% मगर ५.४% सार्की ३.३% सन्यासी १% र घर्ती बादी र गुरुङको संख्या १% प्रतिशत भन्दा कम रहेकोछ । यो गाउँपालिकाको लक्षित वर्गमा महिला,दलित, अपाङ्गता, जेष्ठ नगरिक, गरीब लाई समावेश गरिएकोछ । राष्ट्रिय नीति अनुसार यो गाउँपालिका नै पिछडीएको क्षेत्र अन्तरगत पर्ने भएकोले समग्र गाउँपालिका वासी नै लक्षित वर्गमा पर्दछन् तथापी यहाँ भित्रको शुष्म विश्लेषण गरि लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण को विश्लेषण गरिएको छ ।

यो गाउँपालिकामा पेशा तथा रोजगारीको क्षेत्रमा महिला सहाभागीता न्यून रहेको छ । महिला साक्षरता दर ७०.१ प्रतिशत रहेको भने महिलाको औषत आयू ६६.४५ वर्ष रहेको छ । स्थानीय तहको २०७९ सालको चुनावमा पनि कानुनले निर्दिष्ट गरेको संख्या भन्दा बढी एकजना पनि महिला निर्वाचित भएका छन्, कुल ४७ जना निर्वाचित भएका मध्ये १९ जना मात्र महिला छन् जुन कानुनी रूपमा सुनिश्चित गरिएको संख्या हो । शैक्षिक क्षेत्रमा छोरा छोरी विच खास विभेद देखिदैन । स्थानीय विद्यालयहरूमा छोरा छोरी दुवैले अध्ययन गरिरहेका छन् भने बाहिर लगेर पढाउने विषयमा भने तुलनात्मक रूपमा छोराहरू प्राथमिकतामा परेका छन् । गाउँपालिकाको गाउँसभामा महिला उपस्थिति ३९.५८ प्रतिशत रहेको छ भने गाउँ कार्यपालिकामा २६ प्रतिशत रहेको छ । यसैगरी दलितको उपस्थिति गाउँसभामा २८.५७ प्रतिशत रहेको छ भने गाउँ कार्यपालिकामा १५.७८% रहेकोछ । करिव ५ प्रतिशत घरधुरीमा महिलाहरू परिवारको निर्णायक भूमिकामा रहेकाछन् । बालविवाहमा महिलाहरू धेरै छन् । महिला पुरुष समान काम समान ज्याला को अवस्था छैन । गर्भवती महिलाहरू जोखीमयुक्त काममा संलग्न हुन बाध्य छन् । गाउँपालिकाले निर्माण गरेका कानुन कार्यविधिहरू महिला मैत्री भएपनि कार्यान्वयन प्रभाकारी रूपमा हुन सकेको छैन

ग्रामिण भेगमा यथावत रहेपनि सार्वजनिक स्थलमा छुवाछूतको अवस्था घट्दो क्रममा रहेकोछ । सबै वडामा दलित जनप्रतिनिधिहरू निर्वाचित भएकाछन् ।

यो गाउँपालिकामा १०८७ जना अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू रहेकाछन् । यहाँका सार्वजनिक भवनहरू पनि अपाङ्ग मैत्री छैनन् । पुराना भवनमा गाउँपालिका संचालित रहेकोमा यी भवन अपाङ्गमैत्री रहेकाछैनन् ।

२.२०. पूर्वाधार तथा सहरी विकासको अवस्था

सर्वसुलभ र आधुनिक पूर्वाधारलाई देशको १५ औं योजनाले उच्च स्थानमा राखेकोछ । दिगो शहरी विकास तथा बस्ती विकासलाई राष्ट्रको दीर्घकालीन रणनीतिमा छ भने रुपान्तरणका प्रमुख संवाहकमा गुणस्तरीय एकिकृत यातायात प्रणाली, सूचना प्रविधि तथा संचार पूर्वाधार वृहत सञ्जालीकरण, आधुनिक, दिगो तथा व्यवस्थित शहरीकरण, आवास र बस्ती विकासलाई लिइएकोछ । यसैगरी दिगो विकास लक्षमा पूर्वाधार विकासलाई महत्वका साथ उल्लेख गरिएकोछ । दिगो र आधुनिक उर्जामा सबैको

पहुँच अभिवृद्धि गर्ने, गुणस्तरीय, भरपर्दो, दिगो र उत्थानशील पूर्वाधार निर्माण गर्ने, सडक सुरक्षामा सुधार ल्याउदै संकटग्रस्त व्यक्ति महिला अपाङ्गता र प्रौढ मैत्री बनाउदै दिगो यातायात प्रणालीको विकास शहरीकरण र मानव वस्तालाई दिगो र व्यवस्थित गर्ने पक्षलाई दिगो विकास लक्षमा समावेश गरिएकोछ ।

कुशे गाउँपालिकाले उपरोक्त पक्षको सुनश्चितताका लागि संघ र प्रदेश सरकारको कानुन, नीति, योजना र लक्षलाइ समेत मनन गरी समग्र पूर्वाधार विकास क्षेत्रको आवधिक योजनाको खाका तयार पारेको छ । यसका लागि पूर्वाधार विकास क्षेत्र अन्तरगतका प्रमुख क्षेत्रहरु सडक, यातायात पुल निर्माण, आवास, भवन तथा वस्ती विकास, विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा र सूचना, संचार र प्रविधि जस्ता क्षेत्रहरुको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतीहरुको विश्लेषण भएको छ र आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण भएको छ ।

२.२१. बस्ती आवास भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

कुशे गाउँपालिका दुर्गम प्रदेश दुर्गम जिल्ला को दुर्गम गाउँ हो । यो गाउँपालिकामा वस्ती विकासका लागि खास काम हरू भएका छैनन । एकिकृत वस्ती विकास भएको छैन वस्तीहरु यत्र तत्र छरिएर रहेकाछन । यो गाउँपालिकाको जनघनत्व प्रति वर्गकिमि ८७.१६ रहेको छ सवैभन्दा कम वडा नं ५ मा ३५.८८ जना प्रति वर्गकिलोमिटर रहेको छ भने सवैभन्दा धेरै वडा नं २ मा १३०.१३ जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेकोछ । गाउँपालिको घर निर्माणको अवस्थालाई हेर्दा ९७.३६% प्रतिशत घरधुरीहरु ढुंगा माटोले बनेका छन भने २.०९ प्रतिशत घरधुरीहरु सिमेन्ट र ढुंगा प्रयोग गरेर बनाइएका छन । बाँकी करीव १ प्रतिशत घरधुरी हरू काठ बाँस लगायत स्याउला झिका प्रयोग गरेर बनाइएका छन । घरको छानाको अवस्था हर्दा ७२.३९ % घरधुरी टायल वा ढुंगाको छानो भएका छन भने २०.३१% घरधुरी टिन वा जस्ताको छानो भएका छन । त्यसै गरी ५.३६% घरधुरी खर तथा फुसले छाएकाछन बाँकि मध्ये १.५६ प्रतिशत सिमेन्टका छन भने अरु काठका टुक्रा माटो स्याउला लगायतका छन । भूकम्पीय जोखीम कम गर्ने गरी भूकम्प प्रतिरोधी घरहरु निर्माण भएका छैनन ।

२.२२. सडक पुल तथा यातायात

कर्णाली प्रदेशको राजधानी सुर्खेत वाट करीव १५० किमि दुरीमा रहेको छ कुशे गाउँपालिकाको सदरमुकाम । यो दुर्गम क्षेत्रमा नियमित रुपमा गाडी चल्दैन त्यसैले कुनै व्यापारी को गाडी सामागी लैजान ओहोर दोहर गर्दा वा आवश्यकता अनुसार रिजर्भ गरेर हिड्नु पर्ने हुन्छ । ऐले यो गाउँपालिका वाट मध्यपहाडी लोकमार्ग जोड्ने तथा जाजरकोट सदरमुकाम जोड्ने सडकहरु धमाधम स्तरोन्नती

भइरहेकाछन । यहाँको सामाग्रीहरु ढुवानी गर्न four wheeler इन्जिन भएका सुमो गाडी हरु प्रयोग हुने गर्दछन । बाह्रै महिना गाडी चलने अवस्था छैन त्यसैले यहाँ अन्यत्र वाट सामान किनेर लैजान तथा गाउँपालिकामा उत्पादन भएको वस्तु बाहिर लैजान महङ्गो ढुवानी शुल्क तिर्नु पर्ने हुन्छ ।

२.२३. सूचना संचार तथा प्रविधि

सूचना र संचारको क्षेत्रमा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र खास गरी मोबाइल फोनको प्रयोग अधिक भएको पाइन्छ । सबै क्षेत्रमा नेटवर्क नटिप्ने,टिपेको ठाउँमा पनि राम्ररी नवुझिने समस्या छ । दुर्गम जिल्लाको दुर्गम गाउँपालिका भएको हुनाले टेलिभिजन इन्टरनेट को न्यून रुपमा मात्र पहुँच स्थापित भएकोछ ।

मोबाइल फोन प्रयोग गर्ने घरधुरीहरु ९२.५ प्रतिशत रहेकाछन भने १.७ प्रतिशत घरधुरीमा कम्प्यूर सुविधा समेत उपलब्ध रहेकोछ । गाउँपालिका भित्र केन्द्रीय विद्युतीकरण भरखर मात्र प्रकृयमा रहेको हुनाले फोन चार्जकै समस्या रहेको छ । टेलिफोन टावरमा समेत सौर्य उर्जा प्रयोग गरेका कारण रातका समयमा टावर नआउने समस्या रहेकोछ । मोबाइल फोनहरु धेरै जसो एन्ड्रोइड नै भएको हुनाले मोबाइल डाटावाट इन्टरनेट चलाउने पनि प्रसस्त देखिएकोछ । स्थानीय एफ एम तथा सामाजिक संजालको व्यापक प्रयोगले सुचना संचार क्षेत्रमा फड्को मारेको पाइन्छ ।

२.२४. बन, बातावरण तथा विपद जोखिम न्यूनिकरण र व्यवस्थापनको अवस्था

कुशे गाउँपालिका वन वातावरणको क्षेत्रमा अव्वल मानिन्छ यो गाउँलिकामा ७५ प्रतिशत भूभाग जंगल तथा झाडी वुट्यानले ढाकेको छ । जैविक विविधता र जडिवुटीका लागि प्रख्यात छ । हिमाली क्षेत्र भएको हुनाले जडिवुटीको प्रचुर संभावना रहेको छ । उच्च पहाडी तथा हिमाली क्षेत्र भएका कारण वाढी पहिरो जस्ता विपद हरु वर्षेनी आउने गर्दछन भने आगलागी ले पनि यहाँ क्षती पुर्याउने गरेको छ । यहाको वन वातावरण तथा विपद जोखिम न्यूनिकरण र व्यवस्थापनको अवस्थमा वारे क्षेत्रगत रुपमा निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

२.२५. वन्य जन्तु तथा चराचुरुङ्गी सम्बन्धी विवरण

कुशे गाउँपालिकामा ३२ वटा सामुदायिक वन रहेका छन भने अन्य राष्ट्रिय वन पनि प्रसस्त रहेको छ । हाल यो गाउँपालिका भित्र मुख्य रुपमा ३१ प्रकारका चराचुरुङ्गी र २२ प्रकारका हरु वन्य जन्तु पाइने गरेका छन । यो गाउँपालिकामा उच्च पहाडी क्षेत्र समेत भएकोले नेपालको राष्ट्रिय पंक्षी डाँफे पनि पाइन्छ त्यस्तै लोपउन्मुख हात्रे (रेडपाण्डा) ,भालु देखि पाटे वाघ सहित महत्वपुर्ण वन्यजन्तुहरु पनि पाइन्छन । यो गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख चराचुरुङ्गी तथा वन्य जन्तु को विवरण तल प्रस्तुत गरिएको छ

तालिका २३ कुशे गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख चराचुरुङ्गीहरू

क्रस	चराको नाम	क्रस	चराको नाम	क्रस	चराको नाम	क्रस	चराको नाम
१	डाँफे	१०	ढुकुर	१९	जुरेली	२८	पिउरो
२	मुनाल	११	तित्रा	२०	रुपी	२९	च्याखुरा
३	लुइचे	१२	मैना	२१	धोविनी	३०	चिर कालिज
४	कालिज	१३	सुगा	२२	लाटोकोसेरो	३१	फोगरास
५	चील	१४	भंगेरा	२३	कोटेरो		
६	गिद्ध	१५	गौथली	२४	लामपुच्छे		
७	काग	१६	कोइली	२५	कोकले		
८	न्याउली	१७	च्याखुरा	२६	काकाकलु		
९	टकठके	१८	वाँज	२७	दिकुल्चो		

श्रोत: बस्तुगत विवरण २०७५

यसैगरी योज गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुको विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछः

तालिका २४ कुशे गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुहरू

क्रस	वन्य जन्तुको नाम	क्रस	वन्यजन्तुको नाम	क्रस	वन्य जन्तुको नाम	क्रस	वन्य जन्तुको नाम
१	बाघ	७	रतुवा	१३	हात्रे (रेड पाण्डा)	१९	खरायो
२	भालु	८	वनढाडे	१४	बदेल	२०	मलसाप्रो
३	स्याल	९	दुम्सी	१५	नाउर	२१	गुना (लङ्गुर)
४	घोरल	१०	थार	१६	झारल	२२	चेम्पाञ्जी
५	मृग	११	वाँदर	१७	व्वासो		
६	फ्याउरो	१२	चितुवा	१८	कस्तुरी		

श्रोत: बस्तुगत विवरण २०७५

२.२६. रुख तथा जडिवुटी सम्बन्धी विवरण

कुशे गाउँपालिकामा प्रसस्त वन क्षेत्र रहेकोछ । यो गाउँपालिका उच्च पहाडी क्षेत्र परेको हुनाले हिमाली वनस्पतीहरू प्रसस्त पाईन्छ । सवै वनस्पतीको विवरण लिन कठिन हुने भएकोले प्रमुख रूपमा काठ उत्पादन हुने र जडिवुटीहरू को वारेमा विवरण संकलन गरिएकोछ । जस अनुसार हाल यो गाउँपालिकामा ३३ प्रजातिका रुख वन्ने वनस्पती रहेकाछन भने प्रमुख रूपमा ४४ प्रजातीका जडिवुटीहरू रहेकाछन । हिमाली जडीवुटीहरू प्रसस्त पाइने हुनाले यसको व्यवसायिकतामा जोड दिन सके प्रसस्त आम्दानी हासिल गर्न सकिने अवस्थाछ । हाल यो गाउँपालिकाका रुख तथा जडीवुटीका प्रमुख प्रजाती सम्बन्धि विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका २५ कुशे गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख रुखजन्य वनस्पतीको विवरण

क्रस	वनस्पतीको नाम	क्रस	वनस्पतीको नाम	क्रस	वनस्पतीको नाम	कैफियत
१	रक्तचन्दन	१२	टुनी	२३	सीमल	
२	सिर्पो	१३	गुराँस	२४	लेकसल्ला	
३	सल्ला	१४	काउलो	२५	जामुन	
४	ओखर	१५	गायो	२६	गुएलो	
५	कटुस	१६	पैयौ	२७	मलायागिरी	
६	देवदार	१७	लाँकुरी	२८	कानचिरो	
७	उत्तीस	१८	बर	२९	बाँस	
८	फलाँठ	१९	पिपल	३०	लौठ सल्ला	
९	खसु	२०	समी	३१	मेल	
१०	बाँझ	२१	काफल	३२	तुसारे	
११	पागर	२२	मौवा	३३	पिपिरि	

श्रोत: बस्तुगत विवरण २०७५

तालिका २६ कुशे गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख जडीवुटीहरू

क्रस	जडिवुटीको नाम	क्रस	जडिवुटीको नाम	क्रस	जडिवुटीको नाम	क्रस	जडिवुटीको नाम
१	सतुवा	१३	वीष	२५	पाखनवेद	३७	कालो कुरिलो
२	बोजो	१४	जिवन वुटी	२६	शिलाजित	३८	सेतो चिनि
३	चिराइतो	१५	काउलो	२७	गुच्ची च्याउ	३९	नपुर
४	पाँचऔले	१६	कालोकाफल	२८	इन्द्रावती	४०	जाले लहरा
५	लौठसल्ला	१७	निरमसी	२९	पाङ्गो	४१	तुमलो
६	चुत्रो	१८	कुट्की	३०	कुरिलो	४२	विलाउने गेडा
७	तितेपाती	१९	जटामसी	३१	डालेचुक	४३	बटुलमारी
८	तेजपात	२०	अमिलि	३२	सिलटिमुर	४४	गुर्जो
९	सुगन्धवाल	२१	वरुवा	३३	भुल्ल्या		
१०	कटुको	२२	पेगचाल्लो	३४	वनलसुन		
११	टुपजरी	२३	पागर	३५	सेतवोजो		
१२	मरमुलो	२४	कालो कुरिलो	३६	सुलकेस		

श्रोत: बस्तुगत विवरण २०७५

२.२७. भु संवेदनशिल क्षेत्र सम्बन्धी विवरण

कुशे गाउँपालिकामा भु संवेदनशिल क्षेत्रहरू प्रायजसो सबै वार्डहरूमा रहेकोछ । भु संवेदनशिल भन्नाले पहिरो जाने क्षेत्र भनिएको हो । पहिरो विभिन्न कारणले जाने गर्दछ ।समान्यतया वर्षायाममा पानी परेसंगै विभिन्न क्षेत्रमा पहिरोजाने गर्दा तर यो खालको पहिरो पानी रोकिएपछी आफै रोकिन्छ र यस्तो खालको पहिरोले तत्कालिन अवस्थामा प्रभाव पारेपनि दीर्घकालीन असर पादैन । अत्याधिक वर्षाका कारण आएको पहिरोलाई भने यहाँ समावेस गरिएको छैन । दीर्घकालिन असर गर्ने खालका भु संवेदनशिल क्षेत्रहरूको पहिचान गरि यसको निराकरण लागि स्थानीय तह आफै परिचालित हुने अवस्था आएको हुनाले यो विवरण संकलन गरिएको हो । हाल यो गाउँपालिकामा रहेको भु संवेदनशिल क्षेत्र निम्नानुसार रहेका छनः

- तारेचौर विउराता, तल्लोटोल र मध्यटोल
- सोता गहिरा
- टोली खोला, टारी खेत, कोल्टाकुरा देखि सिल्के हाउन
- चौरी खेत खोला, बालुवा खेदि पुदाली सम्म
- वाटुल्ले पहिरो सेतो, कालमुढा पहिरो । नाउली खेत
- पिप्से, धीड-सा.व.), भकारी पाखा सा.व. जैसी टोल
- धर्नासी टोल, साकवारी, कैलाश सा.व.
- चाल्ना देखि बैठान सम्म
- गैरीखेत देखि चौराटा सम्म, चौरी खेत देखि मा.वि. सम्म

२.२८. जल सम्पदा सम्बन्धी विवरण

कुशे गाउँपालिका उच्च पहाडी गाउँपालिका भएको हुनाले यो गाउँपालिकामा हीम नदीहरू नभएपनि १२ महिना वगने तथा मौसमी खोलाहरू प्रसस्त रहेका छन । हाल यी मध्ये केही नदीहरूको जलविद्युत निकाल्न सकिने खालका छन भने मौसमी खोलाहरूको सिंचाइका लागि प्रयोग भइरहेकोछ । हाल यो गाउँपालिकामा रहेका जल सम्पदाको संख्यात्मक विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछः

तालिका २७ कुशे गाउँपालिकाका प्रमुख जलसम्पदाको विवरण

क्रस	जलसम्पदाको विवरण	संख्या	हालको प्रयोग	प्रयोग गर्न सकिने संभावना
१	हीम नदी	०	नभएको	
२	वाह्रै महिना पानी वगने नदी	२	नभएको	विद्युत निकाल्न सकिने
३	मौसमी पानी वगने खोला	१३	नभएको	सिंचाइको लागि सामान्य प्रयोग भएको
४	ताल (नदाइडाव)	१	नभएको	

श्रोतः बस्तुगत विवरण २०७५

२.२९. वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन

कुशे गाउँपालिका प्राकृतिक वातावरणीय हिसावले जोखीम युक्त पालिकामा पर्दैन प्रसस्त पानीका मूहानहरु भएको ७५ प्रतिशत वन क्षेत्र भएको र ५ प्रतिशत भन्दा बढी खुल्ला चरण क्षेत्र भएको हुनाले जलवायु परिवर्तनको खासै असर परेको छैन । उद्योग कल कारखाना पनि नभएको सडक भरखरै मात्र मौसमी रुपमा गाडी चल्ने गरी पुगेको हुनाले खास प्रभाव छैन तथापी विश्व उष्णीकरणको प्रभावले खडेरी, अति वृष्टि, अना वृष्टिको समस्या भने देखिएको छ । त्यसको नियन्त्रण का लागि गाउँपालिका स्तर बाट गर्न सक्ने खास कार्यहरु नभएको र पहल पनि भएको देखिएन ।

२.३०. प्राकृतिक प्रकोप सम्बन्धी विवरण

सामान्यतया हामीले बुझ्ने भाषामा जसलाई प्रकोप भन्छौं त्यो प्रकोप हैन विपद हो । प्रकोप भनेको विपद पुर्वको अवस्था वा संभावना हो । जस्तो कुनै ठाउमा पहिरो जाने संभावना छ र कुनैपनि बेला त्यहा पहिरो जान सक्छ भने त्यहा पहिरोको प्रकोप छ र जब पहिरो जान्छ त्यसपछि त्यहा विपद आउछ । हामीचाहि पहिरो आइ सकेपछि को अवस्थालाई प्रकोप भनिरहेका छौं । संभावित प्रकोपहरुको नक्सांकन गरि त्यसका आधारमा योजना निर्माण गर्नु स्थानीय सरकारको जिम्मेवारी हो । कुशे गाउँपालिकालाई पनि प्रकोपहरुको नक्सांकन गरि योजना तर्जुमा गर्न सहज वनाउनका लागि यहाँको मुख्य बाढी पहिरो आगालागी जस्ता विषयहरुमा प्रकोप सम्बन्धि विवरण संकलन गरिएकोछ । यो गाउँपालिकाका कुल ४४०१ घरधुरी मध्ये १२४४ वा २५% घरधुरीमा प्राकृतिक प्रकोपको संभावना रहेकोछ । जसमध्ये ११०६ घरधुरी पहिरोको जोखीममा छन भने १२९ घरधुरी बाढीको जोखीममा रहेकाछन । त्यसै गरी १६ घरधुरी आगालागीको जोखीममा रहेकाछन । प्राकृतिक प्रकोप सम्बन्धि वार्ड स्तरीय विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछः

तालिका २८ कुशे गाउँपालिकाका प्रमुख प्रकोप सम्बन्धी विवरण

वार्ड नं	पहिरो	बाढी	आगालागी	डुवान	अन्य	जम्मा घरधुरी
१	२०१	१	१३	०	०	२१५
२	४९३	२८	४	०	०	५२४
३	७१	६९	०	०	०	१४०
४	१८०	८	०	०	०	१८८
५	४	०	०	०	०	४
६	१	११	०	०	०	१३
७	४०	०	०	०	०	४०
८	९०	१	०	०	०	९१
९	२६	४	०	०	०	३०

वार्ड नं	पहिरो	वाढी	आगलागी	डुवान	अन्य	जम्मा घरधुरी
जम्मा	११०६	१२१	१६	०	०	१२४४

श्रोत: घरधुरी सर्भेक्षण २०७५ जेष्ठको अद्यावधिक विवरण

२.३१. सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था

सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था अन्तरगत गाउँपालिकाको संगठनात्मक स्वरूप कानुन कार्यविधिको निर्माण र कार्यान्वयन, आन्तरिक तथा बाह्य श्रोतहरू साथै योजना व्यवस्थापनको विषयहरू समावेश गरिएको छ जसको संक्षिप्त रूपमा तल प्रस्तुत गरिएकोछ ।

२.३१.१. स्थानीय नीति ऐन कानुन र सुशासन

कुशे गाउँपालिकाले विभिन्न क्षेत्रका २७ वटा ऐन कानुन कार्यविधिहरू बनाएर सार्वजनिक गरिसकेको छ भने अन्य आवश्यक कानुन कार्यविधिहरू समेत बनाइ रहेकोछ । जसलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका २९ गाउँपालिकाले बनाएका ऐन नीयम कानुन कार्यविधि

क्र स	ऐन नीयम कानुन कार्यविधि
१	कुशे गाउँपालिकाको शिक्षा ऐन, २०७५
२	कुशे गाउँपालिकाको अपाङ्गता भएका व्यक्तिको परिचयपत्र वितरण कार्यविधि, २०७५
३	स्थानीय बालअधिकार समिति तथा वडा बालअधिकार समिति सञ्चालन कार्यविधि, २०७६
४	बालकोष सञ्चालन कार्यविधि-२०७६
५	कुशे गाउँपालिकाको बालसमूह/क्लव तथा सञ्जाल गठन तथा सहजीकरण निर्देशिका, २०७६
६	कुशे गाउँपालिकाको शिक्षा नीति तथा रणनीतिक योजना, २०७७
७	कुशे गाउँपालिकाको प्रारम्भिक बालविकास एकीकृत नीति तथा रणनीति योजना (२०७७-२०८२)
८	कुशे गाउँपालिकाको बालश्रम निवारण नीति तथा रणनीतिक योजना (२०७७-२०७९)
९	कुशे गाउँपालिकाको बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा अन्त्यका लागि बहुक्षेत्रीय रणनीतिक योजना (२०७७-२०७९)
१०	कुशे गाउँपालिकाको बालविवाह अन्त्यका लागि नीति तथा रणनीतिक योजना (२०७७-२०७९)
११	नोबेल कोरोना भाइरस बाट प्रभावित महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको संरक्षण गर्न तयार गरिएको कोभिड—१९ तथा विपद पूर्व तयारी र प्रतिकार्य योजना २०७६
१२	बालश्रम निवारण निति २०७६
१३	बालश्रम विरुद्ध गुरुयोजना २०७५ देखि २०८५

क्र स	ऐन नीयम कानून कार्यविधि
१४	खाद्य सुरक्षा तथा जिविकोपार्जन पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना २०७७
१५	शिक्षा नीति, २०७७
१६	स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुग्न नसकेका हरुलाई समेट्ने रणनीति योजना २०७७(२०८९
१७	बालहिंसा मुक्त स्थानीय तह घोषणा कार्यविधि, २०७८
१८	बालबालिकाहरु माथि हुने सबै प्रकारका शारीरिक, मानसिक हिंसा, दण्ड सजाय, दुर्व्यवहार र शोषणजन्य घटनाको उजुरी सुनुवाई कार्यविधि, २०७८
१९	बालमैत्री गाउँपालिका तथा वडा घोषणा कार्यविधि २०७८
२०	किशोर किशोरीको यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य र अधिकार सत्र निर्देशिका २०७८
२१	स्थानीय तहमा गुनासो सुनुवाई कार्यविधि, २०७९
२२	किशोरी तथा गर्भवती महिला संग उपाध्यक्ष कार्यक्रम निर्देशिका २०७६
२३	कुशे गाउँपालिकामा बालश्रम मुक्त स्थानीय तह घोषणा कार्यविधि २०७८
२४	बालविवाह विरुद्ध अभियान सन्चालन निर्देशिका २०७८
२५	बालहिंसा मुक्त स्थानीय तह घोषणा कार्यविधि, २०७८
२६	बालबालिकाहरु माथि हुने सबै प्रकारका शारीरिक, मानसिक हिंसा, दण्ड सजाय, दुर्व्यवहार र शोषणजन्य घटनाको उजुरी सुनुवाई कार्यविधि, २०७८
२७	बालमैत्री गाउँपालिका तथा वडा घोषणा कार्यविधि २०७८

२.३१.२. संगठनात्मक विकास

कुशे गाउँपालिकाले जम्मा १४ वटा शाखा हरु संचालनमा रहेकाछन यसका साथै ९ वटै वडा कार्यालयहरु पनि संचालनमा रहेकाछन ।

- क. सामान्य प्रशासन शाखा
- ख. कृषि विकास शाखा
- ग. पशुपंक्षी विकास शाखा
- घ. पुर्वाधार विकास शाखा
- ङ. शिक्षा शाखा
- च. आधारभुत स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखा
- छ. सुचना प्रविधि शाखा
- ज. महिला विकास शाखा
- झ. प्राविधिक विकास शाखा

- ज. जिन्सी शाखा
- ट. लेखा शाखा
- ठ. महिला विकास शाखा
- ड. सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जिकरण शाखा
- ढ. रोजगार शाखा

२.३२. श्रोत परिचालन

कुशे गाउँपालिकाको आन्तरिक आम्दानी को श्रोत १९-२० लाख सम्म हुने गरेको छ । कर तथा राजस्व बाट हुने आन्तरिक आम्दानी न्यून हुने भएकाले विकास निर्माणमा खासै योगदान पुर्याउन सक्ने अवस्था छैन त्यसैले यहाको विकासका लागि संघीय तथा प्रदेश सरकार बाट प्राप्त हुने अनुदानकै भर पर्नु पर्ने हुन्छ । आव ७८/७९ को विनियोजित बजेटको आधारमा हेर्दा कुल बजेट ४६ करोड ६७ लाख ३० हजार मध्ये आन्तरिक आयको हिस्सेदारी १ करोड राखेपनि आन्तरिक आय जम्मा १९ लाख १७ हजार ८६ मात्र रहेको छ यस अनुसार गाउँपालिका पूर्ण रुपमा बाह्य श्रोतमा पुर्णतः परनिर्भर भएको देखिन्छ । उल्लेखित बजेटमा संघको हिस्सेदारी मुख्यरुपमा त्यस्तै प्रदेशको हिस्सेदारी न्यून रुपमा र स्थानीय तहको आन्तरिक हिस्सेदारी अति न्यून रहेको देखिन्छ ।

२.३३. योजना व्यवस्थापन

कुशे गाउँपालिकाले योजना तर्जुमाका लागि समुदाय स्तरमा छलफल गरि टोल विकास संस्थाहरु मार्फत वडा कार्यालय हुदै गाउँपालिकामा आउने र गाउँपालिकाको कार्यपालिका तथा गाउँसभामा व्यापक छलफल गरि योजना तर्जुमा गर्ने नीतिगत व्यवस्था गरे पनि विगतका योजना तर्जुमामा को अवस्था हेर्दा त्यस प्रकारको नीति अनुसरण गरेको देखिदैन । केहि हद सम्म गाउँबाट वडाध्यक्षहरु मार्फत योजनाहरु आएपनि गाउँपालिकाले विषयगत शाखा मार्फत प्राप्त हुने योजनाहरुलाई छलफल गरी स्वीकृति दिने गरेको छ ।

परिच्छेद ३ सोच तथा विकासको अवधारणा

३.१. पृष्ठभूमि

कुशे गाउँपालिका दुर्गम क्षेत्रमा अवस्थित गाउँपालिका भएपनि यहाँ विकासको प्रसस्त संभावनाहरू रहेकाछन् । कृषिको व्यावसायिकरण जडिवुटी प्रवृद्धन लागयत व्यवसायिक पशुपालन गर्न सके यो क्षेत्रमा प्रसस्त उपलब्धी हासील गर्न सकिने अवस्था छ । भर्खरै मात्र संघीयताका कार्यान्वयनमा गएको हुनाले गाउँपालिकाको पहिलो कार्यकाल अवस्था विश्लेषण गर्दै र कानुन कार्यविधिहरू बनाउँदै वितेकोछ यो संगै अवस्था विश्लेषण ले एउटा महत्वपूर्ण चरण समाप्त भएको छ अर्थात रोगको पहिचान भइसकेको छ अब यो रोगको उपचारको लागि औषधीको जोहो गर्नु पर्ने भएको छ । वर्तमान अवस्था विश्लेषणले ऐले हामी कहाँ छौं अर्थात कुशे गाउँपालिका ऐले कहाँ छ ? भन्ने प्रश्नको जवाफ दिएको छ । अब दोश्रो प्रश्न भनेको अब हामी (कुशे गाउँपालिका) कहाँ जाने ? अर्थात हाम्रो लक्ष केहो ? अनि तेश्रो प्रश्न त्यो लक्षमा पुग्न कसरी संभव छ ? अर्थात कुन विधि वाट के कामा गर्न पर्छ ? यी सबै प्रश्नको उत्तर यो आवधिक योजनाले दिनेछ । त्यसका लागि यो गाउँपालिकाका समग्र क्षेत्रमा आन्तरिक सवलताहरू के के छन् ? ती सवलताहरू लाई कुन क्षेत्रमा प्रयोग गर्न सकिन्छ भन्ने बारेमा विस्तृत र सुक्ष्म रूपमा विश्लेषण गर्नु पर्दछ र आन्तरिक श्रोतको रूपमा परिचालन गर्नु पर्दछ । त्यसै गरी आन्तरिक कमजोरीहरू केके हुन ? ती कमजोरी हटाउन के के गर्न सकिन्छ ? हामी संग भएका सवलता हरूले आन्तरिक कमजोरी हटाउन सकिन्छ ? सकिदैन भने कस्तो बाह्य सहयोग चाहिन्छ ? भन्ने प्रश्नको जवाफ खोज्नु पर्दछ । यसै गरी समग्र गाउँपालिकाको हकमा बाह्य सवलताहरू (अवसर हरू) केके छन् ? साथै बाह्य दुर्बलताहरू (चुनौतीहरू) के के छन् भन्ने बारेमा विस्तृत रूपमा विश्लेषण गर्नु पर्छ । यी चार वटै पक्षको विश्लेषण पश्चात गाउँपालिकाको लागि दीर्घकालिन सपना देख्नु र त्यसमा पुग्ने भर्याङ तयार गर्नु पर्दछ । उल्लेखित सपना पुरा गर्नका लागि यो गाउँपालिकाको समग्र पक्षको विश्लेषण गर्नु अनिवार्य छ ।

३.२. प्रमुख समस्या तथा चुनौती

कुशे गाउँपालिकाको प्रमुख समस्या तथा चुनौतीहरूलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ

प्रमुख समस्याहरू

- यातायातको सुविधा नहुनु

- कृषि पूर्वाधारहरूको निर्माण कमी हुनु
- कृषकलाई प्रोत्साहन तथा आकर्षण गर्ने कार्यक्रम नहुनु
- पर्यटनको प्रचुर संभावना भएर पनि पर्यटक भित्र्याउन नसक्नु
- पर्यटकीय पूर्वाधार तथा पर्यटन प्रवर्धनको विकास नहुनु
- शिक्षामा गुणस्तरीय सुधार ल्याउन नसक्नु
- विद्यालयमा शैक्षिक पूर्वाधार साधन श्रोत उपकरणहरू पर्याप्त नहुनु
- अस्पताल नहुनु औषधीको उपलब्धता न्यून हुनु गुणस्तरीय उपचारको अभाव एवम स्वास्थ्य चौकी एवम वर्थिङ सेन्टरको अवस्था कमजोर हुनु
- सेवा प्रवाहमा प्रभावकारीता, पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम नहुनु
- ऐन नियम मापदण्डहरू आवश्यकताका आधारमा न्यून रूपमा निर्माण हुनु र निर्माण भएका ऐन नियम पनि कार्यान्वयन नहुनु
- आयोजना संचालनमा तथा विकास कार्यहरूमा सीमाना जोडिएका तथा नजिकका पालिकाहरू संग सहकार्य साझेदारी तथा समन्वय हुन नसक्नु
- निजी क्षेत्र सहकारी तथा अन्य सरोकारवाला संस्थाहरू संग प्रभावकारी सहकार्य हुन नसक्नु
- स्थानीय उद्योगहरूको प्रवर्धनमा न्यून प्राथमिकता हुनु
- तत्कालिन आवश्यकताका आधारमा योजना तर्जुमा हुनु दीर्घकालिन सोच नहुनु
- योजना तर्जुमामा सिमित वर्गको मात्र सहाभागीता हुनु
- स्वरोजगार वन्न चाहाने युवाहरूलाई लगानीको वातावरण बनाउन नसक्नु
- गर्भवती महिलालाई जोखिमयुक्त काममा नलागाउने खालका नुनै नीति नियम कार्यविधि नहुनु

चुनौतीहरू

- कृषि पेशालाई सम्मानित बनाउन
- गरीबी न्यूनकरण गर्न
- युवा बेरोजगारी घटाउन
- युवाहरू शहरी क्षेत्र तथा विदेशतिर पलायन कम गर्न
- सुर्खेत नेपालगञ्ज तथा काठमाडौँ तिर वसाई सराई दरलाई नियन्त्रण गर्न
- वैदेशिक रोजगारी वाट ल्याएको रकम (विप्रषण) गाउँपालिका भित्रै खर्च गर्ने वातावरण तय गर्न
- गाउँपालिकाको बजेट स्वीकृत आयोजनामा समय मै निकाशा गर्न
- बालविवाह, बहुविवाह, लैङ्गिक हिंसा, लैङ्गिक विभेद, महिला हिंसाको अन्त्य छुवाछूत प्रथा नियन्त्रण गर्न
- छरिएका वस्तीहरूमा सडक यातायात, पानी विजुली, संचार जस्ता आधारभूत पूर्वाधार निर्माण गर्न
- सडक निर्माण र निर्माण भएको सडक बाह्र महिना संचालनमा ल्याउन
- बाँझो कृषि भूमिलाई सदुपयोग गर्न

- वर्षेभरि आफ्नै उत्पादनले खान नपुग्ने परिवारलाई खान पुग्ने बनाउन
- आपतकालीन एवम जटिल प्रकृतिको स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न
- जातीय विभेदको अन्त्य गर्न
- फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्न
- राजनैतिक दवावलाई थेग्न

३.३. प्रमुख संभावना तथा अवसर

कुशे गाउँपालिकामा कृषि को व्यवसायिकता लाई पहिलो प्राथमिकतामा राख्न सकिने अवस्था छ । प्रविधि युक्त कृषि लाई जोड दिनु पर्ने अवस्था छ । हाल यो गाउँपालिकाका प्रमुख संभावना तथा अवसरहरु निम्नानुसार रहेकाछन्

सवल पक्षहरु

- विद्यालय जाने उमेर पुगेका सबै बच्चा विद्यालय जाने गरेकाछन्
- पिछ्छडिएको क्षेत्र भएको हुनाले बालबालिकाहरुले अध्ययनका लागि छात्रवृत्ति पाउने गरेकाछन्
- ८५ प्रतिशत भन्दा बढी घरधुरीमा खानेपानीको धारा पुगेको छ
- सडक संजालमा गाउँपालिका जोडिएको छ । मध्यपहाडी लोकमार्ग जोड्ने तथा जाजरकोट सदरमुकाम खलङ्गा जोड्ने सडक मौसमी वाट बाह्रमासे हुदैछ ।
- तीन चौथाइ भन्दा बढी वन क्षेत्र भएको यो गाउँपालिका सामुदायिक वन पर्यटन विकास गर्न उपयुक्त वातावरण छ ।
- गैह्रकाष्ठ वन पैदावारको व्यवसायिक उत्पादन सुरु भएकोछ
- स्वास्थ्य संस्थामा गएर बच्चा जन्माउने गर्भवती हुदा स्वास्थ्य जाँच गर्ने प्रवृत्ति बढ्दै गएको छ
- गाउँसभा, गाउँ कार्यपालिका लगायत अन्य समूहहरुमा महिला तथा दलितको सहभागीता उल्लेख्य रुपमा बढ्दै गएको छ ।
- गाउँपालिका मा विपक्षी दलहरुवाट पनि रचनात्मक सहयोग प्राप्त भइरहेकोछ । समन्वय भइरहेकोछ
- गाउँपालिकाको आन्तरिक आय क्रमश बढ्दै गएकोछ
- आवश्यक ऐन नीयम हरु निर्माण र कार्यान्वयन भइरहेको छ
- गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह वाट सेवाग्राही हरु सन्तुष्ट रहेकाछन्

अवसर तथा संभावना

- कृषिलाई प्रविधि युक्त बनाएर श्रममा आधारित परम्परागत शैली लाई संसोधन गर्न सकिने
- बाख्रा तथा भेडा पालनका लागि उपयुक्त भूमि ।
- जौ गहु आलु को व्यवसायिक रुपमा खेति गर्न सकिने ।
- खुल्ला चरण क्षेत्र पशुपालनका लागि अत्यन्तै उपयुक्त

- लसुन अदुवा को व्यवसायिक रुपमा उत्पादन गर्न सकिने (तत्काल नकुहिने भएकोले गर्दा लामो समय सम्म भण्डारण गर्न सकिने)
- कालो चामलको व्यवसायिक उत्पादन गर्न सकिने
- जनसंख्या युवा जनशक्ति अधिक भएको हुनाले विकासका महत्वकांक्षी योजनाहरु संचालन गर्न सकिने
- वैदेशिक रोजगारी वाट प्राप्त विप्रेषणलाई व्यवसायिक लगानी गर्न सकिने
- प्रसस्त धार्मिक स्थल भएको र सबै जसो नागरिक एउटै धर्म मान्ने भएकाले धार्मिक स्थललाई धार्मिक पर्यटनको विकास गर्न सकिने
- बहुमुल्य जडिबुटी खेती, प्रवर्द्धन र विक्री वितरण गरी धेरै पुँजी आर्जन गर्न सकिने
- सहकारी विकास गरी कृषि तथा वचत ऋणको क्षेत्रमा व्यापक परिचालन गर्न सकिने

३.४. निर्देशक सिद्धान्त

गाउँ विकासका समष्टीगत लक्ष्य तथा उद्देश्यहरु प्राप्त गरी दीर्घकालीन सौचको प्राप्ति उन्मुख गाउँको विकास प्रक्रियालाई अगाडी बढाउन निम्न अनुसारका विकासका निर्देशक सिद्धान्तहरु तय गरिएको छ । गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सौचलाई हासिल गर्न यी निर्देशक सिद्धान्तहरु लागू गरिनेछ । गाउँपालिकाका विषयगत योजनाहरु तथा आवधिक र वार्षिक योजनाको तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा यो आवधिक गाउँ विकास योजना निर्देशक सिद्धान्त बमोजिम भए नभएको सुनिश्चित गर्दै लगिनेछ । कुशे गाउँपालिकाका विकासका लागि निम्नानुसार निर्देशक सिद्धान्तहरु तय गरिएकोछः

क. जनकेन्द्रीत विकास:लाभग्राहीको अर्थपूर्ण सहाभागीता

विकासका लागि विकास भन्ने नभई विकास त्यस क्षेत्रका जनताको उन्नति सँग सम्बन्धित रहेको हुन्छ । विकासले के कुन पक्ष र विषयलाई सम्बोधन गर्नु पर्छ भन्ने कुरा स्थानीय विशिष्टतामा भर पर्दछ । विशेषतःहालसम्म पनि विकासका लाभबाट वञ्चित समुदाय, दलित, जनजाती, पिछडा वर्ग, महिला, वालवालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, भौगोलिक रुपमा पछि परेका गाउँ टोलका जनतालाई ध्यानमा राखी योजना तथा बजेट तर्जुमा र कार्यान्वयन गरिनेछ । पछाडि पारिएका समुदाय एवं वर्गको सबलीकरण एवं सशक्तीकरण गर्दै सामाजिक एवम् आर्थिक शसक्तिकरण गरिनेछ ।

ख. प्राकृतिक स्रोतको दिगो उपयोग तथा वातावरणमैत्री विकास

गाउँपालिकाले विकास योजना सञ्चालन गर्दा स्थानीय स्रोत, साधन, सम्पदाको वृद्धिमतापूर्ण एवं दिगो रुपमा उपयोग गर्ने र वातावरणलाई क्षति नपुग्ने गरी योजना तथा कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ । प्राकृतिक रुपमा अति नै महत्वपूर्ण भूभाग रहेको यो गाउँपालिकाको विकास पूर्वाधारका योजनाहरु सञ्चालन गर्दा प्राकृतिक छटा र भूभागलाई नखल्वल्याउने गरी विकास गर्न पहल गरिनेछ ।

ग. बालमैत्री स्थानीय शासनको प्रवर्द्धन

गाउँपालिकामा जनसंख्याको लगभग आधा जनसंख्या वालवालिका रहेका छन् । बालस्वास्थ्य, बालशिक्षा तथा बालविकास, बाल संरक्षण तथा बालसहाभागीतामा हुने लगानी सम्बृद्ध र दिगो गाउँ विकासको महत्वपूर्ण

आधारस्तम्भ हुने हुँदा बालमैत्री स्थानीय शासनको स्थापना र सुदृढीकरण गरिनेछ । गाउँ पालिकामा विकासका क्रममा सञ्चालन गरिने समाजिक, आर्थिक एवं पूर्वाधार निर्माणजस्ता आयोजनाहरू बालबालिकाको पहुँच एवं सहाभागीता गराई बालमैत्री हुने गरी सञ्चालन गरिनेछ ।

घ. वस्ती विकास

कुशे गाउँपालिकामा एकहजार भन्दा बढी घरधुरीहरू बाढी पहिरो तथा अति भिरालो स्थानमा बसोवास गरिरहेका छन् भने यो गाउँपालिकामा अत्यन्तै छरिएर रहेका घरधुरीहरू भएका हुनाले उपयुक्त स्थान हेरी बसोवासयोग्य, खेतीयोग्य, सार्वजनिक क्षेत्र, जलाधार क्षेत्र, सम्बेदनशिल क्षेत्र जस्ता क्षेत्रलाई विभाजन गरी वस्तीको विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ यो विषयमा गाउँपालिकाबाट उपयुक्त भूउपयोग योजना बनाइ लागु गरिनेछ

ड. संस्थागत विकास

कुशे गाउँपालिका स्थानीय सरकार हो । यो सरकार नागरिकलाई सेवा प्रदान गर्ने घरदैलोको सरकारका रूपमा रहेको छ । स्थानीय तहको संस्थागत, संरचनागत चुस्तताको रूपमा रहन सकेमा मात्र जनतालाई प्रभावकारी सेवा प्रदान गर्न सक्षम हुन्छ । यसका लागि समग्र राष्ट्रिय सन्दर्भ (लोकतान्त्रिक संघीय ढाँचामा राज्यको पुनर्संरचना र नयाँ संविधान अनुसारको कार्य अधिकारक्षेत्र) समेतलाई ध्यानमा राखी संभावित क्षेत्रहरूमा आवश्यक पूर्वाधार विकास गरी बजार निर्माण गर्न र त्यसकालागि समन्वय गर्न विद्यमान गाउँपालिकाको आन्तरिक संगठनलाई चुस्त र दुरुस्त पार्दै लगिनेछ । गाउँपालिकाको विकासमा विकासका साझेदार सबै संघ संस्थाहरूसँगको आपसी समन्वय र सहकार्यलाई प्रवर्द्धन गरिनेछ । संघीय तथा प्रदेश स्तरका योजना तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाबाट उपयुक्त वातावरण बनाइनेछ । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालन हुने सबै विकास योजनाहरूलाई एकीकृत र समन्वयात्मक तुल्याउन गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता तथा सहकार्य को संस्कृति विकास गर्ने कार्यप्रणाली अवलम्बन गरिनेछ । यसैगरी विकासका कार्यहरूलाई एकीकृत ढंगले सञ्चालन गर्न एवं अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाउन गाउँपालिका तहमा विकासका सबै सरोकारवालाहरूको संस्थागत क्षमताको विकासमा जोड दिइनेछ ।

च. गैसस, निजी क्षेत्रको विकासमा साझेदारिता

गाउँपालिकाको विकासमा सार्वजनिक क्षेत्रका अलावा गैसस, निजी क्षेत्र र सहकारीको माध्यमबाट साझेदारी विकासका लागि उपयुक्त वातावरण बनाउनु विकास योजनाको निर्देशक सिद्धान्त हुनेछ । निजी क्षेत्र प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक शान्ति सुरक्षा, सार्वजनिक पूर्वाधार, लाभको बाँडफाँडको न्यायोचित प्रबन्ध गरिनेछ ।

छ. सामाजिक समावेशीकरण र न्याय (भेदभाव रहित समाज)

जातीय, लैंगिक, भौगोलिक, उमेरगत, धर्म तथा क्षमता आदिका आधारमा गाउँ पालिकाबाट सञ्चालन गरिने विकासका हरेक क्रियाकलापमा भेदभाव गरिने छैन । विकासका क्रियाकलापमा निर्णय प्रक्रिया, लाभको बाँडफाँडमा सबै क्षेत्र तथा पक्षको सहाभागीता गराइनेछ । पछि परेका वर्ग र समुदायको जीवनस्तर उठाउने योजनालाई प्राथमिकता दिइनेछ । साथै गाउँपालिका स्तरीय आयोजनाहरूको निर्माण गर्दा अपाङ्गमैत्री बनाइनेछ । अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई सम्मानजनक जीवनयापनका लागि उपयुक्त वातावरण बनाइनेछ ।

ज. सुशासन (पारदर्शिता, जवाफदेहिता, निस्पक्षता, सहाभागीता)

सार्वजनिक सेवाप्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन ती निकायमा कार्य गर्ने कर्मचारीहरूलाई पारदर्शी एवं जवाफदेही बनाइनेछ । सामाजिक विभेद एवं बहिष्करणमा परेका वर्ग समुदायको अर्थपूर्ण सहाभागीता गराउँदै कुशे गाउँपालिकालाई विभेद सुन्य पालिकाको रूपमा विकास गरिनेछ । संविधान र कानूनहरूको पूर्णपालना गर्दै पारदर्शी र जवाफदेहीताका संयन्त्र तथा औजारहरूको परिचालन गरिनेछ । नागरिक समाजहरूलाई सशक्तीकरण गर्दै नागरिकका आवाजहरूलाई विकास योजनाहरूका माध्यमबाट सम्बोधन गरिनेछ ।

झ. अभियानमूलक विकास

गाउँपालिकामा विकासका गतिविधिहरूलाई जनताको आवश्यकता अनुसार विश्वासिलो बनाउन, आम नागरिकको उच्च सहाभागीता सुनिश्चित गर्न अभियानात्मक विकास प्रक्रिया अवलम्बन गरिनेछ । सबै विषय क्षेत्रमा जनताको आवश्यकता अनुसार अभियानात्मक विकास कार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । पूर्ण सरसफाइयुक्त गाउँपालिका, पूर्ण खोपयुक्त गाउँपालिका, पूर्ण साक्षरता गाउँपालिका, जातीय छुवाछुतहित गाउँपालिका, धुवामुक्त घर भएको गाउँपालिका, हरियाली गाउँपालिका, पूर्ण उज्यालो गाउँपालिका, वोक्सीप्रथा, दाइजोप्रथा, महिलामाथि हुने घरेलु हिंसाका घटना शून्य गाउँपालिका, सुधारिएको गोठ, एक गाउँ एक उत्पादन, एक बस्ति एक सार्वजनिक चर्पी, एक गाउँ एक उद्यम, एक विद्यालय एक इन्टरनेट, आदि केही महत्वपूर्ण अभियानका रूपमा विकास गरिने निर्देशक सिद्धान्त हुनेछ ।

ज. विकासमा राजनीतिक एकता

प्रस्तुत आवधिक गाउँ विकास योजनाले कुशे गाउँपालिकाको विकासका लागि विकासमा राजनीतिक एकता कायम गरी उपलब्ध स्रोत, साधन र अवसरको अधिकतम उपयोग गर्दै गाउँ वासीलाई सेवा, सुविधा प्रवाह गर्दै थप स्रोत र साधनका लागि आ—आफ्नो क्षेत्रबाट एकताबद्ध भई प्रयासरत रहने सिद्धान्तलाई अवलम्बन गरिनेछ ।

३.५. दीर्घकालीन सोच

कुशे गाउँपालिकाको समृद्धि का लागि मुख्य रूपमा ५ वटा क्षेत्रको विकास जरुरी छ साथै सामाजिक रूपमा सद्भाव कायम गर्ने र श्रमलाई सम्मान गर्नुपर्ने महत्वपूर्ण पक्ष जरुरीछ । यो गाउँपालिकाको लागि सडक र बिजुली अत्यावश्यक पूर्वाधारहरू हुन भरखरै मात्र सुरु भएको सडक निर्माणले तिब्रता पाउनु पर्ने देखिन्छ । बिजुली वत्ती उद्यम व्यवसाय तथा प्रविधिका लागि अनिवार्य उर्जा हो, हाल यो गाउँपालिकाका ९५ प्रतिशत भन्दा बढी घरमा सौर्य बिजुली रहेको छ त्यसबाट वत्तीको र सामान्य रूपमा संचार साधनहरू चलन सक्छ तर दिगो रूपमा चलन सक्दैन त्यसैले यहाँको समृद्धिका लागि बिजुली (जलविद्युत) अनिवार्य रहेकोछ । त्यस्तै यो गाउँपालिकाको समृद्धि भनेको कृषिको प्रविधिकरण र व्यवसायीकरणमा देखिएकोछ त्यसका लागि सिंचाइ, प्राविधिक शिक्षा तथा प्रविधि को विकास र विस्तार हुन जरुरी रहेको छ । यो गाउँपालिकाले समृद्धि हासिल गर्ने अर्को क्षेत्र हो सम्पदा: यो गाउँपालिका प्राकृतिक र सांस्कृतिक दुवै सम्पदाहरूमा धनी गाउँपालिका हो । प्राकृतिक रूपमा धेरै प्रकारका जडिबुटीहरू पाइने भएको हुनाले यसको प्रवर्द्धन गरी व्यवसायिक रूपमा उत्पादन तथा निर्यात गर्न सकिन्छ । पर्यटन विकासका लागि यहाँका मठ मन्दिर तथा प्राकृतिक र ऐतिहासिक सम्पदाको

संरक्षण संवर्द्धन र पूर्वाधार निर्माण गर्नु पर्दछ । यो गाउँपालिकाको प्रमुख रूपमा ध्यान पुर्याउनु पर्ने पक्ष भनेको नै शिक्षा र स्वास्थ्य हो त्यसपछि माथि उल्लेखित कुराहरु कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ । उल्लेखित सबै कुरा पुरा भएपछि यो गाउँपालिका समृद्ध हुनेछ । उल्लेखित सबै विषयवस्तुलाई समेटेर कुशे गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच निम्नानुसार तय गरिएकोछ

**" शिक्षा,स्वास्थ्य,सम्पदा,प्रविधियुक्त कृषि र पूर्वाधार
सामाजिक सद्भाव,सम्मानित श्रम,कुशे समृद्धिको आधार"**

३.६. समस्तिगत लक्ष्य

कुशे गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्थामा जुन समस्याहरु देखिएका छन ती सबै समस्याहरु समाधान गर्नु गाउँपालिकाको कर्तव्य तथा जिम्मेवारी हो त्यसैले आगामी पाँच वर्ष भित्रमा योजनाबद्ध रूपमा कार्यक्रम संचालन गरेर हासिल गर्ने लक्ष्य निम्नानुसार रहेकोछ ।

" पूर्वाधार सहितको व्यवसायिक र सम्मानित कृषि, गैहकाष्ठ वन पैदावारको प्रवर्द्धन र प्रशोधन र सुविधा सम्पन्न पर्यटन विकास भएको हुनेछ "

३.७. विषय क्षेत्रगत बृहत उद्देश्य

गाउँपालिकाको समस्तिगत लक्ष प्राप्तिका लागि देहायबमोजिम क्षेत्रगत बृहत उद्देश्य निर्धारण गरिएकोछ

आर्थिक विकास: कृषि क्षेत्रमा प्राविधिक शिक्षा तथा प्रविधिको प्रयोग गरी उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धिका साथै सर्वसुलभ कर्जा प्रवाह मार्फत साना तथा मझौला उद्योग प्रवर्द्धन गरी रोजगार वृद्धि गर्नु ।

सामाजिक विकास: स्थानीय बासिन्दालाई सशक्तिकरण गर्दै गुणस्तरीय शिक्षा, स्वास्थ्य, सामाजिक सुरक्षामा तिन्को पहुँच सुनिश्चित गर्नु

पूर्वाधार विकास: सडक तथा विजुलीमा सबै घरधुरीको पहुँच स्थापित गरि विकास प्रवाहमा टेवा पुर्याउनु ।

वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन: गैहकाष्ठ वन पैदावार प्रवर्द्धन र वातावरण तथा विपद् प्रतिरोधी भौतिक पूर्वाधार निर्माण मार्फत दिगो विकासमा टेवा पुर्याउनु ।

सुशासन तथा संस्थागत विकास: गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमताको विकास गरी जवाफदेहितामा अभिवृद्धि गर्नु

३.८. परिमाणात्मक लक्ष

यस पञ्चवर्षीय योजनामा समावेस भएका अधिकांश योजनाहरु सफलतापूर्वक कार्यान्वयन हुन सकेमा निम्न अनुसारका परिमाणात्मक उपलब्धि हासिल हुनसक्ने अनुमान गरिएको छः

१. आर्थिक विकास

कृषि: व्यवसायिक कृषकको संख्या कम्तिमा ५०० भै खाद्यान्न तथा तरकारीमा यो गाउँपालिका पूर्ण रूपमा आत्मनिर्भर हुन सक्दछ । यस गाउँपालिकाको उत्पादित तरकारी, आलु, फलफूल तथा दलहन बाह्य बजारमा पनि जान सक्छन् ।

पशुपालन: व्यवसायिक रूपमा पशुपालन गर्ने कृषकको संख्या कम्तीमा पनि २२० भै दुध तथा दुग्धपदार्थ र मासुको उत्पादनमा यो गाउँपालिका आत्मनिर्भर हुन सक्छ । यस गाउँपालिकाका धेरै बस्तीहरूले दुध तथा दुग्धपदार्थहरू, लोकल तथा बोईलर कुखुरा, बंगुर तथा खसी बोका भेडा बाह्य बजारमा निर्यात गर्न सक्छन् ।

सिंचाई: यस गाउँपालिकाले सम्भाव्य सिंचाईका सबै उपायहरू अपनाएको अवस्था हुने छ । परम्परागत सिंचाई कुलाहरूको पूर्ण सदुपयोग गर्नुको साथै सिंचाईका नयाँ उपायहरू जस्तै थोपा सिंचाई, वर्षातको पानी संकलनबाट गरिने सिंचाई, समेत प्रयोग र परीक्षण गरेको अवस्था हुनेछ ।

पर्यटन: यस गाउँपालिकामा कम्तीमा पनि पाँचवटा पर्यटकीय आकर्षणहरूका पूर्वाधारहरू निर्माण हुनेछन् जसले प्रतिवर्ष दशहजार स्वदेशी र एकहजार विदेशी पर्यटक आउँने सम्भावना हुनेछ । विभिन्न बस्तीमा होटल, रिसोर्ट र होमस्टेको विकास भै यो संख्यालाई खान र बस्नको पर्याप्त व्यवस्था भएको अवस्था हुनेछ ।

२. सामाजिक विकास

शिक्षा: कम्तिमा ५० प्रतिशत सार्वजनिक विद्यालयहरूमा सुरक्षित पक्की भवन, शतप्रतिशत विद्यालयहरूमा पर्याप्त शौचालय र शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था हुनेछ । धुले कोठामा गरिने पठनपाठन अवस्थाको पूर्णतया अन्त्य भएको हुनेछ । त्यस्तै मानवीय पक्षमा शिक्षकको पेशागत क्षमता, कार्यकौशलता र नियमिततामा सुधार भै विद्यार्थीहरूको पठनपाठन अनुशासित, मर्यादित र गुणस्तरीय हुनेछ ।

स्वास्थ्य: भौतिक पक्षमा सबै स्वास्थ्य चौकीमा पर्याप्त पक्की र सुरक्षित भवन, शौचालय तथा शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था हुनेछ । मानवीय पक्षमा दक्ष जनशक्तिको उपलब्धता, नियमितता, प्रभावकारी गुणस्तरयुक्त सेवा सुचारु भएको हुनेछ । गाउँपालिकामा १५ सैयाको एउटा अस्पताल स्थापना संचालनमा आएका हुनेछ ।

खानेपानी: शत प्रतिशत जनताले पाईपबाट ल्याएको नत्र सुरक्षित मूलको खानेपानी प्रयोग गर्न सक्षम हुनेछन् । गाउँपालिका भित्रका सबै पानीका मुहानहरू निरीक्षण, परीक्षण र उपचार गरी स्वच्छ खानेपानीको आपूर्ति सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।

लक्षित वर्ग: गाउँपालिकाले उपलब्ध गराउने सेवा र सुविधामा कुनै पनि वर्गको हामीलाई उपेक्षा गरियो भन्ने गुनासो रहने छैन । विकासका काममा महिलाहरूको सहाभागीता र सक्रियता बढेको हुनेछ । दलित, अपांग र जेष्ठ नागरिकहरूले आफू पालिकाबाट सम्मानित भएको अनभूति गरेको अवस्था हुनेछ ।

कला र संस्कृति: स्थानीय वाजा संरक्षण र विकास भएको हुनेछ । वर्षमा एक पटक कला तथा संस्कृति झल्काउने महोत्सव आयोजना गर्ने वातावरण तयार भएको हुनेछ । साथै यस क्षेत्रको कला तथा संस्कृति झल्काउने कम्तीमा एउटा प्रकाशन भएको हुनेछ ।

खेलकुद: विद्यालय स्तरीय, वडास्तरीय र गाउँपालिकास्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता नियमित रूपमा संचालन भएका हुनेछ । हाल संचालनमा रहेका ३ वटा खेलमैदानको स्तरोन्नती भई व्यवसायिक उपलब्धी हासिल भएको हुनेछ ।

३. भौतिक पूर्वाधार विकास

मोटरबाटो: यस गाउँपालिकामा हाल भएका १९७ किमि जति कच्ची मोटरबाटो मौसमी रूपमा संचालनमा रहेको हुनाले आगामी ५ वर्ष भित्र यो बाटो बाह्र महिना चल्ने र बाँकी ५० किमि बाटो निर्माण गरी संचालनमा आएको हुनेछ । यो गाउँपालिकाका सबै वडाहरु सडक सञ्जालमा जोडिनेछन ।

भवन: यस गाउँपालिका र सबै वडा कार्यालयहरुका आवश्यक शौचालय तथा पानीको आपूर्ति सहितका पर्याप्त कोठा भएका पक्की भवन हुनेछन् । यसकोसाथै कम्तिमा ४ वटा वडामा एक एक वटा सामुदायिक भवनहरु बनी प्रयोगमा आएको हुनेछन । यसरी बनीने भवनहरु पूर्ण रूपमा अपाङ्ग मैत्री वालमैत्री र महिला मैत्री हुनेछन ।

पुल: यस गाउँपालिकाको झोलुङ्गे पुलको आवश्यकता शत प्रतिशत पूरा भएको हुनेछ ।

४. वातावरण तथा विपद

वन: यस गाउँपालिका भित्रका सबै सार्वजनिक वन जंगलहरु सामुदायिक वनमा परिणत भएको हुने छ । सबै सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु सशक्त, पारदर्शी र पालिकाको योजना कार्यान्वयनको क्रममा लगानी सहितको साझेदारी गर्न सक्षम भएको अवस्था हुनेछ । कुशे पाटन क्षेत्र प्रवर्द्धन भइ आवश्यक आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरुबाट भ्रमण भएको हुनेछ । गैर काष्ठ वन पैदावारको व्यवसायिक विकास, संरक्षण भई संकलन तथा प्रशोधनमा आधारित कम्तीमा २ वटा उद्योग स्थापना भएको हुनेछन ।

वातावरण: वातावरण संरक्षणलाई पालिकाबासीले जीवनको अभिन्न अंगका रूपमा ग्रहण गरेको अवस्था हुनेछ । व्यक्तिगत तथा सार्वजनिक शौचालय, व्यक्तिगत सरसफाई, टोल बस्तीको सरसफाई र सार्वजनिक संघसंस्था तथा विद्यालय क्षेत्रको सरसफाई स्वस्फुर्तरूपमा स्थानीय नेतृत्वमा संचालन हुने अवस्था सृजना भएको हुनेछ । यस गाउँपालिकाका शतप्रतिसत घरहरु फुसको छाना रहित हुनेछन् । गाई भैसीका गोठहरु सुधारिएको गोठमा परिणत भएका हुनेछन् ।

विपद: गाउँपालिकामा एउटा केन्द्रीय विपद व्यवस्थापन कोष र कार्यदल क्रियाशील हुनेछ । यसैगरी सबै वडामा विपद व्यवस्थापन कोष र प्रशिक्षित कार्यदलहरु हनेछन् । यस गाउँपालिका भरिमा कम्तीमा ४ वटा सुचीकृत हेलिप्याडहरु हुनेछन् ।

५. संस्थागत विकास र सेवा प्रवाह

व्यक्तिगत क्षमता विकास: संघीयता भर्खरै मात्र कार्यान्वयन भएको, निर्वाचित जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरु प्राय नयाँ पुस्ताका भएका र परिवर्तन भइरहेको परिप्रेक्षमा साथै यो गाउँपालिकाको अध्यक्ष बाहेकका जनप्रतिनिधिहरु नयाँ अनुहारहरु आएको हुनाले यो पञ्चवर्षीय योजना अवधिमा व्यक्तिगत क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु यथेष्ट

मात्रामा संचालन भै पालिकाका सबै जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरू आफ्नो दायित्व वहन गर्न आवश्यक ज्ञान र सीपले सुसज्जित भएको अवस्था हुनेछ ।

संस्थागत क्षमता विकास: गाउँपालिका कार्यालय, यस अन्तर्गतका शाखा, उप-शाखा तथा बिषयगत एकाईहरू पूर्णरूपमा स्रोत र साधन सहित स्थापित भै सुचारु रूपले कृयाशील भएको अवस्था हुनेछ । त्यस्तै गाउँपालिका तथा वडाहरूका काम मध्ये ५० प्रतिशतसम्म आधुनिक प्रविधिको माध्यमबाट गर्ने संस्कारको विकास भएको अवस्था हुनेछ ।

सुशासन: यो न कुशे गाउँपालिका र वडाका सबै काममा सुशासनसंग सम्बन्धित कुनै पनि जनगुनासो सन्तुपने अवस्था रहने छैन ।

रोजगारी सृजना: कृषि तथा पशुपालनमा व्यवसायीकरण, उद्योग घन्दाको विकास र बिस्तार तथा पर्यटनसंग सम्बन्धित सेवा क्षेत्रको विकासबाट यो पञ्च वर्षीय योजनाको अन्त्यसम्ममा यस गाउँपालिकामा १,००० पूर्ण र १,५०० आंशिक गरी २,५०० जनाका लागि मर्यादित रोजगारीको सृजना भएको हुनेछ ।

वैदेशिक रोजगारी: हाल यस गाउँपालिकाका २० देखि ३५ वर्ष उमेर समूहका युवाहरू अधिकांश रोजगारीका लागि स्वदेशकै ठूला शहरमा वा विदेश जाने गरेको तथ्यांक छ । स्वरोजगारमूलक व्यवसायहरू संचालन गरी यस योजनाको अन्त्यसम्ममा वैदेशिक रोजगारीमा जाने युवाहरूको संख्यामा कमी आएको हुनेछ ।

प्रतिव्यक्ति सरदर आम्दानी: यस गाउँपालिकाको हालको प्रतिव्यक्ति सरदर आम्दानी ३०८ अमेरिकी डलर रहेकोछ (राष्ट्रिय औसत १,४३४ र प्रदेशको औसत ६०६ अमेरिकी डलर छ) । यस योजनाको अन्त्यसम्ममा यो आम्दानी बढेर ७०० डलर पुग्नेछ ।

३.९. रणनीति तथा प्राथमिकता

कुशे गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको दीर्घकालीन सोच, आवधिक गाउँविकास योजनाले निर्धारण गरेको लक्ष र बृहत क्षेत्रगत उद्देश्य संगै परिमाणात्मक लक्ष हासिल गर्नको लागि देहाय अनुसार रणनीति अवलम्बन गर्ने ।

- क. रोजगारी एवम आयआर्जनका अवसरहरू सृजना गरी स्थानीय अर्थतन्त्रलाई गतिशिल बनाउँदै निरपेक्ष गरिबी न्यूनीकरण गर्ने ।
- ख. कृषि क्षेत्रलाई व्यवसायीकरण गर्दै उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गर्ने ।
- ग. गुणस्तरीय शिक्षा स्वास्थ्य, खानेपानी लगायत आधारभुत सेवा सुविधामा नागरिकको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने
- घ. सामाजिक समावेशीकरण सामाजिक न्यायसहितको समतामूलक आर्थिक सामाजिक विकास गर्ने
- ङ. गुणस्तरीय यातायात, विद्युत सिंचाई लगायतकाका पूर्वाधारहरू विकास गर्ने
- च. निर्माण सम्पन्न भएका पूर्वाधारहरूको दिगो उपयोगका लागि नियमित मर्मत संभार तथा स्तरोन्नति गर्ने
- छ. विपद संवेदनशिलता विकास गर्दै विपद जोखिम न्यूनीकरण गर्ने
- ज. प्राकृतिक संपदाको दिगो उपयोग एवम वातावरणको संरक्षण गर्ने

- झ. सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई नागरिक मैत्री,प्रभावकारी र सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने
- ञ. सार्वजनिक सम्पत्तिहरूको दिगो संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने
- ट. कृषि उत्पादनलाई प्रविधियुक्त र व्यवसायीकरण, विविधिकरण गर्न सहयोग पुग्ने सहकारिता आबद्ध कार्यक्रममा गाउँपालिकाको स्रोत साझेदारी बढाउने ।
- ठ. आवधिक योजना अवधि भित्रै भूवर्गिकरण गरी व्यवसायिक कृषि क्षेत्र तोक्ने र ती क्षेत्रमा गाउँपालिकाले तोकेका प्रकार र मापदण्डका पूर्वाधार मात्र निर्माण गर्न दिने ।
- ड. सडक सञ्जाल बढाउँदा कृषि व्यवसायिकीकरण गर्न मद्दत पुग्ने किसिमले गर्ने । सडक बढाउने र बनाउने संगसंगै लैजाने ।
- ढ. उज्यालो कुशे कार्यक्रम संचालन गर्ने र प्रत्येक घरमा विद्युत विस्तार गर्ने । (हालको सोलार बत्ती यथावत राखी जल विद्युत जोड्ने)
- ण. छाउनी छहरा,भोटेचुलि मन्दिर,पाथिभरे पाटन,धारापानी,पाचकटीया,हात्तीपाइला मष्टा मन्दिर नदाइडाव कुशे पाटन लाताचुली काला छहरा र सिद्धपाइला केन्द्रित ग्रामीण पर्यटनलाई प्रोत्साहित गरिने
- त. आन्तरिक राजस्वको अंश बृद्धि स्थानीय स्रोत साधनको पहिचान र परिचालन द्वारा गर्ने ।
- थ. प्राविधिक सर्वेक्षण भएका स्थानीय सहाभागीता जुट्ने उत्पादनमूलक कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिने
- द. उपभोक्ता समितिको क्षमतामा संचालन गर्न सकिने योजना मात्र उपभोक्ताबाट कार्यान्वयन गराइने ।
- ध. जलवायु परिवर्तन, विपद जोखिम व्यवस्थापन, दिगो विकास सम्बन्धी राष्ट्रिय अन्तरराष्ट्रिय प्रतिबद्धता अनुकूलका विकास योजनाहरू समाहित गरिने ।
- न. योजना तर्जुमा र अनुगमनका लागि सूचना प्रणालीको विकास गर्दै तथ्यांकमा आधारित आवश्यकतालाई प्राथमिकता दिने ।
- न. सञ्चालित विकास गतिविधिहरूको आवधिक रूपमा सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण, लैङ्गिक परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाई लाई उत्तरदियत्व र पारदर्शिताका औजारका रूपमा निरन्तर प्रयोगमा ल्याइने
- प. तीनवर्ष भन्दा बढी कार्यान्वयन अवधि भएका अन्तर स्थानीय तथा अन्तर प्रदेशतहमा सेवा बस्तु पुग्ने आयोजनाहरूमा प्रदेशस्तर र सङ्घीय लगानी आकर्षित गर्ने योजनाहरू मात्र तर्जुमा गर्ने ।

प्राथमिकता

कुशे गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको दीर्घकालिन सोच,आवधिक गाउँ विकास योजनाले निर्धारण गरेको लक्ष, बृहत क्षेत्रगत उद्देश्य र परिमाणात्मक लक्ष हासिल गर्न देहायअनुसारका विषयक्षेत्रलाई विशेष प्राथमिकता दिइनेछ

- क. सडक निर्माण
- ख. विद्युत विस्तार
- ग. सिंचाई
- घ. प्रविधियुक्त कृषि
- ड. शिक्षा

च. स्वास्थ्य

छ. लैङ्गिक समानता सामाजिक समावेशीकरण

ज. पर्यटन

झ. सुशासन

३.१०. एकिकृत परिमाणात्मक लक्ष र नतिजा

कुशे गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण तथा सहाभागीतामूलक पक्रिया अवलम्बन गरी एकीकृत तथा विषय क्षेत्रगत योजना तर्जुमा गरिएको छ । योजना कार्यक्रम वा आयोजना बीच नतिजाहरूको तहगत अन्तर सम्बन्ध स्थापना गरी योजना प्रकृत्यालाई नतिजामुखी बनाउने सन्दर्भमा कारण र असरहरूको विश्लेषण गर्दै लगानी देखि प्रतिफल हुदै लक्ष वा प्रभाव सम्म पुग्ने नतिजाहरूको शृङ्खलावद्ध सम्बन्ध स्थापित गर्न नतिजा खाकाको रूपमा देहायको एकिकृत तर्कवद्ध खाका तयार गरिएकोछ । नतिजा सूचकहरू मार्फत योजनाको प्रगती अनुमान गरी निर्णय प्रकृत्यालाई प्रमाणमा आधारित बनाउने एवम नतिजा प्रतिको जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएकोछ ।

तालिका ३० एकिकृत गाउँ विकास परिमाणात्मक लक्ष योजना तर्कवद्ध खाका

नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८०	लक्ष परिमाण २०८४/०८५	सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
प्रभाव: पूर्वाधार सहितको व्यवसायिक कृषि, प्रशोधन सहितको जडिबुटी प्रवर्द्धन र होम स्टे सहितको पर्यटन विकास	१. मानव विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.५३८	०.५८७	केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, गाउँलिका वस्तुगत विवरण प्रथम पञ्च वर्षीय योजना कर्णाली ०७६/०७७-०८०/०८१	अन्तर सरका समन्वय र निजी एवम सहकारी क्षेत्रसंग सहकार्य भएको हुने ।
	२. लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.९०२	०.९५०		
	३. बहुआयामिक गरिबी	प्रतिशत	५१.२२	३५.००		
	४. निरपेक्ष गरिबी	प्रतिशत	२८.९	२०.००		
	५. प्रति व्यक्ति वार्षिक आय	US\$	३०८	८००		
	६. औषत आयु (जन्म हुँदाको समय)	वर्ष	६६	७०		
	७. साक्षरता दर	प्रतिशत	७४.५	८५		
	८. वरोजगार दर	प्रतिशत	९.७	६		
असर तह: १. आर्थिक विकास: प्राविधिक शिक्षा र प्राविधि मार्फत कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि । साथै सर्व सुलभ कर्जा प्रवाह मार्फत साना र मझौला उद्योग मार्फत रोजगार वृद्धि	१. आफ्नो उत्पादनले वर्षभरी खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	३८.३३	६०	गाउँपालिकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	अन्तर सरका समन्वय र निजी एवम सहकारी क्षेत्रसंग सहकार्य भएको हुने ।
	२. व्यवसायिक रुपमा संचालित पशुपंक्षी जन्य फर्म	संख्या	४	५०		
	३. पर्यटन व्यवसायवाट कूल रोजगारी प्रदान	संख्या	०	१००		
	४. रोजगारीमा कृषि को योगदान	प्रतिशत	४०	७०		
	५. वैक तथा वित्तीय संस्थाहरुवाट भएको कुल कर्जा प्रवाह	करोड	५	२०		
	६. उत्पादनमूलक क्षेत्रमा बिप्रेषण (बैदेशिक रोजगार वाट प्राप्त रेमिट्यान्स) लगानी	करोड	४	१५		

नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८०	लक्ष परिमाण २०८४/०८५	सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
असर तह २ सामाजिक विकास: स्थानीय जनता लाई सशक्तिकरण गर्दै गुणस्तरीय शिक्षा, स्वास्थ्य, सामाजिक सुरक्षा मा पहुँच सुनिश्चित गर्नु	१. आधारभूत तहको खुद भर्ना दर	प्रतिशत	७०	८५	गाउँपालिकाको वार्षिक प्रगती प्रतिवेदा गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७४	अन्तर सरकार समन्वय भएको हुने
	२. ३० मिनेटको दूरीमा नजिकको स्वास्थ्य सेवामा पहुँच भएका घरधुरी	प्रतिशत	३८	६०		
	३. खानेपानी सेवा बाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	८१	९९		
	४. स्थानीय समिति संरचनाहरुको नेतृत्वदायी पदमा महिला तथा अन्य लक्षित वर्गको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	३४	४०		
	५. स्थानीय कला भाषा र साहित्यलाई पेशाको रुपमा अवलम्बन गर्ने व्यक्ति	संख्या	०	१०		
	६. उद्योग व्यवपार व्यवसाय र खेलमा युवाहरुको आवद्धता	प्रतिशत	५	१०		
असरतह: ३ पूर्वाधार विकास: सडक तथा विजुलीमा सबै घरधुरीको पहुँच स्थापित गरि विकास प्रवाहमा टेवा पुर्याउनु	१. दिगो सुरक्षित र नियमित सडक यातायात सेवाबाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	०	३०	गाउँपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन	अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य भएको हुने
	२. जलविद्युत पुगेका घरधुरीहरु	प्रतिशत	१	५०	गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण	
	३. वर्षभरी नियमित सिंचाइ हुने खेती योग्य भूमि	हेक्टर	३९५	६००		
	४. मोबाइल फोनमा पहुँच भएका घरधुरीहरु	प्रतिशत	९०	९९	गाउँपालिका	
	५. इन्टरनेट सेवामा पहुँच भएका घरधुरीहरु	प्रतिशत	१	५०	संगको अन्तरक्रिया	

नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८०	लक्ष परिमाण २०८४/०८५	सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
असर तह: ४ वन वातावरण र विपद व्यवस्थान गैहकाष्ठ वन पैदावार प्रवर्द्धन र विपद् प्रतिरोधी भौतिक पूर्वाधार निर्माण मार्फत दिगो विकास	१. संरक्षित तथा व्यवस्थित वन क्षेत्र (सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह मार्फत)	हेक्टर	४७०८	१००००	गाउँपालिकाको वार्षिक प्रगती प्रतिवदेन	अन्तर सरकार सहकार्य र सम्नवय भएको हुने गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७४ घरधुरी समीक्षण २०७९ भूकम्प प्रतिरोधी भवन अव निर्माण हुने संरचनामा लागु हुने ।
	२. कुहिने र नकुहिने फोहोरको सुरक्षित व्यवस्थापन (घर कार्यालय अस्पताल)	प्रतिशत	१	६०	गाउँपालिकाको	
	३. नीतिगत व्यवस्था सहित पानीका मूहान तथा पोखरी संरक्षण	संख्या	०	८०	वस्तुगत विवरण २०७४	
	४. (भूकम्प, आगलागी) प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचना हरू	प्रतिशत	०	१५	घरधुरी समीक्षण २०७९	
असर तह ५ संस्थागत विकास तथा सुशासन: गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता को विकास गरी जवाफदेहितामा अभिवृद्धि गर्नु	१. कानून तथा कार्यविधि निर्माण	संख्या	२८	४२	गाउँपालिकाको वार्षिक प्रगती प्रतिवदेन	अन्तर सरकार सहकार्य र सम्नवय भएको हुने
	२. गाउँपालिकाको वार्षिक आन्तरिक आय रकम	लाख	२०	६०		
	३. कृषक तथा मजदुर सम्मान कार्यक्रम संचालन	पात्र संख्या	०	५०		
	४. नतिजामूलक अनुगमन र मूल्याङ्कन भएका योजन	प्रतिशत	०	२५		

परिच्छेद ४ आर्थिक विकास

४.१. पृष्ठभूमि

खाद्य पदार्थको अभावबाट सुरक्षित हुने पक्षलाई नेपालको संविधान २०७२ ले नागरिकहरूको मौलिक हकको रूपमा ग्रहण गरेको छ र सार्वजनिक निजी र सहकारी क्षेत्रको सहाभागिता र स्वतन्त्र विकासलाई नेपाली अर्थतन्त्रको मेरुदण्ड मानेको छ । राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई प्रतिस्पर्धात्मक बनाउन व्यापारिक स्वच्छता विस्तार गर्ने राष्ट्रिय उद्योग धन्दा र साधन श्रोतको संरक्षण तथा प्रवर्धन गर्ने नेपाली सीप र कच्चा पदार्थमा आधारित स्वदेशी लगानीलाई प्राथमिकता दिने बैदेशिक पुजी तथा प्रविधिको लगानी आकर्षित र तुलनात्मक लाभका क्षेत्रहरू पहिचान गरि उद्योग विकास विस्तार गर्ने पक्षलाई पनि नेपालको संविधानले नीतिका रूपमा अंगिकार गरेको छ । जग्गालाई भु उपयोग तथा चाक्लावन्दी गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने भूमिको उत्पादनशीलता वृद्धि गर्ने कृषिको व्यवसायीकरण औद्योगिकिकरण विविधीकरण गर्ने कृषि सामाग्री तथा कृषि उपजहरूको उचित मूल्य निर्धारण गर्ने र बजार पहुँचको व्यवस्था मिलाउने जलवायु माटो अनुकूलको खाद्यान्न उत्पादनमा प्रोत्साहन गर्ने खाद्यान्नको दिगो उत्पादन तथा आपूर्ति र संचय सुरक्षा सुलभ तथा प्रभावकारी वितरण व्यवस्था मिलाउने पक्षलाई पनि राष्ट्रिय नीतिमा समावेश गरिएको छ ।

स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले कृषि तथा पशुपालन कृषि उत्पादन व्यवस्थापन र पशु स्वास्थ्य सहकारी सम्बन्धी नीति कानुन मापदण्ड बनाउने योजना तर्जुमा गर्ने त्यसको कार्यान्वयन अनुगमन र नियमन गर्ने अधिकार गाउँपालिका तथा नगरपालिकालाई प्रदान गरेको छ । कृषि तथा पशुपंक्षी बजार सम्बन्धी सूचना प्रवाह गर्ने बजार तथा हाटहरूको पूर्वाधार निर्माण तथा साना सिंचाई निर्माण गर्ने अधिकार पनि स्थानीय सरकारलाई दिइएको छ भने प्राविधिक टेवा तथा कृषि सामाग्री आपूर्ति गर्ने कृषक क्षमता विकास गर्ने पशुपंक्षी जन्य प्रकोप तथा महमारीबाट जोगाउने पशु चिकित्सक पशु नश्व सुधार तथा पशु आहारको व्यवस्था गर्ने र पशु पंक्षी बीमा तथा कर्जा सहजीकरण गर्ने चरन क्षेत्रको विकास तथा व्यवस्थापन एवम उच्च मूल्ययुक्त कृषिजन्य वस्तुको प्रवर्द्धन विकास तथा बजारीकरण गर्ने सम्बन्धी जिम्मेवारी पनि स्थानीय सरकारलाई दिइएको छ ।

उच्च र दिगो उत्पादन तथा उत्पादकत्व अभिवृद्धिलाई १५ औं योजनाले दीर्घकालीन लक्ष्यमा राखेको छ र राष्ट्रिय रणनीतिमा तीव्र दिगो तथा रोजगारमूलक आर्थिक वृद्धिलाई लिइएको छ । उत्पादन उत्पादकत्व र प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि र गुणस्तरीय पर्यटन सेवाको विकास विस्तारलाई देशको १५ औं योजनाले रूपान्तरणको प्रमुख संवाहकको रूपमा ग्रहण गरेको छ । यसैगरी दिगो विकास लक्ष्यले खाद्य सुरक्षा उन्नत पोषण प्राप्ति र दिगो कृषि प्रवर्द्धनलाई उच्च स्थानमा राखेको छ । यसको कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारले आफ्नो प्रतिवद्धता जाहेर गरेको छ र सोही अनुसार दिगो आर्थिक वृद्धि गर्ने दिगो उत्पादन प्रणाली सुनिश्चित गर्ने र पूर्ण तथा उत्पादनशील रोजगारीमा नेपाल सरकार कटिबद्ध छ ।

कुशे गाउँपालिकाको उपरोक्त पक्षको सुनिश्चितताका लागि संघ तथा प्रदेश सरकारको कानून नीति योजना र लक्षलाई समेत मनन गरी समग्र आर्थिक विकासको खाका तयार पारेकोछ । यसका लागि आर्थिक विकास अन्तरगतका प्रमुख क्षेत्रहरु कृषि विकास पशुपंक्षि उद्योग व्यापार व्यवसाय पर्यटन बैंक वित्तीय तथा सहकारी एवम बैदेशिक रोजगारीको विद्यमान अवस्था समस्या तथा चुनौती विश्लेषण भएको छ र आगामी ५ वर्षको लागि उद्देश्य निर्धारण भएको छ । लक्ष सूचक एवम परिमाण तय भएको छ र सोको प्राप्तिका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण भइ प्रमुख कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरिएको छ ।

४.२.वर्तमान अवस्था

कुशे गाउँपालिकाको मुख्य पेश कृषि हो । अधिकांस जनसंख्या कृषि पेशामा आवद्ध छन । अन्नवाली तरकारी दलहन फलफुल र मसला उत्पादन यस गाउँपालिकामा भएपनि मुलत अन्न वाली नै प्रमुख उत्पादन हो । यो गाउँपालिकाका कुल ४४०१ घरधुरी मध्ये आफ्नो कृषि उत्पादनले वर्षभरी खानपुग्ने परिवार संख्या १६८७ मात्र रहेको छ । यहाँका ६१.६६ प्रतिशत जनता आयातित खाद्यान्नमा निर्भर छन । आयातित वस्तु माथिको परनिर्भरता न्यूनीकरण गर्न कृषि क्षेत्रको प्रवर्द्धनको आवश्यकता पर्दछ त्यसका लागि हाल सम्म ३९५ हेक्टर भूमि मात्र बाह्र महिना सिंचित हुने देखिन्छ जस वाट १५६४ घरधुरी लाभान्वित भएकाछन । अधिकांश क्षेत्रहरु आकाशे पानीमा निर्भर छन ।

कृषि हाट बजारको अभाव छ । कृषि तथा पशुपंक्षी बीमासेवा छैन । पशुपंक्षी आहार, प्राविधिक जनशक्ती, रोग विरुद्धको औषधी, जलवायु परिवर्तनको प्रभाव जस्ता पक्षहरु कृषि विकास क्षेत्रमा प्रमुख समस्याहरु हुन । यसैगरी उद्योग व्यापार व्यवसाय क्षेत्रपनि समस्या ग्रस्त छन । उद्यमशिलताको विकास हुन सकेको छैन । व्यवसायिक ज्ञान सीप सुलभ ऋण प्रवाह जस्ता आधारभूत पक्षहरुको अभाववाट व्यवसायहरु प्रवर्द्धन हुन सकिरहेका छैन भने पर्यटन प्रवर्द्धनको संभावना प्रसस्त भएपनि पर्यटकीय पूर्वाधार र प्रचार प्रसारको कमी वाट यसले गति लिन सकेको छैन ।

४.३.आर्थिक विकास क्षेत्रको उद्देश्य

आर्थिक विकास क्षेत्र अन्तरगत कुशे गाउँपालिकाको आर्थिक विकासका लागि “कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धिका साथै सर्वसुलभ कर्जा प्रवाह मार्फत साना तथा मझौला उद्योग प्रवर्द्धन गरी रोजगार वृद्धि गर्नु” मुख्य उद्देश्य निर्धारण गरिएकोछ ।

४.४.आर्थिक विकास क्षेत्रको प्रमुख रणनीति

- संघ प्रदेश र सहयोगी निकायहरुको सहकार्यमा रोजगारी एवम आयआर्जनका अवसरहरु सृजना गरी स्थानीय अर्थतन्त्रलाई गतिशील बनाउदै निरपेक्ष गरिबी न्यूनीकरण गर्न समन्वय र सहकार्य गर्ने
- संघ प्रदेश र अन्य निकायहरुको सहकार्यमा कृषि क्षेत्रमा व्यवसायीकरण गर्दै उत्पादन उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने कार्यमा सहयोग र समन्वय गर्ने ।

४.५.विषयगत उपक्षेत्रहरू

यस विषयगत क्षेत्र भित्र निम्नानुसार उपक्षेत्रहरू समावेश गरिएकाछन्

- क. कृषि विकास
- ख. पशुपंक्षी विकास
- ग. पर्यटन संस्कृति तथा सम्पदा विकास
- घ. उद्योग व्यापार व्यवसाय र आपूर्ति
- ङ. वैक वित्तीय संस्था र सहकारी
- च. वैदेशिक रोजगारी

४.५.१. कृषि विकास

४.५.१.१. संभावना,अवसर तथा चुनौतीहरू

कुशे गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतका प्रयास तथा उपलब्धिको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावि मार्गचित्र बारे सहाभागीतात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना अवसर समस्या तथा चुनौतीहरू निम्नानुसार रहेकाछन् ।

तालिका ३१ कृषि विकासका संभावना अवसर तथा चुनौतीहरू

संभावना तथा अवसरहरू	चुनौतीहरू
■ मकै गहुँ तथा आलुलाई पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गर्न सकिने । ■ महको व्यवसायिक उत्पादन गर्न सकिने ■ सीमि तथा भट्टमासको व्यवसायिक उत्पादन गर्न सकिने । ■ अदुवाखेती विस्तार गरी कम मेहेनतमा बढी आम्दानी हासील गर्न सकिने ■ कृषि कर्जा विस्तार गरी प्रविधियुक्त खेती गराउन सकिने । ■ स्थानीय स्तरमा नै कम्पोष्ट तथा जैविक मलहरू उत्पादन गर्न सकिने ।	■ परम्परागत जीविकोपार्जन तथा निर्वाहमूखी कृषि प्रणालीलाई आधुनिक उवम व्यवसायिक प्रणालीमा रूपान्तरण गर्न ■ कृषि उपजहरूको बजार विस्तार र प्रवर्द्धन ■ युवाहरूको कृषि पेशामा आकर्षण बढाउन ■ मौसमी किराहरूको आक्रमण बाट बालीनाली सखाप हुने अवस्था आएको ले त्यसको निराकरण गर्न । ■ उत्पादित वस्तुहरू ढुवानी गर्न ■ जलवायु परिवर्तन बाट भएका क्षतीहरू न्यूनीकरण गर्न ■ सुक्दै गएका पानीका मुहानहरू व्यवस्थापन गर्न
सवल पक्ष	कमजोर पक्ष

■ अगुवा तथा सक्रिय कृषकहरु र कृषक समूहहरु क्रियाशिल हुनु ■ मकै आलु तथा गहुको खेती सबै वडामा हुनु ■ क्षमता विकास सम्बन्धी तालिमहरु संचालन हुनु ■ व्यवसायिक नर्सरी संचालन हुनु (१४ जना संचालक)	■ कृषि सडक लगायत कृषि पूर्वाधारहरुको अभाव ■ कृषि उपजहरुको भण्डारणको समस्या ■ वीउ विजन मल किटनासक औषधी समयमै उपलब्ध नहुनु ■ प्राविधिक परामर्शदाताहरुको अभाव ■ कृषि हाटवजार नभएको तथा हाट वजारका लागि उपयुक्त स्थान पनि नभएको
---	---

४.५.१.२.उद्देश्य

जीविकोपार्जन तथा परम्परागत कृषि प्रणालीलाई यान्त्रिकरण व्यवसायीकरण गरी कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गर्दै कुशे वासी नागरिकको आय स्तरमा सुधार गर्नु

४.५.१.३.रणनीतिहरु

१. करार खेती चक्लाबन्दी सामुहिक र सहकारी खेती लगायत कृषि सम्बन्धी नीति कानून तथा योजना निर्माण गरी कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गर्ने
२. कृषक एवम कृषि सेवामा आधारित संस्थाहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
३. कृषि उपजहरुको व्यवसायिकरण तथा बजार प्रवर्द्धन गर्ने ।
४. कृषि पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।
५. कृषिको व्यवसायिक खेतीमा युवा महिला दलित एवम अति विपन्न वर्गको आवद्धता बृद्धि गर्ने
६. कृषि नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने ।

४.५.१.४.कार्यनीतिहरु

रणनीति अनुसार कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
कृषि क्षेत्रको विकास र सहकारी खेती लगायत कृषि सम्वन्धी नीति कानून तथा योजना निर्माण गरी कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्व बढ्ने गर्ने	- गाउँपालिकामा रहेका अगुवा कृषकहरूको लगत तयार गरी नीजहरूलाई कृषि अभियन्ताको रूपमा परिचालन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ - संभाव्यताका आधारमा अर्गानिक खेती विस्तार गर्दै पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गरी दिगोपनाका लागि बजार प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ - माटोको उर्वराशक्तिको संरक्षणका लागि रसायनिक एवम प्राङ्गारिक मल प्रयोगको सन्तुलन मिलाइनेछ । - घरबाट निस्कने फोहोर मैला गोठेमल पशुमुत्रलाई एकिकृत गरी जैविक मल उत्पादन गरिनेछ । - स्थानीय स्तरमा उत्पादित हरियो तरकारीको बजारीकरणका लागि पालिका स्तरमा समर्थन मुल्य तोकी निश्चित स्थानमा विक्रिवितरण गर्नका लागि सहकारीहरू प्रतिस्पर्धाबाट छनौट गरिनेछ - अन्नवाली तथा फलफुल उत्पादनकोलागि संभावित क्षेत्रहरूको किटान गरी उन्नत बीउ बेर्ना प्रविधि र मलको प्रयोग बाट एक गाउँ एक कृषि उत्पादन को नीति कार्यान्वयन गरिनेछ - सुन्तोला कागती केरा जस्ता फलफुल तथा लसुन प्याज वेसार जस्ता मसलाहरूको व्यवसायिक उत्पादनलाई प्राथमिकता दिइनेछ । - बैदेशिक रोजगारीबाट विचैमा तथा अन्त्यमा फर्केका साथै स्थानीय स्तरका बेरोजगारहरूका लागि सामुहिक खेती चाक्लाबन्दी खेती लगायतका कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ । - माटो परीक्षणको दायरा विस्तार गर्नुका साथै बाँझो जग्गा खेती गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ - मह उत्पादनका लागि आधुनिक तथा व्यवसायिक मौरीपालनलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । - कृषि बालिमा लाग्ने रोग तथा किटाणु बाट हुने क्षतीलाई समयमै नियन्त्रण गर्न प्राविधिक सेवा सक्षम र प्रभावकारी बनाइनेछ । - विद्यमान सिंचाइ प्रणालीको स्तरोन्नती आधुनिक तथा बैकल्पिक सिंचाई प्रविधिको प्रयोग गरि खेतीयोग्य क्षेत्रहरूमा सिंचाई सेवा उपलब्ध गराइनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	■ स्थानीय बीउ विजन तथा वालीको संरक्षण गर्नका लागि नर्सरी तथा बीउ उत्पादन गरी वितरणको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
कृषक एवं कृषि सेवामा आधारित संस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	■ कृषक तथा कृषि फर्महरूको सीप क्षमता अभिवृद्धि एवम व्यवसायिकता विकासमा सहजिकरण गरिनेछ ■ संस्थागत विकासका लागि अगुवा महिला तथा मिश्रित कृषक समूहहरू गठन र कृषि सहकारी संस्था गठन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ■ अगुवा कृषक परिचयपत्र वितरण र सोही अनुसार सुविधा एवम अनुदानहरूको व्यवस्था गरि कृषि पेशालाई पुरस्कृत एवम सम्मानित गरिनेछ ■ बेरोजगार युवाहरूमा सीप विकास तालिमहरू प्रदान गरि कृषि मजदुर तथा जनशक्तिका अभावलाई न्यूनीकरण गर्दै स्थानीय स्तरमा युवाहरूको रोजगारीको लागि सहजिकरण गरिनेछ ■ कृषि जनशक्ति विकास तथा युवाहरूलाई कृषि पेशामा आवद्ध गर्न CTEVT बाट मान्यता प्राप्त कृषि प्राविधिक शिक्षालय संचालन गर्न नीजि क्षेत्र संग समन्वय गरिनेछ । ■ उत्कृष्ट अगुवा कृषकहरूलाई CTEVT बाट मान्यता प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । ■ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी अभिमुखीकरण गरी सो बाट हुन सक्ने क्षती नोक्सानी न्यूनीकरण गर्न कृषकको क्षमता अभिवृद्धिका साथै राष्ट्रिय स्तरमा तयार गरिएको कार्ययोजना स्थानीयकरण गराइनेछ । ■ प्रत्येक वडामा कम्तिमा एकजना कृषि र पशुसेवा प्राविधिकको व्यवस्था मिलाइनेछ ■ एकवस्ती एक वस्तु उत्पादन कार्यक्रम सबै वडाहरूमा संचालन गरिनेछ ■ खाद्यान्न संरक्षण बैक संचालन गरिनेछ ■ स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ र अन्य नीति र रणनीतिमा आधारित रही गाउँपालिकाको वडाहरूमा सामुदायिक कृषि प्रसार सेवा केन्द्रहरूको स्थापना तथा संचालन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
कृषि उपजहरूको व्यवसायिकरण तथा बजार प्रवर्द्धन	■ व्यवसायिक संभावना भएका खाद्यान्न तरकारी फलफुल लगायतका नगदेवालीको व्यवसायिक उत्पादनका लागि संभाव्यताका आधारमा पकेटक्षेत्र वलक कृषि Zone घोषणा गरिनेछ र त्यस्ता क्षेत्रहरूमा एकिकृत रूपमा पूर्वाधारको विकास गरिनेछ । ■ कृषिमा यन्त्रीकरण आधुनिकिकरण र बजरीकरणका लागि अनुदान प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ ■ कृषि सहकारी संस्था तथा निजी क्षेत्रको भुमिकालाई प्रभावकारी बनाउँदै कृषि बजार प्रवर्द्धन गर्न कृषक र बाह्य बजार क्षेत्र संग अन्तरसम्बन्ध विकास गरिनेछ ■ मुल्य शृङ्खला (Value Chain^①) र बृहत उत्पादन (Mass Production^②) को अवधारणालाई अवलम्बन गर्न नीतिगत एवम कानुनी व्यवस्था मिलाइनेछ ■ ग्रामिण क्षेत्रमा कृषि वस्तु उत्पादन अभिवृद्धि गर्न कृषि जन्य वस्तुहरूको व्यवसायिक उत्पादनका लागि दिगो सिंचाई सुविधाका पूर्वाधारको पहुँच बढाइनेछ ■ खेतीयोग्य जग्गालाई बाझो राख्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गरिनेछ ■ कृषि बजार विकास प्रवर्द्धनका लागि प्रत्येक वडामा कृषि उपज संकलन केन्द्र गोदामघर र गाउँपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्रमा हाटबजार केन्द्र कोशेली घर बिक्री कक्ष र शीतभण्डारको व्यवस्था गरिनेछ ■ अर्गानिक तथा निर्यातको संभावना भएका कृषि उपजहरूको व्यवसायिक खेतीको लागि प्रोत्साहित गर्दै अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । ■ कृषिको व्यवसायिकरणका लागि सहकारीलाई प्रवर्द्धन कृषि सामग्रीको विक्री, कृषि उपजमा विचौलियाको न्यूनीकरण गरिनुका साथै संस्थागत संकलन र ढुवानीको लागि सहकारीको क्षमता अभिवृद्धि गर्न कृषाशिल गराइनेछ
कृषि पूर्वाधार निर्माण गर्ने	■ कृषि उपजहरूको ढुवानी सहजताका लागि आवश्यकताका आधारमा वातावरण मैत्री कृषि सडकहरू निर्माण गरिनेछ ■ उपयुक्त स्थानमा कृषि उत्पादनको प्रशोधन केन्द्र स्थापना गरिनेछ ■ सिंचाइ प्रणालीको लागि कुलो सीचाई विद्युतीय लिफ्टिङ सिंचाई प्लास्टिक पोखरी आदी कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ

रणनीति	कार्यनीति
एवम महिला दलित युवा महिला दलित कृषिको व्यवसायिक खेतीमा युवा महिला दलित अति विपन्न वर्गको आवद्धता बृद्धि गर्ने	■ महिला दलित अति विपन्नहरूलाई व्यवसायिक खेतीको लागि प्रोत्साहित गर्दै उनीहरूमा उद्यमशिलता विकास गरिनेछ र निशुल्क कृषि बीमा तथा बिउ विजन उपलब्ध गराइनेछ साथै सहूलियत दरमा कृषि ऋणको व्यवस्था गरिनेछ ■ महिला दलित अति विपन्नहरूबाट सामुहिक रूपमा गरिने व्यवसायिक खेतीलाई यान्त्रीकरण गर्न कृषिका आधुनिक प्रविधिहरू तथा कर्जा सामुहिक जमानीमा उपलब्ध गराइनेछ ■ अतिविपन्न वर्गबाट गरिने व्यवसायिक कृषि खेतीका लागि आवश्यकताका आधारमा वीउ पुँजीको व्यवस्था गरिनेछ ■ भूमिहीन र सिमान्तकृत कृषककालागि जग्गा लिजमा लिने नीति अवलम्बन गरिनेछ र त्यस्ता किसानलाई मौरीपालन च्याउखेती आदिमा लाग्न उत्प्रेरित गरिनुका साथै सीप अभिवृद्धि समेत गरिनेछ
कृषि नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने	■ कृषि विकास तथा उत्पादन व्यवस्थापन सम्बन्धी दीर्घकालिन नीति कानून र मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता ल्याइनेछ ■ व्यवसायिक कृषि विकासका लागि दीर्घकालिन गुरुयोजना बनाइनेछ ■ कृषि विकास कार्यालय कृषि सहकारी लगायतका वित्तीय संस्थाहरूको भुमिकालाई प्रभावकारी बनाउन सहजीकरण गरिनेछ । ■ गाउँपालिकाको वार्षिक कार्यक्रममा कृषिलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखिनेछ ■ विनियोजित बजेट सहि ठाउँमा लागे नलागेको मुल्याङ्कन गरि थप कार्यक्रमहरू तय गरिनेछ । ■ किसान सम्मान र कृषि संस्कृतिको विकास गरिनेछ ।

४.५.१.५.कृषि विकास परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ३२ कृषि विकास परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर तह								
आफ्नो उत्पादन (आय) ले वर्षभरी खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	३८.३३	४५	५०	५५	६०	गापा कृषि प्रतिवेदन	
प्रतिफलहरू								
६. वार्षिक खाद्यान्न उत्पादन	मे.टन	३९८०	४२००	४४००	४८००	५०००	गाउँपालिकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	कृषकहरू व्यवसायिक खेती तथा पशुपालन प्रति प्रोत्साहित भएका हुने
७. प्रतिव्यक्ति वार्षिक खाद्यान्न उत्पादन	केजी	१७२	१९०	२००	२१०	२२०		
८. वार्षिक बचत खाद्यान्न विक्री	मे टन	०	२५	३०	५०	८०		
९. कृषि उपजको वार्षिक उत्पादन	रु लाख	२८८०	३२१०	३५००	४०००	४५००		
१०.व्यवसायिक कृषि नर्सरी	संख्या	०	१०	१०	१०	१५	गाउँपालिका कृषि बुलेटीन	कृषकहरूलाई प्राविधिक सहयोग तथा सुविधाहरू नियमिति रुपमा उपलब्ध भएको हुने
११.तरकारी वार्षिक उत्पादन	मे.टन	२५६	३००	३५०	५००	६००		
१२.फलफुल वार्षिक उत्पादन	मे.टन	३५	५०	६६	१००	२००	गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण	
१३.मसलाजन्य वार्षिक उत्पादन	मे.टन	२२४	३००	५००	५००	६००		
१४.कम्पोष्ट मल उत्पादन	मे.टन	४२५०	५०००	६०००	७०००	८०००		
१५.कृषि बालिमा लाग्ने किरा बाट भएको क्षती	रु लाख	१३	१३	१०	५	२		
१६.जलवायु परिवर्तन अतिवृष्टि अनावृष्टि बाढी पहिरो बाट कृषि बालीमा भएको क्षती	रु लाख	५	३	२	१	१		

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
१७.कृषि पेशामा संलग्न जनसंख्या (कम उमेर र विद्यार्थी ४३%) बाहेक	जनसंख्या	६२२१	६५००	६८००	७२००	७५००		जलवायू परिवर्तनको असर न्यून रहने ।
१८.गैहकृषि पेशामा निर्भर जनसंख्या	प्रतिशत	४४	४४	४४	४४	४४		
१९.कृषि व्यवसायमा सहूलियत ऋण कृषि सामाग्रीमा अनुदान तथा यान्त्रीकरणमा पुजीगत अनुदान बाट लभान्वित कृषक	संख्या	०	१२०	१३०	२००	३००		
२०.सामुहिक खेतीले ओगटेको क्षेत्रफल	हेक्टर	०	०	३	३	५		
२१.व्यवसायिक अगुवा कृषकहरु	संख्या	०	१५०	१५०	१८०	२००		
२२.सकृय ग्रामिण कृषि कार्यकर्ता	संख्या	१०	४५	६५	७०	१००		
२३.सक्रिय ग्रामिण पशुस्वास्थ्य कार्यकर्ता	संख्या	१०	१५	२५	३०	४०		
२४.सक्रिय व्यवसायिक कृषक समूह	संख्या	१०	२५	२५	२५	२५		
२५.सहकारी संख्या	संख्या	१८	१८	१८	१८	१८		
२६.विभिन्न क्षेत्रमा तालिम प्राप्त कृषक	संख्या	६५	१००	१५०	२००	३००		

४.५.१.६.कृषि विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

तालिका ३३ कृषि विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

क्र स	कृष्याकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	दाते ओखर किवि स्याउ नास्पति हलुवावेद केरा सुन्तला जुनार र कागती प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन	१२५
२	कालो धान ,गहुँ फापर जौ प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन	१२५
३	कृषि यन्त्रशाला प्रविधि विकास तथा हस्तान्तरण व्यवसायिक प्रशिक्षण तथा सेवाकेन्द्र स्थापना	३२५
४	कृषक र सेवा प्रदायक संस्थाहरुको क्षमता विकास र सशक्तिकरण	२१५
५	कृषि सडक तथा कृषि भौतिक पूर्वाधार विकास	२२५
६	मसलाजन्य वालीहरु टिमुर लसुन प्याज वेसार तथा मेथिको व्यवसायिकरण	१२५
७	पकेट क्षेत्र विकास कार्यक्रम	१२५
८	कृषि कुलो बाँध निर्माण डिप बोरीड लिफ्टिड पोखरी आकाशेपानी संकलन	२३०
९	कृषि उपजको उत्पादन संकलन प्रशोधन गोदाम तथा शीतभण्डार विक्री कक्ष तथा कोशेली घर थोक बजार	१००
१०	कृषि हाट बजार केन्द्र निर्माण र संचालन	२२५
११	कृषि व्यवसाय प्रोत्साहन कार्यक्रम	१५०
१२	महिला दलित तथा अति विपन्न वर्गलाई कृषि व्यवसाय स्थापना र संचालन सहयोग	१६०
१३	भू उपयोग नीति कार्यक्रम अभिमुखीकरण तथा कृषि विकास गुरुयोजना विकास	२५
१४	मूल्य शृङ्खला विकास कार्यक्रम	१६०
१५	बेरोजगार युवा तथा सामुहिक खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम	१५५
१६	महिला दलित तथा अति विपन्न वर्गलाई कृषि व्यवसाय स्थापना र संचालन सहयोग	७५
	जम्मा	२५४५

४.५.२. पशुपंक्षी विकास

४.५.२.१. संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौती

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण, विगतका प्रयास तथा उपलब्धीको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र बारे सहाभागीतात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना अवसर समस्या तथा चुनौतीहरू देहायअनुसार रहेकाछन्

तालिका ३४ पशुपंक्षीपालन: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरू	चुनौतीहरू
■ नक्ष सुधार, कृतिम प्रजनन, प्राथमिक उपचार केन्द्र, पशुस्वास्थ्य कार्यकर्ता जस्ता गतिविधिहरू संचालन गर्न ■ पशुपालनका लागि खुल्ला क्षेत्र फाँटहरू ■ व्यवसायिक पशुपंक्षीपालन प्रतिको आकर्षण र पशुपंक्षीपालन समूहहरू ■ दुधजन्य उत्पादनहरू छुपी पनि र घिउ उत्पादन गर्न सकिने ■ घरघरमा पशुपंक्षीहरू गाई भैसी वाखा सुगुरपालन हुदै आएको ■	■ पशुपंक्षीजन्य रोग नियन्त्रण गर्न ■ उन्नत जातका पशुपंक्षी विकास तथा विस्तार गर्न ■ पशुपंक्षीको बजार विस्तार तथा प्रवर्द्धन गर्न ■ पशुपंक्षी बीमामा नीतिगत प्रस्टता ल्याउन ■ पशुपंक्षीहरूको व्यवसायिक पालनमा सहूलियत दरमा कर्जा तथा अनुदान सुविधा प्रदान गर्न ■ युवाहरू पशुपंक्षीपालन प्रति आकर्षण बढाउनु ■ पशुपंक्षीहरूको बजार प्रवर्द्धन गर्न ।
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
■ पशुपालन समूह गठन ■ व्यवसायिक पशुपंक्षी व्यवसायिक फर्महरू क्रियाशिल ■ कुखुरापालनका लागि विशेष फर्महरू संचालन ■	■ पशुपंक्षीपालनका पूर्वाधारहरू संकलन केन्द्र दुध चिस्यान केन्द्र कृत्रिम गर्भाधान केन्द्र पशुपंक्षी वधशाला, प्रशोधन केन्द्र हाटबजार व्यवस्था नहुनु । ■ सीमित पशुपंक्षी उपचार केन्द्र तथा प्राविधिक सेवा कमी ■ उन्नत डाले तथा भुईँघाँस, सन्तुलित आहार दाना पसलको व्यवस्था नहुनु ■ भकारो एवम गोठ सुधार र पशुमुत्रको उपयोग हुन नसक्नु ■ चरन क्षेत्रको व्यवस्था नहुनु ।

४.५.२.२.उद्देश्य

परम्परागत पशुपंक्षीपालनलाई व्यवसायीकरण विविधीकरण गरी स्थानीय महिला तथा युवाको आवद्धतामा अभिवृद्धि ल्याइ पशुपंक्षीपालन व्यवसाय एक दिगो भरपर्दो र प्रमुख आयश्रोत बनाउने ।

४.५.२.३.रणनीतिहरू

१. पशुपंक्षीपालनमा व्यवसायिकता विकास गर्ने

२. पशुपंक्षीजन्य वस्तुको बजार प्रवर्द्धन गर्ने

३. पशुपंक्षीपालनमा महिला दलित एवम अति विपन्न वर्गको आवद्धतामा वृद्धि गर्ने
४. पशुपंक्षी स्वास्थ्य तथा उपचार व्यवस्था विस्तार गर्ने
५. वातावरण तथा हावापानी अनुकूल पशुपंक्षी व्यवसायको प्रवर्धन गर्ने
६. पशुपंक्षी सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन

४.५.२.४.कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
पशुपंक्षीपालनमा व्यवसायिकता विकास गर्ने	▪ तुलनात्मक लाभ भएका पशुजन्य उत्पादनहरूको व्यवसायिक पालनका लागि कृषकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी आयआर्जनको श्रोतको रूपमा स्थापित गरिनेछ ▪ स्थानीय जातहरूको संरक्षण गर्दै नश्ल सुधारको माध्यमबाट स्थानीय पशुहरूमा गुणात्मक सुधार ल्याइ उत्पादन र उत्पादकत्वमा सुधार ल्याइनेछ ▪ व्यवसायिक कुखुरा वंगुर र बाख्रापालनलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । ▪ पशुआहारका लागि गुणस्तरीय एवम पोषणयुक्त घाँसवाली रोपण गर्ने र चरिचरनका लागि उपयुक्त स्थानहरू निर्धारण गरी कृषकहरूको सहाभागीतामा चरणक्षेत्रलाई व्यवस्थित गरिनेछ ▪ चरणक्षेत्रको प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि निर्देशिका बनाई नियमन गरिनेछ ▪ डालेघाँस भुईँघाँस जस्ता पशुजन्य आहार प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ▪ पशुबीमा कार्यक्रमलाई सघनरूपमा लगिनेछ र यसको प्रभावकारी परिचालनका लागि नीजिक्षेत्रहरू संग समेत समन्वय गरिनेछ ▪ वेरोजगार युवावर्गलाई पशुपंक्षी व्यवसायमा आवद्ध गर्न नीजि क्षेत्र संग सहकार्य गर्दै सहूलियत दरमा वित्तीय सेवा उपलब्ध गराउन आवश्यक पहल गरिनेछ ▪ पशुपंक्षीको आहाराको घाँस दाना प्रशोधन तथा स्वच्छ पानीको व्यवस्था गरिनेछ ▪ आधुनिक प्रविधियुक्त गोठ तथा खोर निर्माण संचालनमा ल्याइनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
पशुपंक्षीजन्य वस्तुको बजार प्रवर्द्धन गर्ने	- पशुजन्य उत्पादनको बजार प्रवर्द्धन एवम निकासी वृद्धि गर्न वस्तुमा विविधिकरणका लागि प्रोत्साहित गरिनेछ । कृषकहरूलाई विभिन्न किशिमका सीप विकास तालिमहरू संचालन गरी क्षमतामा अभिवृद्धि गरिनेछ । वस्तुहरूको विविधिकरण गर्न आवश्यक पर्ने मेशिन उपकरणहरू आयात गर्नुपर्ने भएमा अनुदान व्यवस्था गरिनेछ - पशुपंक्षी जन्य उत्पादनका स्थानीय एवम बाह्य बजार प्रवर्द्धन गर्न संकलन केन्द्र प्रशोधन केन्द्र चिस्यान केन्द्र विक्रि केन्द्र पशु हाटबजार र मेला प्रदर्शनी व्यवस्था जस्ता पूर्वाधाहरू एक उपयुक्त स्थानमा निर्माण गरिनेछ - पशु सहकारी संस्था एवम अगुवा कृषकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ - सूचना प्रविधिमा कृषकहरूको पहुँचमा सहजता ल्याई पशुपक्षीबजार सूचना सम्बन्धी स्थानीय तथा बाह्य बजार बारे नियमित रूपमा जानकारी गराउने संयन्त्र विकास गरिनेछ - मासु तथा दुग्धजन्य वस्तुहरूमा विविधिकरण पशुपंक्षीका छाला प्रशोधन तथा छालाजन्य वस्तु उत्पादन भेडाको उन प्रशोधन जस्ता उद्यम व्यावसायको प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक सीप तथा उद्यमशीलता विकास गरिनेछ । - स्थानीय खोलामा पाइने असला जातको माछालाई प्रवर्द्धन एवम ब्राण्डिङ गरि राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय बजारमा विक्रि वितरणको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
पशुपंक्षीपालनमा महिला दलित एवम अति विपन्न वर्गको आवद्धतामा वृद्धि गर्ने	- पशुपंक्षीपालनलाई व्यवसायिक रूपमा अगाडी वढाउन नसक्ने महिला दलित तथा विपन्न वर्गको लागि आवश्यकताका आधारमा वीउपुँजी अनुदान उपलब्ध गराइनेछ - पशुपंक्षी जन्य व्यवसायमा आर्थिक र भौगोलिक रूपमा पछि परेका महिला युवा तथा विभिन्न कारणले जोखिममा रहेका लक्षित वर्गको स्वरोजगार तथा आयआर्जनको दिगो श्रोतको रूपमा विकास गरिनेछ - मौरीपालक कृषकहरूलाई आवश्यक प्राविधिक सहायता तथा अनुदान सहयोग उपलब्ध गराइनेछ । - सहकारी संस्था तथा सामुहिक रूपमा पशुपंक्षीजन्य वस्तुको व्यावसायिक पालन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । यसरी सामुहिक रूपमा गरिने पशुपंक्षी पालन व्यवसायका लागि नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था गरिनेछ । - न्यून लागत तथा तुलनात्मक रूपमा बढी लाभ आर्जन गर्न सकिने पशुपंक्षीजन्य वस्तुहरूको व्यवसायिक पालनमा प्रोत्साहित गर्दै आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराइनेछ । - महिला दलित तथा अति विपन्न वर्ग आर्थिक तथा सामाजिक अवस्थामा सुधारका लागि सहकारी तथा नीजिक्षेत्र संग समन्वय गरी उनीहरूद्वारा उत्पादित वस्तुहरूको विक्रि वितरणमा सहजता ल्याइनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
पशुपंक्षी स्वास्थ्य तथा उपचार व्यवस्था विस्तार गर्ने	- यो गाउँपालिकाको प्रत्येक वडामा पशु प्राविधिकको व्यवस्था गरी पशुपंक्षी उपचारको व्यवस्था मिलाइ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोग महामारी नियन्त्रण गर्दै स्वास्थ्यवर्धक वस्तु उत्पादनमा जोड दिइनेछ । - पशुपंक्षीहरुमा लाग्न सक्ने रोग तथा महामारी नियन्त्रणका लागि आवश्यक पर्ने खोप औषधी परजीवि नियन्त्रणको व्यवस्था मिलाउँदै पशुपंक्षी चिकित्सा सेवा संचालन गरिनेछ । यसका लागि पशु चिकित्सक सहित आवश्यक जनशक्तिहरु व्यवस्था गर्न स्थानीय बेरोजगार युवाहरुलाई आवद्ध गरिनेछ र युवाहरुलाई तालिमहरु प्रदान गरी क्षमता विकास गरिनेछ । - मानववाट पशुपंक्षी र पशुपंक्षी वाट मानव स्वास्थ्यमा पर्न सक्ने असरहरुलाई मध्यनजर राख्दै पशुपंक्षीको व्यवसायिक पालन गर्न एक कार्यविधि बनाई कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ र नियमित रुपमा नियमन गरिनेछ । - खुल्ला मासु विक्रि वितरण तथा ओसारपसारका लागि एक मापदण्ड बनाई त्यसको नियमन गरिनेछ । बजारमा निश्चित क्षेत्रहरुमा पशुवधशाला निर्माण गरि फोहोरमैलाको व्यवस्थापन गरिनेछ ।
वातावरण तथा हावापानी अनुकूल पशुपंक्षी व्यवसायको प्रवर्धन गर्ने	- पशुपंक्षी र पशुपंक्षीजन्य पदार्थको प्रमाणीकरण कार्यक्रम, हाटबजार, संकलन केन्द्र, मासु पसल, डेरी पसल, बधशाला, चिस्यान केन्द्र निर्माण गरिनेछ । - पशुपंक्षी पालनको श्रोतकेन्द्र घाँस तथा वाखाको श्रोतकेन्द्र स्थापना गरी संचालनमा ल्याइनेछ - अण्डा मासु र दुधमा आत्मनिर्भरताका लागि कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ - खासगरी गाइ भैसी भेडा वाखा कुखुरा वंगुर हाँस तथा माछाललाई एकै प्याकेजमा राखी पशुपंक्षी प्याकेज कार्यक्रम संचालन गरिनेछ - रैथाने पशुपंक्षीको संरक्षण र संवर्धन गरिनेछ - पशुपालक कृषकसम्मान कार्यक्रम उत्कृष्ट कृषक कार्यक्रम तथा पशु सुत्केरी सहयोग कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
पशुपंक्षी सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन	- पशुपंक्षी व्यवसायिक पालन पशुपंक्षी स्वास्थ्य सम्बन्धी नीति कानुन मापदण्ड योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ र नियमित रुपमा अनुगमन नियमनकालागि एक संयन्त्र विकास गरिनेछ । - पशु पर्दर्शनी कार्यक्रम संचालनका लागि आवश्यक कार्यविधि तयार गरी वार्षिक रुपमा हरेक पशुको प्रदर्शनी गराई उत्कृष्ट किसान छनौट गरि प्रोत्साहित गरिनेछ ।

४.५.२.५. पशु पंक्षी विकास परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ३५ पशु पंक्षी विकास परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
व्यवसायिक रुपमा संचालित पशुजन्य फर्म	संख्या	३	३०	५०	१००	१५०	गापा वार्षिक प्रतिवदेन	
प्रतिफलहरु								
१.व्यवसायिक पशुपक्षी पालनमा संलग्न घरपरिवार	परिवार	१४०	१५०	१७०	२००	२५०	गाउँपालिकाको वार्षिक प्रगती प्रतिवदेन	कृषकहरु व्यवसायिक पशुपंक्षी पालन प्रति प्रोत्साहित भएको हुने
२.पशुपंक्षिको वार्षिक उत्पादन	रु लाख	१४८३	१८३०	२१५४	२५९९	२८००		
३.पशुपालनमा संलग्न नभएका परिवार	घरधुरी	२१५	२००	१५०	१००	५०		
४.वार्षिक रुपमा दुध उत्पादन	कि.लिटर	१११९	१२००	१३००	१४००	१५००	गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७५	कृषकलाई प्राविधिक सहयोग तथा नियमित उपलब्ध भएको हुने
५. वार्षिक रुपमा मासु उत्पादन	क्वीन्टल	१८७४	२०००	२१००	२२००	२३००		
६. सकृय पशुपंक्षी जन्य समूह	संख्या	३	२०	३२	४४	५०		
७. कृयाशिला ग्रामिण पशु स्वास्थ्य कार्यकर्ता	संख्या	०	२०	३२	४४	५०	कृषि विकास कार्यालयको विवरण	निजी क्षेत्र लगानी वृद्धिमा आकर्षित भएको हुने
८. सुचारु कृतिम गर्भाधान केन्द्र	संख्या	०	०	०	०	१		
९. खसी वोकाको मासु विक्री	रु लाख	१०	१५	२१	२५	३०		
१०. कुखुराको अण्डा विक्री	रु लाख	३	५	७	१०	१२		
११. पशु पंक्षी जन्य कामवाट प्रत्यक्ष रोजगार प्राप्त गर्ने संख्या	संख्या	१००	२००	३००	४००	५००		
१२. दुग्ध संकलन चिस्यान तथा प्रसोधन केन्द्र	संख्या	०	०	०	१	१		

४.५.२.६.पशुपंक्षी विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

तालिका ३६ पशुपंक्षी विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	स्थानीय खोलामा व्यवसायिक रुपमा असला माछा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	१२०
३	वृहत पशुपालन आयोजना (दुध तथा मासुजन्य उत्पादन)	२२५
३	टर्की पालन व्यवसाय प्रवर्द्धन	१२०
४	पशुपंक्षी बजार प्रवर्द्धन	१२०
५	उन्नत जातका गाई भैसी प्रवर्द्धन कार्यक्रम	२५०
६	उन्नत जातका बाख्रा वंगुर भेडा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	१६५
७	उन्नत जातका कुखुरा पालन व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम	१००
८	पशु पंक्षी आहार घाँस तथा दाना व्यवस्थापन तथा प्रवर्द्धन	१००
९	पशुपंक्षी स्वास्थ्य तथा उपचार व्यवस्था	१००
१०	कृषक प्रोत्साहन तथा सम्मान कार्यक्रम	१००
११	पशुपंक्षी बीमा कार्यक्रम सहयोग	५०
१२	दुग्ध चिस्यान तथा प्रशोधन केन्द्र स्थापना	१००
१३	किसान क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	२००
	जम्मा	१७५०

४.५.३. पर्यटन संस्कृति तथा संपदा विकास

४.५.३.१. संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौती

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण,विगतका प्रयास तथा उपलब्धिको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र बारे सहाभागीतात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना अवसर समस्या तथा चुनौतीहरु देहायअनुसार रहेकाछन

तालिका ३७ पर्यटन विकास: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरु	चुनौतीहरु
■ छहराहरु (छाउनी,गातिन, धनेछडा भौता, काला) मन्दिरहरु(मष्टा,मालिका,भौटेचुलि) पाटन (पाथिभरे नदाइडाव कुशे रातका) धारापानी, पाँचकटीया, गाईखुर, थारखर्क, अयारजरा, फुलचाउली, हात्ती पाइला शिव गुफा वाङ्गाडाँडा खर्क,	■ दुर्गम गाउँपालिका र दुर्गम क्षेत्रमा रहेका पर्यटकीय स्थलहरु मा पुग्ने सडक संजाल निर्माण गर्न ■ पर्यटन विकास सम्बन्धी प्रचार प्रसार गर्न

तामाछहारी, बाउली, हुंगा, हुल्ना झरण, हुल्ना ताल, लाता चुली, छल्ना ताल सिद्धपाईला, हानीसल्ला, खामेलेक, लगायत अन्य अनगिन्ती प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक धरोहर हरू	■ जाजरकोट जिल्लाको सबै पालिका संग समन्वय गरी पर्यटकीय हब बनाउन ■ पुराना पुरातात्विक महत्वका वस्तुहरु स्थानीय भाषा संस्कृति चाडपर्वहरुमा ऐतिहासिकता हराउँदै जानु ■ निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्न
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
■ होटल व्यवसायहरु विस्तार हुदै जानु ■ टेलिफोन तथा इन्टरनेटको सुविधा विस्तार हुदै जानु ■ पर्यटन विकासका लागि गाउँपालिकाको बैठकमा छलफल तथा नीति कार्यक्रममा समावेश हुनु ■ सडक संजालमा कुशे गाउँपालिका जोडिदै जानु	■ दीर्घकालीन पर्यटन विकास गुरुयोजना तर्जुमा नभएको ■ पर्यटन विकास बोर्ड ट्राभल एजेन्सी लगायत संग सम्बन्ध स्थापित हुन नसक्नु । ■ पर्यटन प्रवर्धन गर्न निजीक्षेत्र संग सहकार्य हुन नसक्नु ।

४.५.३.२.उद्देश्य

कुशे गाउँपालिका अन्तरगत रहेका प्राकृतिक धार्मिक र ऐतिहासिक सम्पदाहरुको संरक्षण र संवर्द्धन गर्दै आन्तरिक र बाह्य पर्यटनको माध्यमबाट दिगो आर्थिक वृद्धि हासिल गर्नु

४.५.३.३.रणनीतिहरु

१. गुणस्तरीय पर्यटनको विकास र विस्तार गर्ने
२. ऐतिहासिक पुरातात्विक धार्मिक एवम साँस्कृतिक महत्वका संपदाहरुको संरक्षण संवर्द्धन गर्ने
३. महिला दलित तथा अति विपन्न वर्गको आवद्धता वृद्धि गर्ने
४. पर्यटन विकास सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने
५. रेडपाण्डा संरक्षण तथा संवर्द्धनका कार्यक्रम संचालन गर्ने

४.५.३.४.कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
गुणस्तरीय पर्यटनको विकास र विस्तार गर्ने	- गाउँपालिका भित्र पहिचान भएका पर्यटकीय क्षेत्रहरूमा पुग्न तथा वसाइ व्यवस्थापन गर्न आवश्यक सबै प्रकारका पूर्वाधार निर्माण र सुरक्षा व्यवस्था गरिनेछ । - पर्यटकीय स्थलहरूको भिडियो फोटो लगायत विशेषताहरू उल्लेख गरी तयार गरिएका प्रचार सामग्रीहरू सामाजिक संजाल मार्फत व्यापक रूपमा प्रचार प्रसार गरिनेछ - प्रदेश तथा राष्ट्रिय स्तरमा पर्यटन क्षेत्रमा लागेका संघ संस्था ट्राभल एजेन्सी होटल आदी संग समन्वय गरी पर्यटन प्रवर्धनका कार्यहरू संचालन गरिनेछ । - पर्यटकको सुविधा सुरक्षा तथा गाइडको लागि स्थानीय युवाहरूलाई क्षमता अभिवृद्धि गरी परिचालन गरिनेछ । - रेडपाण्डाको प्रचार प्रसार व्यापकरूपमा गरी पर्यटकहरू आवागमनको वातावरण बनाइनेछ
ऐतिहासिक पुरातात्विक धार्मिक एवम साँस्कृतिक महत्वका संपदाहरूको संरक्षण संवर्द्धन गर्ने	- पर्यटकीय धरोहरहरू को संरक्षण जीर्णोद्धार मर्मत संभार तथा नियमित सरसफाइको व्यवस्थापन गरिनेछ - लोपउन्मुख एवम अन्य सबै प्रकारका कला भाषा र संस्कृतिहरू झल्कने गरी उपयुक्त स्थानमा संग्राहलय निर्माण गर्दै संपदा संरक्षणका लागि विशेष कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ - स्थानीय संस्कृति झल्कनेगरी होमस्टे संचालन गर्न स्थानीय महिला दलित तथा अति विपन्न वर्गलाई प्रोत्साहित गर्ने साथै आवश्यक सीप विकास गरिनेछ - सबै ऐतिहासिक पुरातात्विक धार्मिक सम्पदाहरूको परिचय सहितको पुस्तिका तयार गरी सार्वजनिक गरिनेछ । - निजी क्षेत्र संग समन्वय गरि निश्चित समय पर्यटकीय स्थलहरूमा महोत्वसको आयोजना गरी आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटको आगमनलाई बढावा दिइनेछ ।
महिला दलित तथा अति विपन्न वर्गको आवद्धता वृद्धि गर्ने	- दलित तथा अति विपन्न समुदायमा होमस्टे संचालन गर्न आवश्यक सबै सीप तथा उद्यमशीलता विकास तालिमहरू प्रदान गरी क्षमता अभिवृद्धि गर्ने साथै पूर्वाधारहरूको व्यवस्था मिलाउदै स्वरोजगार हुने अवस्था सृजना गरिनेछ । - आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूका लागि गाइड साथै अन्य आवश्यकीय सहयोगको लागि दलित तथा अति विपन्न वर्गको क्षमता अभिवृद्धि गरी रोजगारीका अवसरहरू वृद्धि गरिनेछ
पर्यटन विकास सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने	- पर्यटन विकासका लागि दीर्घकालिन गुरुयोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ - पर्यटन विकास लाई बार्षिक कार्यक्रममा नियमित रूपमा समावेश गर्दै लगिनेछ - पर्यटकीय क्षेत्रको विकासका लागि ऐतिहासिक धार्मिक र पर्यटकीय गरी तीन खण्डमा विभाजन गरी सोही अनुरूप नीति तथा कार्यक्रमहरू निर्माण गरिनेछ ।

४.५.३.५.पर्यटन विकास परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ३८ पर्यटन विकास परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
पर्यटन व्यवसाय वाट कुशे गाउँपालिकामा रोजगारी प्रदान गर्ने	संख्या	०	०	०	५०	१००	गाउँपालिका प्रगति प्रतिवेदन	
प्रतिफलहरु								
१. धार्मिक पर्यटन संचालन भएका स्थानहरु	संख्या	०	७	१०	१५	१५	गाउँपालिकाका वार्षिक प्रतिवेदन	पर्यटन क्षेत्रमा लगानी गर्न निजी क्षेत्र आकर्षित भएको हुने
२. प्राकृतिक तथा ऐतिकासिक पर्यटन संचालन भएका स्थानहरु	संख्या	२	२	२	५	५		
३. आवश्यक सुविधा युक्ता पर्यटन स्थलहरु	संख्या	०	०	०	५	५		
४. होमस्टे संचालन भएका पर्यटकीय क्षेत्र नजिकका गाउँहरु	संख्या	०	०	०	५	५		
५. कृषि पर्यटन संचालन स्थान	संख्या	०	०	०	१	२		
६. व्यवस्थित बनभोज स्थलहरु	संख्या	०	०	०	२	२		
७. तालिम प्राप्त पर्यटन गाईडहरु	संख्या	०	०	०	२५	५०		
८. तालिम प्राप्त कुक तथा वेटरहरु	संख्या	०	०	०	०	१०		
९. वार्षिक रुपमा भ्रमण गर्ने आन्तरिक पर्यटक	संख्या	१५००	२०००	३०००	४०००	५००		
१०. वार्षिक रुपमा भ्रमण गर्ने बाह्य पर्यटक	संख्या	१५०	३००	४००	५००	६००		
११. भ्रमण गर्ने पर्यटकको औषत वसाई	दिन	२	२	२	३	३	गाउँपालिकाका प्रगती प्रतिवेदन	संघ प्रदेश अन्तर पालिका बीच सहकार्य र समन्वय भएको हुने ।
१२. पर्यटन व्यवसायवाट वार्षिक आमदानी	रु लाख	१०	२०	३०	५०	८०		

४.५.३.६.पर्यटन विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

तालिका ३९ पर्यटन विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	धार्मिक,ऐतिहासिक तथा प्राकृतिक पर्यटकीय क्षेत्रहरुको दीर्घकालीन गुरुयोजना तयार गर्ने	२०
२	धाउनी छहरा देखि पाथीभरा सम्म, मस्टा मन्दिर देखि रातापाटन दुधडाल्न चिलभीर खिरौउने बडेली ढुङगा सम्म पदमार्ग निर्माण गर्ने/ गुरिल्ला ट्रेकिङ	८०
३	पर्यटन विकास सम्बन्धी टुर गाइड लगायत क्षमता विकासका तालिमहरु संचालन गर्ने ।	१००
४	पर्यटकीय क्षेत्र तथा पदमार्ग क्षेत्रमा संचालन गरिने होमस्टे तथा खाना खाजा को व्यवस्थापनका लागि मापदण्ड सहित सीप विकास गर्ने	५०
५	भोटेचुली भ्यू टावर निर्माण गर्ने	५०
६	टापुचौरमा पक्की प्रतिकालय निर्माण	२०
७	पर्यटकीय क्षेत्रको पूर्वाधार निर्माण तथा पहुँच मार्ग निर्माण गर्ने	२००
८	लामकाने गुफा ड्वाइडवाङगे ओडार संरक्षण तथा संवर्धन गर्ने	५०
९	दम्दाला ढिमे खुर्पा र जहरगाउँ दर्न देवदार क्याली ढुङगा गलौँताचुली कफलन लगायतका स्थानहरुमा होमस्टे स्थापना	२०
१०	पर्यटकीय उत्पादनहरु (पदमार्ग हस्तकला उत्पादन) को विकास गर्ने	७५
११	रेडपाण्डा कस्तुरी झारल थार घोरल रतुवा डाँफे मुनाल कालिज संरक्षण क्षेत्र विस्तार गर्ने	४०
१२	पर्यटकीय क्षेत्रहरुको नियमित प्रचार प्रसार गर्ने ।	५०
१३	ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक महत्वका वस्तु तथा स्थानको संरक्षण	१००
१४	धार्मिक महोत्सव तथा मेला प्रदर्शनी कार्यक्रम	५०
	जम्मा	९०५

४.५.४. उद्योग व्यापार र व्यवसाय र आपूर्ति

४.५.४.१. संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौती

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण,विगतका प्रयास तथा उपलब्धीको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र बारे सहाभागीतात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना अवसर समस्या तथा चुनौतीहरु देहायअनुसार रहेकाछन

तालिका ४० उद्योग व्यापार तथा व्यवसाय: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरू	चुनौतीहरू
■ अदुवा बेसार लसुनको व्यवसायिक खेतीको संभावना रहेको ■ कृषिमा आधारित अमिलो जातीका फलफुलहरू (कागती सुन्तोला ज्यामीर) ताजा तरकारी हरुको व्यवसायिक उत्पादनको संभावना रहेको । ■ लघु तथा साना उद्योगका हरु संचालनमा रहेको ■ किवि तथा दाँते ओखरको व्यवसायिक उत्पादन गर्न सकिने संभावना रहेको ■ काफल व्यवसायिक रुपमा संकलन तथा विक्री वितरण गर्न सकिने	■ परनिर्भरता घटाउदै स्व उत्पादन वढाउनु ■ वैदेशिक रोजगारीवाट फर्किएकालाई व्यवसायमा संलग्न गराउन ■ लघु घरेलु तथा साना उद्योगहरूको बजार विकास तथा प्रवर्द्धन गर्न ■ स्थानीय कच्चा पदार्थ साधन श्रोतमा आधारित उद्योगहरू प्रवर्द्धन गर्नु ■ बजारमा सीपयुक्त जनशक्तिको विकास गर्नु ■ हस्तकलामा आधारित उद्योग व्यवसायहरू प्रवर्द्धन गर्नु ।
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
■ उद्यमशिलता एवम व्यवसायिक सीप विकास तालिम कार्यक्रमहरू संचालनमा रहेको ■ स्थानीय स्तरमा मासुजन्य व्यवसायहरू खुलेको र संचालनमा रहेको ■ सानो तिनो व्यापार व्यवसायको लागि हाट बजार संचालनमा रहेको ■ गाउँपालिका कार्यालय वरपर व्यावसायिक रुपमा पसलहरू संचालनमा रहेको ।	■ निजी क्षेत्र संग सहकार्य हुन नसक्नु ■ स्थानीय हाटबजार र बाह्य बजार संग सम्बन्ध स्थापित हुन नसकेको र बजार प्रवर्द्धन हुन नसकेको ■ उद्योग व्यवसायमा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता विकास कमी ■ स्थानीय लघु घरेलु तथा साना उद्योगहरूको विकास विस्तार तथा प्रवर्द्धनका लागि प्याकेज कार्यक्रम नहुनु ।

४.५.४.२.उद्देश्य

स्थानीय साधन श्रोत एवम श्रम सीपमा आधारित लघु घरेलु तथा साना उद्योग व्यवसायको प्रवर्द्धनबाट रोजगारी सृजना गर्नु

४.५.४.३.रणनीतिहरू

१. स्थानीय कच्चा पदार्थ साधन श्रोत र सीपको सदुपयोगमा बृद्धि गर्ने
२. स्थानीय उत्पादनहरूको बजार प्रवर्द्धन गर्ने
३. उद्योग व्यवसायमा महिला दलित तथा अतिविपन्न वर्गको आवद्धता बढाउने
४. उद्योग व्यवसाय तथा सेवा सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

४.५.४.४.कार्यनीतिहरू

रणनीति अनुसार कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
स्थानीय कच्चा पदार्थ साधन श्रोत र सीपको सदुपयोगमा बृद्धि गर्ने	- गाउँपालिका भित्र खेर गइरहेको श्रोत साधन सीप र समयको प्रयोग हुने गरी लघु घरेलु तथा साना उद्योग व्यवसाय संचालनका लागि निजी क्षेत्र तथा सहकारी संग समन्वय गरी रोजगारीका अवसरहरू सृजना गरिनेछ । - सहकारी संस्थामा आवद्ध गाउँपालिका वासी लाई रैथाने वाली जडीबुटी हस्तकलाका सामानहरू जस्ता निर्यातजन्य उत्पादनका लागि सीप एवम उद्यमशीलता विकास तालिम प्रदान गरी क्षमतामा आधारित एकल तथा सामुहिक रूपमा उद्योग संचालनका लागि प्रोत्साहित गर्दै स्वरोजगारीमा जोड दिइनेछ - बैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवाहरूलाई कृषि पशुपालन गैह्रकाष्ठ वन पैदावार जडिबुटी तरकारी फलफूल तथा पर्यटन क्षेत्रमा व्यवसायिक विकास तथा उद्यमशिलता विकास गरी आर्थिक कारोवारमा गतिशिलता ल्याइनेछ । - परम्परागत मौलिक एवम कला संस्कृति संग सम्बन्धित उद्योग व्यवसायहरूको संरक्षण संवर्द्धन तथा प्रवर्द्धनका लागि नीतिगत व्यवस्था गर्दै युवाहरूमा सीप हस्तान्तरण गरी उद्यम विकासलाई प्रवर्द्धन गरिनेछ । - अस्थायी बजारलाई व्यापारिक केन्द्रको रूपमा विकास गरिनेछ - मागमा आधारित उद्यम व्यवसायहरू संचालन गरिनेछ
स्थानीय उत्पादनहरूको बजार प्रवर्द्धन गर्ने	- गाउँपालिकामा एक प्रमुख बजार क्षेत्रमा विक्रि कक्ष प्रदर्शनी कक्ष कोशेलीघर स्थापना गर्दै स्थानीय उत्पादनहरूको बजार प्रवर्द्धन गरिनेछ - Dry Meat तथा Dry Veg उद्योगहरू (राँगा तथा माछाको सुकुटी, मुलाको सिन्की तथा रायो मुलाको सागको गुन्द्रुक) गहुँ जौ भट्टमास आदिको उत्पादन गरि बजार व्यवस्थाकोलागि संघ संस्था संग साझेदारी गरिनेछ - उन्नतजातका गाइभैसी पालन दुग्ध संकलन चिस्यान केन्द्र स्थापना र संचालन गरिनेछ - कागती सुन्तला आँप लगायतको जुस उत्पादन गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गरिनेछ - बाँसमा आधारित घरेलु उद्योग व्यवसायहरू संचालनका लागि प्रोत्साहित गरिनेछ - स्थानीय हाटबजार केन्द्र निर्माण गरी नियमित रूपमा स्थानीय एवम प्रदेश स्तरीय व्यापार मेला प्रदर्शनी आयोजनाका लागि सहकारी एवम निजीक्षेत्र संग सहकार्य गरिनेछ - बजार क्षेत्र विकासका लागि हाल विद्यमान हाटबजारहरूमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरू उपलब्ध गराउदै व्यापारिक केन्द्रहरूमा विकास गर्दै लगिनेछ

रणनीति	कार्यनीति
उद्योग व्यवसायमा महिला दलित तथा अतिविपन्न वर्गको आवद्धता बढाउने	■ महिला दलित तथा अति विपन्न वर्गको रोजगारीको एवम आयस्तरमा वृद्धिका लागि एकल सामुहिक साझेदारीमा उद्योग व्यवसाय स्थापनामा सहजीकरण र संचालनका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ ■ परम्परागत सीप विकासलाई आधुनिकीकरण गरी त्यसलाई व्यवसायीक गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ■ पुँजी अभावमा संचालन हुन नसकेका उद्यम व्यवसायलाई सहकारी तथा वित्तीय संघ संस्था संग समन्वय गरी संचालनको वातावरण सृजना गरिनेछ । ■ बैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवाहरूको ज्ञान सीप र पुँजी परिचालन गरी युवाहरूलाई उद्योग स्थापना र संचालनमा प्रोत्साहित गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ। ■ लघु तथा घरेलु उद्योग धितोमा राखी कर्जा प्रवाह गर्ने व्यवस्थाका लागि वित्तीय क्षेत्र संग सहकार्य गरिनेछ
उद्योग व्यवसाय तथा सेवा सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने	■ लघु घरेलु तथा साना उद्योगहरूको प्रवर्द्धनका लागि नीति दीर्घकालीन योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ■ उद्योग व्यवसाय विकास सम्बन्धी कानून मापदण्ड बनाइ अनुगमन तथा नियमन गरिनेछ ■ स्थानीय व्यापार वस्तुको माग आपूर्ति तथा अनुगमन उपभोक्ता अधिकार र हित सम्बन्धी नीति कानून माफद कार्यान्वयन र नियमन गरिनेछ

४.५.४.५. उद्योग व्यापार व्यवसाय विकास सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ४१ उद्योग व्यापार व्यवसाय विकास सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
रोजगारीमा कृषि तथा गैह्र कृषि जन्य उद्यम व्यवसायको योगदान	प्रतिशत	३०	३५	३६	३८	४२	गापा प्रगती प्रतिवेदन	
प्रतिफलहरु								
१. औपचारिक/ अनौपचारिक क्षेत्रका चालु लघु उद्यम तथा व्यवसायहरु	संख्या	१२	१८	२५	३०	३४	घरेलु उद्योग कार्यालयको अभिलेख गाउँपालिकाको वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण	लगानी मैत्री वातावरण सृजना भएको हुने सहाकारी निजी क्षेत्र संग सहकार्य भएको हुने ।
२. औपचारिक/ अनौपचारिक क्षेत्रका चालु घरेलु उद्यम तथा व्यवसायहरु	संख्या	४	७	१०	१२	१५		
३. सुचारु व्यवसायहरु (होटल पसल लागायत)	संख्या	२३२	२६०	३००	३२०	३२०		
४. स्थानीय सीप शैली र प्रविधिमा आधारित उद्यम व्यवसायहरु	संख्या	०	०	०	२	२		
५. स्थानीय हस्तकलामा आधारित उद्योग व्यवसायहरु	संख्या	०	०	०	१	१		
६. जडीबुटीमा आधारित उद्योग व्यवसायहरु	संख्या	०	०	०	२	२		
७. संचालित उद्योग व्यापार व्यवसायबाट भएको वार्षिक आर्थिक कारोबार	रु लाख	१४००	२०००	२५००	३५००	४०००		
८. उद्यम सृजना व्यवसायिक विकास सम्बन्धी तालिम प्राप्त उद्यमीहरु	संख्या	०	५०	१५०	१६०	२००		
९. सुचारु औद्योगिक ग्राम	संख्या	०	०	०	०	१		

४.५.४.६. उद्योग व्यापार व्यवसाय सम्बन्धि कार्यक्रमहरू

तालिका ४२ उद्योग व्यापार व्यवसाय सम्बन्धि कार्यक्रमहरू

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	सीप विकास तथा उद्यमशीलता विकास तालिम	८०
२	अल्लो तथा उन प्रशोधन कार्यक्रम संचालन	५०
३	संभाव्य स्थानहरूमा आधुनिक घट्टा स्थापना र संचालन	५०
४	सिलाइकटाई तथा बुनाइका तालीम तथा उद्यम संचालन	३०
५	कृषि औजार वनाउने आरन लगायका उद्यम हरु प्रवर्धन गर्ने	५०
६	फर्निचर उद्यमहरू स्थापना र संचालन	५०
७	स्थानीय उत्पादन प्रवर्द्धन कार्यक्रम (लिउ राडी कार्पेट उत्पादन)	१५०
८	औधोगिक ग्राम स्थापना र संचालन	१५०
९	वजार प्रवर्द्धन तथा व्यापार मेला संचालन	५०
१०	महिला दलित तथा अतिविपन्न वर्गका लागि व्यवसायिक औजार वितरण	१६५
११	परम्परागत मौलिक एवम कला संस्कृतिमा आधारित उद्योग व्यवसायहरूको संरक्षण संवर्द्धन र प्रवर्द्धन ।	१००
	जम्मा	९२५

४.५.५. बैंक वित्तीय संस्था तथा सहकारी विकास

४.५.५.१. संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौती

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण, विगतका प्रयास तथा उपलब्धीको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र बारे सहाभागीतात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना अवसर समस्या तथा चुनौतीहरू देहाय अनुसार रहेका छन्

तालिका ४३ बैंक वित्तीय संस्था तथा सहकारी विकास: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरू	चुनौतीहरू
- आवश्यक कर्जा तथा ऋण सेवा उपलब्ध - कृषि विकास बैंक स्थापना र संचालन - बचत लगानी रेमिट सेवा सुविधाहरू उपलब्ध - सहकारी मार्फत बचत संकलन र परिचालन	- विपन्नहरूलाई बैंकिङ सेवा पहुँच वृद्धि गर्न - कृषि पर्यटन तथा लघु घरेलु तथा साना उद्योगहरूमा कर्जा प्रवाह गर्नु - परियोजना तथा सामुहिक जमानीमा ऋण सुविधा उपलब्ध गर्नु - व्याजदर नियन्त्रण गर्न

	■ धितो मुल्याङ्कन तथा ग्रामिण धितोको जटिलता हटाउनु ।
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
■ एउटा बैंक (कृषि विकास बैंक) यो कुशे गाउँपालिका भित्र कृयाशील रहेको । ■ आम नागरिकहरुको वचत संकलन कर्जा प्रवाह एवम रेमिट सेवाहरु संचालनमा रहेको ■ गरिबी निवारण कोष अन्तरगत गठित समूहहरु संग प्रसस्त बजेट भएको ।	■ वित्तीय नीति नियम तथा मापदण्डहरु निर्माण तथा कार्यान्वयन नहुनु ■ महिला सहकारी संस्थाहरुको विस्तार गर्न नसक्नु ■ सहकारी सदस्यहरुमा व्यवसायिकता विकास गर्न नसक्नु ■ सामुहिक समानीमा ऋण सुविधा उपलब्ध नहुनु ■ गरिबी निवारण कोष अन्तरगतका समूहहरु निस्कय हुनु

४.५.५.२.उद्देश्य

कुशे गाउँपालिकामा छरिएर रहेको रकमलाई सहकारीको माध्यमबाट एकिकृत गरी आर्थिक समृद्धिका लागि स्थानीय साधन श्रोत र सीप तथा रोजगारीको सदुपयोग विकास एवम प्रवर्द्धनमा सहयोग पुग्ने क्षेत्रहरुमा वित्तीय श्रोतहरु परिचालन गर्नु ।

४.५.५.३.रणनीतिहरु

१. सहकारीता विकास गर्ने
२. संकलित पुँजीलाई छिटो प्रतिफल प्राप्त हुने क्षेत्रमा परिचालन गर्ने
३. रेमिटेन्स (विप्रेषण) लाई उद्यम र व्यवसायमा परिचालन गर्ने
४. बैंक वित्तीय संस्था तथा सहकारी विकास सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

४.५.५.४.कार्यनीतिहरु

रणनीति अनुसारका कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीति
सहकारीता विकास गर्ने	■ छरिएका पुँजीलाई एकिकृत गरी उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्ने गरी सहकारी स्थापना गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ■ सहकारी संस्थामा सबै कुशे गाउँपालिका वासी लाई आवद्ध गराउन विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ■ सहकारीको पुँजीलाई उद्योग व्यवसायमा परिचालन गरी आवश्यक रोजगारी सृजना गरिनेछ ■ कृषक समूह उद्यमी समूह महिला समूहलाई उद्यमशीलता विकास सम्बन्धी तालिम प्रदान गरी उद्यम स्थापना मा आवश्यक सहयोग गरिनेछ ■ सहकारी वाट सरल व्याजदरमा कर्जा प्रवाहका लागि सहजीकरण गरिनेछ ■ सहकारीको माध्यमबाट कृषि, पशुपंक्षीजन्य, वन पैदावार, पर्यटन क्षेत्रमा स्थानीय उपजको विविधीकरण प्रशोधन बजार प्रवर्द्धन मेला महोत्सव बजारीकरणमा अभिवृद्धि गरिनेछ ।
संकलित पुँजीलाई छिटो प्रतिफल प्राप्त हुने क्षेत्रमा परिचालन गर्ने	■ नगदेवाली फलफूल तरकारी लगायत छिटो नगद तथा पुँजी निर्माण हुने क्षेत्रहरूमा लगानी परिचालन गर्न वित्तीय क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्दै स्थानीय स्तरमा रोजगारी तथा आयआर्जनका अवसरहरू सृजना गरिनेछ । ■ महिला दलित तथा अतिविपन्न वर्गको आर्थिक उत्थानमा सहयोग पुर्याउन व्यवसायको प्रकृति र आवश्यकताका आधारमा सहूलियतपूर्ण कर्जा वा अनुदान व्यवस्था गरिनेछ । ■ स्थानीय साधन श्रोत सीप र रोजगार प्रवर्द्धन हुने क्षेत्र एवम महिला समूहद्वारा संचालित उद्योग व्यवसायहरूमा लगानी गर्न नीतिगत व्यवस्था सामुहिक जमानीमा कर्जा व्यवस्था कर्जा लिने प्रक्रियालाई सहज र ऋण सुविधामा पहुँच वृद्धि गरिनेछ ■ विषयक्षेत्रगत रुपमा र वर्गीय हिंसाबाट तोकिएको प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरूमा सहूलियतपूर्ण ऋण कार्यक्रम संचालन गर्ने वित्तीय संस्थाहरूसँग सहकार्य गरिनेछ ■ वित्तीय संस्थाहरूको सहकार्यमा बैकिङ ऋणलाई सहज सुलभ र धितो मुल्याङकन एवम व्याजदरलाई व्यावहारिक बनाइनेछ । ■ कृषि तथा पशु बीमा कार्यक्रम संचालन गर्न अभिप्रेरिता गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
रेमिटेन्स (विप्रेषण) लाई उद्यम र व्यवसायमा परिचालन गर्ने	■ बैदेशिक रोजगारमा गएका युवाहरूले पठाएको रेमिट्यान्सलाई आयमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्न सम्बन्धित परिवारहरूमा वित्तीय साक्षरता सीप विकास उद्यमशिलता विकास तालिम कार्यक्रम संचालन गरी क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ■ रेमिट्यान्स (विप्रेषण) लाई नगदेवाली छिटो नगद तथा पुँजी निर्माण हुने क्षेत्रमा लगानी गर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ■ बैदेशिक रोजगारीमा गएका युवाहरूका परिवारलाई केन्द्रित गरी संभावनका आधारमा सीप विकास तालिम प्रदान गरिनेछ ।
बैंक वित्तीय संस्था तथा सहकारी विकास सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने	■ कुशे गाउँपालिकाको संभव भएसम अन्य वडाहरूमा कृषि विकासवैकको शाखा विस्तार गर्न पहल गरिनेछ ■ वित्तीय सहकारी एवम विप्रेषण लगानी सम्बन्धी नीति कानून मापदण्ड बनाई अनुगमन र नियमन गरिनेछ ।

४.५.५.५. बैक वित्तीय संस्था र सहकारी सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ४४ बैक वित्तीय संस्था र सहकारी सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पूर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट व्यवसायिक विकासका लागि गापामा प्रवाह भएको कुल कर्जा	रु लाख	४००	४५०	५००	६२०	६५०	गापा वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	
प्रतिफलहरू								
१. संचालनमा रहेका बैंक	संख्या	१	०	०	०	२	बैंक तथा वित्तीय संस्थाका प्रतिवेदन गाउँपालिकाको सामाजिक सुरक्षा भत्ता सम्बन्धी प्रतिवेदन	बैंक वित्तीय संस्था तथा सुरक्षित आप्रवासन सम्बन्धी संस्था संग सहकार्य भएको हुनेछ स्थानीय उद्योग वाणिज्य संघ संग सहकार्य भएको हुनेछ ।
२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट संकलित निक्षेपको कर्जा प्रवाह	प्रतिशत	४७	५३	६०	६५	६८		
३. वित्तीय संस्थाहरूको उद्योग व्यापार व्यवसायमा कर्जा प्रवाह	करोड	३	५	८	१०	१५		
४. आर्थिक रुपमा सक्रिय जनसंख्याको बैंक खाता	संख्या	४४२२	५०००	५२००	५५००	६०००		
५. बचत तथा ऋण समेतको कुल सहकारी संस्था	संख्या	४	४	४	५	५		
६. महिलाद्वारा संचालित सहकारी	संख्या	१	१	१	२	२		
७. कृषि क्षेत्रका कुल सहकारी	संख्या	२	२	२	३	३		
८. उत्पादन तथा बजारीकरण सहकारीमा आवद्ध सदस्य	संख्या	६४६	११००	१६००	२०००	२५००		
९.								

४.५.५.६. बैक वित्तीय संस्था तथा सहकारी विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

तालिका ४५ बैक वित्तीय संस्था तथा सहकारी विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	सहकारी सचेतना सवलीकरण तथा व्यवस्थापन तालिम	६०
२	सीप विकास तथा उद्यमशिलता विकास कार्यक्रम	६०
३	सहकारी संस्थासंगको समन्वयमा बजार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	६०
४	सहकारी तथा वित्तीय संस्थाहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम	६०
५	गरिबी निवारण कोष अन्तरगतका समूहहरुको कोष एकिकृत गरी सहकारी संचालन	६०
६	अनुदान व्यवस्था	६०
	जम्मा	३६०

४.५.६. श्रम रोजगारी तथा सामाजिक सुरक्षा

४.५.६.१. संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौती

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण, विगतका प्रयास तथा उपलब्धीको पुनरावलोकन एवम् गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र बारे सहाभागितात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना अवसर समस्या तथा चुनौतीहरु देहाय अनुसार रहेका छन्

तालिका ४६ सुरक्षित आप्रवासन तथा वैदेशिक रोजगार: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरू	चुनौतीहरू
- जनसंख्यामा यूवाको वाहुल्यता - वैदेशिक रोजगारीमा बढ्दो आकर्षण - रेमिट्यान्स मार्फत ठुलो रकम भित्रिएको - वैदेशिक रोजगारबाट फर्केका अधिकांश युवाहरू सीपयुक्त भएको ।	- सुरक्षित वैदेशिक रोजगारी पहिचान गर्न - वैदेशिक रोजगारी सम्बन्धी कानुनी सहायता उपलब्ध गराउन - रेमिट्यान्सलाई आयमूलक क्षेत्रमा परिचालन गर्न
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
- वैदेशिक रोजगारी सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन - वैदेशिक रोजगारीमा आवद्ध घरधुरीको आर्थिक सामाजिक अवस्थामा सुधार	- वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम संचालन नहुनु - वैदेशिक रोजगारी बाट फर्केका युवाहरू कृषि प्रति आकर्षित नहुनु - वैदेशिक रोजगारीमा युवाहरू आकर्षित भएका कारण दुर्गम क्षेत्रको कृषि योग्य भूमि पनि वाँझिदै जानु ।

४.५.६.२.उद्देश्य

वैदेशिक रोजगारमा गएका कामदारहरू तथा नेपाल स्थित उनका परिवारको वैदेशिक रोजगारबाट आर्थिक लाभ बृद्धि हुनुका साथै वैदेशिक रोजगारमा गएका कारण उत्पन्न नकारात्मक प्रभावहरू न्यूनीकरण गर्ने ।

४.५.६.३.रणनीतिहरू

१. सीप विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
२. गन्तव्य स्थानवारे अभिमुखीकरण गर्ने
३. न्यायमा सहज पहुँच वृद्धि गर्ने
४. रेमिट्यान्सलाई सुरक्षित क्षेत्रमा लगानी गर्ने

४.५.६.४.कार्यनीतिहरू

रणनीति अनुसारका कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
सीप विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	- वैदेशिक रोजगारीमा जान चाहाने यूवाहरूलाई अन्तराष्ट्रिय स्तरमा मान्यता प्राप्त संस्थाहरूबाट होटल व्यवस्थापन लगायतका मुख्य मुख्य विषयहरूमा आधारभूत सीप प्रदान गरी वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित र सहज बनाउन सहयोग गरिनेछ । - वैदेशिक रोजगारी बाट प्राप्त रेमिट्यान्सलाई व्यवसायिक परिचालनको लागि घरपरिवारलाई समेत आवश्यक सीप विकास तालिम प्रदान गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
गन्तव्य स्थानवारे अभिमुखीकरण गर्ने	■ बैदेशिक रोजगारीमा जानकारीका लागि गन्तव्य स्थानका वारेमा भाषा संस्कृति रहन सहन जस्ता सामाजिक पक्ष सुरक्षा व्यवस्था नीति नियम तथा दण्ड सजाय, सहायता केन्द्र जस्ता विषयहरूमा अभिमुखीकरण गर्दै आपतकालीन अवस्थामा समेत सुरक्षित रहन सक्ने सूचनाहरू प्रदान गरिनेछ ।
न्यायमा सहज पहुँच वृद्धि गर्ने	■ गन्तव्य क्षेत्रमा हुनसक्ने चोरी ठगी नोक्सानी संझौता उलंघन जालसाजी जस्ता विषयहरूमा पिडित पक्षलाई कानुनी सहायता सेवा उपलब्ध गराई आवश्यक तनावबाट मुक्त गराइनेछ
रेमिट्यान्सलाई सुरक्षित क्षेत्रमा लगानी गर्ने	■ रोजगारीमा गएका युवाको परिवारलाई वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम संचालन गरी विप्रेषणलाई सुरक्षित लगानी गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ । ■ सम्बन्धित परिवारमा छिटो प्रतिफल प्राप्त हुने क्षेत्र तथा नगदेवालीहरूमा व्यवसायिकता विकासका लागि सीप एवम उद्यमशीलता तालिम प्रदान गरी क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । ■ बैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका युवाको सीप विकास गरी स्वरोजगारका अवसरहरू सृजना गरिनेछ ।

४.५.६.५. श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ४७ श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
बैदेशिक रोजगारी वाट प्राप्त रेमिटयान्स उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्ने	रु करोड	४	५	७	११	१५		
प्रतिफलहरु								
१. बैदेशिक रोजगारीमा जानेको संख्या (भारत समेत)	जना	१४८९	१५००	१४५०	१४००	१४००	आप्रवासन सुचना केन्द्र गाउँपालिकाको वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन गाउँपालिका वस्तुगत विवरण	वैक वित्तीय संस्था तथा सुरक्षित आप्रवासन सम्बन्धी संस्था संग सहकार्य भएको हुनेछ स्थानीय उद्योग वाणिज्य संघ संग सहकार्य भएको हुनेछ ।
२. सीपमूलक तालिम सहित बैदेशिक रोजगारीमा गएको संख्या	जना	०	१००	२००	३००	५००		
३. बैदेशिक रोजगारीमा जानको लागि तालिम प्रदान गर्ने संस्थाहरु	संख्या	०	०	२	२	२		
४. बैदेशिक रोजगारी वाट फर्केर गाउँमा नै व्यवसाय गर्नेको संख्या	संख्या	०	०	५०	१००	१५०		
५. वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमाबाट लाभान्वित जनसंख्या (बैदेशिक रोजगारीमा जाने कुल संख्याको)	प्रतिशत	३	५	७	१०	१२		
६. रेमिटयान्स प्राप्त गर्ने घरधुरी	संख्या	६८९	७५०	८००	८००	८००		
७. रेमिटयानस वाट प्राप्त हुने वार्षिक रकम	रु करोड	१३	१४	१५	१५	१८		
८.								

४.५.६.६.श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

तालिका ४८ श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	रोजगार सूचना केन्द्र स्थापना र संचालन	७०
२	गन्तव्य राष्ट्रहरु बारे अभिमुखीकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि	७५
३	स्वरोजगार वन्ने हरुका लागि सीप विकास तथा उद्यमशीलता कार्यक्रम संचालन	८५
४	कानूनी सहायता	६५
	जम्मा	२९५

परिच्छेद ५ सामाजिक विकास

५.१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ ले शिक्षा स्वास्थ्य भाषा संस्कृति, महिला, बालबालिका, दलित, जेष्ठ नागरिक, छुवाछुत तथा भेदभाव, सामाजिक न्याय र सामाजिक सुरक्षा जस्ता पक्षलाई मौलिक हकमा समावेश गरेको छ । यिनीहरूको कार्यान्वयनका लागि संघ प्रदेश एवम स्थानीय तहमा ऐन नियम तथा कानूनहरू तर्जुमा भएको छ । यसै क्रममा स्थानीय तह संचालन ऐन २०७४ कार्यान्वयनमा छ । यस अनुसार आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा अशक्तहरूको व्यवस्थापन भाषा संस्कृति, कलाको संरक्षण सम्बन्धी नीति, नियम, कानून, मापदण्ड बनाउने, योजना तर्जुमा गर्ने, कार्यान्वयन गर्ने, अनुगमन तथा मुल्याङ्कन र नियमन गर्ने अधिकार स्थानीय तहलाई दिइएको छ । नेपालको संविधान अनुसार उपरोक्त पक्षहरूलाई संविधानको अनुसूची ८ मा राखिएको छ ।

शिक्षा क्षेत्रलाई वैज्ञानिक प्राविधिक तथा व्यवसायिक बनाउने, सीपमूलक, रोजगारमूलक र जनमुखी बनाउँदै सक्षम प्रतिस्पर्धी र नैतिक एवम राष्ट्रिय हित प्रति समर्पित जनशक्ति तयार पार्ने, उच्च शिक्षालाई सजह गुणस्तरीय र पहुँच योग्य बनाई क्रमशः निशुल्क बनाउने लक्ष नेपाल सरकारले अंगिकार गरेको छ । आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई निशुल्क प्रदान गर्ने, स्वास्थ्य सेवालाई नियमित, प्रभावकारी, गुणस्तरीय तथा सर्वसुलभ बनाई नागरिकको पहुँच स्थापित गर्ने नीति पनि कार्यान्वयनमा छ र खानेपानी तथा सरसफाइमा प्रत्येक नागरिकको पहुँच स्थापितलाई सुनिश्चित गरिएको छ । यसैगरी समानुपातिक समावेशी र सहाभागिताको सिद्धान्तको आधारमा समुन्नत एवम समतामूलक समाजको निर्माणको लागि लैङ्गिक विभेदको अन्त्य गरी आर्थिक समानता समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गरिएको छ । आर्थिक सामाजिक वा शैक्षिक दृष्टिले पछाडी परेका वर्गलाई समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा राज्यका सबै निकायमा सहाभागिताको व्यवस्था मिलाइएको छ । बाल अधिकारको सम्मान संरक्षण एवम प्रवर्द्धन गर्ने र अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार एवम आत्मसम्मान पूर्वक जीवन यापनका लागि संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धीहरू अनुमोदन गरी आफ्नो प्रतिवद्धता जाहेर नेपाल सरकारबाट भएको छ । जेष्ठ नागरिकको संरक्षण र सामाजिक सुरक्षाका लागि ऐन नियमावली र राष्ट्रिय कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ भने राष्ट्रिय विकासमा युवा सहाभागिता अभिवृद्धि गर्दै राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारको पूर्ण उपयोगको वातावरण सृजना भएको छ । सबै मातृभाषालाई राष्ट्रभाषाको रूपमा अवलम्बन गर्दै आफ्नो भाषा, लिपि, संस्कृति, सांस्कृतिक सभ्यता र संपदाको संरक्षण र संवर्द्धन एवम ऐतिहासिक, पुरातात्विक तथा सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण, संवर्द्धन र विकासमा जोड दिइएको छ ।

सामाजिक पक्षले देशको १५ औँ योजनामा समेत उच्च स्थान ग्रहण गरेको छ । राष्ट्रिय उद्देश्य, रणनीति एवम लक्ष सूचकहरूमा समावेश गरी सामाजिक सुरक्षाको सुनिश्चितता गरेको छ । सामाजिक सांस्कृतिक विविधताको संरक्षण, विभेद, हिंसा जस्ता पक्षहरूको न्यूनीकरण गर्दै अपराधमुक्त समाज निर्माणलाई समेत विशेष जोड दिइएको छ । स्वास्थ्य नागरिक तथा गुणस्तरीय, रोजगारमूलक तथा जिवनोपयोगी शिक्षालाई पन्ध्रौँ योजनामा सुनिश्चितता

गरिएकोछ । दिगो विकास लक्ष मार्फत सामाजिक पक्षका बारेमा राष्ट्रवाट अन्तराष्ट्रिय प्रतिवद्धता जाहेर भएको छ । लैङ्गिक समानता हासिल गर्न, महिला तथा बालबालिकाहरूलाई सशक्त बनाउन, स्वास्थ्य जीवन सुनिश्चितता गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्द्धन गर्न, सबैलाई समावेशी तथा समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न र सबैलाई स्वच्छ पानी र सरसफाईको दिगो व्यवस्थापन गर्न नेपाल कटिबद्ध छ । गुणस्तरीय जीवनयापनको आधार तयार गर्न संघ सरकार, प्रदेश सरकार र विकास साझेदार संस्था संगको सहकार्य र समन्वयमा स्थानीय सरकारले अर्थपूर्ण प्रयास गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । यस सम्बन्धमा कर्णाली प्रदेश सरकारले सामाजिक न्याय सहितको समृद्ध प्रदेश निर्माण गर्न विविध कार्यक्रमहरू प्रथम आवधिक योजना कार्यान्वयनमा ल्याएकोछ भने त्यसैका आधारमा स्थानीय तहले कार्यक्रम विकास गरी सहकार्य गर्न जरुरी छ ।

कुशे गाउँपालिकाले उपरोक्त पक्षको सुनिश्चितताका लागि संघ तथा प्रदेश सरकारको कानून, नीति, योजना र लक्षलाई सामाजिक विकास क्षेत्र अन्तरगतका प्रमुख क्षेत्रहरू शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई, सामाजिक सामवेशीकरण, युवा तथा खेलकुद, कला भाषा तथा संस्कृतिको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतीहरूको विश्लेषण भएकोछ र आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण भएकोछ । लक्ष सूचक एवम लक्ष परिमाण तय भएको छ र सोको प्राप्तिका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण भई प्रमुख कार्यक्रमहरू तर्जुमा भएकोछ ।

५.२. वर्तमान अवस्था

शिक्षा क्षेत्रमा यो कुशे गाउँपालिका तुलनात्मक रूपमा पछाडि छ गाउँपालिकाले आफुलाई पूर्ण साक्षार घोषणा गरेको भएपनि राष्ट्रिय जनगणना २०७८ का आधारमा यहाको ५ वर्ष भन्दा माथिको जनसंख्याको साक्षरता दर ७४.५ प्रतिशत रहेको छ । त्यसमा पनि महिलाको अवस्था झन पछि रहेकोछ । यो गाउँपालिकाको महिला साक्षरतादर ७०.१ प्रतिशत मात्र रहेकोछ । यो गाउँपालिकामा ३ वटा उच्च मावि ७ वटा मावि सहित ५० वटा शैक्षिक संस्थाहरू रहेको भएपनि नजिकको विद्यालय र घरको दुरी अझैपनि बढी छ । हाल अध्ययनरत २१ प्रतिशत विद्यार्थीहरूलाई आधारभूत विद्यालय सम्मको दुरी कम्तीमा १ घण्टा रहेकोछ भने करीव ४५ प्रतिशत विद्यार्थीलाई विद्यालय सम्मको दुरी १५ मिनेट रहेकोछ । नजिकको स्वास्थ्य संस्थामा पुग्न करीव ३८ प्रतिशत जनसंख्यालाई १५ मिनेट पैदल दुरीको पहुँचमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध छ भने करीव ३५ प्रतिशत जनसंख्यालाई कम्तीमा १ घण्टा लाग्ने अवस्था छ । ५ वटा स्वास्थ्य चौकीहरू रहेकाछन । खानेपानीको अवस्था पनि तुलनात्मक रूपमा सन्तोष जनक छ । झण्डै ८६ प्रतिशत जनसंख्या पाइपको पानी उपभोग गर्छन भने १०.३ प्रतिशत जनसंख्या मूलको पानी उपयोग गर्दछन । बाँकी ३.७ प्रतिशत जनसंख्या कुवा खोला आदीको उपयोग गर्दछन । यो गाउँपालिकाको ४९.६ प्रतिशत घरधुरी सेफटी ट्याङ्कीवाला पक्की शौचालय प्रयोग गर्दछन भने ४२.८ प्रतिशत घरधुरीहरू खाल्डे शौचालय प्रयोग गर्दछन । त्यसैगरी ५.१ प्रतिशत घरधुरी पक्की तर ढलमा मिसाइएको शौचालय प्रयोग गर्छन भने करीव २% घरधुरी अझै पनि शौचालय विहिन छन ।

ग्रामिण भेगमा यथावत रहेपनि सार्वजनिक स्थलमा छुवाछूतको अवस्था घट्दो क्रममा रहेकोछ । सवै वडामा दलित जनप्रतिनिधिहरु निर्वाचित भएकाछन । गाउँपालिका महिला तथा दलितको प्रतिनिधित्व ३३ प्रतिशत भन्दा बढी छ । केहि महिलाहरु विभिन्न सहकारीमा आवद्ध भएपनि ठुलो हिस्सा आवद्ध भएको छैन । बाल विवाह बहु विवाह भइरहेको छ । सार्वजनिक संरचनाहरु अपाङ्ग मैत्री । स्थानीय घर बजार बाट निस्कने फोहोर व्यवस्थापन हुन सकेको छैन । भाषा गत हिसावले हेर्दा यो पालिकामा मगर गुरुङ खस तथा नेपाली भाषा बोलेको पाइन्छ ।

५.३. सामाजिक विकास क्षेत्रका उद्देश्य

सामाजिक क्षेत्रको विकासका लागि निर्धारण गरिएको वृहत उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेकोछ । गुणस्तरीय तथा सर्वसुलभ शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य, स्वच्छ तथा सुरक्षित खानेपानी, युवामा व्यवसायिकता तथा खेलकुदको विकास, कला, भाषा र साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण लगायतका सामाजिक सेवा सुविधाहरुमा लक्षित वर्ग लगायत सवैको सहज पहुँच अभिवृद्धि गर्दै समतामूलक समाज निर्माण गर्नु मुख्य उद्देश्य हो ।

५.४. सामाजिक विकास क्षेत्रका प्रमुख रणनीतिहरु

क. गुणस्तरीय शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायतका आधारभूत सेवा सुविधामा सवै नागरिकको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने

ख. सामाजिक समावेशीकरण सामाजिक न्याय सहित समतामूलक आर्थिक सामाजिक विकास गर्ने

५.५. विषयगत उपक्षेत्रहरु

सामाजिक विकास भित्र निम्नानुसार विषयगत उपक्षेत्रहरु समावेश गरिएकोछ

क. शिक्षा विकास

ख. आधारभूत स्वास्थ्य

ग. खानेपानी तथा सरसफाई

घ. लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण

ड. युवा तथा खेलकुद

च. भाषा साहित्य कला र संस्कृति

५.५.१. शिक्षा विकास

५.५.१.१. संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौतीहरु

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतको प्रयास तथा उपलब्धिको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र बारे सहाभागीतात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौतिहरु निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ४९ शिक्षा: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरू	चुनौतीहरू
■ संस्थागत विद्यालयहरू संचालन वाट शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि ■ निजीक्षेत्र शिक्षामा लगानी गर्न तत्पर रहनु ■ आफू पूर्ण निरक्षर भएपनि बालबालिकालाई शिक्षा दिनुपर्ने पक्षमा अविभावकहरू सचेत रहेको ■	■ स्कुल जाने उमेर समूहका २३% बालबालिकाले १ घण्टा भन्दा बढी समयको यात्रा गर्नु ■ विद्यालय नक्सांकनको आधारमा समायोजन गर्न ■ साक्षरता दर बढाउन ■ शिक्षालाई गुणस्तरीय र व्यवहारिक बनाउन ■ सबै विद्यालयमा ICT लगायत भौतिक पूर्वाधार विकास गर्न । ■ विपद तथा महामारीको समयमा अध्यापनलाई निरन्तरता दिन ■ आवासीय विद्यालयहरू संचालनमा ल्याउन ■ प्राविधिक शिक्षाको पठन पाठन गर्न
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
■ शहीद परिवार, विपन्न एवम् जेहन्दार विद्यार्थीलाई छात्रवृत्तिको व्यवस्था ■ बालबालिकालाई दिवा खाज तथा सेनीटरी प्याडको व्यवस्था ■ तालिम प्राप्त शिक्षकहरू वाट अध्यापन ■ शिक्षा शाखाको राम्रो व्यवस्थापन ■ उच्च शिक्षाका लागि क्याम्पस संचालन ■ आवश्यकता अनुसार विद्यालयहरू	■ प्राविधिक शिक्षालय संचालन नहुनु ■ विद्यालयमा अतिरिक्त क्रियाकलाप लगायत आधारभूत भौतिक पूर्वाधारको कमी ■ विद्यालयका पूर्वधारहरू अपाङ्गमैत्री नहुनु ■ बालमैत्री सिकाई विधि अवलम्बन हुन नसक्नु ■ किशोर किशोरीका लागि जीवन उपयोगी अतिरिक्त क्रियाकलापहरू संचालन नगर्नु ■ विद्यालय र अविभावक विच संपर्क समन्वय अत्यन्तै कम हुनु

५.५.१.२.उद्देश्य

रोजगारीमूलक, व्यवहारिक, प्राविधीमैत्री एवम् गुणस्तरीय शिक्षामा अति गरिव विपन्न एवम् सिमान्तकृत लगायत सबै वर्ग समुदायको पहुँच अभिवृद्धि भइ दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्नु ।

५.५.१.३.रणनीतिहरू

१. साक्षरता वृद्धि गर्ने
२. उमेर समूहका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयको पहुँचमा ल्याउने
३. शिक्षालाई सर्वसुलभ बनाउने
४. शिक्षाको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्ने

५. शैक्षिक पुर्वधारको व्यवस्था

६. प्राविधिक जनशक्ति विकास

७. आधारभूत शिक्षा सम्बन्धी नीति तर्जुमा र योजना कार्यान्वयन

५.५.१.४.कार्यनीतिहरु

रणनीति अनुसारका कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीति
साक्षरता वृद्धि गर्ने	■ आधारभूत शिक्षावाट वञ्चित समूहलाई गृहणी, प्रौढ तथा अविभावक शिक्षाको माध्यमबाट साक्षर बनाइनेछ ■ वडास्तरमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना गरी साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम संचालन गरी सबै उमेर समूहका नागरिकलाई साक्षर बनाइनेछ ■ विद्यालय छाडेका तथा बाहिर रहेका बालबालिकालाई बैकल्पिक आधारभूत शिक्षा संचालन गरिनेछ ■ विद्यालय बाहिर रहेका अपाङ्गता भएका (बहिरा)बालबालिकाको आधारभूत तह सम्मको साक्षरताक लागि सांकेतिक भाषाका माध्यम तथा विशेष शिक्षा कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ■ अनिवार्य शिक्षा,निशुल्क शिक्षा,एवम बैकल्पिक शिक्षा लगायतका माध्यमहरुबाट गाउँपालिका लाई पुर्ण साक्षर बनाइनेछ ।
उमेर समूहका बालबालिका हरूलाई विद्यालयको पहुँचमा ल्याउने	■ आवश्यक सबै पूर्वाधार सहित प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षालाई विस्तार गरिनेछ । ■ स्थानीय गैसस,बालक्लवहरु आदि संग सहकार्य गरी विद्यार्थी भर्ना कार्यक्रम अभियानका रुपमा संचालन गरिनेछ । ■ आधारभूत तह सम्म निशुल्क र माध्यमिक तह सम्म अनिवार्य शिक्षा बारे प्रचारात्मक ढंगबाट अभिभावक तथा अन्य सरोकारवाला हरूलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ■ आधारभूत तहसम्मका बालबालिकाहरुलाई दिवाखाजा कलम कपी सहित पाठ्यपुस्तक विद्यालय पोशाक जस्ता सुविधा हरू निशुल्क रुपमा प्रदान गरी उमेर समूहका सबै बालबालिकालाई विद्यालयको पहुँचमा ल्याइनेछ

रणनीति	कार्यनीति
शिक्षालाई सर्वसुलभ बनाउने	- विद्यालय छाड्नेदरमा न्यूनता ल्याउन प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम प्रभावकारी रुपमा संचालन गरिनेछ । - विद्यालय बाहिर रहेका उमेर समूहका किशोर किशोरीहरूलाई विद्यालयमा आधारित बैकल्पिक खुल्ला तथा अनौपचारिक शिक्षा मार्फत निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम संचालन गरिनेछ - आर्थिक रुपमा विपन्न दलित र सिमान्तकृत समुदाय दलित सहिद परिवारका बालबालिका तथा किशोर किशोरीहरूको विद्यालयमा पहुँच वृद्धिको सुनिश्चितता गरिनेछ - शहीद परिवारका बालबालिकालाई छात्रवृत्तिको व्यवस्था मिलाइनेछ - शिक्षामा महिला दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्ता भएका व्यक्तिको पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ
शिक्षाको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्ने	- तालिम प्राप्त विषयगत एवम दरबन्दी अनुसार शिक्षकहरूको व्यवस्था गरी पठनपाठनलाई नियमित रुपमा संचालन गरी गुणस्तर कायम राखिनेछ । - शिक्षकहरूलाई तालिम, अन्तरक्रिया एवम अनुभव आदान प्रदानमा सहभागी गराई पेशागत दक्षतामा अभिवृद्धि ल्याउदै शिक्षण पद्धतिलाई प्रभावकारी बनाइनेछ - मण्टेश्वरी एवम त्यस्तै प्रकारका व्यावहारिक प्रयोगात्मक शिक्षण पद्धतिहरू अवलम्बन गरी शिक्षणलाई बालमैत्री बनाइनेछ । - बालमैत्री पूर्वाधारहरू निर्माण गरिनेछ । - विषयगत, कक्षागत सिकाई उपलब्धि दर बढाउन नतिजामा आधारित मुल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गरी शिक्षामा गुणस्तर कायम राख्न पहल गरिनेछ । - संभव भएका विद्यालयमा कम्प्युटर शिक्षा अनिवार्य, इ पुस्तकालय, इन्टरनेटको व्यवस्था मिलाई आधुनिक प्रविधि मैत्री बनाइनेछ । - शिक्षकहरूलाई आवश्यक तालिमहरू प्रदान गरिनेछ - महिला पुरुष शिक्षकको अनुपात र शिक्षक विद्यार्थी संख्याको अनुपातलाई एक निश्चित मापदण्ड निर्धारण गरी कक्षागत रुपमा अलग अलग व्यवस्था गरिनेछ - विद्यालय नक्शाङ्कन सम्बन्धी मापदण्ड बनाई सो को आधारमा विद्यालय र शिक्षक समायोजन गरिनेछ - मुल्याङ्कन मापदण्ड बनाई उत्कृष्ट शिक्षक र उत्कृष्ट परिणाम ल्याउने तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने विद्यालयहरूलाई पुरस्कृत गरी प्रोत्साहित गरिनेछ - सामुदायिक विद्यालयहरूमा अंग्रेजी भाषामा पठनपाठन गर्ने नीति लागु गरिनेछ

रणनीति	कार्यनीति
शैक्षिक पुर्वधारको व्यवस्था	- विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, सन्दर्भ सामग्री, विषयगत शैक्षिक सामग्री तथा पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था गर्दै शिक्षक एवम विद्यार्थीहरूको ज्ञान भण्डारलाई फराकिलो बनाउन सहयोग गरिनेछ - विद्यालयमा डिजिटल प्रविधिमा आधारित शिक्षण सिकाई विधिलाई प्रवर्द्धन गर्ने विद्यालयहरूमा शिक्षकका लागि इ हाजीरी को व्यवस्था गरिनेछ - आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरू (बिजुली, खानेपानी, शौचालय, भवन निर्माण तथा मर्मत, फर्निचर, तारवार, पुस्तकालय, खेलमैदान, छात्रवास आदी) निर्माण गर्ने यसरी निर्माण गर्दा सबै संरचनाहरू बालमैत्री महिला मैत्री अपाङ्ग मैत्री बनाइनेछ । - विद्यालयको चारैतर्फ सफा सुग्घर र विरुवा रोपण गरी हरियाली बातावरण कार्यम राख्न जोड दिइनेछ । - विद्यार्थीहरूको स्वास्थ्योपचार तथा स्वास्थ्य शिक्षाका लागि एक विद्यालय एक नर्स व्यवस्था गरिनेछ (माध्यमिक विद्यालयमा) - विद्यार्थीहरूको शारिरिक मानसिक विकासको लागि खेलकुदमा जोड दिदै खेलकुद सम्बन्धी समग्रीहरूको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
प्राविधिक जनशक्ति विकास	- कृषि, स्वास्थ्य पशुपालन लगायतका विषयहरूको अध्यापनका लागि प्राविधिक शिक्षा अद्यापन गराउने प्राविधिक विद्यालय स्थापना गरिनेछ । - प्राविधिक विद्यालय स्थापना गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको विकास र विस्तार गरी दक्ष जनशक्ति उत्पादन र तीनिहरूको रोजगारीतामा सहयोग गरिनेछ । - प्राविधिक जनशक्ति विकासका लागि प्राविधिक शिक्षा तर्फ महिला, विपन्न, दलितलाई छात्रवृत्ति प्रदान गरिनेछ । - उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि बाहिर जानु नपर्ने गरी क्याम्पस स्थापना तथा सञ्चालन गरिनेछ
आधारभूत शिक्षा सम्बन्धी नीति तर्जुमा र योजना कार्यान्वयन	- आधारभूत एवम माध्यमिक शिक्षा क्षेत्र संग सम्बन्धित स्थानीय नीति, कानून तथा मापदण्डको निर्माण, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन मुल्याङ्कन तथा नियमन गरिनेछ । - कानून निर्माण गरी विद्यालय व्यवस्थापन समितिको संरचनागत सुधार गरिनेछ । - रैथाने सीप र व्यवसायमूलक शिक्षा लाई नीतिगत व्यवस्था गरी पाठ्यक्रममा समावेश गरिनेछ

५.५.१.५. शिक्षा विकास सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ५० शिक्षा विकास सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
आधारभुत तहको खुद भर्ना दर औसतमा	प्रतिशत	७०	७५	७७	८०	८५	गापा प्रतिवेदन	
प्रतिफलहरु								
१. १५ मिनेटको पैदल दुरीमा आधारभूत तहको विद्यालयमा पहुँच हुने घरधुरी	प्रतिशत	२८.६८	२८.६८	२८.६८	२८.६८	२८.६८	गाउँपालिका प्रतिवेदन	शिक्षा सम्बन्धी सामाजिक संस्था गैसस लगायत निजी क्षेत्र संग समन्वय र सहकार्य भएको हुनेछ
२. विद्यालय बाहिर रहेका ५-१५ वर्ष उमेर समूहका बालबालिका	संख्या	२४	२०	५	०	०.५		
३. सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थी	संख्या	८२२४	८३००	८३००	८३००	८३००		
४. सामुदायिक विद्यालय छात्रछात्रा अनुपात	अनुपात	०.८३	०.८५	०.८८	०.८९	०.९०		
५. सामुदायिक विद्यालयमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	अनुपात	१:४१	१:४१	१:४१	१:४१	१:४१		
६. धार्मिक प्रकृतिका विद्यालयहरुमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थी	अनुपात	०	०	०	०	०		
७. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुलाई पढाउने विशेष कक्षा	संख्या	०	१	१	१	१		
८. सामुदायिक तथा निजी क्याम्पस (कक्षा १२ भन्दा माथिको शिक्षा प्रदान गर्ने शिक्षण संस्था)	संख्या	०	०	०	१	२	गाउँपालिका प्रतिवेदन	शिक्षा सम्बन्धी सामाजिक संस्था गैसस
९. पालिकामा सामुदायिक क्याम्पसमा पढ्ने विद्यार्थी	संख्या	०	०	०	२००	५००		

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
१०. सीटीईभीटीबाट सम्बन्धन प्राप्त प्राविधिक विद्यालय	संख्या	०	१	१	१	१		लगायत निजी क्षेत्र संग समन्वय र सहकार्य भएको हुनेछ
११. प्राविधिक विषयको अद्यापन गराउने सामुदायिक तथा निजी विद्यालय	संख्या	०	१	१	१	१		
१२. प्राविधिक शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थी	संख्या	०	४५	५०	५५	६०		
१३. विषयगत तालिम प्राप्त शिक्षक	प्रतिशत	९८%	९८%	९८%	९८%	९८%		
१४. महिलाको नेतृत्वमा रहेका (head teacher) विद्यालयहरु	संख्या	०	५	५	६	६		
१५. दलितको नेतृत्वमा रहेका (head teacher) विद्यालयहरु	संख्या	०	५	५	६	६		
१६. विव्यास नेतृत्वमा महिला भएका स्कुल	संख्या	०	०	१	३	३		
१७. विव्यास नेतृत्वमा दलित भएका स्कुल	संख्या	०	२	५	८	१०		
१८. आधारभूत तहमा छात्रवृत्ति पाउने विद्यार्थी	संख्या	४०००	४०५०	४१००	४१५०	४२००		
१९. आधारभूत तह उत्तीर्ण दर	प्रतिशत	६८.३३%	७०	७५	८०	८५		
२०. कक्षा १२ को उत्तीर्ण दर	प्रतिशत	६३%	६५	७०	८०	८५		
२१. प्राथमिक तहमा (१-५) खुदभर्ना दर	प्रतिशत	७०	७५	७७	८०	८५		
२२. (१५-४९) महिलाको साक्षरता दर	प्रतिशत	७०.१	७२	७४	७५	७५	गाउँपालिका प्रतिवदेन	शिक्षा सम्बन्धी सामाजिक संस्था गैसस
२३. (१५-४९) पुरुषको साक्षरता दर	प्रतिशत	७९	८०	८२	८४	८५		
२४. बालमैत्री आधारभूत पूर्वाधार र सुविधा (भवन चर्पी खानेपानी खेलमैदान घेरावार फर्निचर) विद्यालय	संख्या	१०	१५	१८	२०	२२		

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
२५. अपाङ्गता मैत्री संरचना भएका विद्यालय	संख्या	०	५	६	८	१०		लगायत निजी क्षेत्र संग समन्वय र सहकार्य भएको हुनेछ
२६. सेनीटरी प्याड उपलब्ध गराउने विद्यालय	संख्या	३६	३६	३६	३६	३६		
२७. नर्स सेवा उपलब्ध भएका विद्यालयहरू	संख्या	०	०	०	३	४		
२८. बालक्लव गठन भएका विद्यालय	संख्या	१५	२०	३५	५५	५५		
२९. विपद महामारी लगायत विविध कारणबाट भौतिक दुरि कायम राख्दै सूचनाप्रविधिको माध्यमबाट अद्यापन गराउन सक्ने विद्यालयहरू	संख्या	०	१०	१०	११	१३		

५.५.१.६. शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरू

तालिका ५१ शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरू

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	वैकल्पिक निरन्तर शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा संचालन	१५०
२	निश्चिच विद्यालय र कक्षाहरूमा एक विद्यार्थी एक कम्प्युटर कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	१५०
३	प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा संचालन तथा व्यवस्थापन	८५
४	साक्षरता अभियान संचालन	८०
५	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र संचालन	१२०
६	शैक्षिक गुणस्तर सुधार कार्यक्रम	३००
७	विद्यालय भर्ना अभियान, छात्रवृत्ति प्रोत्साहन	१५०
८	विद्यालयमा सुविधायुक्त भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था विद्यालय भवन समेत	६००
९	विद्यालयमा ICT जडान	१५०
१०	प्राविधिक शिक्षालय स्थापना र संचालन	१६०
११	५ वटा विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण	१५०
१२	विद्यालय नक्साङ्कन	१२०
	जम्मा	२२१५

५.५.२. आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण

५.५.२.१. संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौतीहरू

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतको प्रयास तथा उपलब्धिको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र वारे सहाभागीतात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौतीहरू निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ५२ आधारभूत स्वास्थ्य: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरू	चुनौतीहरू
- आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरू संचालनमा रहनु - कम तौल पुङ्कोपना कुपोषण भएका शिशुहरू कम जन्मनु	- नियमित गर्भवती सेवाको पहुँच सम्बन्धी जनचेतना विस्तार गर्नु - दीर्घ प्राणघातक एवम जटिल प्रकृतिका रोगहरूमा उपचार सेवा प्रदान गर्न

- गाउँपालिका क्षेत्र भित्र औषधी पसल तथा स्वास्थ्य जाँच क्लिनिकहरू संचालनमा रहनु - योग तथा व्यायाम प्रति सर्वसाधारणको आकर्षण बढ्नु ।	- आपतकालिन स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न - अनुभवी तथा दक्ष जनशक्ति (डाक्टर) व्यवस्थापन गर्न - भौतिक एवम प्राविधिक रुपमा महामारीहरूको सामाना गर्ने संयन्त्र,उपकरण,पूर्वाधार र जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु - स्वास्थ्य चौकी सम्म जाने सडक निर्माण गर्न - एम्बुलेन्स सेवा उपलब्ध गराउन - बाल मृत्युदर र मातृ मृत्युदर नियन्त्रण गर्न
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
- स्वास्थ्य चौकी गाउँघर क्लिनिक एवम स्वास्थ्य शिविरहरू संचालनमा रहनु - महिला स्वास्थ्य स्वयमसेविकाहरू परिचालित हुन - पछिल्लो समय बालबालिकाहरूले सबै खोप लगाउन थालेको	- बडामा प्रसुती सेवा उपलब्ध हुन नसक्नु - एम्बुलेन्स सेवा संचालन नहुनु - स्वास्थ्य चौकीको स्तरोन्ती नहुनु - स्वास्थ्य चौकीबाट निसक्ने फोहोरको व्यवस्थापन नहुनु - स्वास्थ्य निकायमा दरबन्दी अनुसारको जनशक्ति परिपुर्ती नहुनु - निशुल्क दिइने औषधीको आवश्यक मात्रामा प्राप्त नहुनु - बैकल्पिक चिकित्सालय,योग,ध्यान जस्ता उपचार विधिलाई प्रभावकारी बनाउन नसक्नु - गर्भवती सेवा जाँच तथा स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुती गर्ने अभ्यासलाई प्रभावकारी बनाउन नसक्नु

५.५.२.२. उद्देश्य

आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको सर्वसुलभ र सहज उपलब्धता तथा पहुँचबाट नागरिकहरूको स्वास्थ्य अवस्था सुधार गर्नु

५.५.२.३. रणनीतिहरू

१. स्वास्थ्य सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धि तथा रोग न्यूनीकरण गर्ने
२. स्वास्थ्य सेवा विस्तार गर्ने
३. स्वास्थ्य सेवामा गुणस्तरता वृद्धि गर्ने
४. स्वास्थ्य सेवामा पहुँच सुनिश्चित

५. आपतकालिन तथा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा संचालन गर्ने

६. स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजनाको कार्यान्वयन गर्ने

५.५.२.४. कार्यनीतिहरू

रणनीति अनुसारका कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
स्वास्थ्य सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धि तथा रोग न्यूनीकरण गर्ने	■ बालविवाह, दुई सन्तान वीचको जन्मान्तर, परिवार नियोजन, मातृशिशु कल्याणका बारेमा सचेतनामूलक अभियान संचालन गरिनेछ ■ सरसफाई तथा पोषणयुक्त खानेकुरामा जनचेतनाको अभिवृद्धि गरी कुपोषणलाई र रोग लाग्ने दरलाई घटाउदै लगिनेछ ■ स्वास्थ्य स्वयम सेविकाहरूको सेवालाई थप प्रभावकारी बनाउन प्रोत्साहन कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ■ प्राणघातक तथा नसर्ने रोगहरू एचआइभी एड्स लागुऔषध दुर्व्यसनी मधुमेह, उच्च रक्तचाप, मुटुरोग, क्यान्सर तथा मोटोपनाका बारेमा जनचेतना अभिवृद्धि गरिनेछ ■ योग ध्यान प्राकृतिक तथा बैकल्पिक उपचार (आयुर्वेदिक होमोप्याथिक अकुप्रेसर अकुपञ्चर म्युजिक थेरापी) का बारेमा प्रचार प्रसार गरी त्यसमा अभ्यस्तताका लागि प्रयास गर्दै शारिरिक र मानसिक स्वास्थ्य अभिवृद्धि गरिनेछ ■ शरीर एवम स्वास्थ्यलाई हानी पुर्याउने रसायनिक पदार्थ विषादीयुक्त, मिसावटजन्य एवम जङ्ग फुड, सूतीजन्य पदार्थ, मदिरा सेवन जस्ता विकृति विरुद्ध अभियान सञ्चालन गरी नागरिकहरूमा चेतना अभिवृद्धि गरिनेछ । ■ हाल गाउँपालिकाले प्रतिवन्ध लगाएको मदिराजन्य वस्तु बेचबिखन तथा सार्वजनिक क्षेत्रमा उपयोग लगाएको लाई निरन्तरता र थप प्रभावकारी रूपमा संचालन गरिनेछ । ■ रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता विकासको लागि पोषण, जनस्वास्थ्य, सरसफाई तथा वातावरण प्रदुषण, निरोधात्मक स्वास्थ्य चेतना बारे जनचेतना अभिवृद्धि गरिनेछ । यसका लागि स्थानीय नागरिक समाज, सामुदायिक संस्था, शैक्षिक संस्था, स्थानीय क्लवहरू संग सहकार्य गरिनेछ । ■ महिनावारी स्वास्थ्य सम्बन्धी व्यवस्थापन कार्यक्रम र महिनावारी संग सम्बन्धित अन्धविश्वासका विरुद्ध जनचेतना अभिवृद्धि गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
स्वास्थ्य सेवा विस्तार गर्ने	- गाउँपालिकाको उपयुक्त स्थानमा सबैलाई पायक पर्ने स्थानमा कम्तिमा १५ सैयाको गाउँपालिका स्तरीय अस्पताल स्थापना गरी स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराइनेछ । - उपयुक्त स्थान पहिचान गरी प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र स्थापना गरी स्वास्थ्य सेवाको प्रभावकारिताका लागि आवश्यक औषधी उपकरण र दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था मिलाइनेछ - सबै स्वास्थ्य चौकीहरूमा वर्थिङ सेवालाई प्रभावकारी ढंगबाट सञ्चालन गर्न आवश्यक सबै प्रकारका उपकरणको व्यवस्था गर्दै मातृ तथा शिशु मृत्यु दरलाई न्यूनीकरण गरिनेछ । - स्वास्थ्य चौकीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि न्यूनतम सबै प्रकारका औषधी उपकरण जडान र दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गरी स्वास्थ्य सेवा सुविधालाई प्रभावकारी बनाइनेछ । - स्वास्थ्य सेवालाई विस्तार गर्दै विद्यालयहरूमा स्वास्थ्यकर्मी (नर्स) सहित आवश्यक औषधी उपकरणको व्यवस्था गरी विद्यार्थीहरूको नियमित स्वास्थ्य जाँचको व्यवस्था मिलाइनेछ । - निर्धारित मापदण्ड पूरा गरेका सामुदायिक अस्पताल, स्वास्थ्य क्लिनिक औषधी पसलहरूलाई आवश्यकताका आधारमा गाउँपालिकाको विभिन्न स्थानहरूमा सञ्चालन व्यवस्था मिलाइनेछ - स्वास्थ्य सम्बन्धी प्राविधिक जनशक्ति विकासका लागि गाउँपालिकामा प्राविधिक शिक्षा सञ्चालनमा ल्याइनेछ । - जेष्ठ नगरिकहरूका लागि घरमै गएर स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ । - वार्षिक रूपमा स्वास्थ्य वडा स्तरमा र आवश्यक भए समुदाय स्तरमा स्वास्थ्य शिविर संचालन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
गर्भ वृद्धि गुणस्तरता स्वास्थ्य सेवामा	■ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रचौकी लगायत अन्य स्वास्थ्य सेवामा कार्यरत जनशक्ति एवम महिला स्वास्थ्य स्वयम सेविकाहरूलाई विभिन्न तालिम,शिविरहरूमा सहाभागीता गराई उनीहरूको दक्षता र क्षमतामा अभिवृद्धि गर्दै स्वास्थ्य सेवालाई भरपर्दो बनाइनेछ। ■ दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्य कर्मचारी,दक्ष र अनुभवी स्वास्थ्यकर्मीहरूको व्यवस्थाका लागि प्राथमिकता दिइनेछ। ■ स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्तर र मापदण्ड अनुसार हुनुपर्ने न्यूनतम पूर्वाधारहरूको व्यवस्था गरी सुविधा सम्पन्न बनाउने । त्यस्ता पूर्वाधारहरूको संरचना अपाङ्ग लैङ्गिक र बालमैत्री बनाइनेछ ■ स्वास्थ्य प्रयोगशाला व्लड बैंक र आपतकालिन सेवा संचालनका लागि आवश्यक पूर्वाधार एवम संयन्त्रको विकास गरी असामयिक मृत्युलाई न्यूनीकरण गरिनेछ । ■ नसर्ने तर प्राणघातक रोगहरूबाट हुने अकाल अल्पायु असामयिक मृत्युलाई नियन्त्रण एवम निरोधात्मक उपायहरू अवलम्बन अवलम्बन गर्दै विशेषज्ञ सहितको अस्पतालहरूबाट घुम्ती सेवा सञ्चालन गरी स्वास्थ्य संस्थाहरूमा निःशुल्क स्वास्थ्य जाँचको व्यवस्था गरिनेछ ■ बालबालिकाहरूलाई विसिजी,पोलियो र आवश्यक सबै भिटामिनको उचित व्यवस्थापन र पोषण कार्यक्रम संचालन गरी पूर्ण खोप युक्त गाउँपालिका बनाइनेछ । ■ प्राकृतिक प्रकोप,विपद तथा आपतकालिन,संक्रमण तथा महामारीको रोकथाम व्यवस्थापन सम्बन्धी पूर्व तयारी तालिम प्रशिक्षण अभिमुखीकरण जनचेतना कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ।

रणनीति	कार्यनीति
स्वास्थ्य सेवामा पहुँच सुनिश्चित	▪ जेष्ठ नागरिक एवम विविध कारणहरू बाट स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध हुन नसकेको क्षेत्र,समुदाय र बस्तीहरूमा स्वास्थ्य शिविरहरू सञ्चालन गरी स्वास्थ्य जाँच लगायतका सेवा सुविधाहरू उपलब्ध गराइ स्वास्थ्य सेवालाई विस्तार गरिनेछ । ▪ निशुल्क र सुरक्षित प्रसुती सेवा विस्तार गरी प्रसुती अघि र पछि स्वास्थ्य सेवा लिन प्रोत्साहन गरिनेछ । ▪ स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट शतप्रतिशत प्रसुति सेवा उपलब्ध गराउने गरी प्रोत्साहन कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ▪ मातृ तथा शिशु स्वास्थ्य सेवाहरू,खोप सेवा,सुरक्षित मातृत्व तथा परिवार नियोजन सेवाहरू विस्तार तथा सेवा सुदृढिकरण गरिनेछ । यसकालागि आवश्यकता अनुसार समुदाय परिचालन गरिनेछ ▪ सरकारबाट निशुल्क उपलब्ध गरिने सबै प्रकारका औषधीहरू गाउँपालिकाको आवश्यकता अनुसार वर्गीकरण गरी सबै याममा उपलब्ध हुने वातावरण सृजना गरिनेछ । ▪ स्वास्थ्य संस्थाहरूमा दक्ष प्रसुतीकर्मी तथा अन्य जनशक्तिको सुनिश्चितता गरी चौविसै घण्टा सेवा प्राप्त गर्न सकिने वातावरण बनाइनेछ । ▪ स्वास्थ्य बीमालाई प्रभावकारी ढंगबाट परिचालन गरी स्वास्थ्य सेवा पहुँचमा सहजता ल्याइनेछ ▪ विपन्न तथा पछाडिपरेका वर्ग क्षेत्र र समुदायमा स्वास्थ्य सेवाको पहुँच वृद्धि गर्न घुम्ती शिविर र सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ र गाउँघर क्लिनिक वृद्धि गरिनेछ । ▪ दलित अति विपन्न तथा ७० वर्ष माथिका नागरिकहरू स्वास्थ्य जाँच एवम उपचारका स्वास्थ्य चौकी तथा अस्पतालबाट निशुल्क उपलब्ध गराइनेछ ।
आपतकालिन तथा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा संचालन गर्ने	▪ गाउँपालिका स्तरीय अस्पताल तथा स्वास्थ्य चौकीहरूको स्तरोन्नति गर्दै आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरिनेछ । ▪ आकस्मिक उपचारका लागि अस्पताल तथा स्वास्थ्य चौकीमा एक अलगगै यूनिटको व्यवस्था गरिनेछ ▪ आकस्मिक रूपमा अस्पताल जानुपर्ने विरामीहरूका लागि विभिन्न दातृनिकायहरू संग समन्वय गरी एम्बुलेन्स सेवा संचालन गरिनेछ । ▪ महामारी तथा सरुवा रोगहरूको उपचारका लागि आवश्यकताका आधारमा प्रभावित क्षेत्रहरूमा सबै प्रकारका सुविधा सहितको आइसोलेसन सेन्टरहरू स्थापना गरी उपचार व्यवस्था मिलाइनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने	■ आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा नियमन गरिनेछ । ■ संघ तथा प्रदेश स्तरीय लक्ष र मापदण्ड बमोजिम स्थानीय स्तरको स्वास्थ्य सम्बन्धी नीति लक्ष र गुणस्तर निर्धारण गरिनेछ । ■ स्वास्थ्यसंस्था बाट निस्कने फोहोरमैला प्रदूषण, रोग, महामारी नियन्त्रणका लागि स्वास्थ्य सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, अनुगमन र नियमन गरिनेछ ।

५.५.२.५.आधारभूत स्वास्थ्य सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ५३ आधारभूत स्वास्थ्य सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/७८८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
३० मिनेटको पैदल दुरीमा नजिकको स्वास्थ्य सेवामा पहुँच भएका घरधुरीहरु	प्रतिशत	३८%	२८	३४	३७	४०	गापा प्रतिवेदन	
प्रतिफल								
१. विरामी पर्दा सर्वप्रथम स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र,अस्पताल जाने जनसंख्या	प्रतिशत	७२%	७७	८०	८५	९०	गाउँपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन र गाउँपालिकाको प्रतिवेदन र HMIS जनस्वास्थ्य कार्यालय गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण	अन्तर सरकार समन्वय र निजी क्षेत्र संग सहकार्यक भएको हुने
२. एक घण्टाको पैदलदुरीमा स्वास्थ्य सेवा पाउने घरधुरीहरु	प्रतिशत	३५%	३५	३२	३०	२८		
३. दक्षजनशक्तिको सहयोगले वा स्वास्थ्य संस्थामा जन्मेका बच्चाहरुको	प्रतिशत	७१%	७३	७५	८०	८५		
४. नवजात शिशु मृत्युदर	प्रतिशत	०.३%	०.३	०.३	०.३	०		
५. सबै प्रकारका खोप लिएका बालबालिका	प्रतिशत	८८.९%	९०	९१	९२	९५		
६. आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरु उपलब्ध भएका वडाहरु	संख्या	५	६	६	७	९		
७. २५०० ग्राम भन्दा कम जन्मतौल भएका शिशुहरु	प्रतिशत	५.८%	५.५	५	४	२		
८. नियमित रुपले ४ पटक पूर्व प्रसुति सेवा लिएका महिला	संख्या	७९.९%	८०	८०	८५	९०		
९. मातृ मृत्युदर (प्रति हजार जीवित जन्ममा	संख्या	०	०	०	०	०		

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/७८८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
१०. प्रसुती सेवा उपलब्ध भएका स्वास्थ्य संस्थाहरु	संख्या	५ वटा	५	५	६	६		
११. झाडा पखालाको संक्रमण दर प्रति हजारमा	प्रतिशत	६.२%	६	५	४	३		
१२. स्वास प्रस्वासको संक्रमणदर प्रति हजारमा	प्रतिशत	८.८५%	७	६	५	४		
१३. भिटामिन ए प्राप्त गर्ने बालबालिकाहरु	प्रतिशत	९६.२९%	९७	९८	९८	९९		
१४. परिवार नियोजनका साधनको प्रयोग दर	प्रतिशत	२०.६%	२२	२५	२८	३२	गाउँपालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन गाउँपालिकाको प्रतिवेदन र HMIS जनस्वास्थ्य कार्यालय	अन्तर सरकार समन्वय र निजी क्षेत्र संग सहकार्यक भएको हुने
१५. कुल प्रजनन दर	प्रति महिला	२.०१%	२.०१	२.०१	२.०१	२.०१		
१६. उच्च रक्तचाप नियन्त्रणका लागि औषधी सेवन गरेका (१५-४९) वर्ष माथिकामहिला जनसंख्या	प्रतिशत	५%	५	४	३	२		
१७. स्वास्थ्य बीमा गर्ने नागरिक	प्रतिशत	१२%	१५	२०	३०	५०		
१८. नियमित औषधी सेवन गर्नुपर्ने दीर्घरोगीहरु	संख्या	४३९	४३९	४३९	४३९	४३९		
१९. वर्थिङ वाईड उपलब्ध भएका स्वास्थ्य संस्था	संख्या	०	५	५	५	५		
२०. क्रियाशीला महिला स्वास्थ्य स्वयम सेविका	संख्या	३८	३८	३८	३८	३८		

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/७८८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
२१. महामारी भाइरसको संक्रमण र आपतकालीन उपचारको अभावमा मृत्यूहुने	संख्या	०	०	०	०	०	गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण	
२२. नागरिक आरोग्य कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	०	०	०	१		
२३. योग ध्यान तथा वैकल्पिकप्राकृतिक चिकित्सा (आयुर्वेदिक होमीयो प्याथिक युनानी अकुपंचर) उपचार पद्धती सञ्चालन गर्ने संस्था	संख्या	०	०	०	०	१		
२४. योग केन्द्र तथा व्यायामशाला	संख्या	०	०	०	१	१		
२५. नियमित रुपले ४ पटक पूर्व प्रसुति सेवा लिएका महिला	संख्या	८६.३%	८७	८८	९०	९५		

५.५.२.६. स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रमहरू

तालिका ५४ स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रमहरू

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	गाउँपालिका स्तरीय १५ सैयाको अस्पताल निर्माण	३००
२	स्थानीय जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धन गुरुयोजना	५०
३	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र स्वास्थ्य चौकी मर्मत संभार	३५०
४	वर्धिङ सेन्टर स्थापना र संचालन	१००
५	गर्भवती तथा सुत्केरी महिलालाई पोशिलो झोला वितरण कार्यक्रम	८०
६	जनशक्ति व्यवस्था र क्षमता अभिवृद्धि	१५०
७	स्वास्थ्य प्राविधिक शिक्षालय सञ्चालन	२५०
८	पूर्व अस्पताल सुविधा सहितको एम्बुलेन्स खरीद	१००
९	स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम (जेष्ठ नागरिकहरुलाई निशुल्क)	८०
१०	गाउँघर क्लिनिक स्वास्थ्य शिविर संचालन तथा जनचेतनामूलक कार्यक्रम	५०
११	अतिविपन्न दलित महिला जेष्ठ नागरिक निशुल्क स्वास्थ्योपचार	८०
	जम्मा	१५९०

५.५.३. खानेपानी तथा सरसफाई

५.५.३.१. संभावना तथा अवसर र समस्या चुनौती

गाउँपालिकाको बस्तुस्थिति विश्लेषण, विगतका प्रयास तथा उपलब्धिको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र बारे सहाभागीतात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौतीहरू देहाय अनुसार रहेका छन्

तालिका ५५ खानेपानी तथा सरसफाई: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरू	चुनौतीहरू
- खानेपानी उपभोक्ता समितिहरू क्रियाशिल रहेको - खानेपानीका श्रोतहरू आवश्यक मात्रामा रहेको - खुल्ला क्षेत्रमा शौच गर्ने न्यून रहेको	- पानीका मुहानहरू सुरक्षित र सफा राख्न - श्रोतमा नै फोहोर वर्गीकरण गरी व्यवस्थापन गर्न - परिवार स्तरमा फोहोर वर्गीकरण गरी व्यवस्थापन गर्न
सवल पक्ष	कमजोर पक्ष

■ ८६.५% घरधुरीमा पाइपको धारा पुगेको,वाँकी मध्ये १०.३ प्रतिशत मूलमा नै उपभोग गर्ने गरेको र २.३ प्रतिशत कुवा को पानी उपभोग गर्ने गरेको वाँकी १ प्रतिशत भन्दा कमले मात्र खोला आदीको उपयोग गर्ने गरेको ■ ९८% घरधुरीमा शौचालय भएको ■ खानेपानी आयोजना पानीका मुहान संरक्षण कार्यक्रमहरु नियमित रुपमा भएको	■ फोहोर मैलाको व्यवस्थापन प्रभावकारी हुन नसक्नु ■ प्लास्टिक सिसि आदी फोहोर व्यवस्थापन नहुनु ■ फोहोर संकलन तथा विसर्जनको व्यवस्था नहुनु
---	--

५.५.३.२. उद्देश्य

सुरक्षित खानेपानीमा नागरिकहरुको सहज पहुँचमा सुनिश्चितता गर्दै फोहोर मैलालाई व्यवस्थित गरि स्वच्छ र सफा वातावरण कायम गर्नु

५.५.३.३. रणनीतिहरु

१. स्वच्छ र सुरक्षित खानेपानीमा सबैको पहुँच वृद्धि गर्ने
२. व्यवस्थित सरसफाई र फोहोरमैलाको सुरक्षित विसर्जन
३. खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन

५.५.३.४. कार्यनीतिहरु

रणनीति अनुसारका कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीति
स्वच्छ र सुरक्षित खानेपानीमा सबैको पहुँच वृद्धि गर्ने	■ पानीका मुहानहरु संरक्षण गरी दिगो उपभोगका लागि लाभान्वित समुदायको सहाभागीतामा उपभोक्ता समिति बनाइ मुहान वरिपरि सरसफाई तथा वृक्षारोपण गरिनेछ । ■ मुहान र खानेपानी संरचनाहरुको नियमित मर्मतसंहार स्तरोन्नती र वितरण प्रणालीलाई व्यावहारिक र व्यवस्थित बनाइनेछ । ■ परम्परागत पानीका श्रोतहरुको संरक्षण र दिगो व्यवस्थापन गर्दै थप सुविधा उपभोगका लागि विशेष जोड दिइनेछ । ■ सार्वजनिक स्थल, कार्यालय, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्थाहरुमा नियमित खानेपानीको व्यवस्था मिलाइनेछ । ■ स्थानीय गैह्र सरकारी संस्था लगायतका संस्थाहरुको समन्वय सहकार्य एवम जवाफदेहितामा खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धी कार्यक्रम प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
व्यवस्थित सरसफाई र फोहोरमैलाको सुरक्षित विसर्जन	- फोहोरलाई न्यूनीकरण, पुन प्रयोग, प्रशोधन जस्ता विधिबाट श्रोतमै फोहोर व्यवस्थापन गर्दै स्थानीय ससाना बजारहरूलाई प्लास्टिक मुक्त, धुवा मुक्ता क्षेत्र बनाइनेछ - स्वास्थ्य तथा सरसफाइका लागि प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन गर्न महिला समूहहरू निर्माण गरि परिचालन गरिनेछ - एकघर एकधारा र एक शौचालयको नीति अवलम्बन गरिनेछ - अति विपन्न एवम सिमान्तकृत वर्गको श्रम लागत सहाभागीतामा घरघरमा खानेपानी र चर्पी निर्माणलाई व्यवस्थित गर्दै लगिनेछ - गाउँपालिका कार्यालय, बजार क्षेत्र, स्वास्थ्य चौकी तथा विद्यालय क्षेत्र भित्र डस्टवीन राखी फोहोर मैला संकलनलाई व्यवस्थित गरिनेछ - सार्वजनिक स्थलमा सार्वजनिक शौचालय बनाइनेछ - विद्यालय स्वास्थ्य चौकी तथा संस्थाहरूबाट निस्केको फोहोरलाई संकलन गरी निश्चित ठाउँमा विसर्जन गरिनेछ ।
खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन	- खानेपानी तथा सरसफाइ संग सम्बन्धित स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड तथा योजना कार्यान्वय गरिनेछ र आयोजनाहरूको अनुगमन तथा नियमनलाई गाउँपालिकामा आवश्यक संयन्त्र निर्माण गरिनेछ - अनुगमन तथा मुल्याङ्कनमा उत्कृष्ट ठहरिएका समूहहरूलाई पुरस्कार तथा प्रोत्साहन दिने, गाउँपालिकाका अन्य जिम्मेवारी प्रदानमा पहिलो प्राथमिकतामा राखिनेछ - मर्मत संभार का विशेष नीति तयार गरिनेछ ।

५.५.३.५. खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ५६ खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
खानेपानी सेवाबाट लभावन्वित जनसंख्या (पाइप)	प्रतिशत	८६.३%	८७	८९	९२	९५	गा पा प्रतिवेदन	
प्रतिफलहरू								
१. सुरक्षित खानेपानीमा पहुँच भएका जनसंख्या	प्रतिशत	८६.३%	८७	८९	९२	९५	गाउँपालिकाको वार्षिक प्रगती प्रतीवेदन गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण	अन्तर सरकार समन्वय भएको हुने घरधुरी र गैह्र सरकारी संस्था संग सहकार्य भएको हुने
२. निजि धाराउपलब्ध भएका घरधुरी	प्रतिशत	७४%	७५	७८	८०	८२		
३. कुवा, मुल, ढुंगेधाराको पानी उपभोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	१२.६%	१२	१०	८	५		
४. नदी, खोला,कुलोको पानी उपभोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	०.९	०.५	०.५	०.५	०		
५. सरसफाइ सेवा उपलब्ध घरधुरी (निजि क्षेत्र र पालिकाबाट सेवासञ्चालन)	प्रतिशत	०	२	५	५	१०		
६. शौचालय भएका घरधुरी	प्रतिशत	९८	९८	९९	९९	९९		
७. फोहोर खेलाएपछि सावुनपानीले हातधुने जनसंख्या	प्रतिशत	५२	५५	६०	६५	७०		
८. बालमैत्री खानेपानीको धारा	संख्या	१५	३०	४०	५०	५०		
९. सार्वजनिक शौचालयहरू	संख्या	०	०	१	१	२		
१०. फोहोर वर्गिकरण गरी विसर्जन गर्ने परिवार	प्रतिशत	५	६	१०	१३	१५		
११. खानेपानीको लागि नजिकको पानीको श्रोतमा पुग्न लाग्ने औषत समयावधी	मिनेट	५	५	४	३	३		

५.५.३.६. खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

तालिका ५७ खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	खानेपानी मुहान तथा श्रोत संरक्षण मर्मत संभार र स्तरोन्नती	४०
२	खानेपानी योजना संचालन तथा मर्मत	०
	थाडनाडाँडा मुलधाउनी खानेपानी आयोजना	४०
	रमालगाउँ काफलपाटा खानेपानी योजना	४०
	स्याक्री खानेपानी योजना	५२
	टालेगाउँ खानेपानी योजना	१६०
	घोरल्याटोल खानेपानी योजना	४०
	तितेपाल्ता सुनपखाल्ने खानेपानी योजना	६५
	तर्पेना खानेपानी योजना	६५
	निवाले देखि खाडा भट्टेना खानेपानी योजना	८५
	नयाँ वस्ती खानेपानी योजना	७५
	थापालधारा छर्नेपाती देखि डंशाला सम्म खानेपानी योजना	६५
	तम्तीगला तिमिचौर खानेपानी योजना	१६०
	फलफुले देखि सिम्ला गैरा खानेपानी योजना	१०
	गोरुवान्ने ओलाधारा निकालडाँडा खानेपानी योजना	६५
	पाङ्ग्राधारा साउनेपानी भुरी मूल संरक्षण	४
	कोकला जहरगाउँ नाउलीखेत खानेपानी योजना मर्मत	१५५
	खानीखोला तल्लो मुहान देखि पिप्से गाउँसम्म खानेपानी योजना	३०
	घरङ्गाखोला गरे पानी हुदै घरंगा जचौरी खानेपानी योजना	४०
	पाङ्ग्रेखोला छहरा गाउँ हुदै सिमलाउँ सम्म खानेपानी योजना	८५
	बल्ले र नखाना मूल देखि सागवारी खानेपानी योजना	२०
	खहरेखोला भक्काने वृहत खानेपानी योजना	२०
	नौमुली धनराशी ठिन्के थला खानेपानी योजना	२०
	जिन्ताला खानेपानी योजना	८५
	पहाडारिजा खानेपानी योजना	८५
	लाँता खानेपानी योजना	६५
	मोर्तेदार मेलविसाउन खानेपानी योजना	५५

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
	वयलडारी खानेपानी योजना	६५
	ब्राम्हान मुहान हुदै मैरीगाउँ घुगाने	५५
३	फोहोर व्यवस्थापन तथा प्रशोधन केन्द्र	७५
४	गैसस लगायतका संस्थाहरुसंग समन्वय तथा सहकार्य	३०
५	फोहोर व्यवस्थापन गर्ने ठाँउ तयारी	२५
	जम्मा	१८७६

५.५.४.लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण

५.५.४.१. संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौतीहरु

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतको प्रयास तथा उपलब्धिको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र वारे सहाभागीतात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना,अवसर,समस्या तथा चुनौतिहरु निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ५८ लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण:संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरु	चुनौतीहरु
- निर्णायक तहमा महिलाहरुको सहाभागीता रहेको महिला सशक्तिकरण भएको - महिला सञ्जाल,आमा समूहहरु क्रियाशिल रहेको - सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा अधिक सहाभागीता - बालकलव अपाङ्ग कलवहरु क्रियाशील रहेको	- बालविवाह नियन्त्रण गर्न - लैङ्गिक हिंसा छुवाछूतका घटनाहरु नियन्त्रण गर्न - अपाङ्गता भएका हरुको स्वरोजगारिता सृजना गर्न - महिला साक्षरता अभिवृद्धि गर्न - महिलाहरुको गुणात्मक क्षमता विकास गर्दै निर्णायक तहमा उनीहरुको अर्थपूर्ण सहाभागीता बृद्धि गर्न - बसाइ सराई नियन्त्रण गर्न
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
महिलाहरुका व्यवहारिक तथा रणनीतिक आवश्यकता परिपुर्ती गर्न सीप विकास तालिमहरु संचालन भएको	- सार्वजनिक भवन एवम पूर्वाधारहरु वृद्धि बाल एमव अपाङ्ग मैत्री हुन नसक्नु - लक्षित वर्गका लागि तोकिएको बजेट नयून हुनु - जेष्ठ नागरिक हेरचाह केन्द्र सञ्चालन नहुनु

■ रोजगारी पेशा व्यवसायमा महिला उपस्थिति राम्रो ■ लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष स्थापना ■ बालक्लव संचालन तथा बालबालिका सशक्तिकरण लागि क्षमता विकास कार्यक्रम संचालन	■ विपन्न वर्ग दलित हरूको आर्थिक सामाजिक स्तरोन्नति सम्बन्धी स्वरोजगारीमूलक कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन नहुनु ■ महिलाहरुमा उद्यमशिलता विकासका लागि क्षमता अभिवृद्धि अनुदान,सहुलियत दरमा ऋण व्यवस्था नहुनु ■ अपाङ्गमैत्री पूर्वाधार अभाव
---	---

५.५.४.२. उद्देश्य

महिला,बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति,सिमान्तकृत एवम अति विपन्न वर्ग समुदायको क्षमता विकास सशक्तिकरण र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको सुनिश्चितता,बर्गीय तथा जातीय विभेदको अन्त्य गर्दै निर्णय तथा नेतृत्व तहमा पहुच अभिवृद्धि गरी सामाजिक न्याय सहितको समतामूलक समाज निर्माण गर्नु

५.५.४.३. रणनीति

१. महिला सशक्तिकरण र समावेशीकरणमा जोड दिन
२. बालबालिकाको संरक्षण र सार्वजनिक तहलाई बाल मैत्री बनाउने
३. जेष्ठ नागरिकहरुको सम्मान र संरक्षण गर्ने
४. अपाङ्गता भएका नागरिकहरुको संरक्षण र सशक्तिकरण गर्ने
५. दलित समुदायको सशक्तिकरण गर्ने
६. लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

५.५.४.४. कार्यनीतिहरु

रणनीति अनुसारका कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीति
महिला सशक्तिकरण र समावेशीकरणमा जोड दिन	■ महिला संगठन समूह तथा सञ्जालहरूको विकास विस्तार र सशक्तिकरण गर्दै यस्ता संस्थाहरूको प्रभावकारी प्रतिनिधित्व सबै क्षेत्रमा गराइनेछ ■ लैङ्गिक हिंसा बाट पिडित महिलाहरूको संरक्षणका लागि अल्पकालीन वा दीर्घकालीन सेवा केन्द्रहरू स्थापना गर्दै मनोसामाजिक विमर्श उपचार एवम कानुनी सहयता उपलब्ध गराइनेछ ■ कार्यस्थलमा हुने लैङ्गिक तथा यौनिक हिंसा,छुवाछूत एवम विभेदपूर्ण ज्यालादर लगायत सबै प्रकारका अन्याय र हिंसालाई निरुत्साहित र दण्डित गर्न स्थानीय कानून बनाई कडाईका साथ लागू गरी गाउँपालिकालाई महिला हिंसा मुक्त बनाइनेछ ■ सीप विकास एवम उद्यमशीलता तालिम बाट रोजगारी,स्वरोजगारी तथा आयआर्जनका अवसरहरू सृजना गर्दै महिलाहरूलाई आर्थिक रूपमा सक्षम र सवल बनाइनेछ । ■ महिला सहकारी संस्थाको क्षमता विकास सहित विउ पुँजी कोष स्थापना गरिनेछ ■ लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट र परीक्षण प्रणाली अवलम्बन गरि महिला सशक्तिकरण गरिनेछ ■ वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा महिला समावेशीकरण लाई विशेष जोड दिइनेछ
बालबालिकाको संरक्षण र सार्वजनिक तहलाई बाल मैत्री बनाउने	■ विद्यालय,संचार क्षेत्र लगायत अन्य सरोकारवालासंग समन्वय गरी बालबालिका तथा किशोर किशोरी माथि हुने दुर्व्यवहार,हिंसा,भेदभाव,बालशोषण,बालश्रम बेचबिखनको अन्त्य गरिनेछ ■ बाल सहाभागिता,बालविकास,बाल बचाउ,बाल संरक्षणका लागि गाउँपालिका लगायतका सबै सार्वजनिक कार्यालयहरूमा नीतिगत व्यवस्था गरी सोही अनुसार वार्षिक कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्दै संस्थागत विकास गरिनेछ ■ गाउँपालिकाको वार्षिक नीति कार्यक्रम विकासका चरणहरूमा बालबालिकाको सहाभागितालाई अर्थपूर्ण बनाइनेछ । ■ बालक्लव बाल संजालको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै विभिन्न समितिहरूमा हुने बाल प्रतिनिधित्वलाई प्रभावकारी बनाइनेछ । ■ कानुनी विवाद परेका बालबालिकाका लागि बाल सुधार गृह सञ्चालन गरी संरक्षण गरिने र अनाथ अति विपन्न बालबालिकाहरूको शिक्षा स्वास्थ्यमा पहुँचको व्यवस्था मिलाइनेछ ■ संविधानमा भएका बाल अधिकारको वारेमा अभिमुखीकरण गरी जनचेतना अभिवृद्धि गरिनेछ ■ बालबालिकाको शारिरिक र मानसिक विकासका लागि आवश्यक सबै पक्षहरूको व्यवस्था गरी प्रतिभावान सभ्य नागरिक बनाउन सहयोग गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
जेष्ठ नागरिकहरुको सम्मान र संरक्षण गर्ने	- जेष्ठ नागरिकका ज्ञान, सीप र अनुभवहरु नीति निर्माणमा उपयोगी हुने र भावी पुस्ताहरुका लागि मार्गदर्शन हुनसक्ने भएकोले त्यस्ता ज्ञान अनुभवहरुलाई पुस्तान्तरण गर्ने वातावरण सृजना गरिनेछ - हिंसा, दुर्व्यवहार, भेदभावमा परेका मानसिक तनावमा परेका, अशक्त, घरवार विहिन विपन्न जेष्ठ नागरिक हरूको संरक्षणका लागि स्थानीय गैह्र सरकारी संस्थाहरु संघको सहकार्यमा वृद्धाश्रम स्थापना र संचालन गरिनेछ । - जेष्ठ नागरिकलाई परिवार भित्रै सम्मान पुर्वक रहन सक्ने बनाउन आवश्यक नीति बनाउने - जेष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम निशुल्क स्वास्थ्य बीमा स्वास्थ्य जाँच लगायत संविधान र अन्य कानूनहरुमा भएका प्रावधानहरुलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गरिनेछ - उपयुक्त स्थान छनौट गरी सुविधा सम्पन्न जेष्ठ नागरिक भवन निर्माण गरी दिवा सेवा कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । जेष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य जाँच तथा आवश्यक व्यायाम गर्न मिल्ने गरि व्यवस्था गरिनेछ
अपाङ्गता भएका नागरिकहरुको संरक्षण र सशक्तिकरण गर्ने	- उपयुक्त हुने सीप विकास एवम उद्यमशिलता तालिम प्रदान गरी अपाङ्गता भएका नागरिकहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै स्वरोजगार एवम आयआर्जनका अवसरहरु सृजना गर्न सहयोग गरिनेछ - आधारभूत शिक्षा, स्वास्थ्य सेवा लगायत ऐन कानूनद्वारा व्यवस्था गरिएको सबै प्रकारका सेवा सुविधाहरु प्रदान गर्दै अपाङ्गता भएका नागरिकको जीवनयापन सहज बनाइनेछ - अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु विशेष गरी वहिरा र दृष्टिविहिन हरूका लागि विद्यालयहरु संग समन्वय गरी त्यस्तो शिक्षा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । - गाउँपालिकाको नीति कार्यक्रम तथा कानून निर्माणमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको सहाभागिता सुनिश्चित गर्नकालागि समिति गठन गरी प्रतिनिधित्व गराइनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
दलित समुदायको सशक्तिकरण गर्ने	- सीप विकास एवम उद्यमशीलता तालिम कार्यक्रम हरू संचालन गरी दलित समुदायको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै रोजगार एवम आयआर्जनका अवसरहरु सृजना गर्न सहयोग गरिनेछ - दलितहरुको परम्परागत सीप र दक्षताको उपयोग गरिनेछ । - गाउँपालिका सरकार संचालनमा दलितको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित भएपनि थप सशक्तिकरण गरी मूल प्रवाहमा ल्याइनेछ - गाउँपालिकालाई छुवाछूत मुक्त वनाउन विशेष कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ - विपन्न दलित समुदाय भएका स्थानलाई प्राथमिकतामा राखी सडक वत्ती जस्ता पूर्वाधारहरु निर्माण गरिनेछ ।
लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने	- लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण मूल प्रवाहीकरण गर्दै लक्षित समुदायको सामाजिक सुरक्षा तथा गरिबी निवारण सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, योजना, कार्यान्वयन का क्षेत्रहरुमा नियमन गरिनेछ । - आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा पछाडी परेका महिला, बालबालिका, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत, समुदायको अभिलेख तथा खण्डीकृत तथाङ्क राखी सामाजिक र आर्थिक उत्थान कार्यक्रम लागु गरिनेछ - गाउँपालिकाको नीति निर्माण, निर्णयप्रकृया र विकासका सबै गतिविधिहरुमा सबै लक्षित वर्गको अनिवार्य प्रतिनिधित्व र सहाभागिता बृद्धि गरिनेछ

५.५.४.५. लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ५९ लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
स्थानीय समिति तथा संरचनाहरुको नेतृत्वदायी पदमा महिला तथा अन्य लक्षित वर्गको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	३४	३४	३४	३४	४०		
प्रतिफलहरु								
१. महिलाको औषत आयू	वर्ष	६६	६६	६६	६७	६८	गाउँपालिकाको वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन EMIS	तिनै तहको सरकार निजी क्षेत्र सामुदायिक संस्थाहरु गैसस नागरिक समाज संग समन्वय र सहकार्य
२. रोजगारी पेशा व्यवसायमा संलग्न जनसंख्या	संख्या	१२५०	१४००	१५००	१६००	१७००		
३. रोजगारी पेशा व्यवसायमा महिलाको उपस्थिति	प्रतिशत	२८%	३२	३५	४०	४०		
४. रोजगारी पेशा व्यवसायमा दलितको उपस्थिति	प्रतिशत	४%	५	१०	१२	१५		
५. निर्वाचित महिला जनप्रतिनिधि	प्रतिशत	३९%	३९	३९	३९	३९		
६. निर्वाचित दलित जनप्रतिनिधिहरु	प्रतिशत	२३%	२३	२३	२३	२३		
७. महिला साक्षरता दर	प्रतिशत	७०.१%	७२	७२	७३	७५		
८. पुरुष साक्षरता दर	प्रतिशत	७९%	८०	८२	८५	८५		
९. असहाय असक्त वेवारीसे जेष्ठ नागरिकको संख्या	संख्या	०	०	०	०	०		
१०. सरकारबाट सञ्चालित जेष्ठ नागरिक हेरचाह केन्द्र दिवा सेवा केन्द्रवा क्लव वाट लाभान्वित जेष्ठ नागरिक	संख्या	०	०	०	५०	५०		

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
११. सामाजिक सुरक्षा बाट लाभान्वित जेष्ठ नागरिक	संख्या	८२१	९००	९६०	९६०	९६०		
१२. सामाजिक सुरक्षा बाट लाभान्वित एकल महिला (जेष्ठ + विधवा)	संख्या	४१९	४१९	४१९	४१९	४१९		
१३. सामाजिक सुरक्षा बाट लाभान्वित दलित नगरिक	संख्या	२१२	२१२	२१२	२१२	२१२	गाउँपालिकाको वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन EMIS	तिनै तहको सरकार निजी क्षेत्र सामुदायिक संस्थाहरु गैसस नगरिक समाज संग समन्वय र सहकार्य
१४. सामाजिक सुरक्षा बाट लाभान्वित अपाङ्गता भएका	संख्या	१३०	१३०	१३०	१३०	१३०		
१५. सामाजिक सुरक्षाबाट लाभान्वित क्षेत्र तोकिएका बालबालिका	संख्या	२११६	२११६	२११६	२११६	२११६		
१६. सामाजिक सुरक्षाबाट लाभान्वित दलित बालबालिका	संख्या	७३३	७३३	७३३	७३३	७३३		
१७. महिलाको नाममा जग्गा हुने	प्रतिशत	१.०९%	३	५	१५	३०		
१८. घर व्यवहार तथा कारोवार सम्बन्धी निर्णयमा महिला सहभागी हुनेपरिवार	प्रतिशत	५%	१५	२०	२५	३०		
१९. महिलाको नाममा घर र जग्गा दुवै हुने परिवार	प्रतिशत	१.७%	१०	१५	१७	२०		
२०. महिलाको नाममा घर हुने परिवार	प्रतिशत	१%	५	८	१०	१६		
२१. व्यवसायिक सीपमूलक तालिम प्राप्त महिला	संख्या	१०९	२००	२४०	३००	५००		
२२. व्यवसायिक सीपमूलक तालिम प्राप्त यौनिक तथा लैङ्गिक अल्प संख्यक	संख्या	०	०	०	०	०		

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
२३. व्यवसायिक सीप तथा क्षमता भएका अपाङ्गता	संख्या	१८	२०	२५	२५	३०		
२४. मोबाइल फोन तथा इन्टरनेट सुविधा प्रयोग गर्ने प्रजनन उमेरका (१५देखि ४९ वर्ष) का महिला	संख्या	६५.८६%	६७	७०	७२	७५		
२५. मोबाइल फोन तथा इन्टरनेट सुविधा प्रयोग गर्ने प्रजनन उमेरका (१५देखि ४९ वर्ष) का पुरुष	प्रतिशत	८४%	८५	८८	९०	९२		
२६. मोबाइल तथा इन्टरनेट सुविधा प्रयोग गर्ने दलित जनसंख्या	संख्या	६७%	७०	७४	७८	८५		
२७. लैङ्गिक हिंसा र छुवाछुत सम्बन्धी घटना (वार्षिक)	संख्या	०	०	०	०	०		
२८. हिंसा प्रभावित हरुलाई दिइने क्षतिपुर्ती प्राप्त गर्ने महिला	संख्या	०	०	०	०	०	गाउँपालिकाको वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन	तिनै तहको सरकार
२९. बहु विवाह दर	प्रतिशत	३	३	३	३	२.५		
३०. हिंसा पीडित महिलाको मनोसामाजिक परामर्श उद्धार राहत र कानूनी उपचारका लागि कानूनी उपचार केन्द्र	संख्या	०	०	०	१	१	EMIS	निजी क्षेत्र सामुदायिक संस्थाहरु
३१. बाल विवाह (कुल विवाहित संख्या को)	प्रतिशत	१५	१२	१०	८	६		
३२. बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा बेच विखन दुर्व्यवहार घरेलु हिंसाआदि घटना	संख्या	०	०	०	०	०		
३३. बालश्रम तथा शोषण रहेका बालबालिका	संख्या	०	०	०	०	०		

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
३४. असहाय बेसहारा तथा आश्रय विहीन बालबालिका	संख्या	०	०	०	०	०	गैसस नगारिक समाज संग समन्वय र सहकार्य	
३५. ह्वील चेयर प्रयोग गर्नु पर्ने अपाङ्गता (पूर्ण अपाङ्गता भएका)	संख्या	३७	३७	३७	३७	३७		
३६. अपाङ्ग Help desk को व्यवस्था भएका कार्यालयहरू	संख्या	०	१	१	२	५		
३७. वेचविखनमा परेका बालिका तथा किशोरीहरू	संख्या	०	०	०	०	०		
३८. विवाह नभई वच्चा जन्माएका कुमारी आमाहरू	संख्या	०	०	०	०	०		
३९. सुरक्षित महिनावारीको साधन प्रयोग गर्ने किशोरीहरू	प्रतिशत	७६%	७८	८०	८२	८५		
४०. सौर्य उर्जा प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	८२%	८२%	८२%	८२%	८२%		
४१. सुरक्षित आवास नभएका परिवार	परिवार	३०	०	२५	२०	१०		
४२. वोक्सीको आरोपमा पिडित महिला	संख्या	०	०	०	०	०		
४३. दाइजो नल्याएका कारण यातना पिडित महिला	संख्या	०	०	०	०	०		
४४. सम्बन्ध विच्छेद भएका घटना	संख्या	०	०	०	०	०		
४५. आत्महत्या गर्ने संख्या	संख्या	०	०	०	०	०		

५.५.४.६. लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि कार्यक्रमहरू

तालिका ६० लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि कार्यक्रमहरू

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	लक्षित वर्गको सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक क्षेत्रका विविध विषयमा क्षमता विकास कार्यक्रम गर्ने	१२०
२	सामाजिक क्षेत्रका सबै पक्षहरूका वारेमा जनचेतना अभिमुखीकरण गर्ने	९०
३	लक्षित वर्ग कानुनी परामर्श तथा सहायता केन्द्र स्थापना	८०
४	सीप विकास तथा उद्यमशीलता तालिम, बजार व्यवस्थापन र अनुदान व्यवस्था	१००
५	छाउपडी विरुद्ध जनचेतना तथा सेनिटरी प्याड प्रवर्द्धन कार्यक्रम	६०
६	पुनर्स्थापना केन्द्र महिला तथा जेष्ठ नागरिक सामुदायिक भवन निर्माण	६५
७	हिसापिडित महिला सहयोग कार्यक्रम	१००
८	महिला सहकारी संचालनका लागि तालिम तथा बीउपुँजी कोष स्थापना	१००
९	लक्षित वर्गका लागि सीप विकास तथा क्षमता विकास कार्यक्रम	१००
१०	जेष्ठनागरिकहरूका लागि निशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण तथा औषधी वितरण	१००
११	महिला स्वास्थ्य स्वयम सेविकाहरूको लागि क्षमता विकास तथा प्रोत्साहन	६०
१२	महिलाको पाठेघर खस्ने समस्याका लागि सचेतना तथा सहयोग	४०
१०	बालमैत्री अपाङ्गमैत्री शौचालय, मनोरञ्जन केन्द्र उद्यान, खेलकुदमैदान, अध्ययन केन्द्र निर्माण	४०
११	लक्षित वर्गको स्वास्थ्य सुधार पोषण स्वास्थ्य बीमा एवम सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम लक्षित वर्ग सम्बन्धी नीति रणनीति र सेवा सुविधाको मापदण्ड निधारण	३५
	जम्मा	१०९०

५.५.५. कला भाषा साहित्य र संपदा

सम्पदा भन्नाले मुख्य रूपमा दुई वटा पक्षहरूको विश्लेषण गरिन्छ अर्थात् मुख्य रूपमा दुई प्रकारका सम्पदा हुने गर्दछन् । प्राकृतिक सम्पदा र साँस्कृतिक सम्पदा । प्राकृतिक र साँस्कृतिक दुवै हिसावले कुशे गाउँपालिका समृद्ध रहेकोछ ।

५.५.५.१. संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौतीहरू

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतको प्रयास तथा उपलब्धीको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र वारे सहाभागीतात्मक छलफलवाट पहिचान भएका संभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौतिहरू निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ६१ भाषाकला साहित्य संपदा संरक्षण संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरू	चुनौतीहरू
- यो गाउँपालिकामा ठकुरी ब्राम्हण क्षेत्री मगर गुरुङ तथा दलित जाती वसोवास गर्ने गर्दछन् - सृस्कृतिक पर्यटन विकासको प्रचुर संभावना रहेको छ ।	- सहरीया तथा पश्चिमा शैलिको आगमन संगै परम्परागत नेपाली पन लाई टिकाइ राख्न
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
- यो गाउँपालिकामा मगर गुरुङ तथा नेपाली भाषा बोल्ने गरेता पनि सबैको सहअस्तित्व स्वीकार गरिएकोछ । - नेपाली परम्परागत पोसाक लगाइन्छ - सबै चाड पर्वहरू धुमधामका साथ मनाइन्छ	परम्परागत सनातन धार्मिक गतिविधिहरूमा विस्तारै पश्चिमा शैलि देखिनु

५.५.५.२. उद्देश्य

स्थानीय परम्परागत भाषा, कला, मठ मन्दिर, चाडपर्वहरूको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने ।

५.५.५.३. रणनीतिहरू

१. मठ मन्दिर तथा चाडपर्वहरूको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्ने

५.५.५.४. कार्यनीति

रणनीतिका कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
मठ मन्दिर तथा चाडपर्वहरूको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्ने	- स्थानीय सबै प्रकारका मठ मन्दिरहरूमा आवश्यकीय भौतिक संरचनाहरू तयार गर्ने - आवश्यकता अनुसार सडक निर्माण तथा पदयात्राका लागि बाटोहरू निर्माण गर्ने - मन्दिर तथा पाटी पौवा चौताराहरूमा रहेका शिलालेखहरूको संरक्षण गर्ने - पुरातत्व विभाग संग समन्वय गरी आवश्यक उत्खननका कामहरू गर्ने - आवश्यक नीति नियम हरू बनाउने ।

५.५.५.५. तर्कसंगत खाका

भाषा कला साहित्य र संपदा संरक्षणमा हालको अवस्था केहि नभेटिएको हुनाले समावेश गरिएको छैन

५.५.५.६. भाषा कला साहित्य र संपदा संरक्षण संग सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

तालिका ६२ भाषा कला साहित्य र संपदा संरक्षण संग सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	गाउँपालिका स्तरीय धार्मिक सम्पदा हरुको पहिचान र विश्लेषणका लागि समिति बनाएर अनुसन्धान गर्ने ।	४०
२	भाषा कला साहित्य संरक्षण संग सम्बन्धित कृयाकलापहरु संचालन गर्ने	३०
३	यो गाउँपालिका का राष्ट्रिय व्यक्तित्व साहित्यकारहरुको बारेमा जीवनी प्रकाशन गर्ने	२०
	जम्मा	९०

५.५.६.युवा तथा खेलकुद

५.५.६.१.संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौतीहरु

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतको प्रयास तथा उपलब्धिको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र वारे सहाभागितात्मक छलफलवाट पहिचान भएका संभावना,अवसर,समस्या तथा चुनौतिहरु निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ६३ युवा तथा खेलकुद संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरु	चुनौतीहरु
- गाउँपालिकाको जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरुमा युवाको बाहुल्यता उच्च रहेको छ - खेलकुद तर्फ युवाको बढ्दो आकर्षण छ - युवा स्वरोजगार जस्ता कार्यक्रम हरु संचालन हुनु	- युवाहरुको आर्थिक सामाजिक क्षेत्रमा अर्थपूर्ण उपस्थिति अभिवृद्धि गर्न - शिक्षित बेरोजगार युवाहरुको व्यवस्थापन गर्न - युवाहरुको विदेश पलायन लाई रोक्न - लागु औषध दुर्व्यसनी घटाउन
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
- युवा क्लवहरु क्रियाशिल रहेका - स्वरोजगार मूलक कृयाकलापमा युवाहरु लाग्नु - खेलकुद का लागि केही मैदानको व्यवस्था भएको	- बेरोजगार युवाहरुलाई अनुदान तथा सस्तो दरमा ऋण सुविधा उपलब्ध गराई रोजगारीमूलक कार्यक्रम संचालन हुन नसक्नु - बैदेशिक रोजगारी वाट फर्केका युवाहरु स्वरोजगारीमा आवद्ध हुन नसक्नु - सुविधा युक्त खेलमैदान तथा कवड हल नहुनु

५.५.६.२.उद्देश्य

युवाहरुमा उद्यमशीलता,व्यावसियकताको विकास तथा स्वरोजगारका अवसरहरु सृजना गर्दै आर्थिक क्रियाकलापमा मूलप्रवाहीकरण गर्दै खेलकुदको विकास गर्ने

५.५.६.३.रणनीतिहरु

१. युवाहरुको क्षमता अभिवृद्धि तथा उद्यमशीलता विकास गर्ने
२. विकास निर्माणमा युवाहरुको सहाभागिता अभिवृद्धि गर्ने
३. खेलकुद विकासका लागि पूर्वाधार निर्माण र संस्थागत विकास गर्ने

५.५.६.४.कार्यनीतिहरु

रणनीतिका कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीति
युवाहरुको क्षमता अभिवृद्धि तथा उद्यमशीलता विकास गर्ने	▪ क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम मार्फत युवा उद्यमशीलता तथा स्वरोजगारीमा अभिवृद्धि गरिनेछ ▪ युवाका लागि सीप,प्रविधि,कर्जा,व्यवसाय परामर्श,बजार सुविधा सहित उद्यम विकास सम्बन्धी एकिकृत कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ▪ बैदेशिक रोजगारीबाट हासिल गरेका दक्षता,सीप,अनुभव एवम पुँजीलाई सदुपयोगका लागि उपयुक्त वातावरण सृजना गर्दै औधोगिक व्यवसायिक क्षेत्रमा लगानी गर्न युवाहरुलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।
विकास निर्माणमा युवाहरुको सहाभागीता अभिवृद्धि गर्ने	▪ स्थानीय योजना तर्जुमा,कार्यान्वयन तथा नतिजा मापन प्रकृत्यामा युवाहरुको संलग्नता वृद्धि गर्न क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । ▪ युवा समूह,क्लव संजालको विकास,विस्तार,सुदृढिकरण क्षमता अभिवृद्धि गर्दै स्थानीय सरकार संचालनको विभिन्न क्षेत्रमा अर्थपूर्ण प्रतिनिधित्व एवम सहाभागीता गरिनेछ । ▪ लागु औषध प्रयोग गर्ने युवाहरुको पुनर्स्थापना गर्न परामर्श तथा पुनर्स्थापना केन्द्रहरु संचालन गरिनेछ ।
खेलकुद विकासका लागि पूर्वाधार निर्माण र संस्थागत विकास गर्ने	▪ युवाहरुको शारिरीक र मानसिक विकासका लागि सानो उमेर देखि नै अभ्यस्त गराउदै खेल सस्कृतिको विकास गरिनेछ ▪ खेलकुद विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरु विद्यालय,वस्ती,वडाहरुमा संगै गाउँपालिका स्तरीय खेलमैदान निर्माण गरिनेछ ▪ खेलकुदमा महिला सहाभागीता वढाउन महिला खेलकुद प्रतियोगिताहरु संचालन गरिनेछ ▪ स्थानीय स्तरका खेलकुद प्रशासन तथा संघ संस्था संग समन्वय गरि आवश्यक नीति नियम कार्यविधिहरु निर्माण गरिनेछ ।

५.५.६.५. यूवा तथा खेलकुद सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ६४ युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
उद्योग व्यापार व्यवसाय तथा खेलकुदमा युवाहरुको आवद्धता	प्रतिशत	३%	३	३	५	१०		
प्रतिफलहरु								
१. शिक्षित यूवा बेरोजगारी (कम्तीमा SEE पास गरेको र पढ्न छोडेको)	संख्या	३२३८	३०००	२९००	२५००	२०००	गाउँपालिकाको वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन EMIS श्रम मन्त्रालयको प्रतिवेदन	अन्तर सरकार समन्वय भएको हुने प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम नियमित संचालन हुने
२. आयमूलक व्यवसायिक सीप विकास तालिम तथा प्राविधिक शिक्षा हासील गरेका युवा	संख्या	४६९	६००	६५०	८००	१०००		
३. आयमूलक व्यवसायिक सीप विकास तालिमबाट रोजगार तथा स्वरोजगार यूवा	संख्या	४४०	५००	६००	७००	८००		
४. युवा स्वरोजगार कोष अन्तरगत स्वरोजगार कर्जा कार्यक्रमबाट लाभान्वित युवाहरु	संख्या	०	०	५०	१००	१००		
५. गाउँपालिकाको संरचनामा युवाहरुको संलग्नत	प्रतिशत	४३	४३	४३	४३	४३		
६. प्राविधिक,व्यवसायिक क्षेत्रमा तालिम प्राप्त युवा	प्रतिशत	०.८२	१	३	५	५		
७. जिल्ला तथ प्रदेश स्तरीय खेलाडी	संख्या	०	१५	२०	२५	३०		
८. युवा क्लव संजाल तथा संस्था	संख्या	०	१०	१४	१६	२०		
९. युवा खेलकुद अभ्यास प्रशिक्षण केन्द्र	संख्या	०	०	१	१	२		
१०. खेलकुद मैदान / कभर्ड हल	संख्या	३/०	३/०	३/१	४/१	४/१		

५.५.६.६.युवा तथा खेलकुद संग सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

तालिका ६५ युवा तथा खेलकुद संग सम्बन्धि कार्यक्रमहरु

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	युवा स्वरोजगार क्षमता विकास कार्यक्रम	१२५
२	युवा समूह, क्लव संजालको सशक्तीकरण	१६५
३	युवा खेलमैदान कवर्ड हल र रंगशाला निर्माण तथा खेलकुद प्रतियोगित	२१४
४	युवाहरुको समग्र विकास सम्बन्धी दीर्घकालीन नीति योजना निर्माण	२०
५	वेरोजगार युवा सहयोग कार्यक्रम	२००
	राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक खेलाडीहरु विकास गर्ने	५०
	जम्मा	७७४

परिच्छेद ६ पूर्वाधार विकास

६.१.पृष्ठभूमि

स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले गाउँपालिका तथा नगरपालिकालाई स्थानीय सडक, ग्रामिण सडक, कृषि सडक, सिंचाई सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड निर्माण गर्ने, योजना तर्जुमा गर्ने, कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन गर्ने अधिकार दिएको छ । यातायात सुरक्षाको व्यवस्थापन, झोलुङ्गे पुल पुपुलेसा, तटबन्धन सम्बन्धी गुरुयोजना, स्थानीय सिंचाई प्रणाली निर्माण, मर्मत संभार, स्तरोन्नती अनुगमन र नियमन गर्ने अधिकार पनि स्थानीय तहमा छ । नेपालको संविधान २०७२ मा स्थानीय सडक, ग्रामिण तथा कृषि सडक र सिंचाईलाई एकल अधिकारको सूचीमा सुचिकृत छ । यसैगरी अव्यवस्थित बसोबासलाई व्यवस्थित गर्ने, योजनावद्ध रूपमा बस्ती विकास गर्ने, नागरिकहरूलाई सरल सज्जह र समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने र यातायात सुरक्षा उपलब्ध गराउने गुणस्तरीय तथा दिगो भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्ने नीति राज्यले अंगिकार गरेको छ ।

सर्वसुलभ र आधुनिक पूर्वाधारलाई देशको १५ औं योजनामा उच्च स्थानमा राखेको छ । दिगो शहरी विकास तथा बस्ती विकासलाई राष्ट्रको दीर्घकालीन रणनीतिमा समेटेको छ भने रूपान्तरणका प्रमुख संवाहकमा गुणस्तरीय एकिकृत यातायात प्रणाली, सुचना प्रविधि तथा संचार पूर्वाधार वृहत सञ्जालीकरण, आधुनिक, दिगो तथा व्यवस्थित शहरीकरण, आवास र बस्ती विकासलाई लिइएको छ । यसैगरी दिगो विकास लक्षमा पूर्वाधार विकासलाई महत्वका साथ उल्लेख गरिएको छ । दिगो र आधुनिक उर्जामा सबैको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने, गुणस्तरीय, भरपर्दो, दिगो र उत्थानशील पूर्वाधार निर्माण गर्ने, सडक सुरक्षामा सुधार ल्याउदै संकटग्रस्त व्यक्ति महिला अपाङ्गता र प्रौढ मैत्री बनाउदै दिगो यातायात प्रणालीको विकास शहरीकरण र मानव वस्तालाई दिगो र व्यवस्थित गर्ने पक्षलाई दिगो विकास लक्षमा समावेश गरिएको छ ।

कुशे गाउँपालिकाले उपरोक्त पक्षको सुनिश्चितताका लागि संघ र प्रदेश सरकारको कानून, नीति, योजना र लक्षलाई समेत मनन गरी समग्र पूर्वाधार विकास क्षेत्रको आवधिक योजनाको खाका तयार पारेको छ । यसका लागि पूर्वाधार विकास क्षेत्र अन्तरगतका प्रमुख क्षेत्रहरू सडक, यातायात पुल निर्माण, आवास, भवन तथा बस्ती विकास, विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा र सूचना, संचार र प्रविधि जस्ता क्षेत्रहरूको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतीहरूको विश्लेषण भएको छ र आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण भएको छ । लक्ष सूचक एवम लक्ष परिमाण तय भएको छ र सोको प्राप्तिको लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण भइ प्रस्तुत कार्यक्रमहरू तर्जुमा भएको छ ।

६.२.वर्तमान अवस्था

भौतिक पूर्वाधारहरूमा खासगरी सडक निर्माणले तिब्रता पाएको छ । गाउँपालिका भित्र वडा सम्म जाने सडकहरू निर्माण भइरहेका छन् । कच्ची सडकका कारण यो वाटो मा वर्षायाममा गाडी गुड्न सक्दैन त्यसो त यो गाउँपालिकामा नै वर्षा याममा गाडी जादैन । यो गाउँपालिकामा विद्युतको मुख्य श्रोत भनेको सौर्य उर्जा हो भने जलविद्युत पनि केहि स्थानमा पुगेको छ । सूचना र संचारको क्षेत्रमा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र खास गरी

मोबाइल फोनको प्रयोग अधिक भएको पाइन्छ । सबै क्षेत्रमा नेटवर्क नटिप्ने,टिपेको ठाउँमा पनि राम्ररी नवुझिने समस्या छ । दुर्गम जिल्लाको दुर्गम गाउँपालिका भएको हुनाले टेलिभिजन इन्टरनेट को न्यून रुपमा मात्र पहुँच स्थापित भएकोछ । सार्वजनिक संरचनाहरु भूकम्प प्रतिरोधात्मक छैनन साथै बाल मैत्री महिला मैत्री र अपाङ्ग मैत्री पनि छैनन तथापी अब बन्ने संरचनाहरु बाल महिला र अपाङ्ग मैत्री बनाउने गरी डिजाइन भएका छन ।

६.३.पूर्वाधार विकास क्षेत्रको उद्देश्य

पूर्वाधार विकास क्षेत्रको लागि "वातावरण मैत्री,दिगो,भरपर्दो,व्यवस्थित तथा गुणस्तरीय पूर्वाधारहरुको विकास विस्तारबाट सबै नागरिकहरुको जनजीवनमा सहजता ल्याउनु

६.४.पूर्वाधार विकास क्षेत्रको प्रमुख रणनीतिहरु

क. गुणस्तरीय यातायात,विद्युत,सिंचाई लगायतका पूर्वाधारहरुको विकास गर्ने

ख. सृजित पूर्वाधारहरुको दिगो उपयोगका लागि नियमित मर्मत संभार तथा स्तरोन्नती गर्ने

६.५.विषयगत उपक्षेत्रहरु

यस विषयगत क्षेत्र भित्र निम्न विषयगत उपक्षेत्रहरु समावेश गरिएका छन

क. सडक पुल तथा यातायात

ख. आवास वस्ती विकास सार्वजनिक निर्माण तथा बजार व्यवस्थापन

ग. सिंचाई

घ. विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा

ड. सूचना तथा संचार प्रविधि

६.५.१.सडक पुल तथा यातायात

६.५.१.१.संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौतीहरु

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतको प्रयास तथा उपलब्धीको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र वारे सहाभागितात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना,अवसर,समस्या तथा चुनौतिहरु निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ६६ सडक पुल तथा यातायात: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरु	चुनौतीहरु
कुशे गाउँपालिका जिल्ला सदरमुकाम तथा मध्यपहाडी लोकमार्ग संग जोडिएको छ	- कच्ची र ठाडो वाटो भएको हुनाले वर्षायाममा गाडी चलाउन - सार्वजनिक यातायात संचालन नहुनु - गाडी जबरजस्त चल्दा चर्को भाडा नियन्त्रण गर्न - चिप्लो ठाडो र कच्ची वाटोमा गाडी चलाउदा हुन सक्ने दुर्घटना रोक्न
सवल पक्ष	कमजोर पक्ष

■ केहि हद सम्म सामाग्री ढुवानी गर्न सहज भएको ■	■ धुले र कच्ची सडक निर्माणले तिब्रता पाएको तर स्तरोन्नती नभएको ले जोखीम झन बढेको ■ थोरै सडक भएपनि नाली नहुँदा पानी जमेर पैदल हिडडुल गर्न समेत कठिन हुने
---	--

६.५.१.२. उद्देश्य

सवै वडाहरुमा सडक संजाल पुग्ने तथा हाल गाउँ कार्यपालिका सम्म पुग्ने बाटो बाह्रै महिना संचालन हुने गरी स्तरोन्नती भएको हुने

६.५.१.३. रणनीतिहरु

१. यातायात पहुँचमा सुधार एवम सडक सञ्जाल विकास गर्ने
२. स्थानीय यातायात सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

६.५.१.४.कार्यनीतिहरु

रणनीति अनुसार कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीति
यातायात पहुँचमा सुधार एवम सडक संजाल विकास गर्ने	■ नेपाल ग्रामीण सडक मापदण्ड २०७१ लाई आधार मानी सडक निर्माणमा गुणस्तर कायम राखिनेछ ■ सडक निर्माण,स्तरोन्नती र ट्रयाक खोल्ने काममा सन्तुलन मिलाउदै डाँडापाखाहरु उजाड हुनेगरी गरिने सडक निर्माणलाई निरुत्साहित गरिनेछ ■ गाउँ कार्यपालिका कार्यालय संग वडा कार्यालयहरु,स्थानीय सार्वजनिक कार्यालयहरु विच सडक निर्माण गरी सेवाग्राहीलाई सहज हुने वातावरण तयार गरिनेछ ■ सवै वडा कार्यालयहरुमा सडक पुर्याउन वृहत नक्साडकन गरी कार्यपालिका र वडा जोडिनेछ ■ हाल संचालनमा रहेका सडकलाई स्तरोन्नती गरी बाह्रै महिना संचालनमा ल्याइनेछ ■ सडक संरक्षण र मर्मतसंभारको लागि वस्ती स्तरमा समहुहरु निर्माण गरि जिम्मा दिइनेछ ।
यातायात सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने	■ सडक यातायात तथा संचालन सम्बन्धी नीति,कानुन,मापदण्ड बनाइ कार्यान्वयन र नियमन गर्ने ■ स्थानीय सडक, झोलुङ्गे पुल पुलेसा सम्बन्धी गुरु योजनाको तर्जुमा कार्यान्वयन, मर्मत संभार र नियमन गरिनेछ ।

६.५.१.५.सडक पुल तथा यातायात सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ६७ सडक पुल तथा यातायात सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०७९/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
वाह्रै महिना संचालित हुने सडकवाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	०	५	१०	१५	२५		
प्रतिफलहरु								
१. कुल सडकको लम्वाई	किमि	१९७	२१०	२५०	३००	३५५	गाउँपालिका तथा प्रदेश सरकारको प्रतिवेदन हरू	संघ प्रदेश र अन्तर सरकार तथा अन्तर पालिका विच समन्वय भएको हुनेछ
२. ३० मिनेटको दूरीमा यातायातको पहुँच भएको घरधुरी	प्रतिशत	४५	५०	६०	७०	७५		
३. ग्राभेल सडकको लम्वाई	किमि	४५	५०	६०	१२०	१९७		
४. धुले सडकको लम्वाई	किमि	१५२	१५२	१५२	१५२	१५२		
५. नजिकको पिच बाटोमा पुग्न लाग्ने औषत समय	घण्टा	५	५	५	५	५		
६. गाउँपालिकाको केन्द्र बाट वडा सम्म जोडिएका सडक	संख्या	९	९	९	९	९		
७. सडक नाली भएको सडक लम्वाई	किमि	०	२०	३०	८०	१५०		
८. झोलुङ्गे पुल संख्या	संख्या	२५	२७	३०	३३	३७		
९. स्थानीय स्तरमा संचालित ४ पाङ्गे यातायात	संख्या	०	४	५	५	५		

६.५.१.६.सडक यातायात सम्बन्धी कृयाकलापहरु

तालिका ६८ सडक यातायात सम्बन्धी कृयाकलापहरु

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	सडक मर्मत संभार तथा स्तरोन्नती	१४०
२	सडक विकास तथा विस्तार	०
	तारेचौर देखि धाउनी हुदै जिरेपानी सडक २१ किमि	५००
	गणेश प्रावि देखि मालिका सम्म सडक १० किमि	२५०
	ढकी देखि रिपे सडक ७ किमि	१८०
	निकाली खोला डोग्री सडक ३ किमि	८०
	पावरहाउस देखि सौवेती च्याउपले जलजला सडक १३ किमि	३००
	बागा डाँडा देखि हरुले झारगाउँ हुदै तल्लो डोग्री सडक २.५ किमि	७०
	दतिवर देखि ३ नं वडा कार्यालय सम्म सडक ४ किमि	१००
	डाँडाखेत देखि दतिवर सम्म सडक २ किमि	५५
	दतिवरदेखि नदैडाव सम्म सडक १५ किमि	३५०
	कल्याकम्त देखि मालटाकुरा मावि सम्मको सडक २ किमि	५०
	भारी विसाउने टोल देखि मालधारा टोल सम्म १ किमि	२५
	भारि विसाउने देखि काप्रि सम्म को सडक १ किमि	२५
	वगिर देखि फुलचावली सम्म सडक ९ किमि	२५०
	साँधी विसाउन देखि जहरगाउँ सम्म सडक ४ किमि	१००
	खुर्पादह देखि ठिन्केथला सम्म सडक ५ किमि	१३०
	तिरुवागाउँ देखि निपाने सम्म सडक १५ किमि	३५०
	गैरे देखि ६ नं वडा कार्यालय सम्म सडक २.५ किमि	७०
	पिप्से देखि ६ नं वडा कार्यालय सम्म सडक ३.५ किमि	९०
	ठाँटी देखि जुगु सम्म सडक ३ किमि	८०
	नाउलीखेत देखि चाल्ने काफल सम्म सडक २.५ किमि	७०
	ठिन्क्याथला देखि खुर्पा सम्म सडक ४ किमि	१००
	मालुतरा देखि दल्लेना सम्म सडक ६ किमि	१५०
	साइटा देखि लाँखुरी सम्म सडक ७ किमि	१८०
	डोप्के देखि रिजा सम्म सडक २ किमि	५०
	डाँडाखेत देखि बारेकोट गरगरे सम्म सडक ७.५ किमि	२००

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
	पैक देखि सरेवारी सडक ४.५ किमि	१२०
	काटोखाने चौर देखि सार्की टोल सम्म सडक १ किमि	२५
३	सडक नाली निर्माण	२८०
४	आवश्यक क्षेत्रहरुमा झोलुङ्गे पुल निर्माण	४००
५	सडक बायो इन्जिनियरिङ तथा वृक्षारोपण	४०
	जम्मा	४६७०

६.५.२.आवास वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण

६.५.२.१.संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौतीहरु

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतको प्रयास तथा उपलब्धीको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र वारे सहाभागितात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौतिहरु निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ६९ आवासस बस्ती विकास र सार्वजनिक निर्माण: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरु	चुनौतीहरु
■ खुल्ला क्षेत्र प्रसस्त भएकोले एकिकृत वस्ती विकास कार्यक्रम संचालन गर्न सकिने ■ एकिकृत जग्गा विकासको संभावना	■ ग्रामिण क्षेत्रमा सर्वप्रकारका भौतिक पूर्वाधारका सेवासुविधाको व्यवस्था गर्न ■ जोखीम क्षेत्रमा वस्तीहरुको स्थान्तरण गर्न ■ एकिकृत वस्ती विकास तथा शहरीकरण गर्न
सवल पक्ष	कमजोर पक्ष
■ भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार सार्वजनिक भवन तथा संरचना निर्माणको को क्रमामा रहेका ■ वडा कार्यालयहरु निर्माणको अन्तिम चरणमा	■ भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण सम्बन्धी तालिम प्राप्त दक्ष जनशक्ति उत्पादन नहुनु ■ सार्वजनिक संरचनाहरु महिला अपाङ्गता तथा बालबालिका मैत्री नहुनु ■ व्यवस्थित हाटवजारको व्यवस्था नहुनु

६.५.२.२. उद्देश्य

सुरक्षित एवम सर्वैको सहज पहुँचयुक्त सार्वजनिक संरचना निर्माण गर्दै व्यवस्थित तथ तथा प्रवर्द्धित आवास तथा वस्ती विकास गर्नु

६.५.२.३. रणनीतिहरु

१. आवास वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने
२. सुरक्षित र व्यवस्थित आवास तथा वस्ती विकास गर्ने

३. सुरक्षित तथा बहुदेशीय सार्वजनिक संरचना निर्माण गर्ने

६.५.२.४.कार्यनीतिहरू

रणनीति अनुसार कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
आवास वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने	■ संघीय र प्रादेशिक कानूनको अधिनमा रही सार्वजनिक निर्माण, सुरक्षित बस्ती तथा बजार विकास सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड बनाई अनुगमन तथा नियमन गरिनेछ । ■ भू उपयोग नीति बनाइ सो अनुसार योजनाहरू कार्यान्वयन गर्दै व्यवस्थित तथा नमूना गाउँपालिका बनाइनेछ । ■ भवन निर्माण संहिता तथा न्यूनतम मापदण्ड लागू गरी प्रकोपबाट हुन सक्ने संभावित क्षतिहरूबाट जनधन सुरक्षित राखिनेछ । ■ गाउँपालिका भित्र निर्माण गर्ने निजी भवनको समेत मापण्ड निर्धारण गरी नक्शापास गरेर मात्र भवन निर्माण इजाजत दिइनेछ । ■ आवास वस्ती विकास र सार्वजनिक निर्माणको विकास र विस्तार योजना तर्जुमा तथा कार्यक्रम संचालन गर्दा विपन्न दलित र महिलालाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
सुरक्षित र व्यवस्थित आवास तथा वस्ती विकास गर्ने	■ अत्याधिक छरिएका वस्तीहरूलाई एकिकृत वस्ती विकासको अवधारणा अनुसार एकिकृत गरी न्यूनतम पूर्वाधारको सेवा सुविधा उपलब्ध गराउदै सहज र सुविधायुक्त वस्ती विकास गरिनेछ ■ संभावित क्षेत्रहरूमा पूर्वाधारको निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्दै क्रमश साना शहरी क्षेत्रको रूपमा विकास गर्दै लगिनेछ ■ संभाव्यता अध्ययन गरी साविकका ५ वटा गाविसहरूमा वस्ती विकास को कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । ■ विद्यमान वस्ती तथा समुदायहरूमा सवै प्रकारका पूर्वाधारहरूको सेवा सुविधा उपलब्ध गराई वसाइ सराइलाई न्यूनिकरण गर्नमा सहयोग पुर्याइनेछ ■ आधारभुत प्रकोप तथा जोखिमयुक्त संवेदनशील क्षेत्रमा वस्तीहरूलाई एकिकृत वस्तीमा स्थान्तरण गरिनेछ

रणनीति	कार्यनीति
सुरक्षित तथा बहुदेशीय सार्वजनिक संरचना निर्माण गर्ने	- सुरक्षित आश्रय स्थल, जेष्ठ नागरिक, युवा तथा बालक्लव, पुस्तकालय समेत हुने गरि सामुदायिक भवन निर्माण गरिनेछ - गाउँपालिकाको उपयुक्त स्थानमा सभाहल निर्माण गरी सभा सम्मेलन जस्ता कार्यक्रम संचालनमा सहजता ल्याइनेछ - वडाको उपयुक्त स्थानमा खुल्ला क्षेत्र खेल मैदान सहित सुविधा सम्पन्न संरचनाहरू निर्माण गर्ने - सार्वजनिक भौतिक संरचनाहरू बालमैत्री, अपाङ्ग मैत्री महिला तथा जेष्ठ नागरिक मैत्री बनाइनेछ

६.५.२.५.आवास वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ७० आवास वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
आधारभूत भौतिक पूर्वाधारहरु पुगेका वस्तीहरु	संख्या	०	१	२	३	५		
प्रतिफलहरु								
१.सुरक्षित तथा प्रवर्द्धन गरिएका आवास क्षेत्र तथा वस्तीहरु	संख्या	०	१	२	३	५	गाउँपालिका वार्षिक प्रतिवेदन हरु	भवन तथा शहरी विकास कार्यालय र निजी क्षेत्र संग समन्वय भएको हुने ।
२. आधारभूत पूर्वाधार सहित ब्यवस्थित बजार	संख्या	०	०	०	२	३		
३. सुविधायुक्त उद्यान सहितको पार्क खुल्ला क्षेत्र	संख्या	०	०	०	१	१		
४. बजार क्षेत्रमा वसोवास गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	२	२	२	३	५		
५. सुविधा सम्पन्न सामुदायिक भवन	संख्या	०	०	१	२	२		
६. महिलामैत्री, बालमैत्री, अपाङ्थमैत्री सार्वजनकि संरचना	संख्या	०	३	३	५	५		
७. जोखीमयुक्त वस्तीहरु	संख्या	४	४	३	२	२		
८. भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका सार्वजनिक भवन तथा संरचना	संख्या	०	०	०	१०	२०		
९. भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण सम्बन्धी दक्ष जनशक्ति	संख्या	०	१०	१५	२५	३५		

६.५.२.६.आवास वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सम्बन्धी कृयाकलापहरू

तालिका ७१ आवास वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सम्बन्धी कृयाकलापहरू

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	गाउँपालिका प्रशासकीय भवन तथा वडा कार्यालयहरू निर्माण (मर्मत)	१५०
२	भवन निर्माण संहिता तथा न्यूनतम मापदण्ड कार्यान्वयन तथा अनुगमन	४०
३	जीर्ण भवनहरूको मर्मत संभार एवम अत्यावश्यक सेवा सुविधा उपलब्ध गराउने	१००
४	जोखीमयुक्त वर्ग सहयोग कार्यक्रम	२५०
५	एकीकृत बस्ती विकास तथा शहरीकरण कार्यक्रम	३००
६	भू उपयोग नीति तर्जुमा	७५
७	बहुपयोगी सामुदायिक भवन निर्माण	१५०
८	पार्क उद्यान तथा खेलमैदान निर्माण	२००
	जम्मा	१०७५

६.५.३. सिंचाई

६.५.३.१.संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौतीहरू

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतको प्रयास तथा उपलब्धीको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र वारे सहाभागीतात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौतिहरू निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ७२ सिंचाई: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरू	चुनौतीहरू
- यो गाउँपालिकाको खेतीयोग्य जग्गाको २८% भूमि बाह्र महिना सिंचित हुने अवस्थाको रहेकोले यसलाई विस्तार गर्न सकिने । - पोखरी सिंचाईको लागि समेत सहज हुने - पानीका मुहानहरू संरक्षित रहेकोले विस्तार गर्न सकिने - ठाडा खोलाहरू भएकोले सतह सिंचाइका लागि सहज	- सर्वे कृषियोग्य भूमिमा सर्वै समय सिंचाईको व्यवस्था गर्न - सिंचाइका लागि पानीका श्रोतहरूको पहिचान एवम संरक्षण गर्न - सतह सिंचाईको संभावना नभएका क्षेत्रहरूमा नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई प्रणालीको विकास गर्ने - भएका कुलो तथा पोखरीको नियमित मर्मत संभार गर्न
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष

■ खोला तथा मूल संरक्षण भएको ■ नियमित रुपमा मर्मत संभार भएको ■	■ थोपा सिंचाई स्प्रिङकल सिंचाई र आकाशे पानी संकलन जस्ता बैकल्पिक सिंचाई विधि अवलम्बन नगरिनु ■ सिंचाई गुरुयोजना तर्जुमा नहुनु ■ भएका सिंचाईका श्रोतहरूको पुर्ण उपयोग हुन नसक्नु ■ सिंचाईका लागि अन्तरपालिका समन्वय सहकार्य हुन नसकेको
---	---

६.५.३.२. उद्देश्य

उपलब्ध पानीका श्रोतहरूको समुचित एवम दिगो उपयोग गर्दै सिंचाईका आधुनिक तथा बैकल्पिक प्रविधिहरूको अवलम्बनवाट कृषियोग्य भूमिहरूमा नियमित सिंचाई उपलब्ध गर्नु

६.५.३.३. रणनीतिहरू

१. सिंचाइ आयोजनाहरूको मर्मत संभार र स्तरोन्नती गर्ने
२. सिंचाई सेवा सुविधा विकास र विस्तार गर्ने
३. बैकल्पिक सिंचाई प्रविधिको व्यवस्था गर्ने
४. सिंचाई सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

६.५.३.४. कार्यनीतिहरू

रणनीति अनुसार कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
सिंचाइ आयोजनाहरूको मर्मत संभार र स्तरोन्नती गर्ने	■ चालु अवस्थाका सिंचाई आयोजनाहरूको मर्मत संभार गर्दै नियमितरुपमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराई कृषि उत्पादनमा वृद्धि ल्याइनेछ ■ चालु अवस्थाका सिंचाई प्रणालीको स्तरोन्नती गरी थप नयाँ क्षेत्र र आंशिक रुपमा सिंचाई हुदै आएका क्षेत्रमा नियमित रुपमा सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराइनेछ
सिंचाई सेवा सुविधा विकास र विस्तार गर्ने	■ पानीका स्थायी श्रोत तथा मुहानहरूको पहिचान गरी संभाव्यताका आधारमा श्रोतहरूको सदुपयोग गर्दै खेतीयोग्य क्षेत्रहरूमा सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ■ उपभोक्ताहरू मार्फत नजिकको ताल तलैया सिमसार र जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षण सुदृढीकरण गर्न सहयोग उपलब्ध गराउदै संभाव्य क्षेत्रहरूमा नियमित सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ■ छिमेकी गाउँपालिकाहरू समेत समन्वय गरी कृषियोग्य क्षेत्रहरूमा नियमित सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराइनेछ

रणनीति	कार्यनीति
बैकल्पिक सिंचाई प्रविधिको व्यवस्था गर्ने	- स्थानीय प्रविधि एवम सामग्रीहरूको प्रयोग गर्दै वर्षातको पानी संकलन गरी पोखरीमा जम्मा गर्न आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराइनेछ - पानी सुविधा उपलब्ध नभएका खेती योग्य वाँझो जमीनमा सिंचाईका वैकल्पिक प्रविधिहरूलाई प्रयोगमा ल्याउन प्रोत्साहन गर्दै थोरै पानीमा खेती गर्न सकिने बालीहरू लगाउन जोड गरिनेछ
सिंचाई सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने	- सिंचाई सम्बन्धी दीर्घकालिन नीति, कानून, मापदण्ड तर्जुमा गरी गुरुयोजना, त्यसको कार्यान्वयन र नियमन गरिनेछ - उपभोक्ताहरूको लागत सहाभागितामा सिंचाई आयोजनाहरू संचालन गर्दै आयोजना माथि स्थानीयहरूको अपनत्व सृजना गर्ने नियमित रूपमा तिनीहरूको मर्मत संभार गर्ने वातावरण विकास गरिनेछ - सिंचाई योजना निर्माण गर्दा क्षेत्रगत लैङ्गिक जातीय समानुपातिक प्रतिनिधित्वसहितको उपभोक्ता समिति गठन गरी लक्षित वर्गलाई प्राथमिकता दिने र उक्त समितिको आवश्यकता अनुरूप क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

६.५.३.५. सिंचाई सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ७३ सिंचाई सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
वर्षभरी नियमित रुपमा सिंचाई भएको खेतीयोग्य भूमि	प्रतिशत	२८%	३५%	४०%	४५%	५०%		
प्रतिफलहरु								
खेतीयोग्य भुमि मध्ये सिंचित भूमि मौसमी समेत	प्रतिशत	६७%	७०	७२	७५	८०	गाउँपलिका वार्षिक प्रतिवेदन हरू	अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य भएको हुने
नियमित सिंचित क्षेत्र (बाह्रै महिना)	हेक्टर	३९६	४५०	५००	६५०	८००		
पुर्ण रुपमा वर्षाको आकासे पानीमा निर्भर सिंचाई भुमि	हेक्टर	४५६	४००	३५०	३००	२००		
वर्षायाममा परेको आकासे पानी संकलन गरेर वा सानो मुलवाट संकलन गरेर संचालति पोखरी सिंचाई	संख्या	०	१५	२५	४०	६०		
परम्परागत कुलो सिंचाइ (कुलोको संख्या)	संख्या	०	१०	२०	३०	३५		

६.५.३.६. सिंचाई सम्बन्धी कृयाकलापहरु

तालिका ७४ सिंचाई सम्बन्धी कृयाकलापहरु

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	संचालित आयोजनाको मर्मत संभार तथा स्तरोन्नती	२५०
२	वैकल्पित तथा आधुनिक सिंचाई प्रविधिमा सहयोग	६५
३	सिंचाई सम्बन्धी दीर्घकालीन नीति तथा गुरुयोजना निर्माण	५०
४	सिंचाई सेवा विस्तार गर्ने	०
	स्याक्री निकाली खोला सिंचाइ आयोजना १.५ किमि	१५
	रुमालगाउँ काफलपाटा सिंचाइ आयोजना २ किमि	२०
	इग्रेनी देखि तल्लो डोग्री सिंचाई आयोजना १.२ किमि	१२
	झारगाउँ सिंचाइ आयोजना १ किमि	१०
	घट्टेखोला देखि डाँडाखेत सिंचाइ आयोजना ३.५ किमि	३५
	गोलकेनी देखि हिलाखानी टोल सम्म पाइप पोखरी सिंचाइ ३ किमि	५०
	चौदुंगा देखि असोजेसम्म सिंचाइ आयोजना ३ किमि	३०
	बढीखोला देखि फलफुले सम्म सिंचाई ०.५ किमि	५
	बगिर गातेना वर्साने लिफ्ट सिंचाइ आयोजना २.५ किमि	५०
	कोकला जहरगाउँ खुर्पा जिउला सम्म सिंचाइ आयोजना ९ किमि	९०
	छरछरे देखि छ्यालाखोला सम्म सिंचाई आयोजना २ किमि	२०
	घरंगा खोलादेखि नागाउँ सम्म सिंचाइ आयोजना १.५ किमि	१५
	विखई खोला देखि पैयाकान्ला सम्म सिंचाइ आयोजना ४ किमि	४०
	पधेरीखोला देखि नारे गाउँ सम्म सिंचाइ आयोजना ५ किमि	५०
	कफलना सिंचाइ आयोजना ७ किमि	७०
	धुरापाइप सिंचाइ आयोजना ५ किमि	५०
	वन्दुके खोला देखि चौराठा हुदै गाउँखेत सम्म सिंचाइ आयोजना ४.५ किमि	४५
	पाखेधारा देखि जम्ली काफल चौरखेत हुदै हुरीखोला सिंचाइ योजना ४.३ किमि	४३
	जम्मा	९५०

६.५.४. विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा

६.५.४.१. संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौतीहरू

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतको प्रयास तथा उपलब्धिको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र वारे सहाभागीतात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौतीहरू निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ७५ विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरू	चुनौतीहरू
- स्थानीय स्तरमा नै लघु जलविद्युत निकाल्न सकिने - सौर्य उर्जामा विशेष अनुदान प्रदान भएको - केन्द्रीय जलविद्युत विस्तार गर्न नजिक रहेको र पोल गाड्ने काम सुरुवात समेत भएको	- सबै घरधुरीमा विद्युत पहुँच पुर्याउन - खाना पकाउन दाउराको प्रयोग घटाउन - सबै घरधुरीहरू धुवामुक्त बनाउन
सवल पक्ष	कमजोर पक्ष
- दुईवटा लघु जलविद्युत आयोजना संचालित अवस्थामा रहेको (वडा नं २ र ३) - केन्द्रीय प्रसारण विस्तार हुन सक्ने ८२ प्रतिशत घरधुरीमा सौर्य बत्ती जडान भएको - कतिपय क्षेत्रमा खाना पकाउन LP ग्यास समेत प्रयोग हुन थालेको	- केन्द्रीय प्रसारण लाइन विस्तारमा आवश्यक समन्वय हुन नसक्नु - बैकल्पिक उर्जाको प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक जनचेतनात्मक अभियान संचालन गर्न नसक्नु

६.५.४.२. उद्देश्य

बैकल्पिक तथा सुधारिएको उर्जा समेतको प्रवर्द्धन गर्दै सार्वजनिक स्थल लगायत सबै घर उद्योग व्यवसाय बल कारखाना एवम कार्यालयहरूमा बाह्र महिना भरपर्दो विद्युत सेवा नियमित उपलब्ध गराउने ।

६.५.४.३. रणनीतिहरू

१. उर्जा विकास सम्बन्धी स्थानीय नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने
२. उर्जालाई भरपर्दो र सुलभ बनाउने
३. बैकल्पिक उर्जाको प्रवर्द्धन गर्ने

६.५.४.४. कार्यनीतिहरू

रणनीति अनुसार कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उर्जा विकास सम्बन्धी स्थानीय नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने	■ उर्जा विकास सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा नियमन गरिनेछ ■ सौर्य तथा वातावरणीय बैकल्पिक उर्जाका माध्यमबाट स्थानीय नागरिकको आर्थिक तथा सामाजिक अवस्थामा सुधार तथा वातावरणीय दिगोपनमा सहयोग पुग्ने खालका एकीकृत कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिइनेछ । ■
उर्जालाई भरपर्दो र सुलभ बनाउने	■ लघु जलविद्युत को निर्माण तथा विस्तार गरी सबैलाई सर्वसुलभ ढंगले वितरण गरिनेछ ■ केन्द्रीय प्रसारण जोड्नका लागि आवश्यक पहल गरिनेछ ■
बैकल्पिक उर्जाको प्रवर्द्धन गर्ने	■ पूर्वाधार निर्माणको पूर्वसन्ध्यामा रहेको यो गाउँपालिकाको लागि पहिले नै सडक छेउमा सोलार बत्ती राख्ने वातावरण मिलाइनेछ । ■ प्रस्तावित पर्यटकीय क्षेत्रहरूमा पनि सौर्य बत्ती जडान गरिनेछ ■ घरघरमा सुधारिएको चुल्हो तथा बायो ग्यास प्रयोगलाई प्राथमिकता दिई दाउरा वाल्ने प्रचलनलाई कम गर्दै लगिनेछ ।

६.५.४.५. विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ७६ विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
विद्युत सेवा वाट लाभान्वित जनसंख्या (जलविद्युत माइक्रो हाइड्रो)	प्रतिशत	१७	२०	२५	४०	५०	गा पा प्रतिवेदन	
प्रतिफलहरु								
केन्द्रीय विद्युत लाइन प्रसारणवाट लाभान्वित घरधुरी	प्रतिशत	०	३	१०	१८	३०	गाउँपालिका वार्षिक प्रतिवेदन हरु	अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य भएको हुने
स्थानीय लघु जलविद्युत वाट लाभान्वित घरधुरी	संख्या	७६०	१०००	१२००	१२००	१५००		
सौर्य उर्जा जडान गरेका घरधुरी हरू	प्रतिशत	९५	९५	९५	९५	९५		
स्थानीय स्तरमा निर्माण गरिएका लघु जलविद्युत आयोजना संख्या ।	संख्या	२	३	४	४	४		
सौर्य तथा जलविद्युत कुनै उर्जा पनि प्रयोग नगर्ने घरधुरी ।	संख्या	२७	१०	०	०	०		
सुधारिएको उर्जा प्रयोग गर्ने घरधुरी ।	प्रतिशत	२२	३०	३५	५०	९५		

६.५.४.६. विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी कृयाकलापहरु

तालिका ७७ विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी कृयाकलापहरु

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	केन्द्रीय प्रसारण लाइन विस्तार तथा लघु जलविद्युत सहयोग	१२००
२	बैकल्पिक उर्जा विस्तार तथा जडान	३००
३	अतिविपन्न परिवारलाई सौर्य उर्जा वितरण	२५०
४	घरघरमा सुधारिएको चुल्हो व्यवस्थापन	१००
	सडक छेउ तथा सार्वजनिक स्थलमा सौर्य उर्जा	१६०
	जम्मा	२०१०

६.५.५. सूचना तथा संचार प्रविधि

६.५.५.१.संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौतीहरु

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतको प्रयास तथा उपलब्धिको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र बारे सहाभागीतात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना,अवसर,समस्या तथा चुनौतीहरु निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ७८ सूचना तथा संचार प्रविधि: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरु	चुनौतीहरु
- अधिकांस जनसंख्याले मोबाइल फोन प्रयोग गर्दै आएको - स्थानीय स्तरमा एम एम रेडियो संचालन	- इन्टरनेट सेवामा पहुँच विस्तार गर्न - मोबाइल फोन को दुरुपयोग रोक्न
सवल पक्ष	कमजोर पक्ष
- गाउँपालिका कार्यालय लगायत केहि अन्य कार्यालयहरुमा समेत इन्टरनेट जडान भएको - वैदेशिक रोजगारबाट आउने हरुले ल्यापटप लिएर आउने गरेका कारण कम्प्युटर प्रयोग	- विद्यालय लगायतका सार्वजनिक भवन कार्यालय हरुमा आइसिटिको सहज पहुँच नहुनु - सार्वजनिक स्थलहरुमा समेत इन्टरनेट सुविधा नहुनु - सेवा प्रदायकहरु मा नै इन्टरनेट सुविधा नहुनु - सवै क्षेत्रमा मोबाइल नेटवर्क नहुनु

६.५.५.२. उद्देश्य

भरपर्दो विश्वसनीय एवम गुणस्तरीय सूचना तथा संचार सेवाको विकास र विस्तार भइ नागरिकहरुको सहज पहुँच र उपयोगमा वृद्धि गर्नु ।

६.५.५.३. रणनीतिहरू

१. सूचना प्रविधि तथा संचार क्षेत्र सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन
२. सूचना संचार प्रविधि सेवालाई सरल र सुलभ बनाउने
३. प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि आइसिटि प्रयोग गर्ने
४. सूचना पहुँचमा अभिवृद्धि गर्ने

६.५.५.४.कार्यनीतिहरू

रणनीति अनुसार कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
सूचना प्रविधि तथा संचार क्षेत्र सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन	- संघीय तथा प्रदेश कानूनको अधिनमा रही सूचना प्रविधि तथा संचार क्षेत्र संग संवन्धित संचालन र प्रसारणको अनुमति,नविकरण,नीयमन तथा खारेजी गरिनेछ - सवै संचार माध्यम तथा प्रसारणका भाषा लैङ्गिक मैत्री बनाउने नीति अवलम्बन गरिनेछ
सूचना संचार प्रविधि सेवालाई सरल र सुलभ बनाउने	- भरपर्दो टेलिफोन नेटवर्क व्यवस्था गर्दै दुरसंचार सेवामा आम नागरिकहरूको पहुँचमा सहजता ल्याइनेछ - दूर संचार सेवा विस्तार र भरपर्दो बनाउन निजी क्षेत्र संग सहकार्य गरिनेछ
प्रभावकारी व्यवस्थापनको लागि आइसिटि प्रयोग गर्ने	- सामुदायिक विद्यालय,सरकारी कार्यालय एवम सार्वजनिक भवनहरूलाई सूचना प्रविधि मैत्री बनाइनेछ । - सामुदायिक विद्यालयमा आधुनिक संचार प्रविधिहरूको प्रयोगवाट पठनपाठनमा सहजता ल्याइनेछ । - सरकारी कार्यालयहरूमा अनलाइन मार्फत सेवा प्रवाह तथा आइसिटि प्रयोग गर्दै प्रशासनिक कार्य तथा सेवा प्रवाहलाई चुस्त तथा प्रभावकारी बनाउनेछ ।
सूचना पहुँचमा अभिवृद्धि गर्ने	- मुख्य सार्वजनिक क्षेत्रहरूमा इन्टरनेट जडान गरी सवैका लागि खुल्ला गरिनेछ - स्थानीय स्तरमा अनलाईन सेवा केवल टिभी संचालन गर्न तथ एम एम रेडियो को क्षमता वढाउन निजी क्षेत्र तथा समुदायहरू संग सहकार्य गर्दै नागरिकहरूलाई अद्यावधिक खबर र सूचनाहरूवाट लाभन्वित गराइनेछ । - स्थानीय स्तरमा पत्र पत्रिका प्रकाशसन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

६.५.५.५. सूचना तथा संचार प्रविधि सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ७९ सूचना तथा संचार प्रविधि सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पूर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
इन्टरनेट सेवामा पहुँच प्राप्त जनसंख्या	प्रतिशत	१	१०	२०	३०	५०		
प्रतिफलहरू								
१. मोबाइल फोन प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	९०	९४	९५	९८	९८	गाउँपालिका वार्षिक प्रतिवेदन हरू दुरसंचार प्राविधिकरण हुलाक कार्यालय	निजी इन्टरनेट सेवा प्रदायक संग सहकार्य भएको हुने दुरसंसार कम्पनी संग समन्वय र सहकार्य भएको हुनेछ
२. संचार सेवा वाट वञ्चिच घरधुरी	प्रतिशत	१०	६	५	२	२		
३. स्थानीय स्तरमा केबुल नेटवर्क सेवा प्रदायक संस्था	संख्या	०	०	०	१	१		
४. स्थानीय पत्रपत्रिका प्रकाशन गर्ने संस्था	संख्या	०	०	०	१	१		
५. निशुल्क इन्टरनेट सेवा उपलब्ध भएका क्षेत्रहरू	संख्या	०	०	१	२	२		
६. इन्टरनेटको सुविधा पुगेका टोल संख्या	संख्या	०	१०	२०	३०	५०		
७. क्रियाशिल पत्रकारहरू	संख्या	१०	१०	१५	२०	२०		
८. स्थानीय स्तरमा संचालित एफ एम रेडियो	संख्या	०	१	१	१	१		
९. कार्यलयहरूमा जडित सिसि क्यामेरा	संख्या	१	१	१	१	२		

६.५.५.६. सूचना तथा संचार प्रविधि सम्बन्धी कृयाकलापहरू

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	संचार सेवा विस्तार तथा पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	२००
२	विद्यालय लागायत सार्वजनिक कार्यालयहरूमा आइसिटी व्यवस्था तथा सेवा प्रवाह कार्यक्रम	२५०
३	फ्रि इन्टरनेट क्षेत्र प्रवर्द्धन कार्यक्रम	१००
४	सार्वजनिक कार्यालय हरूमा सि सि टिभि जडान	१३०
	जम्मा	६८०

परिच्छेद ७

वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन

७.१.पृष्ठभूमि

स्वच्छ वातावरणमा बाँच्न पाउने हकलाई नेपालको संविधान २०७१ ले मौलिक हकमा राखेको छ । नेपालको संविधानले प्राकृतिक साधन श्रोतको संरक्षण, संवर्द्धन र उपयोगलाई राज्यको नीतिमा अंगीकार गरेको छ । प्राकृति प्रकोपबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्ने, पर्यावरणीय दिगो विकास गर्ने, प्रकृति, वातावरण वा जैविक विविधतामा नकारात्मक प्रभाव पार्ने पक्षहरूको न्यूनीकरण गर्ने, वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्ने, जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण तथा नदीको व्यवस्थापन गर्दै वन, वन्य जन्तु, पंक्षी, वनस्तपती तथा जैविक विविधताको संरक्षण, संवर्द्धन तथा दिगो उपयोग गर्ने पक्षलाई राष्ट्रिय नीतिमा राखिएको छ । वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता, विपद व्यवस्थापन, जलाधार तथा वन्यजन्तु संरक्षण जस्ता पक्षहरू स्थानीय तहको एकल अधिकारमा सूचिकृत छ । विपद व्यवस्थापनका समग्र चक्रहरू विपद पुर्व गरिने जोखिम न्यूनीकरण, सो पश्चातको उद्धार, राहत सहितको प्रभावकारी प्रातिकार्य, दिगो विकासमूलक पुनर्स्थापना र पुनर्निर्माणका साथै चेतनामूलक क्रियाकलापहरूलाई व्यवस्थित र निर्देशन गर्ने हेतुले विपद जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति २०७५ कार्यान्वयनमा छ । यसलाई तीनवटै तहमा प्रभावकारी कार्यान्वयन मार्फत प्रभावकारी व्यवस्थापनको सुनिश्चितता गर्ने ध्येय सहितको विषय उत्थानशील राष्ट्र निर्माणको दीर्घकालीन सोच तर्जुमा भएको छ । त्यसै गरी स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले स्थानीय स्तरमा वातावरण जोखिम न्यूनीकरण, सरसफाई तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन, न्यून कार्वनमुखी तथा वातावरण मैत्री नीति अवलम्बन, हरित क्षेत्रको संरक्षण, वातावरण संरक्षण क्षेत्र निर्धारण तथा व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड निर्माण, योजना तर्जुमा तथा त्यसको कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन गर्ने अधिकार गाउँपालिका तथा नगरपालिकालाई प्रदान गरेको छ ।

नेपालको १५औं योजनामा प्राकृतिक श्रोतको संरक्षण र परिचालन तथा उत्थानशील विकासलाई राष्ट्रिय रणनीतिमा समावेश गरिएको छ । दिगो विकास लक्ष सूचकमा जलवायु परिवर्तन तथा प्राकृतिक प्रकोप न्यूनीकरण तथा अनुकूलन गर्ने पक्षलाई विशेष महत्वका साथ उल्लेख गरिएको छ । यसकालागि क्षमता सुदृढ गर्ने, राष्ट्रिय नीति, रणनीति र योजनामा एकीकृत गर्न पूर्व सावधानी शिक्षा, सचेतना, मानवीय तथा संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्न नेपाल सरकारले आफ्नो प्रतिवद्धता अन्तराष्ट्रिय स्तरमा जाहेर गरेको छ । भू परिधि स्तरीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको दिगो उपयोग रक्षा र पुनर्स्थापना गर्ने, वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, जमीनको क्षयीकरण रोक्ने र जैविक विविधताको क्षतिलाई रोक्ने विषयहरू दिगो विकास लक्षमा उल्लेख छ ।

उपरोक्त पक्षको सुनिश्चिताका लागि कुशे गाउँपालिकाले संघ र प्रदेश सरकारको कानून, नीति, योजना र लक्षलाई समेत मनन गरी समग्र वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्रको आवधिक योजनाको खाका तयार पारेको छ । यसका लागि यस क्षेत्र अन्तरगतका प्रमुख क्षेत्रहरू वन तथा जैविक विविधता, वातावरण तथा स्वच्छता, भू तथा जलाधार संरक्षण विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन जस्ता क्षेत्रहरूको विद्यमान अवस्था समस्या तथा चुनौतीहरूको विश्लेषण भएको छ र आगामी ५ वर्षको लागि उद्देश्य निर्धारण भएको छ । लक्ष सूचक

एवम लक्ष परिणाम तय भएको छ र सो को प्राप्तिका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण भई प्रमुख कार्यक्रम तर्जुमा भएकोछ ।

७.२. बर्तमान अवस्था

कुशे गाउँपालिकाले वन संरक्षण तथा वन सम्पदाहरुको समुचित एवम दिगो विकासका लागि उपभोक्ता समूहलाई जिम्मेवारी दिएको छ । विभिन्न ३२ वटा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन गरेर हस्तान्तरण गरिएकोछ । वन क्षेत्र वाट दैनिक उपभोगाका लागि आवश्यक पर्ने बस्तु बाहेक अन्य पक्षबाट लाभान्वित हुन सकेको छैन । वन क्षेत्र आयआर्जन को दिगो श्रोत समेत हुन सकिरहेको छैन सामान्यरूपमा मौसमी काफल टिप्ने र विक्रि वितरण गर्ने कार्य भने भइरहेकोछ । जैविक विविधता युक्त वन क्षेत्रमा पर्याप्त मात्रामा बहुमुल्य जडिबुटी वन्यजन्तु हरू रहेको तर त्यसको पहिचान र व्यवसायिक लाभका लागि उद्यमशीलता समेत विकास हुन सकिरहेको छैन । त्यसैगरी वन्यजन्तुहरुले पनि हानी नोक्सानी पुर्याएकाछन त्यसको नियन्त्रणकालागि प्रभावकारी पहल अझै हुन सकिरहेको छैन । यसैगरी जलवायु परिवर्तन अनुकुलनता र विपद जोखिम न्यूनीकरणका लागि स्थानीय स्तरमा विविध प्रयासहरु हुदै आएका छन । यसै सन्दर्भमा विभिन्न संघ संस्थाले तालिम लगायत स्थानीय समुदायको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमहरु पनि संचालन हुदै आएका छन ।

७.३. वन वातावरण र विपद व्यवस्थापनको उद्देश्य

आवधिक योजना अन्तरगत वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापनक क्षेत्रको लागि "विपद एवम जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा न्यूनीकरणका उपायहरु अवलम्बन गरी भूमि,जल,वन तथा जैविक विविधताको संरक्षण एवम वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्ने प्राकृतिक श्रोतहरुको दिगो उपयोग वाट जीविकोपार्जनमा सहजता ल्याउनु" प्रमुख उद्देश्य निर्धारण गरिएकोछ ।

७.४. वन वातावरण र विपद व्यवस्थापनको प्रमुख रणनीतिहरु

- क. विपद संवेदनशीलता विकास गर्दै विपद जोखिम न्यूनीकरण गर्ने
- ख. प्राकृतिक सम्पदाको दिगो उपयोग एवम वातावरण संरक्षण गर्ने

७.५. विषयगत उपक्षेत्रहरु

यस विषयगत क्षेत्रभित्र निम्न विषयगत उपक्षेत्रहरु समावेश गरिएकोछ

- क. वन तथा जैविक विविधता
- ख. भू तथा जलाधार व्यवस्थापन
- ग. वातावरण तथा फोहर मैला व्यवस्थापन
- घ. विपद व्यवस्थापन र जलवायु उत्थानशीलता

७.५.१. वन तथा जैविक विविधता

७.५.१.१. संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौती

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतको प्रयास तथा उपलब्धीको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र वारे सहाभागितात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौतीहरु निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ८० वन तथा जैविक विविधता: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरू	चुनौतीहरू
- वहुमूल्य जडिबुटीहरू सतुवा बोजो चिराइतो पाँचऔले, लौठसल्ला, चुत्रो, वीष, जिवन्ती, काउली कालोकाफल, निरमसी, कुट्की पाखनवेद, शिलाजित, गुच्ची च्याउ, इन्द्रावती, पाङ्गो, कुरिलो, तितेपानी, जटामसी, डालेचुक, तेजपात, सुगन्धवाल, कटुको, टुपजरी, मरमुलो, अमिलि, वरुवा, बागचाल्लो, पागोर, सीलपाउरी, सिलटीमुर, मुल्ट्या, वनलसुन, सेतबोजो, सुलकेस लौठसल्लो, पाखनवेद, हातेजडी, सतुवा, पाँचऔले, अत्तिस, टिमुर चिराइतो, पदमचाल, काँकरसिरा, अल्लो, विखमा, घोडामच्चो, झ्याउ, च्याउ, गदाल्नो, पोकचाल्लु, खिरौला आदी को उपलब्धता - लोपउन्मुख धेरै महत्वका वन्यजन्तुहरू रातो पाण्डा, कस्तुरी, झारल, रतुवा, चितुवा, भालु, घोरल, बँदेल, डाँफे, मुनाल, कालिज आदी को उपलब्धता - करीव ७५ प्रतिशत भूमि वन क्षेत्र रहेको	- वन तथा जैविक विविधताको संरक्षण गर्न - मिचाहा प्रजातीका वनस्पतीका कारण रैथाने प्रजातीहरूको संरक्षण गर्न - आगलागी र वनफडानी नियन्त्रण गर्न - प्राकृतिक श्रोतहरूको संरक्षण र जीविकोपार्जन बीच अन्तर सम्बन्ध स्थापित गर्न - शिकार आरक्षणका लागि प्रस्तावित क्षेत्र प्रयोगमा ल्याउन
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
३२ वटा समुदायिन उपभोक्ता समिति गठन भएको - गैह्र काष्ठ वन पैदावार पनि निकाल्न सुरु गरिएको - वृक्षा रोपण पनि आवश्यकता अनुसार हुने गरेको	- वहुमूल्य जडिबुटीहरूको व्यवसायिक खेती नहुनु र यसका लागि निजि क्षेत्र संग सहकार्य नहुनु - वन्यजन्तुवाट हुने वालीनाली को क्षती नियन्त्रण गर्न नसक्नु - चरण क्षेत्र को प्रभावकारी व्यवस्थापन नहुनु - पूर्वाधार विकास र वन जंगल बीच सन्तुलन कायम हुन नसक्नु - उद्योग व्यवसायमा वनजन्य उत्पादन प्रयोग नहुनु

७.५.१.२. उद्देश्य

वन श्रोत तथा जैविक विविधताको संरक्षण, प्रवर्द्धन एवम वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्दै वन सम्पदाहरूको दिगो सदुपयोग गर्नु

७.५.१.३. रणनीतिहरू

क. वन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

- ख. जैविक विविधता संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने
- ग. वन पैदावारको दिगो उपयोग गर्न

७.५.१.४.कार्यनीतिहरू

रणनीति अनुसार कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
वन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने	▪ संघीय तथा प्रदेश कानूनको अधिनमा रही वन तथा जैविक विविधता संबन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड बनाइ अनुगमन तथा नियमन गरिनेछ ▪ वन तथा जैविक विविधता संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका लागि विस्तृत अध्ययन, अभिलेख अद्यावधिक एवम गुरुयोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ▪ सहाभागीतामूलक, समावेशी र अधिकारमूखी पद्धतीमा आधारित अवधारणा बमोजिम गाउँपालिका स्तरीय वन तथा जैविक विविधता कार्यक्रम संचालन गरिनेछ
जैविक विविधता संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने	▪ जैविक विविधताको संरक्षण गर्न समुदाय स्तरमा चेतना अभिवृद्धि, वन व्यवस्थापन समितिको क्षमता विकास कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ▪ वन समूह मार्फत मिचाहा प्रजातिको बोट विरुवालाई नियन्त्रण, नर्सरी विस्तार, वृक्षारोपण, अग्नी रेखा, झाडी सफाइ जस्ता क्रियाकलापहरू मार्फत जैविक सम्पदाको संरक्षण गरिनेछ ▪ वन्यजन्तुको चोरी शिकारी विरुद्धको कानूनलाई कडाइका साथ कार्यान्वयन गरिनेछ ▪ लोपउन्मुख चारचुरुङ्गी को संरक्षण गरिनेछ । चराको वारेमा जाजरकोटमा धेरै अध्ययन भएको छ जसको प्रवर्द्धन गरिनेछ । ▪ लौठसल्ला जस्ता व्यवसायिक मुल्य भएका जडिबुटीहरू लगायत आयमूलक रुखहरूको व्यापक वृक्षारोपण गरी जैविक विविधताको संरक्षण तथा दिगो उपयोगमा जोड दिइनेछ ▪ जैविक विविधतालाई पर्यटन संग जोडेर आयमूलक बनाउदै लगिनेछ
वन पैदावारको दिगो उपयोग गर्न	▪ सहकारी मार्फत जडिबुटीहरूको व्यवसायिक खेती तथा उद्यमशीलता विकास गर्दै सहकारी सदस्यहरूको क्षमता विकास गरिनेछ ▪ वन उपभोक्ता समुह तथा तथा सहकारी मार्फत गैह्रकाष्ठ वन पैदावर संकलन प्रशोधन तथा विक्रिवितरण गरी रोजगारी एवम आयआर्जनका अवसरहरू सृजना गरिनेछ ▪ सामुदायिक वनको विकासमा विपन्न महिला दलितको सहाभागीता बढाउदै लगिनेछ ।

७.५.१.५. बन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ८१ बन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८३		
असर								
संरक्षित तथा व्यवस्थित वन	हेक्टर	१००००	१०५००	११०००	११०००	११०००		
प्रतिफलहरु								
जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्रफल	वर्ग किमि	२०५.४७	२०५.४७	२०५.४७	२०५.४७	२०५.४७	गाउँपालिका वार्षिक प्रतिवेदन हरु प्रदेश सरकारका प्रतिवेदनहरु	तीनै तहका सरकार विच सहकार्य र समन्य हुने
समुदायवाट व्यवस्थापन भएको वन	हेक्टर	४७०८	५०००	५५००	६०००	६०००		
चरण क्षेत्र	वर्ग किमि	७८.३०	७८.३०	७८.३०	७८.३०	७८.३०		
छत्र घनत्वले ढाकेको वनको क्षेत्रफल	वर्ग किमि	१०९.३४	१०९.३४	१०९.३४	१०९.३४	१०९.३४		
वन जन्य उद्योग व्यवसाय	संख्या	०	०	१	१	२		
आयमूलक कार्यमा संचालित वन क्षेत्र	हेक्टर	०	०	२०	४०	५०		

७.५.१.६. बन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी कृयाकलापहरू

तालिका ८२ बन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी कृयाकलापहरू

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको क्षमता तथा उद्यमशिलता विकास कार्यक्रम संचालन गर्ने	१५०
२	उच्च मूल्यका मसला जन्य जडिबुटीको व्यवसायिक उत्पादन गर्ने	३२५
३	वृक्षारोपण गर्ने	७५
४	वन पैदावार संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र निर्माण गर्ने	३१०
५	जैविक विविधता संरक्षण गुरुयोजना विकास तथा संरक्षण	३४०
६	लोपोन्मुख प्रजाती, बन्यजन्तु, चराचुरुङ्गीहरूको वास्थानको संरक्षण	२६०
७	माछा आरक्षण केन्द्र (सरुगाड र चैयागाड) । जडिबुटी संरक्षण र वृद्धि गर्ने	२००
	जम्मा	१६६०

७.५.२. वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन

७.५.२.१. संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौती

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतको प्रयास तथा उपलब्धीको पुनरावलोकन एवम् गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र बारे सहाभागितात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौतिहरू निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ८३ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरू	चुनौतीहरू
- धुवा धुलो र ध्वनी प्रदूषण मुक्त स्वच्छ हावापानी - खुल्ला एवम् ग्रामिण हरियाली क्षेत्र	- फोहोर प्रशोधनको व्यवस्था गर्न - फोहोर र वातावरण बीच सन्तुलन कायम राख्न - अधिकांस घरमा खाना पकाउन दाउराको प्रयोग कम गर्न
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
९८ प्रतिशत भन्दा बढी घरधुरीमा शौचालय भएको - वायो ग्यास तथा एल पी ग्यास पनि जोड्न सुरु गरेको	- प्लास्टिक प्याकेटका खानाहरू अधिक प्रयोग भएको - प्लास्टिक प्रयोग गरेपछि जतासुकै फालिएको - वजार क्षेत्रहरूमा फोहोर संकलन गर्ने तथा विसर्जन गर्ने परिपाटी नभएको

७.५.२.२. उद्देश्य

पोहोर मैला तथा सवै प्रकारका प्रदूषणहरूको व्यवस्थापन गरी हरित क्षेत्रहरूको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै वातावरण स्वच्छता कायम राख्नु

७.५.२.३. रणनीतिहरू

- वातावरण तथा जलवायु अनुकूलन सम्बन्धी स्थानीय नीति, योजना कार्यान्वयन गर्ने
- वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने

७.५.२.४. कार्यनीतिहरू

रणनीति अनुसार कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
वातावरण तथा जलवायु अनुकूलन सम्बन्धी स्थानीय नीति, योजना कार्यान्वयन गर्ने	- वातावरण संरक्षण तथा जलवायु अनुकूलन सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड बनाइ कार्यान्वयन अनुगमन तथा नियम गरिनेछ - वातावरण संरक्षण र फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी दीर्घकालीन योजना बनाइ कार्यान्वयन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने	▪ ध्वनी तथा वायु प्रदुषण नियन्त्रणका लागि स्थानीयवासीहरूलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रमहरू संचालन गरी सचेतना गरिनेछ ▪ वातावरण सरसफाइ समूह परिचालन गरी वातावरण संरक्षण तथा स्वच्छता कायम राखिनेछ ▪ सामुदायिक संस्थाहरू सग सहकार्य गरी फोहोर न्यूनीकरण प्रशोधन तथा प्रयोग जस्ता विधिहरू अवलम्बन गरी फोहोर मैलाको व्यवस्थापन तथा श्रोतमै न्यूनीकरण गरिनेछ ▪ बजार क्षेत्रहरूमा ढल निर्माण र गाउँवस्तका घर आगन बाट निस्कने फोहोर पानीलाई नजिकको खेतवारीमा सुरक्षित निकास र करेसावारी प्रवर्द्धन गरिनेछ ▪ दलित अति विपन्न समुदायको चर्पी व्यवस्थापन तथा प्रयोगको बारेमा अनुगमन गरी खुल्ला क्षेत्रमा गर्ने शौचलाई निराकरण गरिनेछ ▪ सुधारिएको चुल्हो निर्माणमा सहयोग उपलब्ध गराउँदै घरबाट निस्कने धुवा कम गरिनेछ ▪ स्थानीय समुदाय संगको सहकार्यमा सडक, विद्यालय,सार्वजनिक क्षेत्र एवम खुल्ला क्षेत्रहरूमा फलफुल तथा वृक्षारोपण गर्दै पानी पोखरी हरियाली पार्क क्षेत्रहरू निर्माण गरिनेछ

७.५.२.५. वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ८४ वातावरण तथा फोहोर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
घर कार्यालय एवम अस्पतालको नकुहिने नगल्ने नसड्ने प्लास्टिक जन्य पोहोरलाई सुरक्षित विसर्जन गरेको	प्रतिशत	५	१०	२०	३०	४०	स्थानीय छलफल	
प्रतिफलहरु								
घरबाट निस्केको नसड्ने फोहोल जलाउने स व्यवस्थापन गर्ने घर परिवार	प्रतिशत	८	१५	३०	३०	४०	गाउँपालिका वार्षिक प्रतिवेदन हरु स्थानीय उपभोक्ता हरु संगको छलफल	तीनै तहका सरकार विच सहकार्य र समन्य हुने
गाउँपालिका भरको निस्कासित फोहोरको अनुमानित परिमाण	मे टन	३०	३२	३५	३५	३८		
नियमित सरसफाइको अभ्यास गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	५२	५५	५८	६२	६५		
घर आँगनको कुहिन फोहोरलाई व्यस्थित गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	४५	४८	५०	५५	६०		
परम्परागत उर्जा दाउरा प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	९९	९९	९९	९८	९८		
मनोरन्जन स्थल पार्क र हरित क्षेत्र	संख्या	०	०	०	१	१		

७.५.२.६.वातावरण तथा फोहोर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धी कृयाकलापहरु

तालिका ८५ वातावरण तथा फोहोर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धी कृयाकलापहरु

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	फोहोर मैला न्यूनीकरण तथा संकलन व्यवस्थापन	१५०
२	वातावरण संरक्षण प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम	२२५
३	करेशावारी ढल तथा शौचालय निर्माण	२५०
४	जैविक मल तथा फोहोर प्रशोधन केन्द्र	२००
५	वायो ग्याँस तथा सुधारिएको चुल्हो निर्माण	१५०
	जम्मा	९७५

७.५.३. भू तथा जलाधार व्यवस्थापन

७.५.३.१. संभावना तथा अवसरहरु र समस्या चुनौती

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतको प्रयास तथा उपलब्धीको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र वारे सहाभागीतात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना,अवसर,समस्या तथा चुनौतिहरु निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ८६ भू तथा जलाधार व्यवस्थापन: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरु	चुनौतीहरु
■ छेडा छान्ने वडाखारा मालुतरा घारंगा लहरे वाटुल्ले वाह्रै महिना पानी बग्ने खोला नदी यस पालिका मा पर्दछन ■ पानीका प्रसस्त मुहान हरु रहेकाछन	■ वसोवासका हिसावले संवेदनशिल क्षेत्रहरु को व्यवस्थापन गर्न ■ संवेदनशील क्षेत्रमा रहेका नागरिकलाई सुरक्षित ठाउँमा स्थानतरण गर्न ■ पानीका मुहानहरु संरक्षण गर्न
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
■ जंगल क्षेत्र अधिक भएका कारण सुक्खा नहुनु ■ पानीका मुहानहरुलाई पुजा गरेर संरक्षण गर्ने गरेको	■ भू क्षय नियन्त्रणका लागि खास नीति तथा कार्यक्रम नहुनु ■ वायो इन्जिनियरीड प्रविधि प्रयोगमा नआउनु

७.५.३.२. उद्देश्य

नदी खहरेखोला,वाढी,पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण गर्दै पानीका मुहान,तालतलैया,पोखरी लगायत सीमसार लगायत भू तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्नु

७.५.३.३. रणनीतिहरु

क. भू संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय नीति योजना कार्यान्वयन गर्ने

ख. भू क्षय नियन्त्रण गर्ने

ग. जलाधार क्षेत्रको संरक्षण एवम उपयोग गर्ने

७.५.३.४.कार्यनीतिहरू

रणनीति अनुसार कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
भू संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय नीति योजना कार्यान्वयन गर्ने	- भू संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा नियमन गरिनेछ
भू क्षय नियन्त्रण गर्ने	- भू क्षय तथा वाढी पहिरो प्रभावित क्षेत्रहरूको नक्शाङ्कन गरी त्यस्ता क्षेत्रहरूमा मानव वसोवासका लागि बन्देज लगाइनेछ - जोखिम क्षेत्रका वस्तीहरूलाई स्थानतरण गर्दै, बाँस बावीयो अग्निसो जस्ता बोट विरुवाहरूको वृक्षारोपण गरी भूक्षयलाई नियन्त्रण गरिनेछ । - बगेर जाने पानीको भण्डारण सडक छेउ नाली निर्माण गरी भू क्षयलाई न्यूनीकरण गरिनेछ
जलाधार क्षेत्रको संरक्षण एवम उपयोग गर्ने	- लाभान्वित समुदायहरू संगको सहकार्यमा पानी मुहान, सीमसार, पोखरी तालतलैया संरक्षण गर्दै जलश्रोतको उपयोग गरिनेछ - नदी तथा खोला किनार हरूमा तटबन्ध निर्माण गरी जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गरिनेछ - गाउँपालिकामा हुने विकास पूर्वाधारका योजनाहरूलाई वातावरण मैत्री हुने गरी निर्माण गर्न मापदण्ड निर्धारण लगायत त्यसको परिपलान समेत गर्न गाउँपालिका अग्रसर रहनेछ

७.५.३.५. भू तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ८७ भू तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
संरक्षित भू क्षय र बाढी संवेदनशील क्षेत्र	संख्या	०	१	२	२	४	स्थानीय छलफल	
प्रतिफलहरू								
संरक्षित पानी मुहान क्षेत्र	संख्या	१०	१५	३०	३०	४०	गाउँपालिका वार्षिक प्रतिवेदन हरू स्थानीय उपभोक्ता हरू संगको छलफल	तीनै तहका सरकार विच सहकार्य र समन्य हुने
संरक्षित खेतवारीको क्षेत्रफल	प्रतिशत	१८	२०	२२	२३	२५		
वायो इन्जिनियरीङ प्रविधि प्रयोग संरचना	किम	०	५	१५	२०	२०		
जल उत्पन्न प्रकोपवाट प्रभावित घरधुरी	संख्या	०	०	०	०	०		
संरक्षित र व्यवस्थित जलाधार क्षेत्र	संख्या	६	८	८	८	१०		
व्यवस्थित सिमसार क्षेत्र	संख्या	०	०	०	०	०		

७.५.३.६. भू तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी कृयाकलापहरू

तालिका ८८ भू तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी कृयाकलापहरू

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	भू क्षय तथा जोखीम क्षेत्र नक्शाङ्कन कार्यक्रम	४०
२	जलाधार जलश्रोत तथा सीमसार संरक्षण	२००
३	जोखीमयुक्त वस्ती स्थानतरण गर्ने	२००
४	पहिरो नियन्त्रण तथा वायो इन्जिनियरिङ	८०
५	वातावरण मैत्री पूर्वाधार निर्माण	१२५
	जम्मा	६४५

७.५.४. विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता

७.५.४.१. संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौती

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतको प्रयास तथा उपलब्धीको पुनरावलोकन एवम गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र बारे सहाभागितात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौतीहरू निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका ८९ विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरू	चुनौतीहरू
- विपद व्यवस्थापनका लागि रेडक्रस क्रियाशिल रहेको	जोखीमयुक्त वस्तीमा बसोबास गर्दै आएका बासिन्दाहरूलाई स्थानतरण गर्नु
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
- गाउँपालिकामा भूकम्प प्रतिरोधात्मक घरहरू निर्माण हुने क्रममा - विपद व्यवस्थापनका लागि स्थानीय कोष खडा गरिएको - जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि हुदै आएको	- आपतकालिन उद्धारका लागि तालिम प्राप्त स्वयम सेवक तथा राहत समायोत्रीको व्यवस्था नहुनु - विपद पुर्व सुचना प्रणालिको व्यवस्था नहुनु - विपद पिडितहरूको राहतका लागि सुरक्षित र संरक्षित क्षेत्र नहुनु

७.५.४.२. उद्देश्य

विपद बाट हुन सक्ने क्षति न्यूनीकरण एवम उद्धार व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउदै जलवायु परिवर्तन अनुकूलनता वृद्धि गर्नु

७.५.४.३. रणनीतिहरू

- क. विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति योजन कार्यान्वयन गर्ने
- ख. विपद व्यवस्थापन पुर्वतयारी सुदृढीकरण गर्ने
- ग. प्राकृतिक तथा जलवायु परिवर्तनीय जोखीमबाट क्षती न्यूनीकरण गर्ने

७.५.४.४.कार्यनीतिहरू

रणनीति अनुसार कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति योजन कार्यान्वयन गर्ने	- विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु अनुकुलन सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड बनाइ कार्यान्वयन अनुगमन तथा नियमन गरिनेछ - विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु अनुकुलन सम्बन्धी दीर्घकालीन योजना बनाइ कार्यान्वयन गरिनेछ
विपद व्यवस्थापन पूर्वतयारी सुदृढीकरण गर्ने	- विपद पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना र पूर्व सुचना प्रणालीको व्यवस्था गरी संभावित जीउधनको क्षतिबाट जोगिन सर्वसाधारणलाई पूर्वतयारी अवस्थामा राखिनेछ - जोखिमयुक्त क्षेत्र पहिचान गरि जोखिम संवेदनशिल भू नक्सा तयार पार्दै जनचेतना अभिवृद्धि गरिनेछ - विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गरी जनमानसमा विपद पूर्वतयारी, उद्धार, पुनस्थापन, युवा स्वयम सेवा तथा उद्धार टोली व्यवस्था गरी क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । - भूकम्प तथा विपद प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचना निर्माण गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ - आपतकालीन व्यवस्थापनका लागि प्रत्येक वस्तीहरूमा एक निश्चित खुल्ला क्षेत्रको व्यवस्था गरिनेछ जसमा अत्यावश्यक पूर्वाधारको निर्माण गरिनेछ - विपद व्यवस्थापन कोष स्थापना गरी संघ प्रदेश तथा अन्य सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त रकम समेत कोषमा राखी एकद्वार प्रणालीबाट विपद व्यवस्थापन गरिनेछ - सबै सरोकारवालाहरू रहेको विपद व्यवस्थापन समिति गाउँपालिका स्तरमा गठन गरिनेछ ।
प्राकृतिक तथा जलवायु परिवर्तन जोखिमबाट क्षती न्यूनीकरण गर्ने	- एकिकृत वस्ती विकासको अवधारणा अनुसार जोखिमयुक्त क्षेत्रबाट वस्ती स्थानान्तरण गर्दै आवश्यक सबै प्रकारका भौतिक पूर्वाधारहरूको व्यवस्था गरी सुरक्षित वस्ती विकास गरिनेछ । - भवन निर्माण संहिता कडाइका साथ पालना गरिनेछ - नजिकको अस्पताल तथा स्थानीय स्वास्थ्य चौकीहरूमा औषधी एवम उपकरणहरूको व्यवस्था गरी प्राथमिक तहको औषधोपचारलाई सहज बनाइनेछ - विकास पूर्वाधार बाट हुनसक्ने जोखिमको न्यूनीकरण गर्न जलवायु परिवर्तन बाट सृजना हुने सबै प्रकारका जोखिम घटाउने जलवायु परिवर्तन अनुकुलन गर्ने र यस संग सम्बन्धित नीति, कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ ।

७.५.४.५.विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ९० विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
विपद प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचनाहरु	प्रतिशत	०	०	५	१०	१५	गापा प्रतिवेदन	
प्रतिफलहरु								
आपतकालीन उद्धारका लागि तालिम प्राप्त स्वयम सेवक	संख्या	०	१०	१५	२५	४०	गाउँपालिका वार्षिक प्रतिवेदन हरु स्थानीय उपभोक्ता हरु संगको छलफल	तीनै तहका सरकार विच सहकार्य र समन्य हुने
विपद व्यवस्थापानमा स्थानीय कोषमा भएको रकम	रु लाख				८०	१००		
विपद् व्यवस्थापनमा क्रियाशील संघ संस्था	संख्या	१	१	२	२	२		
विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य समिति गठन भएका वडाहरु	संख्या	०	३	९	९	९		
विपद प्रतिकार्यकालागि भएको आपतकालीन अभ्यास	संख्या	०	२	३	५	६		
जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा न्यूनिकरण सम्बन्धी सचेतना लगायतका कार्यक्रम संचालन	संख्या	०	२	३	५	६		
जलवायु परिवर्तन अनुकुलन सम्बन्धी तालिम प्राप्त जनशक्ती	संख्या	०	१५	३०	४०	४५		

७.५.४.६.विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता सम्बन्धी कृयाकलापहरु

तालिका ९१ विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता सम्बन्धी कृयाकलापहरु

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	विपद व्यवस्थापन जनचेतामूलक कार्यक्रम	५०
२	विपद जोखीम क्षेत्र नक्साङ्कन र विपद पूर्वसूचना उपकरण जडान	१५०
३	आपतकालीन उद्धारका साधन सामग्री व्यवस्थापन तथा उद्धारकर्मी क्षमताविकास कार्यक्रम	१५०
४	राहतका समग्रीहरुको भण्डारण	१२०
५	स्वास्थ्य चौकीहरुको क्षमता अभिवृद्धि	१००
६	विपद व्यवस्थापन कोष स्थापना	२००
	जम्मा	७७०

परिच्छेद ८

सुशासन तथा संस्थागत विकास

८.१.पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ मा सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ समक्ष र निष्पक्ष पारदर्शी भ्रस्टाचार मुक्त जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउदै राज्यबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधानमा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरि सुशासन को प्रत्याभूती गर्ने उल्लेख छ । उपरोक्त पक्षलाई नेपालको संविधान २०७२ ले राज्यका नीतिमा ग्रहण गरेको छ । जनसहाभागीता उत्तरदायी पारदर्शिता सुनिश्चित गरी सुलभ र गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्ने कुरा स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को प्रस्तावनामा उल्लेख छ । सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्न सूचना तथा संचार प्रविधि उपयोग प्रवर्द्धन र नियमन गर्ने तथा स्थानीय सेवा प्रवाह सम्बन्धी नीति,नियम मापदण्ड निर्माण गर्ने सेवा शर्त तोक्ने योजना तर्जुमा गर्ने कार्यान्वयन र नियमन गर्ने अधिकार पनि स्थानीय सरकार संचालन ऐनमा गाउँपालिकालाई प्रदान गरेको छ ।

दिगो विकास लक्षमा सबै प्रकार तथा स्वरूपमा भ्रस्टाचार घटाउने,सबै तहमा प्रभावकारीता,जवाफदेहिता, पारदर्शिता र सहाभागीतामूलक प्रतिनिधित्व तथा निर्णय निर्माणलाई विशेष महत्वका साथ उल्लेख गरेको छ र यसमा नेपाल सरकारले आफ्नो प्रतिवद्धता जाहेर गरिसकेकोछ । यसैगरी सुशासन लाई राष्ट्रिय लक्षमा राख्दै सार्वजनिक सेवालाई सुदृढीकरण गर्ने रणनीति १५औँ योजनामा उल्लेख गरिएको छ भने शासकीय सुधार र सुशासन अभिवृद्धिलाई रुपान्तरणको प्रमुख सम्बाहकमा लिइएको छ ।

उपरोक्त पक्षको सुनिश्चितताका लागि कुशे गाउँपालिकाले संघ तथा प्रदेश सरकारको कानुन,नीति,योजना र लक्षलाई समेत मनन गरी समग्र सुशासन तथा संस्थागत विकास क्षेत्रको आवधिक योजनाको खाका तयार पारेको छ । यसका लागि सुशासन तथा संस्थागत विकास अन्तरगत प्रमुख क्षेत्रहरु सुशासन ,ऐन कानुन तथा जवाफदेहिता,वित्तीय श्रोत परिचालन,मानव संसाधन तथा संस्थागत विकास र योजना व्यवस्थापनका जस्ता क्षेत्रहरुको विद्यमान अवस्था समस्या तथा चुनौतीहरुको विश्लेषण भएको छ र आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण भएको छ । लक्ष सूचक एवम लक्ष परिमाण तय भएको छ सो को प्राप्तिका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण भई प्रमुख कार्यक्रम तर्जुमा भएको छ ।

८.२.वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकामा संस्थागत तथा संरचनागत विकास प्रयासको सुरुवात भएकोछ । कार्य प्रणालीलाई सूचना प्रविधि संग जोड्दै जनशक्तिलाई सूचना प्रविधिमा अभ्यस्त बनाउने प्रयास भएको छ । परिवर्तित सन्दर्भमा गाउँपालिकाको संगठन संरचना तथा आवश्यक जनशक्तिको खाका निर्माण दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन,आन्तरिक श्रोतको पहिचान तथा परिचालनमा अझै पर्याप्त समस्याहरु छन । अधिकांश आयोजनाहरु उपभोक्ता समिति मार्फत कार्यान्वयन हुदै आएको छ । लक्षित वर्गका लागि बजेट विनियोजन भई सोही अनुसार खर्च गर्ने अभ्यासमा कमी छ । लैङ्गिक क्षेत्रको सशक्तिकरणका लागि विविध कार्यक्रम संचालन भएपनि लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटका लागि रकम विनियोजन वारे यकिन छैन । सेवा प्रवाहको केन्द्रको रुपमा रहेको वडा कार्यालयहरुको भौतिक

संरचनाहरूमा भवन लगायत दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था एवम् आधुनिक प्रविधिको उपयोगमा प्रभावकारिता र सशक्तताको आवश्यकता छ ।

८.३.सुशासन तथा संस्थागत क्षेत्र विकासको उद्देश्य

सुशासन तथा संस्थागत विकास क्षेत्रको लागि "स्थानीय तहमा प्रभावकारी तथा गुणस्तरीय सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्न दक्ष प्रविधि मैत्री मानव संसाधन व्यवस्थापन कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधि र गैसस एवम् नागरिकको क्षमता विकास गरी प्रभावकारी एवम् गुणस्तरीय सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्दै सुशासनको प्रवर्द्धन गर्नु" प्रमुख उद्देश्य निर्धारण गरिएकोछ ।

८.४.सुशासन तथा संस्थागत क्षेत्र विकासको प्रमुख रणनीति

क. सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई नगरिक मैत्री बनाउने

ख. सार्वजनिक सम्पत्तीहरूको दिगो संरक्षण व्यवस्थापन गर्ने

८.५. विषयगत उपक्षेत्रहरू

यो विषयगत क्षेत्र भित्र निम्न विषयगत उपक्षेत्रहरू समावेश गरिएकोछ

क. सुशासन तथा संस्थागत विकास

ख. वित्तीय स्रोत परिचालन तथा योजना व्यवस्थापन

८.५.१. सुशासन तथा संस्थागत विकास

७.५.१.१. संभावना तथा अवसरहरू र समस्या चुनौती

गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण विगतको प्रयास तथा उपलब्धिको पुनरावलोकन एवम् गाउँपालिकाको भावी मार्गचित्र वारे सहाभागीतात्मक छलफलबाट पहिचान भएका संभावना,अवसर,समस्या तथा चुनौतिहरू निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

तालिका १२ सुशासन तथा संस्थागत विकास: संभावना अवसर तथा समस्या र चुनौती	
संभावना तथा अवसरहरू	चुनौतीहरू
- स्थानीय सरोकारवालाहरू संघ संस्थाहरू वाट रचनात्मक सहयोग - संघ र प्रदेश सरकार वाट विभिन्न अनुदान प्राप्त भएको । - निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको सक्रियता बढ्दो - उपभोक्ता समिति मार्फत योजनाहरू कार्यान्वयन हुनु - योजना तर्जुमामा सबै सरोकारवाला पक्षको सहाभागीता	- जोखिमयुक्त वस्तीमा बसोबास गर्दै आएका वासिन्दाहरूलाई स्थानतरण गर्नु - आयोजनाहरूको गुणस्तरीयता कायम र निर्धारित समयमा सम्पन्न गर्नु - संघीयताको भावना र मर्म अनुसार संस्थागत संरचना निर्माण गर्न - संगठन तथा विकास सर्भेका आधारमा जनशक्ति व्यवस्थापन गर्नु - वाह्य श्रोतमा अधिक परनिर्भरता घटाउनु

■	■ पारदर्शिता र जवाफदेहिता प्रवर्द्धन गर्न
सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
■ आवश्यकता अनुसारका कानुन कार्यविधिहरू बनाई कार्यान्वयनमा रहेको ■ हरेक आयोजनाको सार्वजनिक परीक्षण हुने गरेको ■ वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम सार्वजनिक हुने गरेको ■ नियमित रुपमा लेखा परीक्षण र बेरुजु फछ्यौट हुदै आएको ■ विषयगत समिति तथा उपसमितिहरू गठन क्रियाशिल र प्रशासनिक शाखा उपशाखाहरू संचालन ■ वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन हुदै आएको	■ आपतकालिन उद्धारका लागि तालिम प्राप्त स्वयम सेवक तथा राहत समायोको व्यवस्था नहुनु ■ विपद पुर्व सुचना प्रणालिको व्यवस्था नहुनु ■ विपद पिडितहरूको राहतका लागि सुरक्षित र संरक्षित क्षेत्र नहुनु ■ आयोजनाहरू संचालनमा अन्तर पालिका समन्वय र सहकार्य नभएको ■ कार्य सम्पादन मुल्याकडन,दण्ड पुरस्कार, प्रोत्साहनको व्यवस्था नहुनु ■ प्राविधिक एवम सीपयुक्त जनशक्तिको अभाव र दरवन्दी अनुसार कर्मचारी नहुनु ■ आन्तरिक श्रोत ज्यादै न्यून हुनु

८.५.१.२. उद्देश्य

स्थानीय तहमा प्रभावकारी तथा गुणस्तरीय सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्न दक्ष प्रविधिमैत्री मानव संसाधन व्यवस्थापन कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधि र गैसस एवम नागरिकको क्षमता विकास गरी प्रभावकारी एवम गुणस्तरीय सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्दै सुशासनको प्रवर्द्धन गर्नु

८.५.१.३. रणनीतिहरू

क. सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई नगरिक मैत्री बनाउने

ख. सार्वजनिक सम्पत्तीहरूको दिगो संरक्षण व्यवस्थापन गर्ने

८.५.१.४.कार्यनीतिहरू

रणनीति अनुसार कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई नगरिक मैत्री बनाउने	■ सुशासन तथा जवाफदेहिता सम्बन्धी स्थानीय नीति,कानु,मापदण्ड,योजना कार्यान्वयन अनुगमन तथा नियमन गरिनेछ । ■ गाउँपालिकाको नीति,कार्यक्रम,निर्णय तथा प्रगती समीक्षाका वारेमा सर्वसाधारणलाई वेभसाइट तथा अन्य प्रकाशनहरू मार्फत जानकारी गराइनेछ

रणनीति	कार्यनीति
सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई नगरिक मैत्री बनाउने	▪ जवाफदेहिता एवम पारदर्शिता अभिवृद्धिका लागि क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र लगायत सामाजिक जवाफदेहिताका औजारहरू अवलम्बन गरिनेछ ▪ सूचना अधिकृत एवम गुनासो सुनुवाइ संयन्त्रको विकास गरिनेछ ▪ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूल प्रवाहिकरण गरिनेछ । ▪ स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको क्षमता अभिवृद्धि गरी राजस्व सुधार कार्ययोजना लागु गरिनेछ । ▪ उपभोक्ताहरू संग लागत साझेदारीमा आयोजनाहरू संचालन गरी गाउँपालिकाको लागत भारलाई कम गरिनेछ । ▪ लेखा प्रणालीलाई आइसिटीमा आवद्ध गर्दै आन्तरिक लेखा परीक्षण तथा वित्तीय प्रशासनलाई सक्षम र प्रभावकारी बनाइनेछ । ▪ विषयगत समिति एवम न्यायिक समितिको क्षमता विकास गरी कार्यसम्पादन स्तरमा अभिवृद्धि ल्याइनेछ । ▪ सबै खाले योजना तर्जुमा गर्दा तथा कार्यक्रम संचालन गर्दा वस्ती स्तरवाटै सहाभागितामूलक समावेशी योजना तर्जुमाका निर्दिष्ट चरण र प्रकृया अवलम्बन गरिनेछ ▪ आयोजनाको प्रभावकारी अनुगमन तथा मुल्याङ्कनका लागि लैङ्गिक तथा समावेशी संयन्त्र र विषय क्षेत्रगत सूचक निर्धारण र विकास गरी सूचकका आधारमा नियमित अनुगमन गरिनेछ । ▪ सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय न्यून समय लागत छिटो सेवा उपलब्ध बनाउन संभव भएका सेवा सुविधाहरू अनलाईन वडा कार्यालय एवम सेवा केन्द्रवाट उपलब्ध गराउदै वडा कार्यालय हरूलाई भौतिक श्रोत साधन युक्त बनाइनेछ ▪ आवश्यकताका आधारमा दीर्घकालीन सोचलाई आधार मानी सबै सरोकारवालाहरूको वृहत सहाभागीतामा विषयगत क्षेत्रका गुरुयोजनाहरू बनाइनेछ । ▪
सार्वजनिक सम्पत्तीहरूको दिगो संरक्षण व्यवस्थापन गर्ने	▪ निश्चित अवधि (मासिक चौमासिक)मा भएको आर्थिक कारोवारहरूलाई वेभसाइट तथा प्रकाशनहरू मार्फत आम नागरिकहरूलाई जानकारी हुने गरी सार्वजनिक गरिनेछ । ▪ निजी क्षेत्र संग सहकार्य र समन्वय गरी आयोजनाहरू कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ यसका लागि सार्वजनिक निजी साझेदारी नीति ल्याइनेछ । ▪ गाउँपालिकाको चल अचल सम्पत्तीहरू परिचालन गरी सेवा शुक्ल संकलन गरिनेछ

रणनीति	कार्यनीति
सार्वजनिक सम्पत्तीहरूको दिगो संरक्षण व्यवस्थापन गर्ने	■ वार्षिक खरिद योजना बनाउँदै सार्वजनिक खरिदलाई पारदर्शिता इ विडिड तथा प्रकृयागत ढंगबाट खरिद गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । ■ गाउँपालिका अन्तरगत विद्यालय विषयगत कार्यालय एवम सरकारी कार्यालयहरूमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई कार्यसंपादन संज्ञौता गरिनेछ र नियमित मुल्याङ्कनका मापदण्ड निर्धारण गरी उत्कृष्टलाई पुरस्कृत गर्ने अभ्यासको थालनी गरिनेछ । ■ गाउँपालिका अन्तरगत सहकारी गैह्र सरकारी संस्था नगरिक समाज सामुदायिक संस्था निजी क्षेत्रमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई तालीम अभिमूखीकरण मार्फत क्षमता अभिवृद्धि गरी दक्ष सवल सक्षम जनशक्ति विकास गरिनेछ ■ स्थानीय सरोकारवालाहरूको सहाभागीतामा आवधिक गाउँ विकास योजना तर्जुमा गरी निश्चिच अवधि भित्र कार्यान्वयन हुने योजनाहरूको खाका तयार पारिनेछ । ■ गाउँपालिकाका आयोजनाहरूको लागत अनुमान स्वीकृती र संभाव्यता अनुमान सहित आयोजना वैकमा समावेश गर्दै बजेट विनियोजन गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ■ सेवा प्रवाह संग सम्बन्धित विषयगत शाखाहरूको आवश्यकता अनुसार वडा स्तरमा पुन संरचना गरिनेछ ।

८.५.१.५. सुशासन तथा संस्थागत विकास सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

तालिका ९३ सुशासन तथा संस्थागत विकास सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष तथा पूर्वानुमान

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष परिमाण				सूचनाको श्रोत	पुर्वानुमान
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
असर								
गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह वाट सन्तुष्ट अनुभूती गर्ने सेवाग्राही	प्रतिशत	६४	७०	७५	८०	८५	सेवाग्राही संगको छलफल	
प्रतिफलहरु								
अभ्यास गरिएका सामाजिक जवाफदेहिता का औजारहरु	संख्या	२	३	४	५	५	गाउँपालिका वार्षिक प्रतिवेदन हरु स्थानीय उपभोक्ता हरु संगको छलफल	तीनै तहका सरकार विच सहकार्य र समन्य हुने
हेल्प डेक्स वाट लाभान्वित सेवाग्राही	संख्या	०	२००	३००	५००	१०००		
लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट विनियोजन कुल बजेटको	प्रतिशत	५	१०	१५	१५	१५		
आयोजना कार्यान्वयनमा उपभोक्ता समूहको योगदानको हिस्सा	प्रतिशत	५	१०	१०	१०	१०		
गाउँकार्यपालिकामा कार्यरत मानव संसाधन	संख्या	२७	३०	३०	३०	३०		
गाउँकार्यपालिकामा कार्यरत प्राविधिक जनसक्ति	संख्या	१४	१६	१६	१६	१६		

८.५.१.६. सशासन तथा संस्थागत विकासि सम्बन्धी कृयाकलापहरु

तालिका ९४ सशासन तथा संस्थागत विकासि सम्बन्धी कृयाकलापहरु

क्र स	कृयाकलाप तथा कार्यक्रम	आवश्यक बजेट रु लाखमा
१	सामाजिक जवाफदेहिता र पारदर्शिता प्रवर्द्धन कार्यक्रम	५०
२	ऐन नियम मापदण्डहरु प्रकाशन	६
३	विस्तृत राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा कार्यक्रम	८०
४	कर सम्बन्धी जनचेतनामूलक अभियान	६०
५	मध्यकालिन खर्च संरचना तयारी	४०
६	वित्तीय जोखिम न्यूनिकरण कार्ययोजना तर्जुमा कार्यक्रम	२५
७	साधन सम्पन्न वडा कार्यालय निर्माण	६०
८	न्यायिक समिति लगायत विषयगत समिति तथा उपभोक्ता समितिको क्षमता विकास कार्यक्रम	३०
९	मानव संसाधन विकास कार्यक्रम	५०
१०	प्राविधिक जनशक्ति व्यवस्थापन	५०
११	डिपिआर एवम आयोजना बैक तयारी	४०
१२	विषयगत क्षेत्रको गुरु योजना निर्माण	२५
१३	आवधिक योजना तथा मध्यकालीन खर्च संरचना तयारी	४०
१४	अनुगमन र मुल्याडन प्रणाली स्थापना	२०
१५	समीक्षा र प्रतिवेदन	२०
	जम्मा	५९६

परिच्छेद ९ कार्यान्वयन व्यवस्था

९.१.पृष्ठभूमि

कुशे गाउँपालिकाको आवधिक योजनालाई प्रभावकारी ढंगबाट सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गर्नका लागि एक पक्षीय जोडबलले मात्र हुदैन । आर्थिक श्रोत पर्याप्त भएर मात्र पनि यो योजना सफलतापूर्वक सम्पादन गर्न सकिदैन । यसका लागि समग्र गाउँपालिकाको संयुक्त प्रयास हुन जरुरी छ । निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, कर्मचारीहरू, राजनैतिक दलहरू, नागरिक समाजका अगुवाहरू, उद्योगी व्यापारी लगायत सम्पूर्ण कुशे बासी सर्वसाधारण सबैको प्रयत्नबाट मात्र यो लक्ष हासिल गर्न सकिन्छ ।

योजना तर्जुमा र योजना कार्यान्वयन एक अर्का संग अन्तर सम्बन्धित विषय मानिन्छन । संघीय शासन प्रणालीलाई व्यवहारत कार्यान्वयनको अत्यन्तै महत्वपूर्ण पक्ष भनेको योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हो भने आयोजना तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयनलाई प्रतिफल, असर र प्रभाव तह संग आवद्ध गरी क्रियाकलाप तथा कार्यक्रमहरूलाई बृहत र क्षेत्रगत उद्देश्य संग र क्षेत्रगत र विषयगत उद्देश्य समष्टिगत लक्ष संग आवद्ध गर्ने अर्को महत्वपूर्ण पक्ष मानिन्छ । स्थानीय शासनको प्रभावकारी संचालन, परिणाममुखी विकास तथा प्रभावकारी सेवा प्रवाहको लागि योजना तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी र नतिजामुखी कार्यान्वयनको आवश्यकता पर्दछ । आवधिक योजनाको सन्दर्भमा पनि गाउँपालिकाको निर्वाचित नेतृत्व, क्रियाशील राजनीतिक दल, अन्य सरोकारवालाहरू समेतको सक्रिय सहाभागितामा विभिन्न चरण पार गरी तय भएको दीर्घकालीन सोच, आवधिक लक्ष, बृहत उद्देश्य र क्षेत्र विषयगत कार्यक्रमहरू र क्षेत्रगत र विषयगत लक्ष परिमाणलाई गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमा र प्राथमिकताको आधारमा श्रोत विनियोजनको समग्र चक्र नै योजना कार्यान्वयनको खाका मानिन्छ ।

९.२. संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संसाधन योजना

कुशे गाउँपालिकाको आवधिक योजना कार्यान्वयनका लागि हालको विद्यमान संरचना, प्रशासनिक व्यवस्था, उपलब्ध जनशक्ति (जन प्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरू) को प्रभावकारी संगठन संरचना निर्माण तथा संस्थागत क्षमता विकास र मानव संसाधनको कार्यक्षमता अभिवृद्धिबाट गुणस्तरीय सेवा प्रवाह मार्फत अगाडी बढ्नु पर्ने देखिन्छ । यसका लागि मुख्य रूपमा तपशिल अनुसारका रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ

क. मानव संसाधन विकास सम्बन्धी स्थानीय नीति निर्माण गर्ने: मानव संसाधन विकास सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन अनुगमन तथा नियमन गर्ने ।

ख. संस्थागत संरचना चुस्त बनाउने: यस अन्तर्गत गाउँपालिका भित्र रहेका विभिन्न विषयगत समिति तथा न्यायिक समिति को क्षमता विकास गरी कार्यसम्पादन स्तरमा अभिवृद्धि गर्ने, संगठन तथा व्यवस्थापन अध्ययन (O&M) गरी गाउँपालिकाको वडास्तर सम्म आवश्यकता अनुसारको नयाँ संगठन संरचना तयार गरी लागु गर्ने र गाउँपालिकामा लैङ्गिकमैत्री एवम् समावेशीताका आधारमा कर्मचारी दरबन्दी निर्धारण गर्ने, कार्यबोझ विश्लेषणका आधारमा जनशक्ति व्यवस्थापन गरी कार्यसम्पादन स्तरलाई चुस्त दुरुस्त बनाउने, कार्य सम्पादन करार प्रणाली लागू गरी कार्य उपलब्धिका आधारमा कर्मचारीको कार्यसम्पादन

मूल्याङ्कन गरिने प्रणाली अवलम्बन गर्ने, सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय, न्यून समय लागत छिटो सेवा उपलब्ध बनाउन संभव भएका सेवा सुविधाहरू अनलाईन, वडा कार्यालय तथा सेवाकेन्द्रबाट उपलब्ध गराउदै भौतिक स्रोत साधन सुविधायुक्त बनाउने र सेवा प्रवाह संग सम्बन्धित शाखाहरूको आवश्यकता अनुसार वडास्तर सम्म पुनः संरचना गर्ने ।

- ग. मानव संसाधन विकास गर्ने: मानव संसाधन विकास अन्तरगत तालीम तथा अभिमुखीकरणबाट गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधि एवम कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी निर्णय प्रकृया र सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउने, गाउँ कार्यपालिका तथा सभाका सबै समितिलाई क्रियाशिल बनाई उत्तरदायित्व र जिम्मेवार संस्थाका रूपमा विकास गर्दै स्थानीय लोकतन्त्रलाई सुदृढ गर्ने, गाउँपालिका अन्तरगत विद्यालय, विषयगत कार्यालय एवम सरकारी कार्यालयहरूमा कार्यरत कर्मचारी संग कार्यसम्पादन संझौता गरी नियमित मूल्याङ्कनका मापदण्ड निर्धारण गरी मापदण्डका आधारमा उत्कृष्टलाई पुरस्कृत गर्ने अभ्यास थालनी गर्ने, गाउँपालिका अन्तरगत सहकारी, गैसस, नगरिक समाज, सामुदायिक संस्था, निजी क्षेत्रमा कार्यरत कर्मचारी हरूलाई तालीम अभिमुखीकरण मार्फत क्षमता अभिवृद्धि गरी दक्ष सवल सक्षम जनशक्ति विकास गर्ने, महिला तथा दलित वडा सदस्यको क्षमता विकासमा विशेष जोड दिने र गाउँपालिका तथा सभामा लक्षित समूहको समूचित प्रतिनिधित्व गराई समावेशी गराउनका साथै जुनसुकै क्षमता विकास कार्यक्रममा सहभागी छनौट गर्दा महिला दलित जनजाती र अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई प्राथमिकता दिने ।

१.३. विषय क्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

कुशे गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमामा मुख्य रूपमा आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन र संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र का उद्देश्य रणनीति कार्यनीति परिमाणात्मक लक्ष सबै विश्लेषण गरिसकेपछि विभिन्न विभिन्न २२ वटा उपक्षेत्र अन्तरगत रहेर विश्लेषण गरिएको छ । यसरी समग्रतामा हेर्दा २ अर्ब ८४ करोड ४६ लाख रुपैयाका क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएको छ । यसरी विषयगत रूपमा हेर्दा यो गाउँपालिकाको सबै भन्दा धेरै (३२.९९ प्रतिशत) प्रक्षेपित बजेट पूर्वाधार विकासमा रहेको छ । त्यसपछि आर्थिका विकासमा २३.८३ प्रतिशत रहेको छ भने सबैभन्दा कम संस्थागत विकास तथा सुशासनमा २.१० प्रतिशत रहेको छ ।

यो गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोचमा उल्लेख गरे अनुसार नै योजना प्रामथिकतामा परेको देखिन्छ । दुर्गम जिल्ला र दुर्गम गाउँपालिका भएको हुनाले भौतिक पूर्वाधार पहिलो प्राथमिकतामा पर्न जरुरी पनि छ । खानेपानी, सिंचाई, सडक, विजुली जस्ता अति महत्वपूर्ण पूर्वाधार हरूको उपलब्धता विना विकास संभव छैन, त्यसैले यो योजना कार्यान्वयनमा सहजता आउने देखिन्छ । यो गाउँपालिकाको मुख्य क्षेत्र र उपक्षेत्र अन्तरगतको अनुमानित बजेट विवरण तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ९५ विषय क्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट विवरण

क्र स	विषय क्षेत्र	रकम रु लाखमा	प्रतिशत
क	आर्थिक विकास	६७८०	२३.८३%
१	कृषि विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	२५४५	८.९५%
२	पशुपंक्षी विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	१७५०	६.१५%
३	पर्यटन विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	९०५	३.१८%
४	उद्योग व्यापार व्यवसाय सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	९२५	३.२५%
५	बैंक वित्तीय संस्था तथा सहकारी विकास सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	३६०	१.२७%
६	श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	२९५	१.०४%
ख	सामाजिक विकास	७६३५	२६.८४%
१	शिक्षा सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	२२१५	७.७९%
२	स्वास्थ्य सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	१५९०	५.५९%
३	खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	१८७६	६.५९%
४	लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	१०९०	३.८३%
५	भाषा कला साहित्य र संपदा संरक्षण संग सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	९०	०.३२%
६	युवा तथा खेलकुद संग सम्बन्धि कार्यक्रमहरु	७७४	२.७२%
ग	पूर्वाधार विकास	९३८५	३२.९९%
१	सडक यातायात सम्बन्धी कृयाकलापहरु	४६७०	१६.४२%
२	आवास वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सम्बन्धी कृयाकलापहरु	१०७५	३.७८%
३	सिंचाई सम्बन्धी कृयाकलापहरु	९५०	३.३४%
४	विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी कृयाकलापहरु	२०१०	७.०७%
५	सुचना तथा संचार प्रविधि सम्बन्धी कृयाकलापहरु	६८०	२.३९%
घ	वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन	४०५०	१४.२४%
१	वन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी कृयाकलापहरु	१६६०	५.८४%
२	वातावरण तथा फोहोर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धी कृयाकलापहरु	९७५	३.४३%

क्र स	विषय क्षेत्र	रकम रु लाखमा	प्रतिशत
३	भू तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी कृयाकलापहरु	६४५	२.२७%
४	विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता सम्बन्धी कृयाकलापहरु	७७०	२.७१%
ड	संस्थागत विकास तथा सुशासन	५९६	२.१०%
१	सुशासन तथा संस्थागत विकास सम्बन्धी कृयाकलापहरु	५९६	२.१०%
	जम्मा	२८४४६	१००.००%

श्रोत: फिल्ड सर्भेक्षण, विषयगत बैठक र सामुहिक छलफल

९.४. श्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण

कुशे गाउँपालिकाको आर्थिक वर्ष ०७९/८० लाई आधार वर्ष मानेर आगामी ५ वर्षका लागि आय अनुमान प्रक्षेपण गरिएकोछ । आय अनुमान प्रक्षेपण गर्दा आन्तरिक र बाह्य श्रोत प्रक्षेपण गर्नु पर्ने हुन्छ सोही अनुसार गरिएकोछ

आन्तरिक श्रोत प्रक्षेपण

कुशे गाउँपालिकाको आन्तरिक आय प्रक्षेपण गर्दा स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले व्यवस्था गरेका स्थानीय कर तथा सेवा सुल्कबाट संकलन हुने राजस्वलाई आधार मानिएको छ । यस अन्तरगत सम्पत्ती कर वा घरजग्गा कर,भूमिकर,घरजग्गा बाहाल कर व्यवसाय कर,जडिवुटी कवाडी तथा जीवजन्तु कर,बाहाल विटौरी कर का साथसाथै मनोरन्जन कर विज्ञापन कर लगायत सेवा शुल्क रहेका छन । यसै गरी आगामी दिनमा सडक निर्माण संगै ढुंगा गिट्टी,खानेपानी तथा अन्य सेवा शुल्क र विविध जरिवानाहरु समेत आय संकलन हुने अनुमान गरिएकोछ ।

कुशे गाउँपालिकाले आगामी ५ वर्षको अवधिमा आन्तरिक आय बाट करिब ३ करोड ७३ लाख राजस्व संकलन गर्न सक्ने अनुमान गरिएकोछ । यो राजस्व आव ०७८/०७९ को लेखा परीक्षण प्रतिवेदनका आधारमा अनुमान गरिएकोछ भने यो हरेक वर्ष कम्तिमा २० प्रतिशतका दरले बढ्न सक्ने अनुमानका प्रक्षेपण गरिएकोछ । यसरी आधार वर्षमा जम्मा २० लाख आन्तरिक आय रहेको छ तर आगामी ०८०/८१ का लागि ४३ लाख प्रक्षेपित गरिएको छ । त्यसैका आधारमा आधार वर्षमा २० लाख पहिलो वर्षमा ४३ लाख र बाँकी वर्षहरुमा बाषिक २० प्रतिशतका दरले बढ्दै जाने र पाँच वर्षमा जम्मा ३ करोड ७३ लाख पुग्ने अनुमान गरिएको छ

बाह्य श्रोत प्रक्षेपण

कुशे गाउँपालिकाको बजेट श्रोतमा बाह्य श्रोतले महत्वपूर्ण एवम उल्लेखनीय भूमिका खेल्ने गरेकोछ । कुल बजेटको ९९.२१ प्रतिशत योगदान यिनै बाह्य श्रोतको रहेकोछ । यस अर्थमा कुशे गाउँपालिका पूर्णत बाह्य

श्रोतमा आश्रित छ । बाह्य श्रोतहरूमा वित्तीय समानीकरण,ससर्त अनुदान,समपुरक अनुदान,विशेष अनुदान र राजस्व बाँडफाँट साथै विभिन्न विकास साझेदारहरूबाट प्राप्त हुने श्रोतहरू रहेका छन् ।

आगामी ५ वर्षको अवधिमा बाह्य श्रोतबाट कुल ४ अर्ब ३७ करोड ११ लाख प्राप्त हुने अनुमान गरिएकोछ भने विभिन्न विकास साझेदारहरू वाट २२ करोड ३२ लाख ४८ हजार रुपैया प्राप्त हुने अनुमान गरिएकोछ आधार वर्ष ०७९/८० मा रु ४८ करोड ७९ लाख ३६ हजार बाह्य श्रोत प्राप्त भएकोछ । यसर्थ आधार वर्ष ०७९/८० को अनुमानमा बाह्य श्रोतहरू १५ प्रतिशतका दरले बृद्धि हुन सक्ने अनुमान गरिएकोछ भने विकास साझेदार वाट प्राप्त हुने श्रोत २० प्रतिशतका दरले बृद्धि हुने अनुमान गरिएकोछ । बाह्य आयको स्रोत प्रक्षेपण निम्नानुसार रहेकोछ

तालिका ९६ बजेट बाह्य श्रोत प्रक्षेपण

कजेट श्रोत	आधार वर्ष ०७९/८०	अनुमान प्रक्षेपण (रु लाखमा)					
		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा
वित्तीय समानीकरण संघ	९६९	१११४	१२८२	१४७४	१६९५	१९४९	८४८२
वित्तीय समानीकरण प्रदेश	९३.२९	१०७	१२३	१४२	१६३	१८८	८१७
ससर्त अनुदान संघ	२४१२	२७७४	३१९०	३६६८	४२१९	४८५१	२१११४
ससर्त अनुदान प्रदेश	२५४.३	२९२	३३६	३८७	४४५	५११	२२२६
समपुरक अनुदान संघ	०	५०	५८	६६	७६	८७	३३७
समपुरक अनुदान प्रदेश	९१	१०५	१२०	१३८	१५९	१८३	७९७
विशेष अनुदा संघ	०	८५	९८	११२	१२९	१४९	५७३
विशेष अनुदा प्रदेश	५८.८७	६८	७८	९०	१०३	११८	५१५
राजस्व बाँडफाँट संघ	१००६	११५७	१३३०	१५३०	१७६०	२०२३	८८०६
राजस्व बाँडफाँट प्रदेश	५	६	७	८	९	१०	४४
जम्मा	४८८९	५७५८	६६२२	७६१५	८७५७	१००७१	४३७११

श्रोत: विगतका प्रतिवेदन तथा सामुहिक छलफल

कुल स्रोत प्रक्षेपण

कुशे गाउँपालिकालाई ५ वर्षको अवधिमा आन्तरिक आय बाट रु ३ करोड ७३ लाख, बाह्य स्रोतबाट रु ४ अर्ब ३७ करोड ११ लाख बराबरको स्रोत परिचालन हुने अनुमान प्रक्षेपण गरिएकोछ भने विभिन्न विकास साझेदार वाट २२ करोड ३२ लाख ४८ हजार रुपैया परिचालन हुने अनुमान गरिएकोछ यसरी आगामी पाँच वर्षमा कुल ४ अर्ब ६३ करोड १७ लाख रुपैया खर्च हुने अनुमान गरिएकोछ । प्रतिशतमा आन्तरिक आय

०.८० प्रतिशत,वाह्य आय ९४.३७ प्रतिशत र अन्य विकास साझेदार बाट ४.८१ प्रतिशत हुन आउछ । यसरी प्राप्त हुने स्रोतहरु वार्षिक औसतमा करिब १८.८९ प्रतिशतले वृद्धि हुन सक्ने अनुमान गरिएकोछ

तालिका ९७ कुल प्रक्षेपित अनुमानित आय

बजेट श्रोत	आधार वर्ष ०७८/७९	अनुमान प्रक्षेपण					
		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा
कुल आन्तिक आय	२०	४३	५३.७५	६७.१९	८३.९८	१०५	३७३
कुल वाह्य आय	४८८९	५७५८	६६२२	७६१५	८७५७	१००७१	४३७११
विकास साझेदार बाट	०	३००	३६०	४३२	५१८.४	६२२.१	२२३२
जम्मा आय	४९०९.५	६१००.९	७०३५.३	८११४.०	९३५९.४	१०७९७.६	४६३१७

श्रोत:आधार वर्षको लागि लेखा परीक्षण प्रतिवेदन

उल्लेखित आय मध्ये पुँजीगत र चालु खर्च छुट्याएर वास्तविक विकास खर्च निम्नानुसार छुट्याइएको छ । जस अनुसार कुल ४ अर्ब ६३ करोड १७ लाख आय मध्ये २ अर्ब ४१ करोड २६ लाख ५२ हजार रुपैया विकास खर्च र बाँकी २ अर्ब २१ करोड ९० लाख ४८ हजार रुपैया प्रशासनिक खर्च हुने अनुमान गरिएको छ । जसको विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछ

तालिका ९८ कुल आयमा वास्तविका विकास खर्च

बजेट श्रोत	आधार वर्ष ०७९/८०	अनुमान प्रक्षेपण					
		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा
जम्मा आय	४९०९.५	६१००.९	७०३५.३	८११४.०	९३५९.४	१०७९७.६	४६३१७.००
कुल आय मध्ये कुल विकास खर्च	२५५७.३६	३१७८.०	३६६४.७	४२२६.६	४८७५.३	५६२४.५	२४१२६.५२
चालु तथा प्रशासनिक खर्च	२३५२.१	२९२२.९	३३७०.६	३८८७.४	४४८४.१	५१७३.१	२२१९०.४८

श्रोत: लेखा परीक्षण प्रतिवेदन वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन

माथि उल्लेखित विवरण अनुसार कुशे गाउँपालिकाको लागि खर्च हुने अनुमान गरिएको कुल बजेट रु २ अर्ब ८४ करोड ८६ लाख रुपैया मध्ये २ अर्ब ४१ करोड २६ लाख ५२ हजार रुपैया मात्र हाम्रो आन्तरिक तथा वाह्य श्रोतबाट प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ । यसका आधारमा ४३ करोड ५९ लाख ४८ हजार रुपैया नपुग देखिएको छ । उल्लेखित नपुग रकम पुरा गर्नका लागि प्रदेश र संघीय योजनाहरुमा यो गाउँपालिकाका योजनाहरु समावेश गर्ने, अन्य दातृ निकायहरु संग समन्वय गरी थप बजेट ल्याउन कार्यदल बनाएर कार्यान्वयन गर्ने, जस सहभागीतामा कार्य गर्दा निश्चित प्रतिशत हिस्सेदारी उपभोक्तालाई जिम्मा दिने गरी आगामी पाँच वर्ष भित्र उल्लेखित सबै कामहरु सम्पन्न गरिनेछ ।

९.५. स्रोत परिचालन रणनीति

कुशे गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्थामा आर्थिक तथा सामाजिक स्थितिका सूचकहरु कमजोर रहेकोले आगामी वर्षहरुमा वित्तीय स्रोतहरु परिचालन गर्न चुनौतीपूर्ण हुने देखिन्छ । बढ्दो जनअपेक्षाको तुलनामा गाउँपालिकाको न्यून स्रोतबाट सार्वजनिक खर्च र सेवाको बीचमा तादम्यता कायम गर्न निकै कठिन हुने देखिन्छ । गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक स्थितिमा सुधार ल्याई जनताको आधारभूत सेवा र सुविधालाई प्रभावकारी रूपले सहज पहुँच पुर्याउनका लागि आवश्यक पर्ने पुजीगत लगानी लगायतको कार्यक्रम खर्च र सामाजिक सुरक्षा तथा चालु खर्च गरी कुल व्ययको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन आउछ । यसैगरी उपलब्ध स्रोत साधनको ठुलो अंश उपभोगमा (चालु) खर्च गर्नुपर्ने बाध्यताले बिकास कार्यका लागि थोरै मात्र खर्च गर्न सकिने अवस्था विद्यमान रहेकोछ । संघीयता कार्यान्वयनको क्रममा स्थानीय सरकार संचालन ऐन र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनले गाउँपालिकालाई आन्तरिक राजस्व र संघ तथा प्रदेशबाट प्राप्त हुने गरी थप स्रोत तथा साधनहरु जुटाउन सक्ने, कानुनी अवसरहरु प्राप्त भएको छ । यसैगरी स्थानीय स्तरमा निजी,सहकारी र गैह्र सरकारी क्षेत्र र नागरिक समाजको सहकार्यमा पूरक वित्तीय स्रोतहरु जुटाउन सक्ने थप अवसरहरु समेत विद्यमान रहेकाछन् । वित्तीय स्रोत परिचालनका लागि निम्नानुसार रणनीति अवलम्बन गर्न सकिन्छ

- क. कर तथा गैरकर राजस्वको विद्यमान संरचनाको पुनरावलोकन गरी राजस्वको नयाँ संभावनाहरुको पहिचान गर्दै दायरा वृद्धि सहित राजस्वका आधारहरु विस्तार गर्ने
- ख. राजस्व प्रशासनलाई प्रक्रियागत सरलीकरण गरी करदाताहरुलाई सहज हुने गरी गाउँपालिकाको कर प्रशासनलाई प्रविधि उन्मुख एवम करदाता मैत्री बनाउने
- ग. चुस्त राजस्व प्रशासन,प्रभावकारी संस्थागत संयन्त्र,दक्ष सीपयुक्त जनशक्ति,प्रविधिको अधिकतम उपयोग गर्ने ।
- घ. वास्तविक समस्याका आधारमा योजनाहरु छनौट गरेर उपभोक्ताहरुको निश्चित प्रतिशत सहभागिता गराई वित्तीय भारलाई कम गर्ने
- ङ. आवश्यक योजनाहरु संकलन गर्ने र डिजाइन इस्टिमेट समेत तयार गरी राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय दातृ निकायहरु संग परियोजना बनाइ पेश गर्ने र संचालन गर्ने ।

९.६. कार्यान्वयन योजना

९.६.१. पृष्ठभूमि

योजना तर्जुमा र योजना कार्यान्वयन एक अर्का संग अन्तर सम्बन्धित विषय मानिन्छन् । संघीय शासन प्रणालीलाई व्यवहारत कार्यान्वयनको अत्यन्तै महत्वपूर्ण पक्ष भनेको योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हो भने आयोजना तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयनलाई प्रतिफल,असर र प्रभाव तह संग आवद्ध गरी क्रियाकलाप तथा कार्यक्रमहरुलाई बृहत र क्षेत्रगत उद्देश्य संग र क्षेत्रगत र विषयगत उद्देश्य समष्टिगत लक्ष संग आवद्ध गर्ने अर्को महत्वपूर्ण पक्ष मानिन्छ । स्थानीय शासनको प्रभावकारी संचालन, परिणाममुखी विकास तथा प्रभावकारी सेवा प्रवाहको लागि योजना तथा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी र नतिजामुखी कार्यान्वयनको आवश्यकता पर्दछ । आवधिक

योजनाको सन्दर्भमा पनि गाउँपालिकाको निर्वाचित नेतृत्व, क्रियाशील राजनीतिक दल, अन्य सरोकारवालाहरु समेतको सक्रिय सहाभागितामा विभिन्न चरण पार गरी तय भएको दीर्घकालीन सोच, आवधिक लक्ष, वृहत उद्देश्य र क्षेत्र विषयगत कार्यक्रमहरु र क्षेत्रगत र विषयगत लक्ष परिमाणलाई गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमा र प्राथमिकताको आधारमा श्रोत विनियोजनको समग्र चक्र नै योजना कार्यान्वयनको खाका मानिन्छ ।

९.६.२. बर्तमान अवस्था

योजना कार्यान्वयन र अनुगमन मुल्याङ्कन पद्धतिको सन्दर्भमा गाउँपालिका वार्षिक योजना तर्जुमा पद्धतिमा नै सिमित रहेको अवस्थाका कारण क्रियाकलाप वा कार्यक्रम र सो को प्रतिफल तह भन्दा माथिको तह अर्थात उद्देश्य (असर) लक्ष (प्रभाव) तह अर्थात दीर्घकालीन र मध्यकालीन लक्ष वा प्रभाव तह सम्म सोच्न सकेको अवस्था छैन । यसरी श्रोत अनुमान तथा विनियोजनको सन्दर्भमा पनि हाल सम्म आय सीमामा आधारित योजना तर्जुमा पद्धति रहेको र जसले गर्दा गाउँपालिकाले निर्धारण गरेको लक्ष उद्देश्य र लक्ष परिमाण प्राप्तिको लागि के कति श्रोतको आवश्यकता पर्छ र हालको श्रोत परिचालनको आधारमा के कति श्रोत पुग वा अपुगको अवस्था थाहा पाउने अवस्था देखिदैन ।

हाल गाउँपालिका आफूसंग उपलब्ध सिमित जनशक्ति, कमजोर संस्थागत संरचना, सिमित श्रोत साधन उपयोग गरी वार्षिक कार्यक्रमहरु संचालन गर्दै आइरहेको अवस्था छ । तर प्रस्तावित एकीकृत आवधिक विकास योजनाले आत्मसात गरेको दीर्घकालीन सोच, आवधिक लक्ष विषय क्षेत्रगत उद्देश्यहरु, लक्ष सूचक हासिल गर्न हालको कार्यशैली र पद्धतिमा व्यापक परिमार्जन गरि अन्तर सरकारी (संघ प्रदेश वा अन्तर स्थानीय तह) बीच समन्वय र सहकार्यको वृहत अवधारणा अनुसार क्षेत्रीय रणनीतिक साझेदारी, तुलनात्मक लाभका क्षेत्रको पहिचान साझा हित र उद्देश्यमा सहलगानी, सहकार्य, उत्पादन रोजगारी सृजना, व्यवसायीकरण, औद्योगिकीकरण, पर्यटन लगायत लगायतका आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधारहरुमा निजी क्षेत्र, सहकारी क्षेत्र, गैह्र सरकारी संघ संस्था, विकास साझेदारहरु एवम दातृ निकायहरु लगायत सैवा प्रदायकहरु समेतको एकीकृत प्रयास वा सहाभागिता अभिवृद्धिका लागि पनि कार्ययोजना तर्जुमा हुनु आवश्यकछ ।

९.६.३. कार्यान्वयन कार्ययोजना

गाउँसभा वाट आवधिक विकास योजना स्वीकृत भएपछि यसका आधारमा गाउँपालिकाले सबै विषय क्षेत्र शाखा र वडा कार्यालयहरुलाई मार्गदर्शनसहित वार्षिक योजना तर्जुमाका लागि बजेट पूर्वानुमान पठाउने गरिन्छ र उक्त पूर्वानुमान र मार्गदर्शनका आधारमा सहाभागितात्मक प्रक्रिया अवलम्बन गरी वार्षिक योजना तर्जुमा गरिन्छ ।

९.६.४. मार्गदर्शन तयारी

योजना वा कार्यक्रम संचालन हुनु पूर्व स्वीकृत योजनाको विभिन्न विषय क्षेत्रगत कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक मार्गदर्शन तयार गर्नु पर्ने देखिन्छ । उक्त मार्ग दर्शनका साथ साथ खर्च गर्ने अख्तियारी पठाउनुपर्ने भए सो समेत संलग्न गरी पठाउनु पर्दछ ।

९.६.५. कार्यान्वयन विधिको छनौट

योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक खरिद ऐनको परिधि भित्र रही ठेक्कापट्टा, उपभोक्ता समिति करार वा, अमानत, गैह सरकारी संस्था संगको साझेदारी मध्ये कुन प्रकृया अवलम्बन गरिने हो सो समेत खुलाई गाउँपालिकामा पठाउनु पर्ने हुन्छ र गाउँसभाबाट स्वीकृत भएपछि सोही बमोजिम कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ । गाउँपालिकाले कार्यान्वयन कार्ययोजना निर्माण गर्दा उपलब्धि सूचक समेत उल्लेख गर्ने गरिन्छ । गाउँपालिकाले सम्बन्धित कार्यान्वयन इकाई वाट चौमासिक रुपमा सोही सूचक बमोजिम प्रगती प्रतिवेदन लिने प्रणाली अपनाउने गरिन्छ । गाउँपालिकाले सबै विषयगत क्षेत्र समेटी समष्टिगत कार्यान्वयन कार्ययोजना समेत बनाउनु पर्ने हुन्छ । कार्यान्वयन गर्ने सबै निकाय वाट अनुसूची बमोजिमको कार्यान्वयन योजना प्राप्त भएपछि गाउँपालिकाले एकीकृत गरी विषय क्षेत्रगत प्रमुख कार्यक्रम र लगानी देखिने गरी समष्टिगत विवरण तयार गर्नु पर्दछ । यसै बमोजिम योजना कार्यान्वयन सम्बद्ध निकाय र व्यक्तिलाई कार्य जिम्मेवारी र क्रियाकलाप प्रति जिम्मेवार बनाउनु पर्दछ ।

९.६.६. अख्तियारी

वार्षिक कार्यक्रम र बजेट गाउँसभा वाट पारित भएपछि अध्यक्षले स्वीकृत कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई सात दिन भित्र अख्तियारी दिनु पर्दछ । प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले विषयगत शाखा र वडा कार्यालयहरूलाई चौमासिक विभाजन सहितको कार्यक्रम माग गर्नुपर्नेछ । उक्त विवरणमा स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार आवश्यक परिमार्जन सहित स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि मार्गदर्शन सहित अध्यक्ष वाट अख्तियारी प्राप्त भएको १५ दिन भित्र सम्बन्धित विषयक्षेत्रगत शाखा र वडा कार्यालय वा जिम्मेवार निकायबाट तोकिएको निर्दिष्ट ढाँचामा चौमासिक विभाजन सहितको कार्यान्वयन योजना माग गरी स्वीकृत गर्नुपर्ने छ र उक्त कार्यान्वयन योजनामा जिम्मेवारी किटान समेत गरिनु पर्नेछ । यसका साथै कार्यान्वयनको तरिका समेत निर्धारण गरिसक्नुपर्नेछ ।

९.६.७. अनुगमन प्रतिवेदन र समीक्षा

उक्त फारममा उल्लेखित क्रियाकलापहरूको आधारमा अनुगमन योजना बनाई उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा गठन भएको समितिबाट अनुगमन योजना स्वीकृत गराई नियमित अनुगमनको व्यवस्था गर्नुपर्दछ । यसरी अनुगमन गर्दा अनुगमन सूचकको आधारमा गरी अनुगमन प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने हुन्छ । उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा भएका अनुगमनको प्रतिवेदन कार्यपालिकाको नियमित बैठकमा छलफल गर्नुपर्दछ । यसैगरी योजनाको अनुगमन तथा कार्यालयको समष्टिगत भौतिक र वित्तीय प्रगति एवम समस्याहरूको बारेमा चौमासिक र वार्षिक समीक्षा तथा स्थानीय तह विकास समस्या समाधान समितिको बैठकमा पेश गरि प्राप्त निर्देशन बमोजिम कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

९.६.८. वार्षिक कार्यान्वयन योजना

आवधिक योजनाले आत्मसात गरेको दीर्घकालीन सोच, आवधिक लक्ष्य, विषय क्षेत्रगत उद्देश्य रणनीति तथा प्राथमिकताको आधारमा वार्षिक नीति, कार्यक्रम र बजेट सहित वार्षिक कार्यान्वयन कार्ययोजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

९.७.अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना

९.७.१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता

स्थानीय तहको विकासको मेरुदण्डको रूपमा रहेका विकास नीति योजना तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । स्थानीय तहले योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा सशक्त स्व अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको स्थापना गरी आफुले निर्धारण गरेको लक्ष तथा उद्देश्य हासिल गर्न दिशा तर्फ योजनाको प्रगति उन्मुख भएको छ वा छैन भन्ने जानकारी प्राप्त गर्नु पर्ने हुन्छ । कार्यान्वयन चरणको समयमा नै आयोजनाहरूमा भएको लगानी तथा साधनको प्रवाह समुचित ढंगले भएको छ वा छैन कार्यतालिका अनुसार क्रियाकलापहरू सुचारु भएका छन वा छैनन साथै व्यवस्थापकीय कमजोरीहरू केके छन भन्ने जानकारी प्राप्त गर्नुपर्ने हुन्छ । कार्यान्वयन चरणको समयमा नै आयोजनाहरूमा भएको लगानी तथा साधनको प्रवाह समुचित ढंगले भएको छ वा छैन कार्यतालिका अनुसार क्रियाकलापहरू सुचारु भएका छन वा छैनन साथै व्यवस्थापकीय कमजोरीहरू के के छन भन्ने जानकारी प्राप्त गर्नु पर्ने हुन्छ । त्यसैले गाउँपालिकाले आवधिक योजनाको आधारमा वार्षिक विकास योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने हुन्छ । वार्षिक योजना कार्यान्वयनका लागि कार्यान्वयन तालिका समेत तयार गर्नुपर्ने र सो कार्यान्वयन तालिकामा बजेट सहितका अनुगमनका कार्यहरूहरू समेत निर्दिष्ट गरी तदनुसार अनुगमन गर्ने कार्य प्रणाली स्थापित गरिनु पर्दछ ।

९.७.१.१. वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकाले वार्षिक योजनाका कार्यान्वयन तालिका बनाएर कार्यान्वयनका चरणमा अनुगमनलाई प्राथमिकता सहित प्रभावकारी बनाएको देखिदैन । अनुगमनलाई सामान्य प्राविधिक निरीक्षणको विषयको रूपमा ग्रहण गर्ने गरेको पाइन्छ । विकास साझेदारहरूको सहयोगमा संचालित कार्यक्रमहरूको हकमा सघन अनुगमन प्रणाली पनि पाइन्छ । यसै गरी चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षमा प्रगतिको स्थितिको समीक्षा पनि हुने गरेको छ । निरीक्षण सुपरिवेक्षण र अनुगमनमा खासै भिन्नता छ भन्ने महसुस हुन सकेको देखिदैन अनुगमन गर्दा पूर्व निर्धारित सूचकहरूको आधारमा हुने अभ्यास पनि भएको देखिदैन । अनुगमनलाई योजना चक्रको हिस्साको रूपमा बजेट विनियोजन समेत हुने गरेको छैन । अनुगमनको परम्परागत प्रणाली समस्या समाधानका दृष्टिकोणले त्यती प्रभावकारी हुन सकेको देखिदैन ।

९.७.१.२. अवसर तथा चुनौती

योजनावद्ध विकासको प्रयासमा अनुगमनलाई योजना चक्रको अभिन्न हिस्सा र प्रगती सिंहावलोकन गर्ने प्रमुख आधार मान्ने गरिन्छ । स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा १४ ले उपाध्यक्ष वा उपप्रमुखको र वडाध्यक्षको काम कर्तव्य र अधिकारमा योजना तथा कार्यक्रमको अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण गरी सो को प्रतिवेदन बैठकमा पेश गर्नु पर्ने कानुनी व्यवस्था गरेको छ । त्यस्तै उपाध्यक्षको अध्यक्षतामा अनुगमन समितिको समेत प्रवन्ध भएको देखिन्छ । जिल्ला समन्वय समितिले पनि अनुगमन र वार्षिक समीक्षा गर्नुपर्ने संस्थागत र कानूनी व्यवस्था भएको छ । त्यस्तै ऐनको दफा ८४ ले प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले प्रमुखको निर्देशनमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने गराउने कानुनी व्यवस्था गरेकोछ । स्थानीय सरकार संचालन ऐनले

गाउँपालिकालाई आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र गर्ने विकास योजनाको अनुगमन सम्बन्धी कानुनी संस्थागत तथा कार्यविधिगत जिम्मेवारी समेत किटानी व्यवस्था हुनलाई प्रभावकारी अनुगमन प्रणाली स्थापना गर्ने अवसरको रूपमा लिनुपर्ने हुन्छ ।

स्थानीय तहहरूको संस्थागत विकास भइसकेको वर्तमान अवस्थामा उपरोक्त कानुनी व्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्नु चुनौतीपूर्ण रहेकोछ । योजना सम्बद्ध प्राविधिक जनशक्तिको अभावले नियमित अनुगमन प्रभावित भइरहेको अवस्था छ । अनुगमन सम्बन्धी संयन्त्रहरू क्रियाशील हुन सकिरहेका छैनन्, अनुगमनका लागि भिन्नै बजेटको विनियोजन समेत हुन सकेको देखिदैन । यसैगरी स्थानीय सरकारका रूपमा विभिन्न विषयगत कार्य जिम्मेवारीहरू प्राप्त भए तापनि ती कार्य जिम्मेवारी अनुसारका अनुगमनका सूचकहरू निर्धारण हुन नसक्नु तत् तत् विषयगत शाखाबाट आआफ्नो कार्यक्रम अनुसारका क्रियाकलापगत, परिमाणात्मक, नतिजागत, असर वा प्रतिफलगत तह सम्मका सूचकहरू प्राप्त गरी अनुगमन प्रणालीलाई सुव्यवस्थित गर्नु चुनौतीपूर्ण कार्यको रूपमा रहेकोछ । प्रतिनिधिहरूलाई अनुगमनको महत्वबोध गराउन नसकिदा अनुगमनमले उचित प्राथमिकता प्राप्त गर्न सकेको देखिदैन ।

कार्यक्रम अनुसारका चरण गत अनुगमन गरी पूर्व निर्धारित समय, गुणस्तर लागतमा कार्य भए नभएको एकिन गर्न कार्यान्वयन चरणदेखि नै प्रभावकारी अनुगमन प्रणाली स्थापित गरी नतिजामुखी अनुगमन प्रणालीको स्थापना हुन आवश्यक रहेकोछ ।

९.७.१.३. उद्देश्य

आवधिक योजना र यस बमोजिम तर्जुमा हुने वार्षिक योजनाहरूको नतिजामुखी अनुगमन तथा मुल्याङ्कन पद्धति स्थापित भई संस्थागत भएको हुनेछ

९.७.१.४. रणनीति

- स्थानीय सरकार संचालन ऐन बमोजिमको अनुगमन संयन्त्रलाई संस्थागत गरी क्रियाशील गराइनेछ
- आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेका लक्ष उद्देश्य हासिल भए नभएको उपलव्धी र नतिजा सूचकहरूको विकास गरी मद्यावधि मूल्याङ्कन गर्ने
- आवधिक योजनाको आधारमा वार्षिक योजना तर्जुमा गरी आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेका लक्षहरू प्राप्ति उन्मुख भए नभएको अनुगमन गर्ने ।
- विषयगत कार्यक्रमहरूको कार्यक्रमगत सूचकहरूको निर्मा गरी तदनुसार अनुगमन गर्ने
- अनुगमनको कार्यतालिका बनाइ अनुगमन गर्ने प्रणालीको विकास गरी तदनुसार क्षमता विकासका साथै बजेटको व्यवस्था गर्ने
- अनुगमन पश्चात अनुगमनकर्ता वाट लिखित रूपमा अनुगमन प्रतिवेदन लिने, यसलाई नियमित बैठकमा छलफल गरी देखाएका बाधा अड्चन फुकाउने

- प्राप्त अनुगमन प्रतिवेदन अनुगमन समितिमा र चौमासिक र वार्षिक प्रतिवेदनको चौमासिक र वार्षिक समीक्षा नियमित रूपमा गाउँपालिकामा सबै सरोकारवालाहरूको संलग्नतामा गराइनेछ र तत्काल समस्याको समाधान गरी योजना समयमा नै सम्पन्न गर्न तदारुकता लिने।
- चौमासिक समीक्षा तथा स्थानीय तहको समस्या समाधान समितिको बैठकमा अनुगमन समितिबाट समष्टिगत अनुगमन प्राप्त गरी छलफल गरी समस्याको समाधान गर्ने प्रणाली स्थापना गर्ने
- योजनाको आर्थिक तथा भौतिक प्रगतिको प्रतिवेदन सम्बन्धित तह, निकायमा तोकिएको समयमा पठाउने । यसका लागि संघ र प्रदेश संग समन्वय गरी कम्प्यूटरमा आधारित एकीकृत सूचना प्रणालीका फर्मयाटहरू विकास गरि आवद्ध गर्ने
- आवधिक विकास योजनाको मद्यावधी मूल्याङ्कन तेश्रो वर्षमा र अन्तिम मूल्याङ्कन आवधिक योजनाक समाप्ति पछि गर्ने
- अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रतिवेदन गाउँपालिकाको वेबसाइटमा राखिनुका साथै सार्वजनिक समेत गर्ने

९.७.१.५.कार्यक्रम

- स्थागत संयन्त्रको स्थापना र क्षमता विकास
- अनुगमन प्रणाली र तहगत सूचकहरूको निर्माण र कार्यान्वयन
- अनुगमन कार्यान्वयन कार्यक्रम
- समीक्षा तथा स्थानीय समस्या समाधान समितिको बैठक

९.७.२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि जिम्मेवार निकाय

आवधिक योजनाको प्रभाव र असर प्रतिफलको नतिजा मापन तथा संचालित कार्यक्रमको प्रक्रिया अनुगमन गरिनेछ । प्रक्रिया अनुगमन तथा प्राप्त नतिजाको मापन गर्ने जिम्मेवारी गाउँ कार्यपालिकाको हुनेछ भने यस कार्यमा सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समितिलाई परिचालन गरिनेछ । आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी तथा विधि निम्नानुसार हुनेछ

- गाउँ कार्यपालिका तथा विषयगत समिति
- सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति
- जिल्ला समन्वय समिति
- विषयगत शाखा उपशाखा परियोजना संघ संस्था
- नागरिक समाज संस्था तथा तेश्रो पक्ष

आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका साधन तथा विधि देहाय अनुसार रहनेछ

- स्थलगत अनुगमन
- कार्ययोजना र प्रगती बीच तुलना

- नगारिक अनुगमन
- सहाभागीतामूलक मध्यावधी समीक्षा
- सहाभागीतामूलक अन्तिम समीक्षा (तेश्रो पक्ष बाट मूल्याङ्कन)

९.७.३. आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया

आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया देहाय अनुसार हुनेछ

तालिका ९९ आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया			
के अनुगमन गर्ने ?	कसले अनुगमन गर्ने ?	कहिले अनुगमन गर्ने ?	कसरी अनुगमन गर्ने ?
कार्यक्रम वा प्रक्रिया अनुगमन	सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति वडा समिति सरकारी र गैसस परियोजना	पटके, मासिक चौमासिक र वार्षिक	स्थलगत अनुगमन गर्ने चौमासिक कार्ययोजनाको लक्ष र प्रगती विवरणको तुलना गर्ने
प्रतिफल अनुगमन	गाउँकार्यपालिका सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति	चौमासिक अर्धवार्षिक वार्षिक र मध्यावधी	स्थलगत अनुगमन गर्ने वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष र प्रगती विवरणको तुलना गर्ने नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने नमूना सर्भेक्षण गर्ने
असर तह अनुगमन	सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेश्रो पक्ष	वार्षिक मध्यावधी र अन्तिम वर्ष	नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने सहाभागीतामूलक छलफल गर्ने अध्ययन तथा सर्भेक्षण गर्ने
प्रभाव तह अनुगमन	सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेश्रो पक्ष	मध्यावधी र अन्तिम वर्ष	

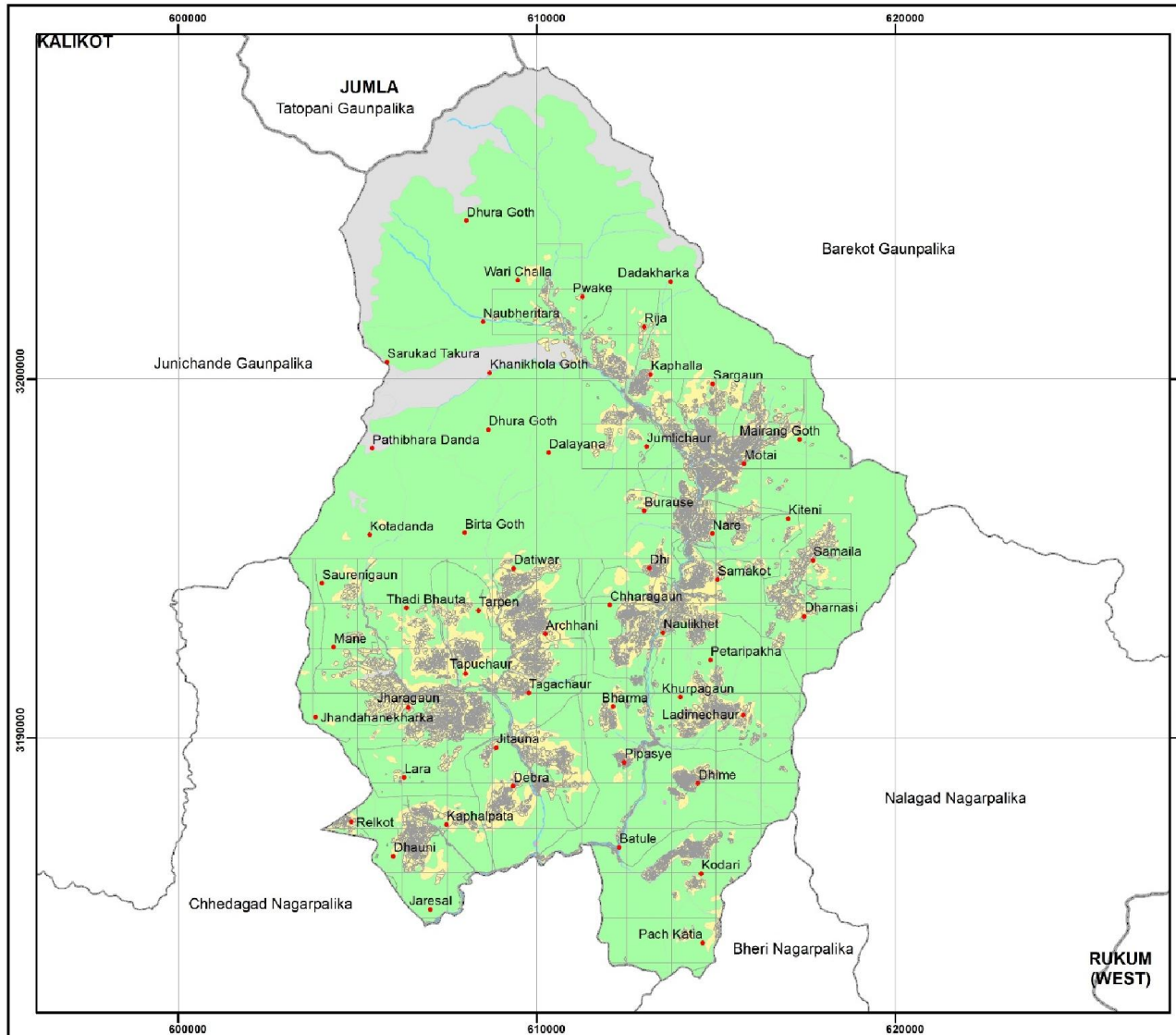
अनुसुचीहरु

१.कुशे गाउँपालिकाका नक्शाहरु

KUSE GAUNPALIKA

Cadastral Superimposed on Present Land Use

DISTRICT: JAJARKOT

Land use involves the management and modification of natural environment or wilderness into built environment such as settlements and semi-natural habitats such as arable fields, pastures, and managed woods.

Legend

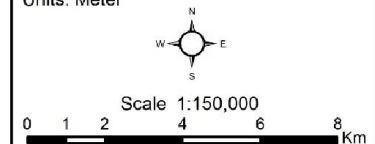
- Settlement
- International Boundary
- District Boundary
- GaPa / NaPa Boundary
- Cadastral Parcel

Land Use Class

- Agricultural
- Forest
- Residential
- Commercial
- Industrial
- Public Use
- Other
- Mine and Minerals
- Cultural and Archeological
- Riverine, Lake and Marsh

PROJECTION AND DATUM

Projection: Transverse Mercator
Datum: Everest 1830
False Easting: 500,000 m
False Northing: 0 m
Central Meridian: 81° E
Scale Factor: 0.9999
Latitude of Origin: 0 Degree
Units: Meter

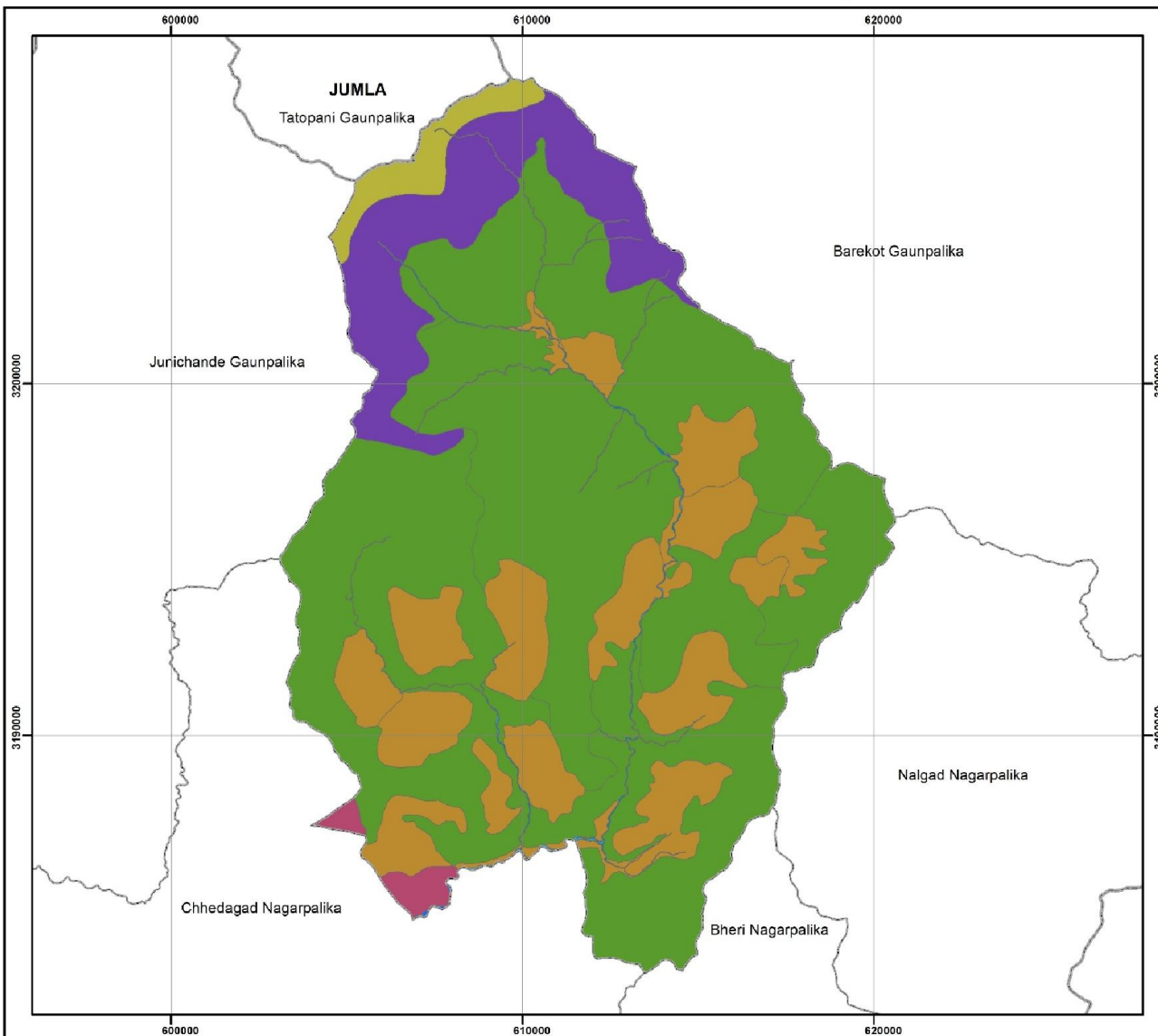

Prepared By:
UGS JV IHRID and Aavya,
Koteshwor, Kathmandu

KUSE GAUNPALIKA

Land System Map

DISTRICT: JAJARKOT

Land systems constitute the terrestrial component of the earth system and encompass all processes and activities related to the human use of land, including socioeconomic, technological and organizational investments and arrangements.

Legend

	International Boundary		12
	District Boundary		13a
	GaPa / NaPa Boundary		13b
Land System			
	9a		14a
	10a		15b
	11		16b

PROJECTION AND DATUM

Projection: Transverse Mercator
 Datum: Everest 1830
 False Easting: 500,000 m
 False Northing: 0 m
 Central Meridian: 81° E
 Scale Factor: 0.9999
 Latitude Of Origin: 0 Degree
 Units: Meter

Scale 1:150,000

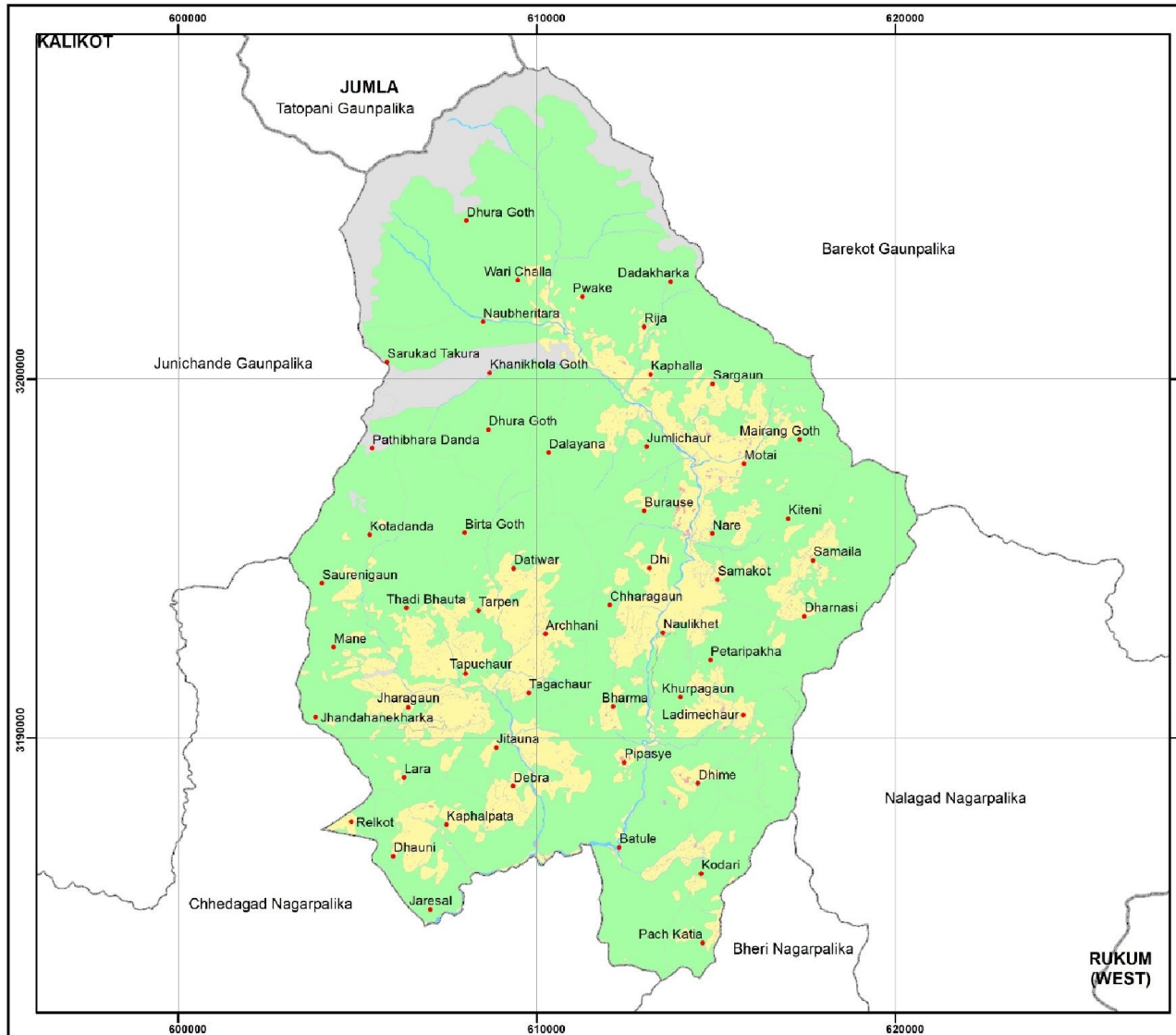
Prepared By:

SRSES JV KIE in association IRTC
 Bhatbhateni, Kathmandu

KUSE GAUNPALIKA

Present Land Use Map

DISTRICT: JAJARKOT

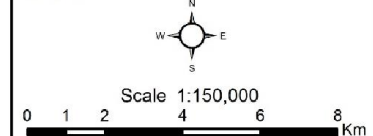

Land use involves the management and modification of natural environment or wilderness into built environment such as settlements and semi-natural habitats such as arable fields, pastures, and managed woods.

Legend

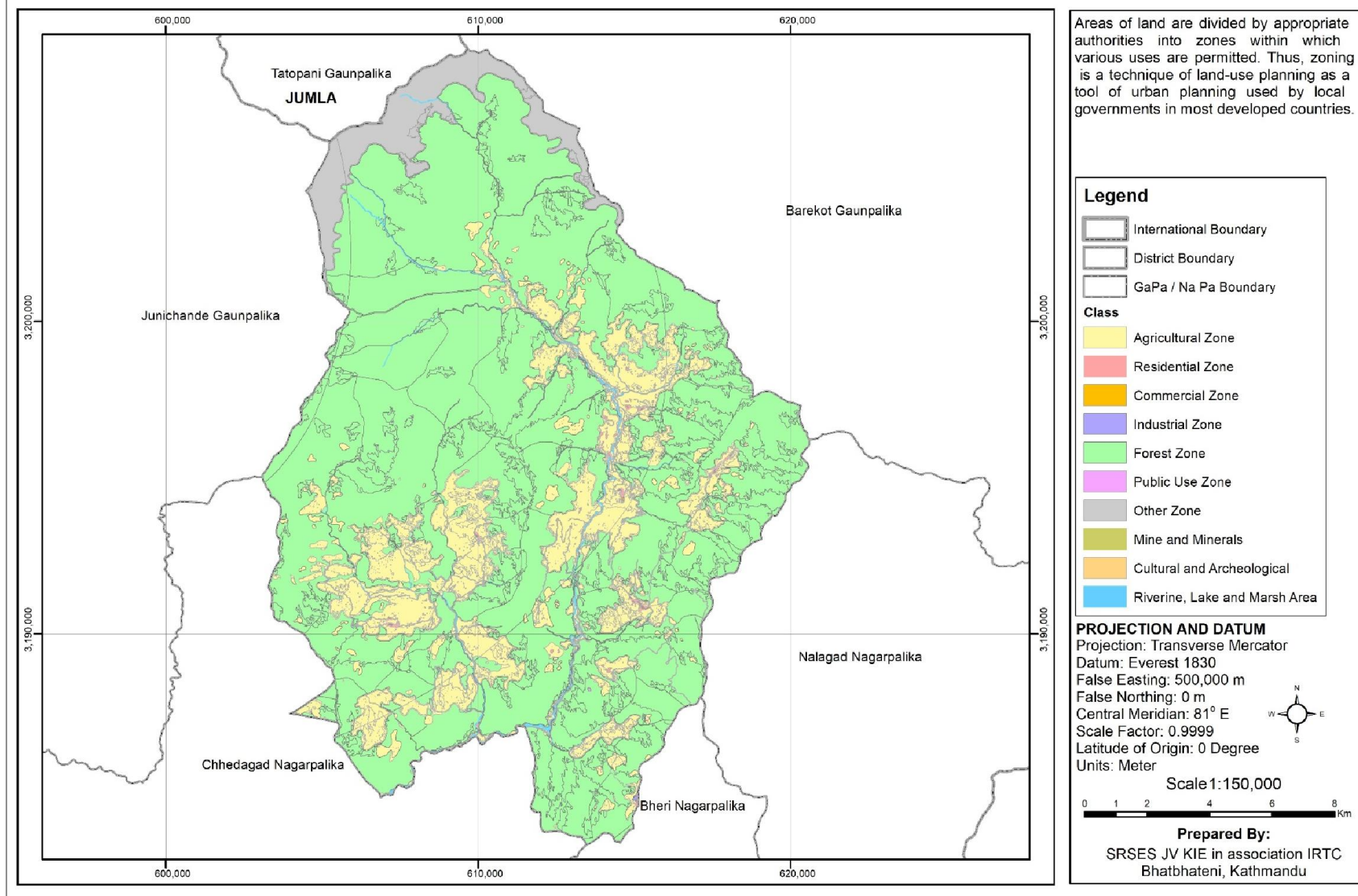
- Settlement
- ▬ International Boundary
- ▬ District Boundary
- ▬ GaPa / NaPa Boundary
- Land Use Class**
- Agricultural
- Forest
- Residential
- Commercial
- Industrial
- Public Use
- Other
- Mine and Minerals
- Cultural and Archeological
- Riverine, Lake and Marsh

PROJECTION AND DATUM
 Projection: Transverse Mercator
 Datum: Everest 1830
 False Easting: 500,000 m
 False Northing: 0 m
 Central Meridian: 81° E
 Scale Factor: 0.9999
 Latitude of Origin: 0 Degree
 Units: Meter

Prepared By:
 UGS JV IHRID and Aavya,
 Koteswor, Kathmandu

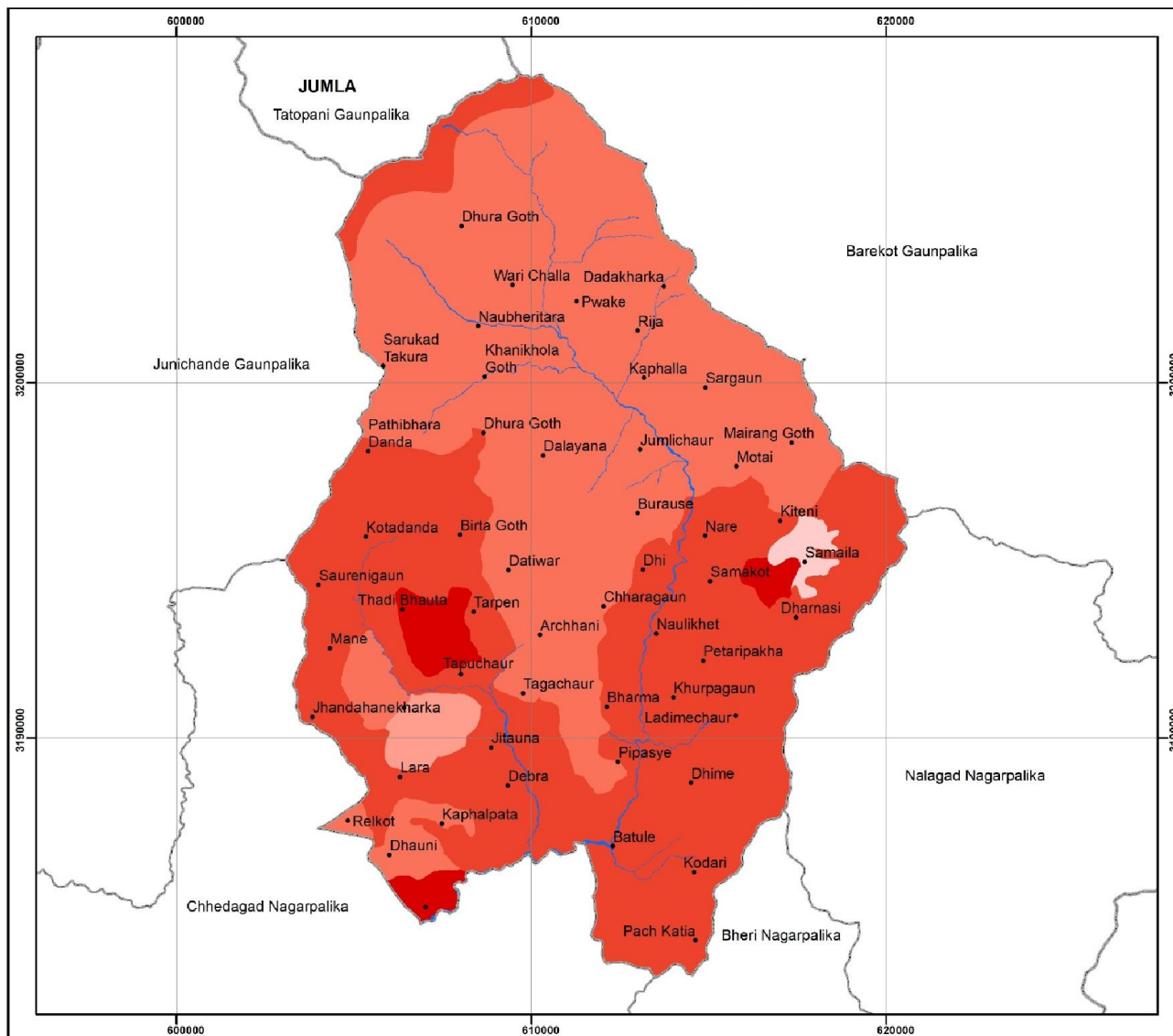
KUSE GAUNPALIKA

Land Use Zoning Map**DISTRICT: JAJARKOT**

KUSE GAUNPALIKA

Total Nitrogen Content Map

DISTRICT: JAJARKOT

This Nitrogen rating map is prepared from the Total Nitrogen content in the top soil measured in lab (% by weight). Nitrogen below 0.05 is Very Low, 0.05 - 0.1 Low, 0.1 - 0.2 Medium, 0.2 - 0.4 High and above 0.4 Very High. Higher the N in soil, higher the fertility.

Legend

- Settlement
- International Boundary
- District Boundary
- GaPa / NaPa Boundary

Total Nitrogen

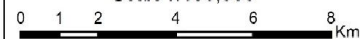
- Very High
- High
- Medium
- Low
- Very Low
- Water Body

PROJECTION AND DATUM

Projection: Transverse Mercator
 Datum: Everest 1830
 False Easting: 500,000 m
 False Northing: 0 m
 Central Meridian: 81° E
 Scale Factor: 0.9999
 Latitude Of Origin: 0 Degree
 Units: Meter

Scale 1:150,000

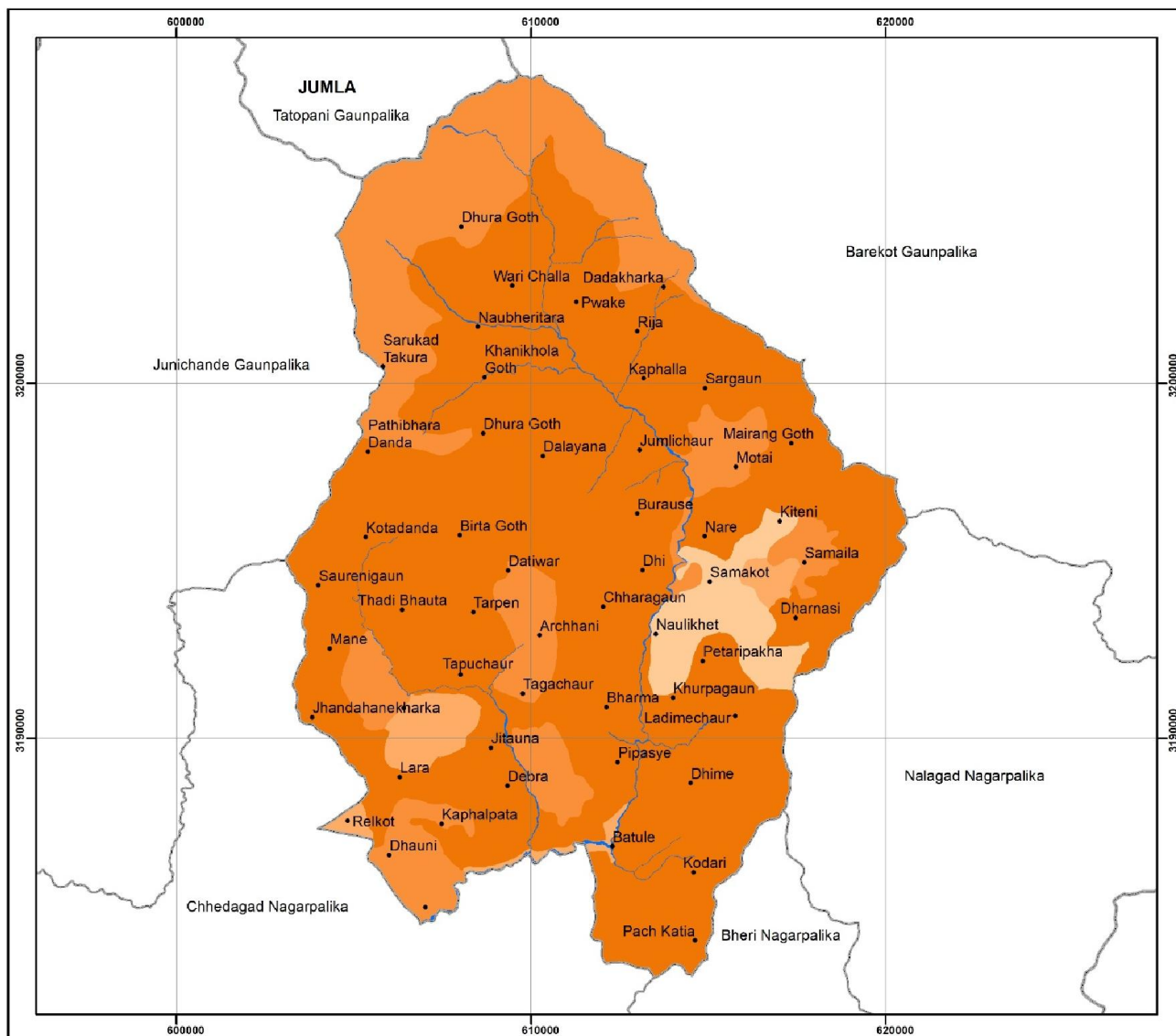
Prepared By:

SRSES JV KIE in association IRTC
 Bhatbhateni, Kathmandu

KUSE GAUNPALIKA

Organic Matter Map

DISTRICT: JAJARKOT

This Organic Matter Map is prepared from the available OM in the top soil measure in lab (in %). OM below 1.25 is very low, 1.25 - 2.5 is low, 2.5 - 5 is medium, 5 - 10 is High and greater than 10 is very high. Higher the organic matter in soil, higher the fertility.

Legend

- Settlement
- International Boundary
- District Boundary
- GaPa / NaPa Boundary

Organic Matter

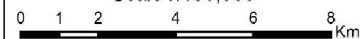
- High
- Medium
- Low
- Very Low
- Water Body

PROJECTION AND DATUM

Projection: Transverse Mercator
 Datum: Everest 1830
 False Easting: 500,000 m
 False Northing: 0 m
 Central Meridian: 81° E
 Scale Factor: 0.9999
 Latitude Of Origin: 0 Degree
 Units: Meter

Scale 1:150,000

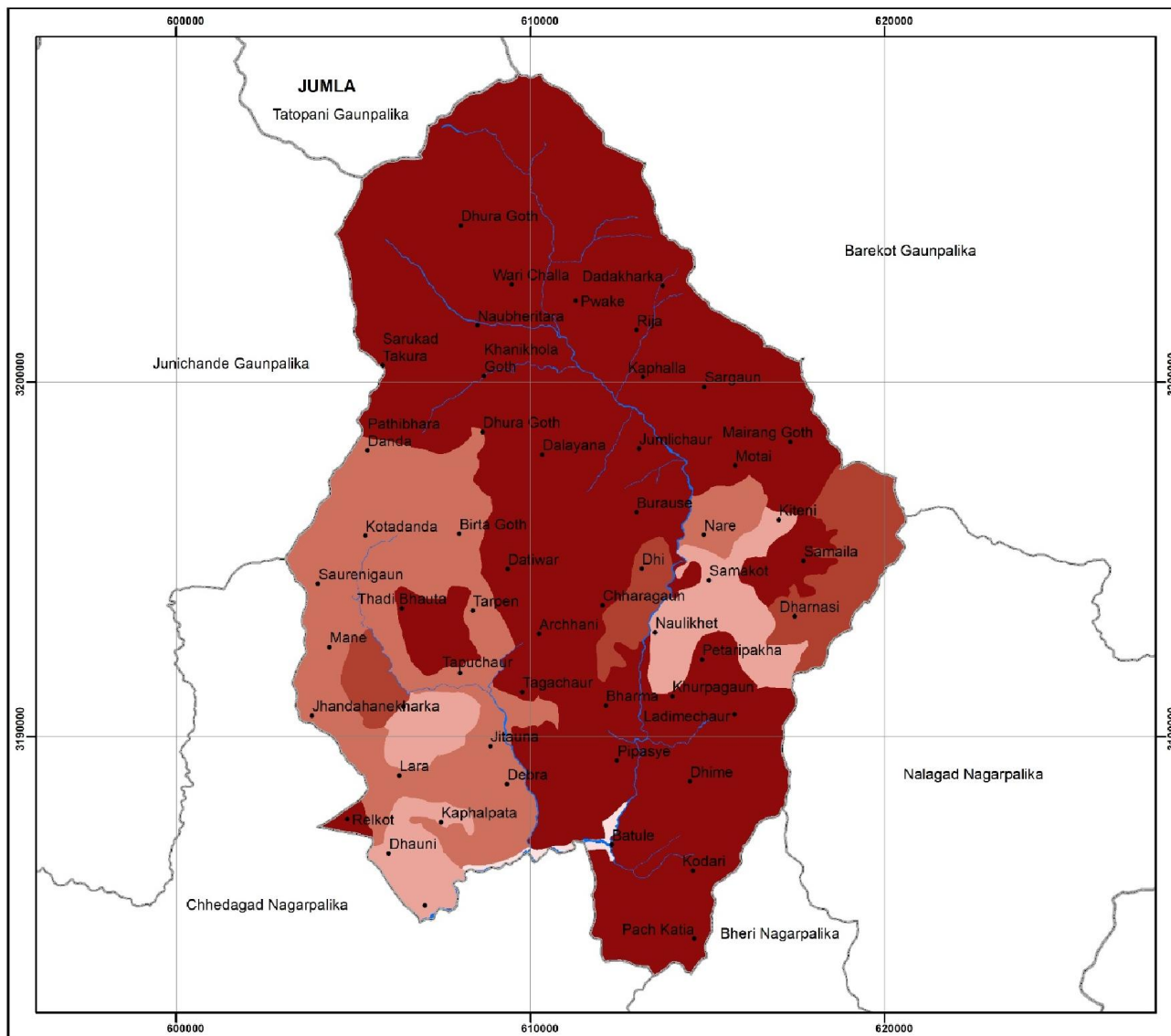
Prepared By:

SRSES JV KIE in association IRTC
 Bhatbhateni, Kathmandu

KUSE GAUNPALIKA

Available Phosphorous Map

DISTRICT: JAJARKOT

This Phosphorus map is prepared from the available Phosphorus in the top soil measured in lab (Kg/ha). Phosphorus below 15 is very low, 15 - 30 is low, 31 - 55 medium 56 - 110 is high and above 111 is very high.

Legend

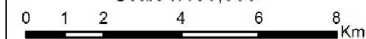
- Settlement
 - International Boundary
 - District Boundary
 - GaPa / NaPa Boundary
- Available Phosphorous**
- Very High
 - High
 - Medium
 - Low
 - Very Low
 - Water Body

PROJECTION AND DATUM

Projection: Transverse Mercator
 Datum: Everest 1830
 False Easting: 500,000 m
 False Northing: 0 m
 Central Meridian: 81° E
 Scale Factor: 0.9999
 Latitude Of Origin: 0 Degree
 Units: Meter

Scale 1:150,000

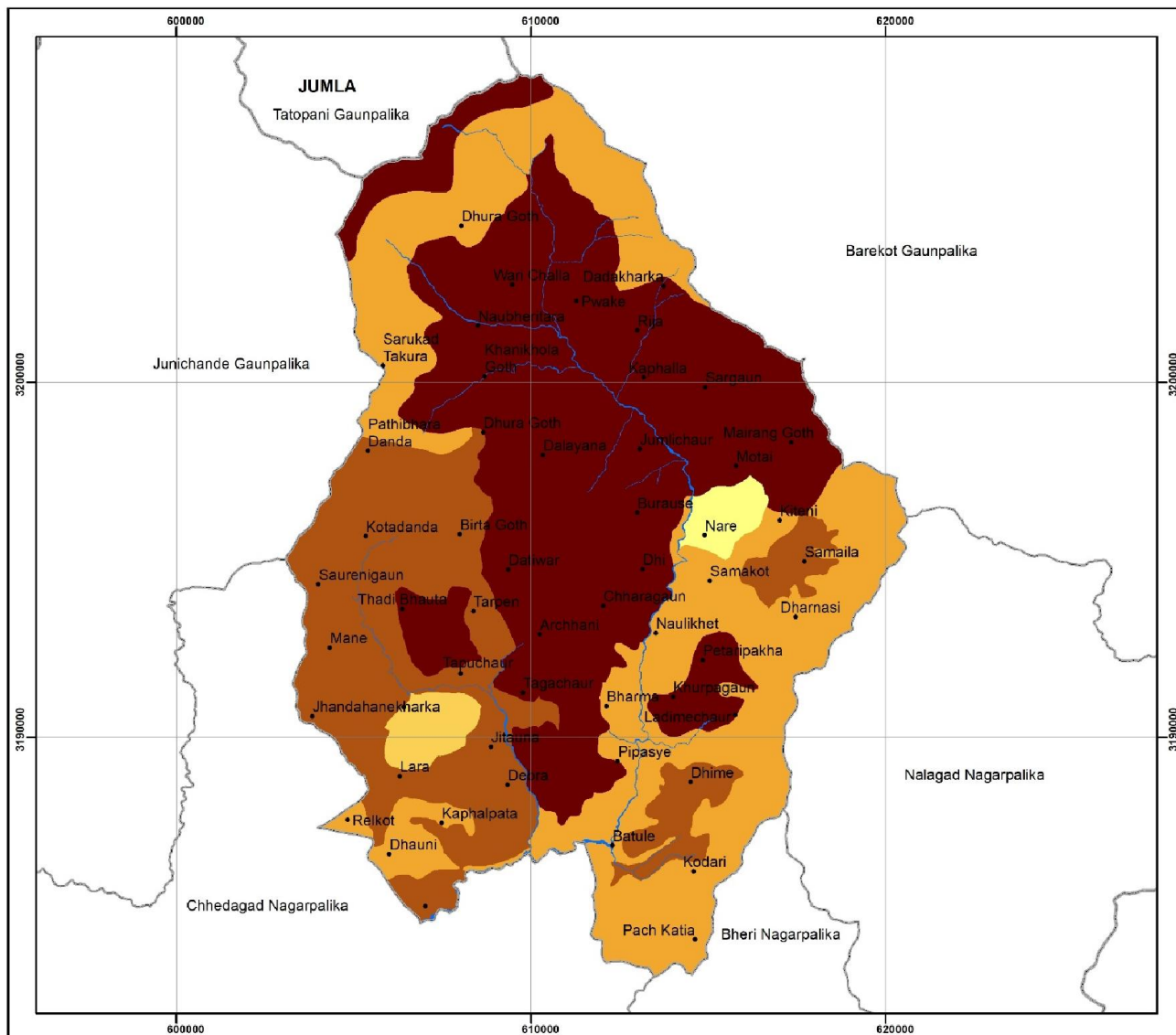
Prepared By:

SRSES JV KIE in association IRTC
 Bhatbhateni, Kathmandu

KUSE GAUNPALIKA

Extractable Potassium Map

DISTRICT: JAJARKOT

This Potassium Map is prepared from the available Potassium in the top soil measured in lab (Kg/ha). Potassium below 55 is very low, 56 - 110 is low, 111 - 280 is Medium, 281 - 500 is high and above 500 is Very High. Higher the Potassium in soil, higher the fertility.

Legend

- Settlement
- International Boundary
- District Boundary
- GaPa / NaPa Boundary

Extractable Potassium

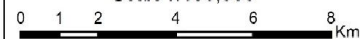
- Very High
- High
- Medium
- Low
- Very Low
- Water Body

PROJECTION AND DATUM

Projection: Transverse Mercator
 Datum: Everest 1830
 False Easting: 500,000 m
 False Northing: 0 m
 Central Meridian: 81° E
 Scale Factor: 0.9999
 Latitude Of Origin: 0 Degree
 Units: Meter

Scale 1:150,000

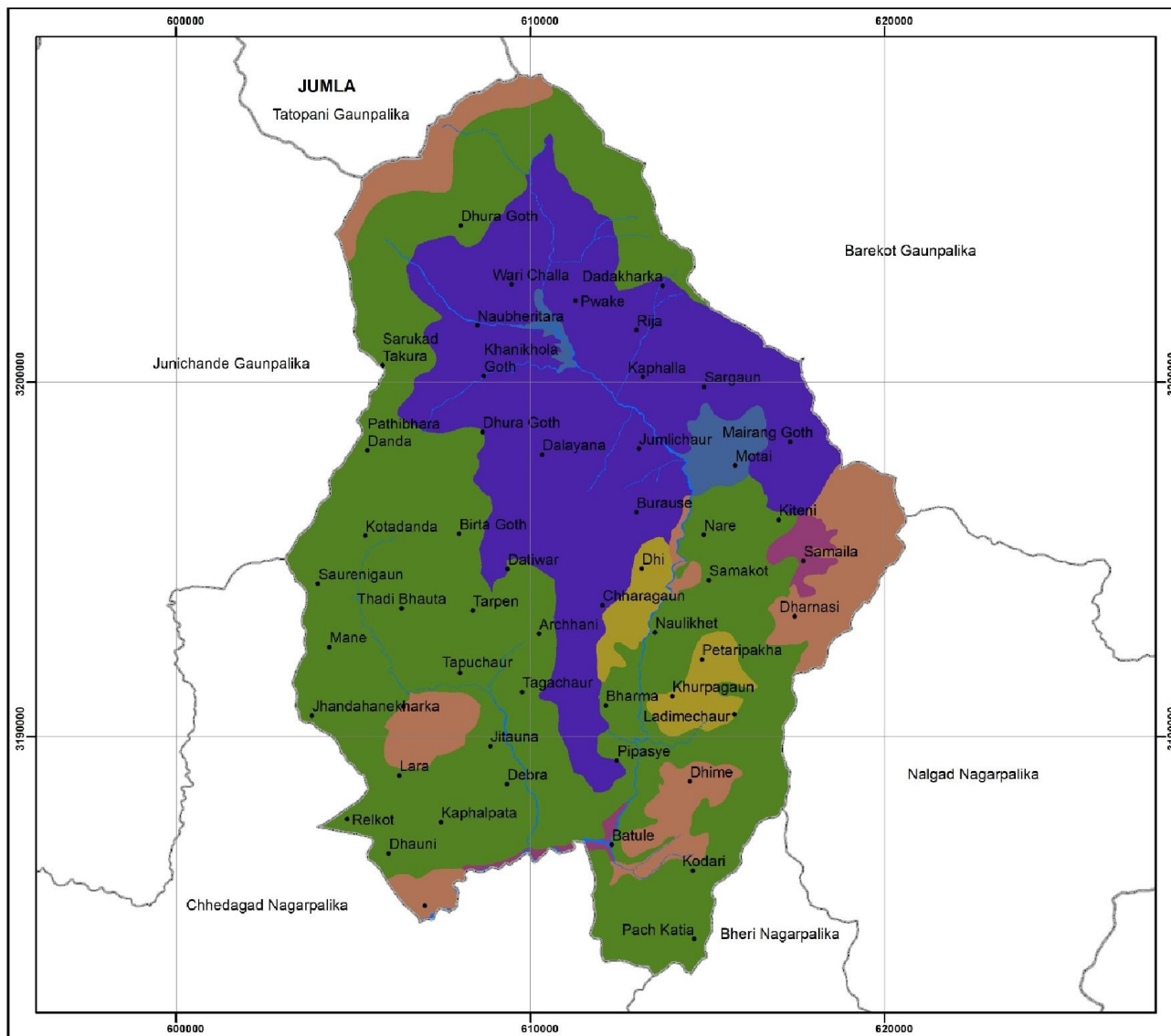
Prepared By:

SRSES JV KIE in association IRTC
 Bhatbhateni, Kathmandu

KUSE GAUNPALIKA

Soil Map

DISTRICT: JAJARKOT

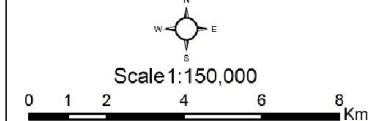
This soil map is prepared on the basis of soil classification according to USDA Methods.

Legend

- Settlement
 - International Boundary
 - District Boundary
 - GaPa / NaPa Boundary
- Sub Group**
- Lithic Dystrustepts
 - Lithic Haplustepts
 - Lithic Ustipsamments
 - Lithic Ustorthents
 - Typic Dystrustepts
 - Typic Haplustepts
 - Typic Ustipsamments
 - Typic Ustorthents
 - Waterbody

PROJECTION AND DATUM

Projection: Transverse Mercator
 Datum: Everest 1830
 False Easting: 500,000 m
 False Northing: 0 m
 Central Meridian: 81° E
 Scale Factor: 0.9999
 Latitude Of Origin: 0 Degree
 Units: Meter

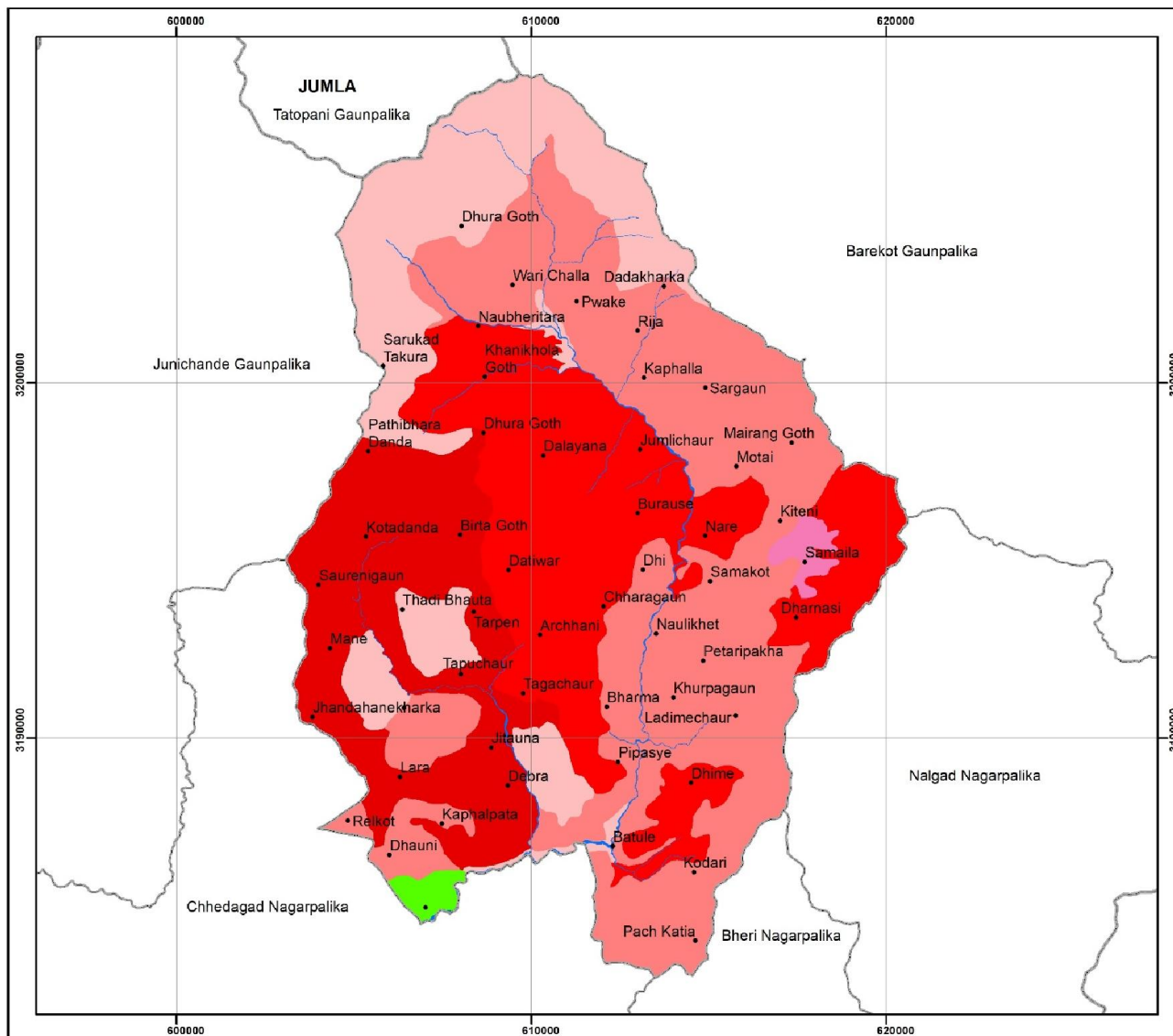

Prepared By:
 SRSES JV KIE in association IRTC
 Bhatbhateni, Kathmandu

KUSE GAUNPALIKA

Soil pH Map

DISTRICT: JAJARKOT

This soil pH map is prepared from the acidity and basicity in top soil obtained from lab. The pH below 6.5 is acidic, above 7.5 is basic and between 6.5 - 7.5 lies in neutral. The optimum pH range for most plants are between 6 to 7.5.

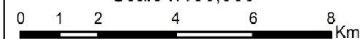
Legend

- Settlement
 - International Boundary
 - District Boundary
 - GaPa / NaPa Boundary
- pH Rank**
- Very High Acidic
 - High Acidic
 - Medium Acidic
 - Slightly Acidic
 - Neutral
 - Medium Alkaline
 - Slightly Alkaline
 - Waterbody

PROJECTION AND DATUM

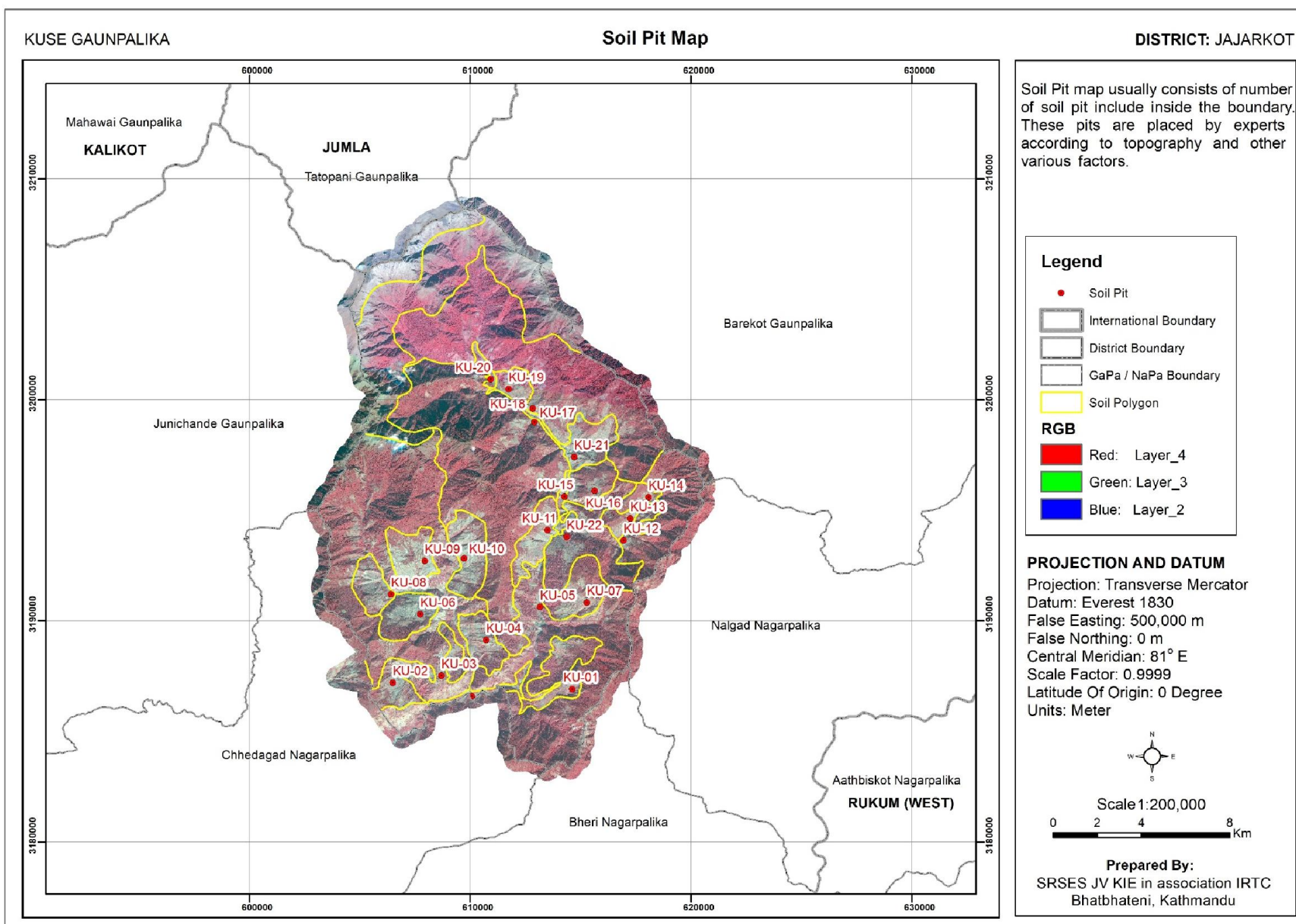
Projection: Transverse Mercator
 Datum: Everest 1830
 False Easting: 500,000 m
 False Northing: 0 m
 Central Meridian: 81° E
 Scale Factor: 0.9999
 Latitude Of Origin: 0 Degree
 Units: Meter

Scale 1:150,000

Prepared By:

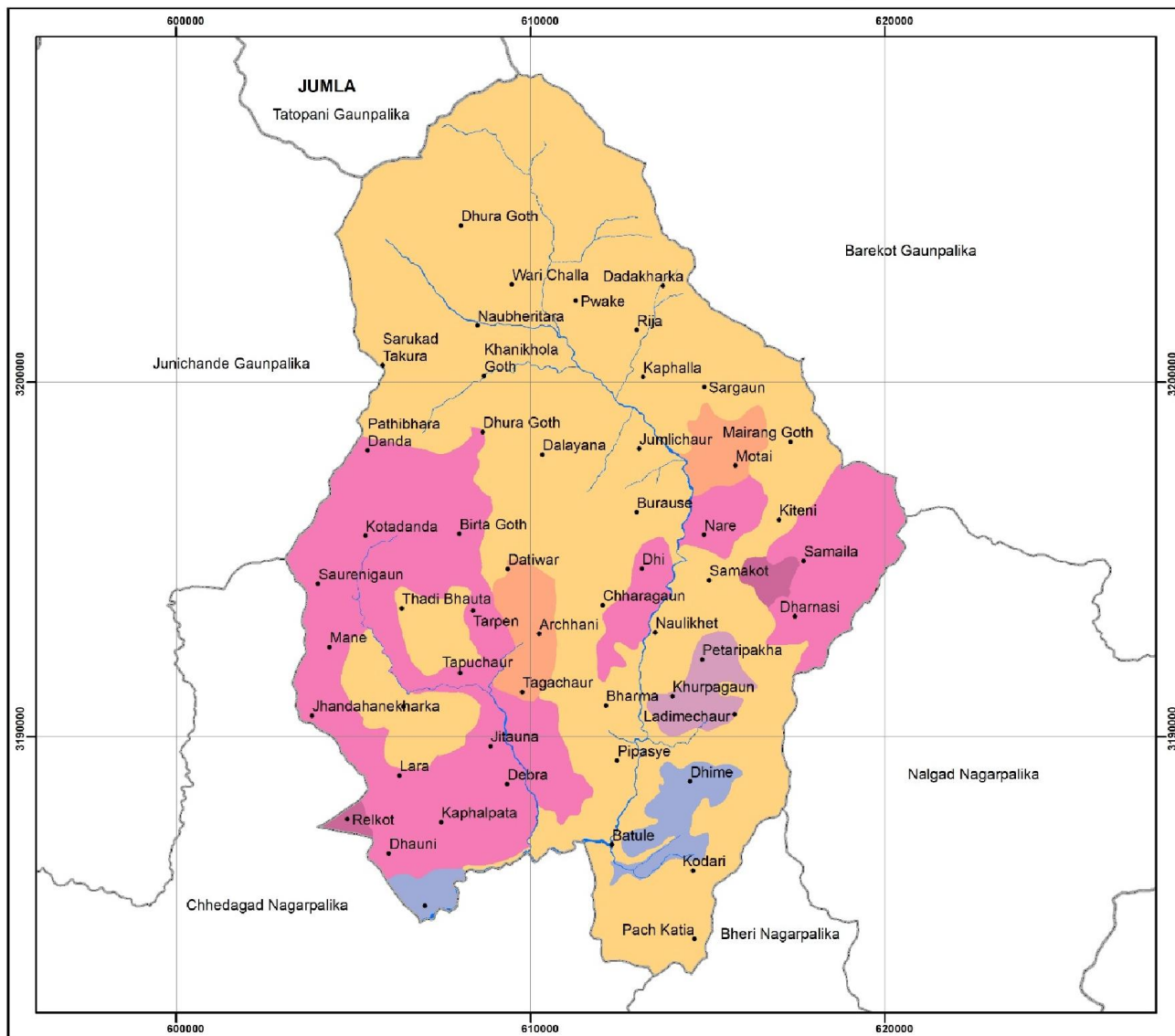
SRSES JV KIE in association IRTC
 Bhatbhateni, Kathmandu

KUSE GAUNPALIKA

Soil Texture Map

DISTRICT: JAJARKOT

This soil texture map is prepared on the basis of soil classification obtained from lab.

Legend

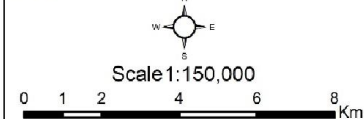
- Settlement
- International Boundary
- District Boundary
- GaPa / NaPa Boundary

Soil Texture

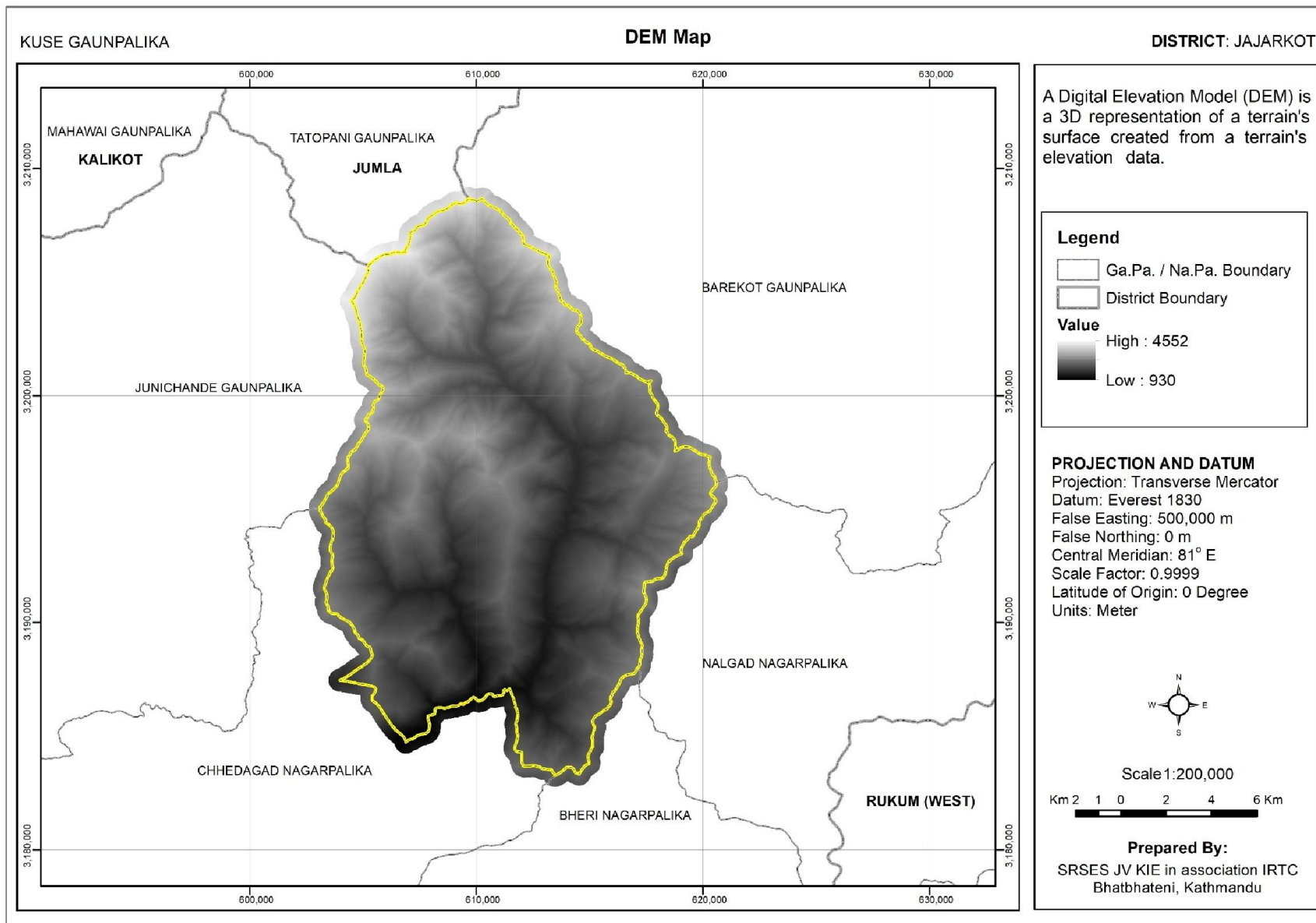
- Clay
- Clay Loam
- Loam
- Loamy Sand
- Sandy Clay Loam
- Sandy Loam
- Silty Loam
- Waterbody

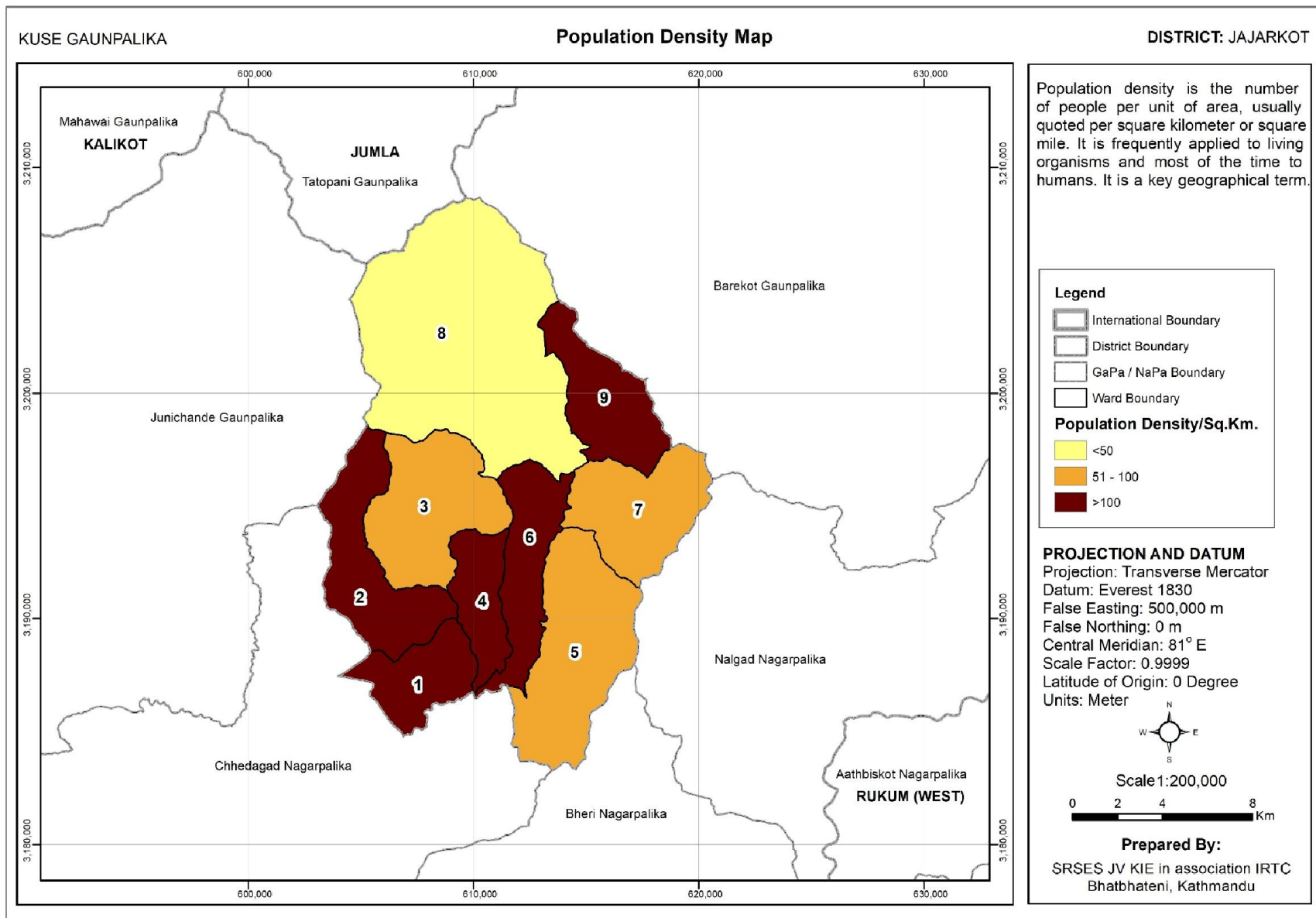
PROJECTION AND DATUM

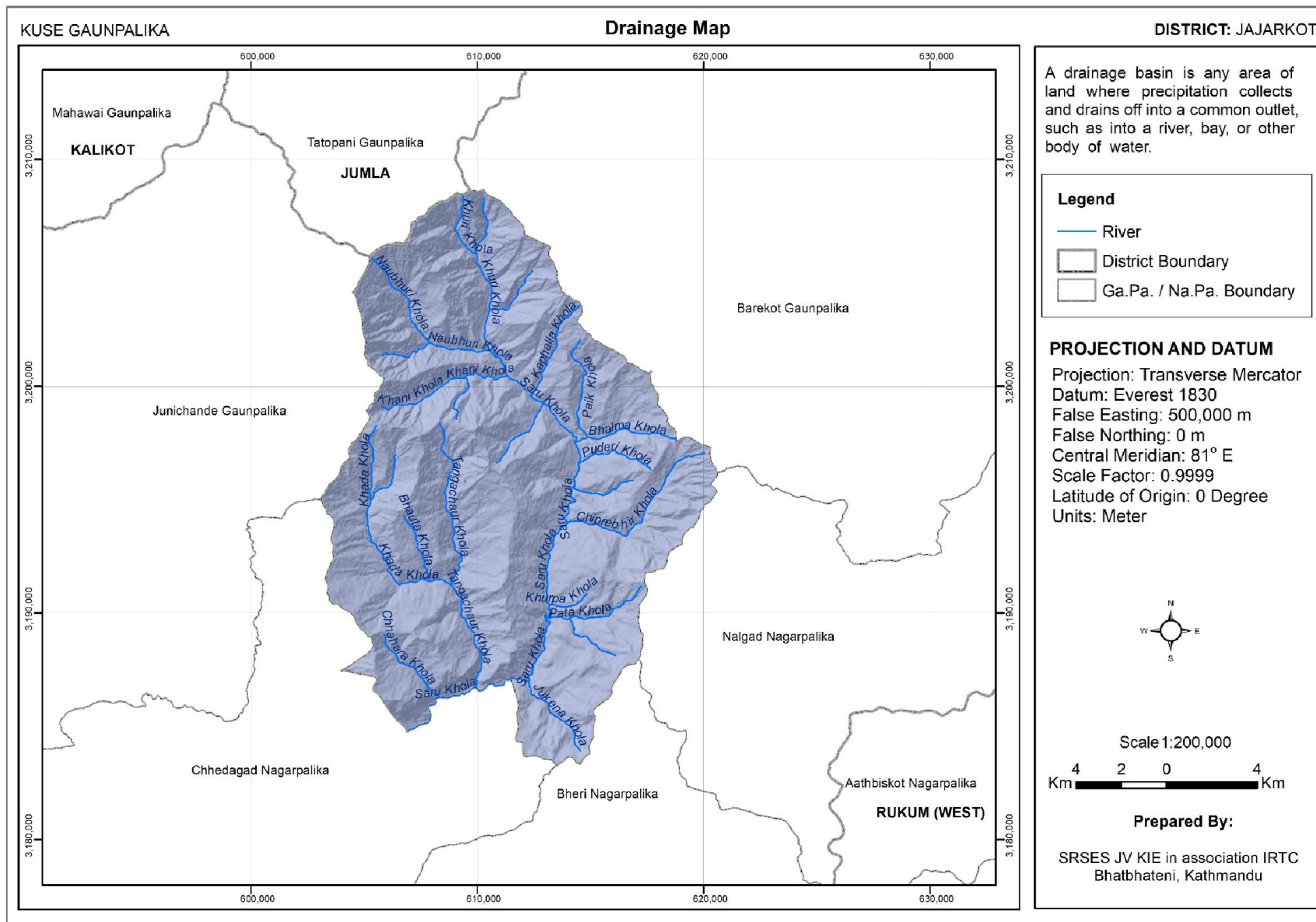
Projection: Transverse Mercator
 Datum: Everest 1830
 False Easting: 500,000 m
 False Northing: 0 m
 Central Meridian: 81° E
 Scale Factor: 0.9999
 Latitude Of Origin: 0 Degree
 Units: Meter

Prepared By:
 SRSES JV KIE in association IRTC
 Bhatbhateni, Kathmandu

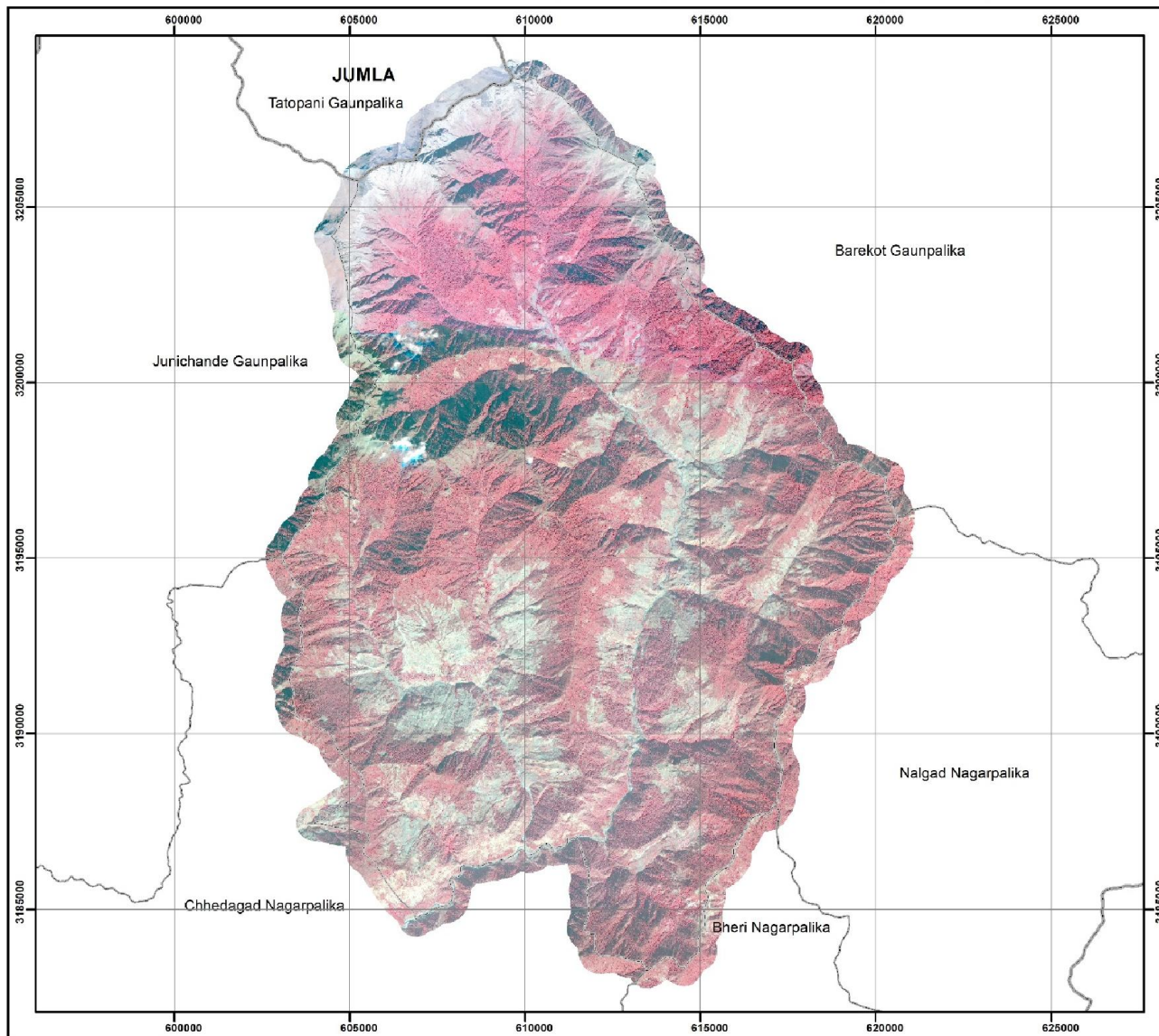

KUSE GAUNPALIKA

Satellite Image False Colour Composite Map

DISTRICT: JAJARKOT

False color refers to a group of color rendering methods used to display images in color which were recorded in the visible or non-visible parts of the electromagnetic spectrum. A false-color image is an image that depicts an object in colors that differ from those a photograph (a true-color image) would show.

Legend

- International Boundary
- District Boundary
- Ga. Pa./Na. Pa. Boundary

RGB

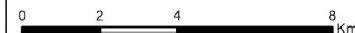
- Red: Layer_4
- Green: Layer_3
- Blue: Layer_2

PROJECTION AND DATUM

Projection: Transverse Mercator
 Datum: Everest 1830
 False Easting: 500,000 m
 False Northing: 0 m
 Central Meridian: 81° E
 Scale Factor: 0.9999
 Latitude Of Origin: 0 Degree
 Units: Meter

Scale 1:150,000

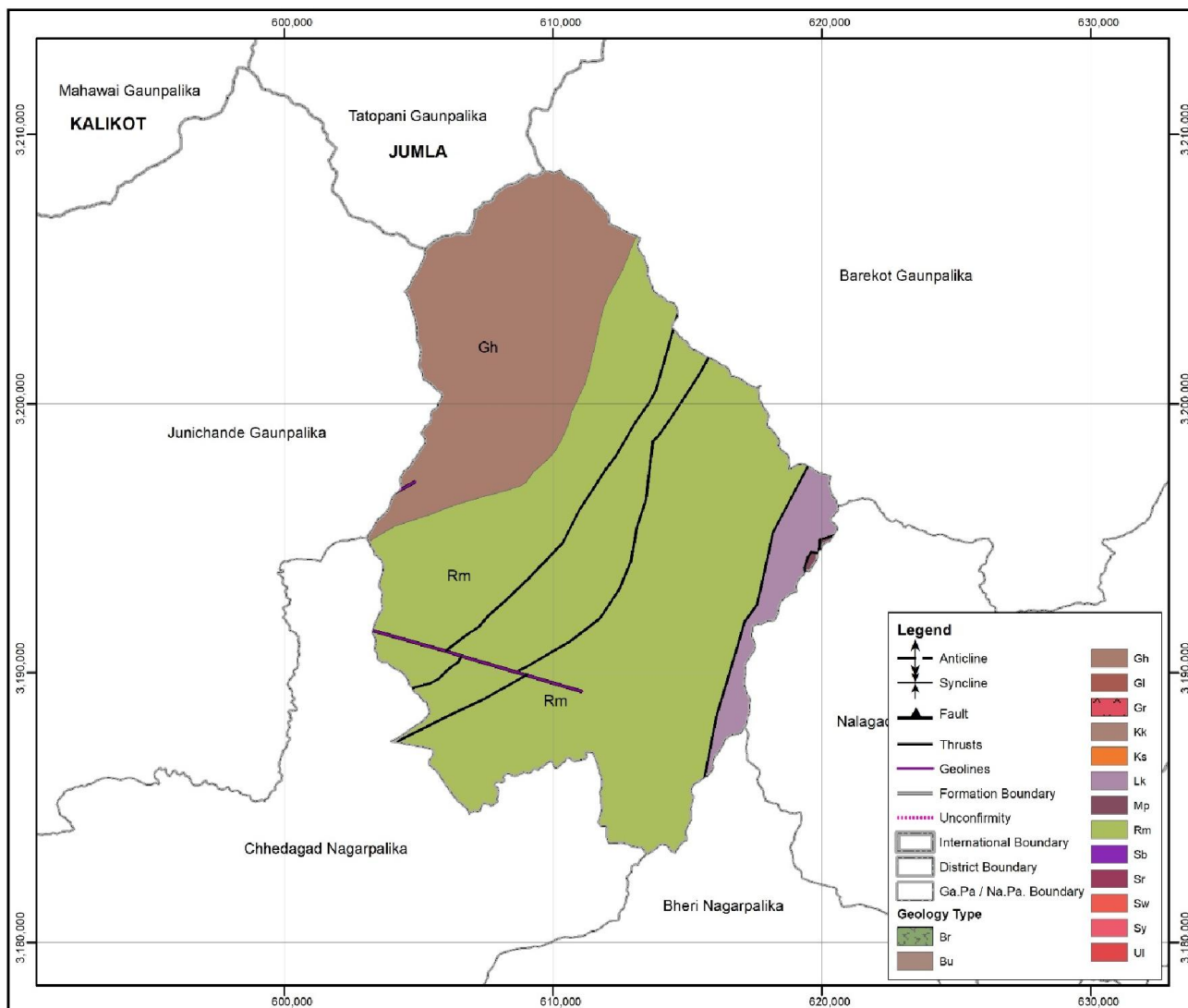
Prepared By:

SRSES JV KIE in association IRTC
 Bhatbhateni, Kathmandu

KUSE GAUNPALIKA

Geology Map

DISTRICT: JAJARKOT

Geology is an earth science concerned with the solid Earth, the rocks of which it is composed, and the processes by which they change over time. Geology describes the structure of the Earth beneath its surface, and the processes that have shaped that structure. It also provides tools to determine the relative and absolute ages of rocks found in a given location, and also to describe the histories of those rocks.

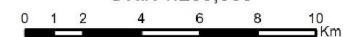
Br: Basic Rocks
 Bu: Kalikot Formation
 Gh: Budhi Ganga Gneiss
 Gl: Galyang Formation
 Gr: Granites
 Kk: Kalikot Formation
 Ka: Kushma Formation
 Lk: Lakharpata Formation
 Mp: Melpani Formation
 Rm: Ranimatta Formation
 Sb: Surbang Formation
 Sr: Siuri Formation
 Sw: Swat Formation
 Sy: Syangja Formation
 Ui: Ulleri Formation

PROJECTION AND DATUM

Projection: Transverse Mercator
 Datum: Everest 1830
 False Easting: 500,000 m
 False Northing: 0 m
 Central Meridian: 81° E
 Scale Factor: 0.9999
 Latitude of Origin: 0 Degree
 Units: Meter

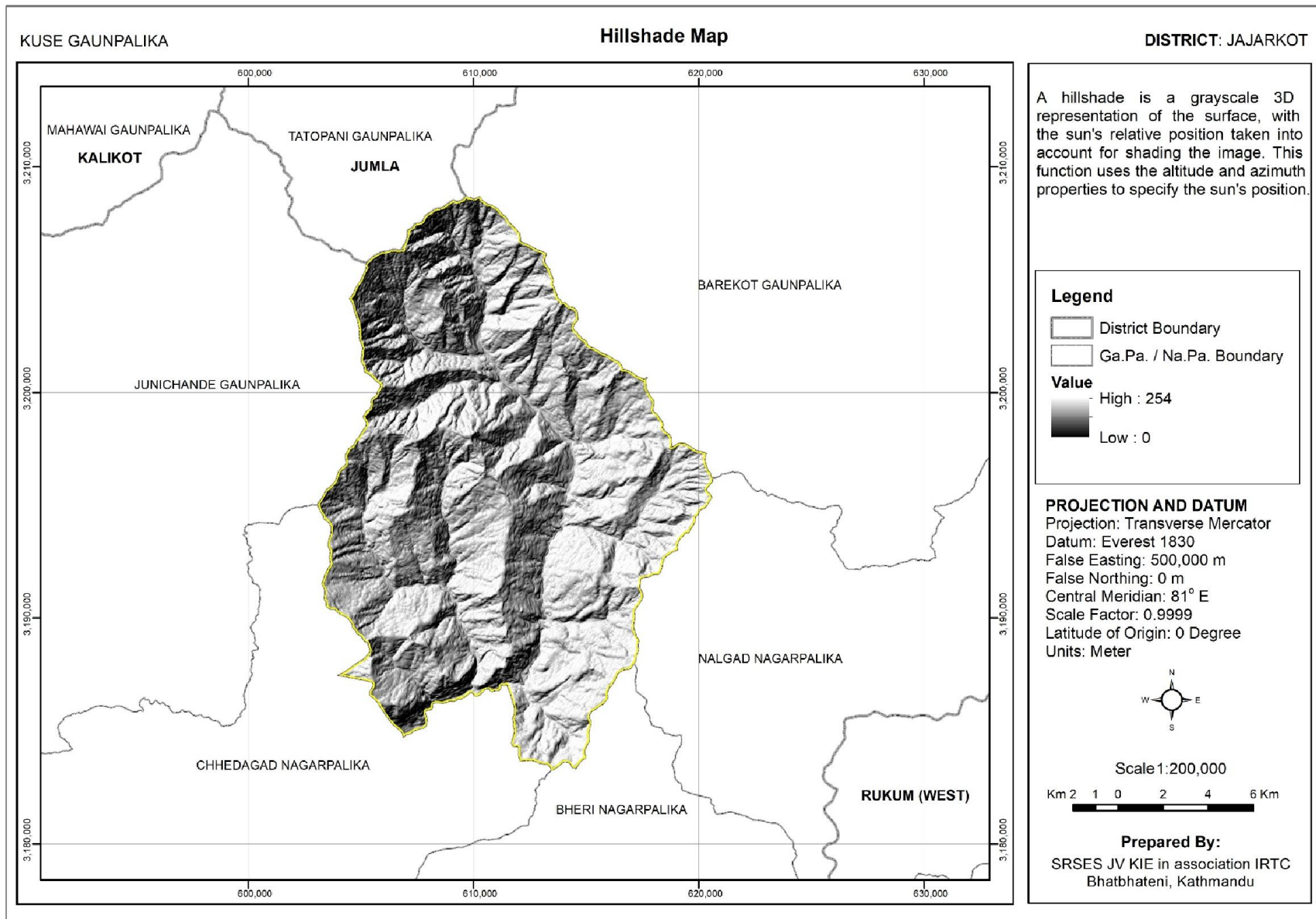

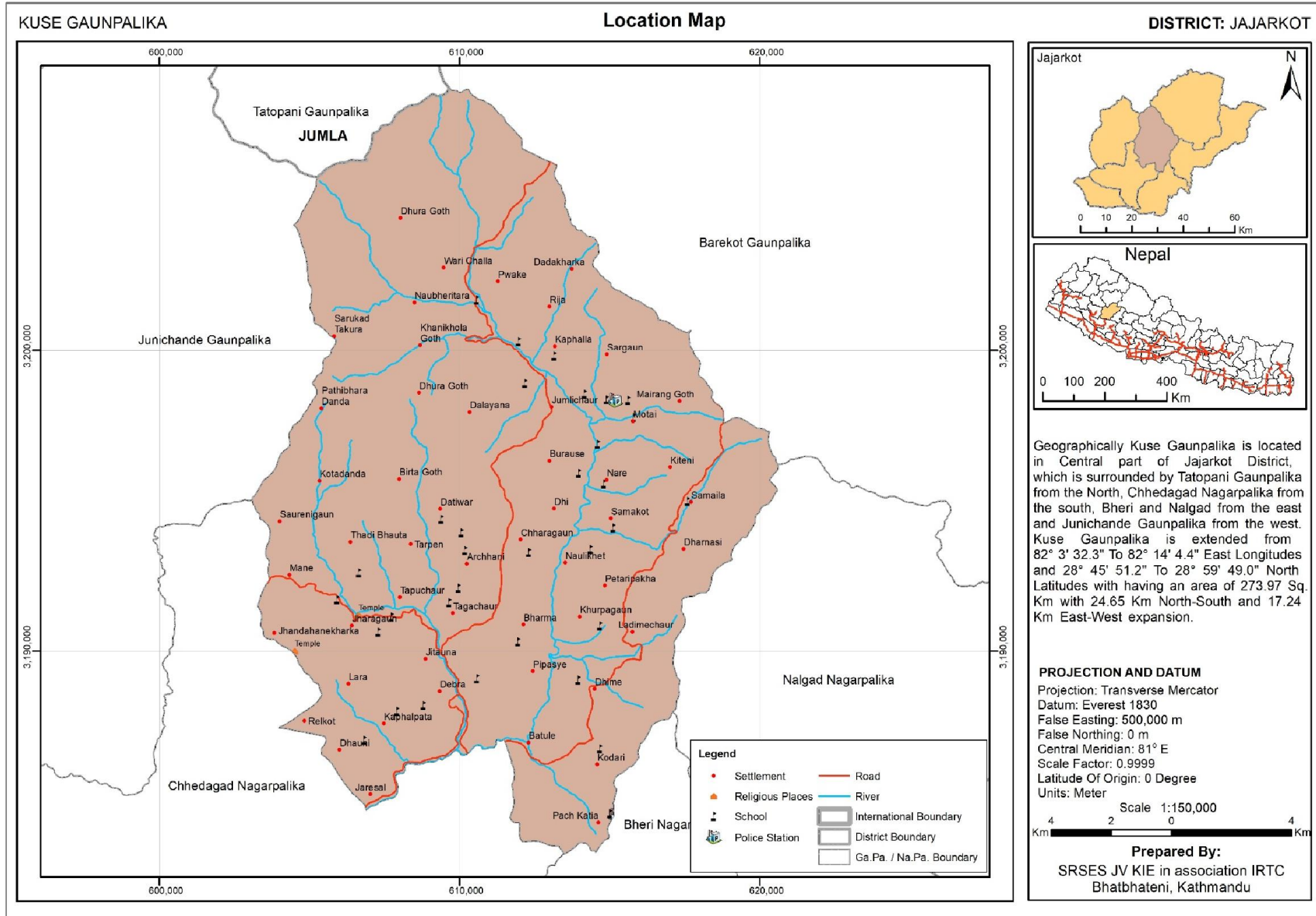
Scale 1:200,000

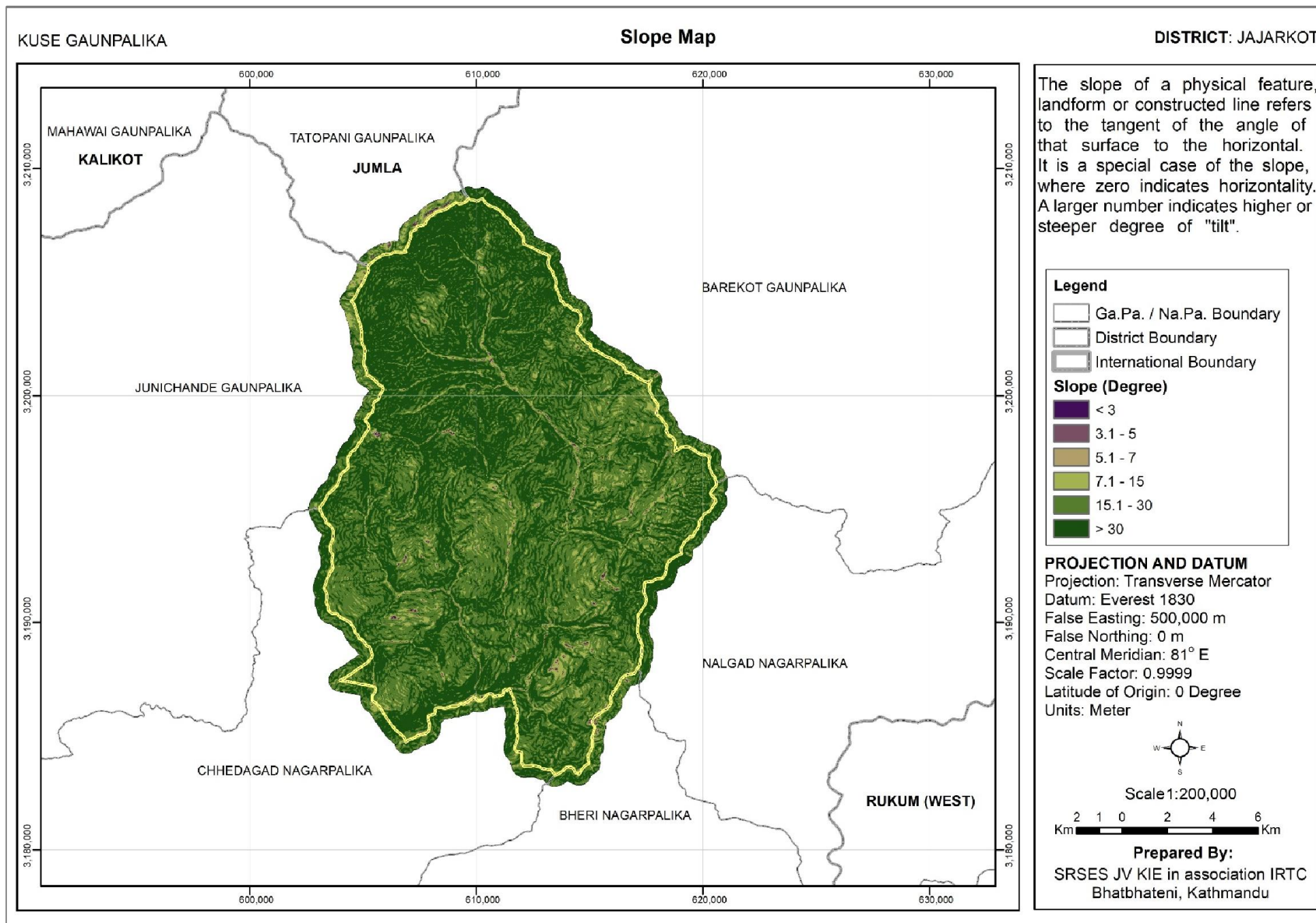

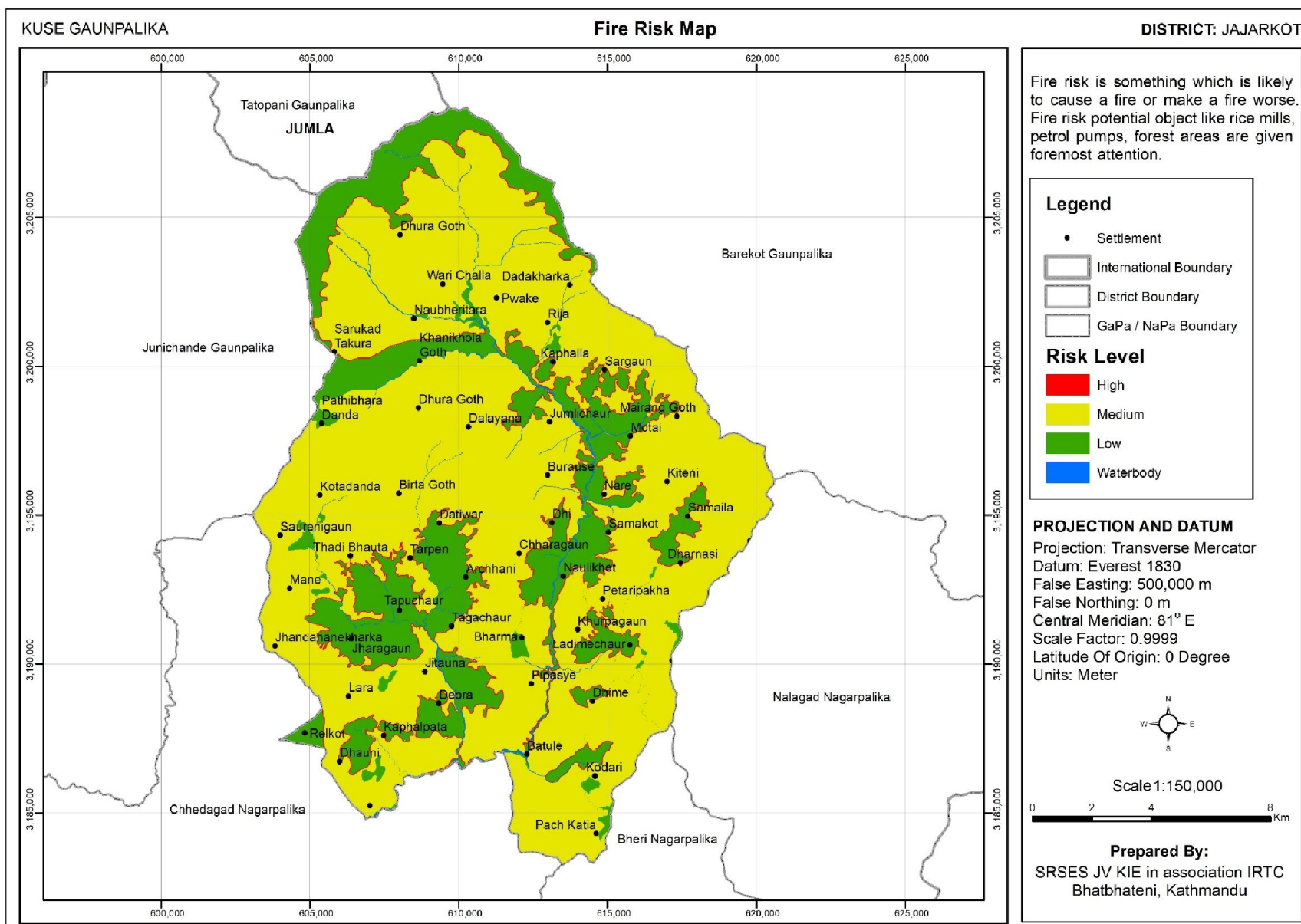
Prepared By:

SRSES JV KIE in association IRTC
 Bhatbhateni, Kathmandu

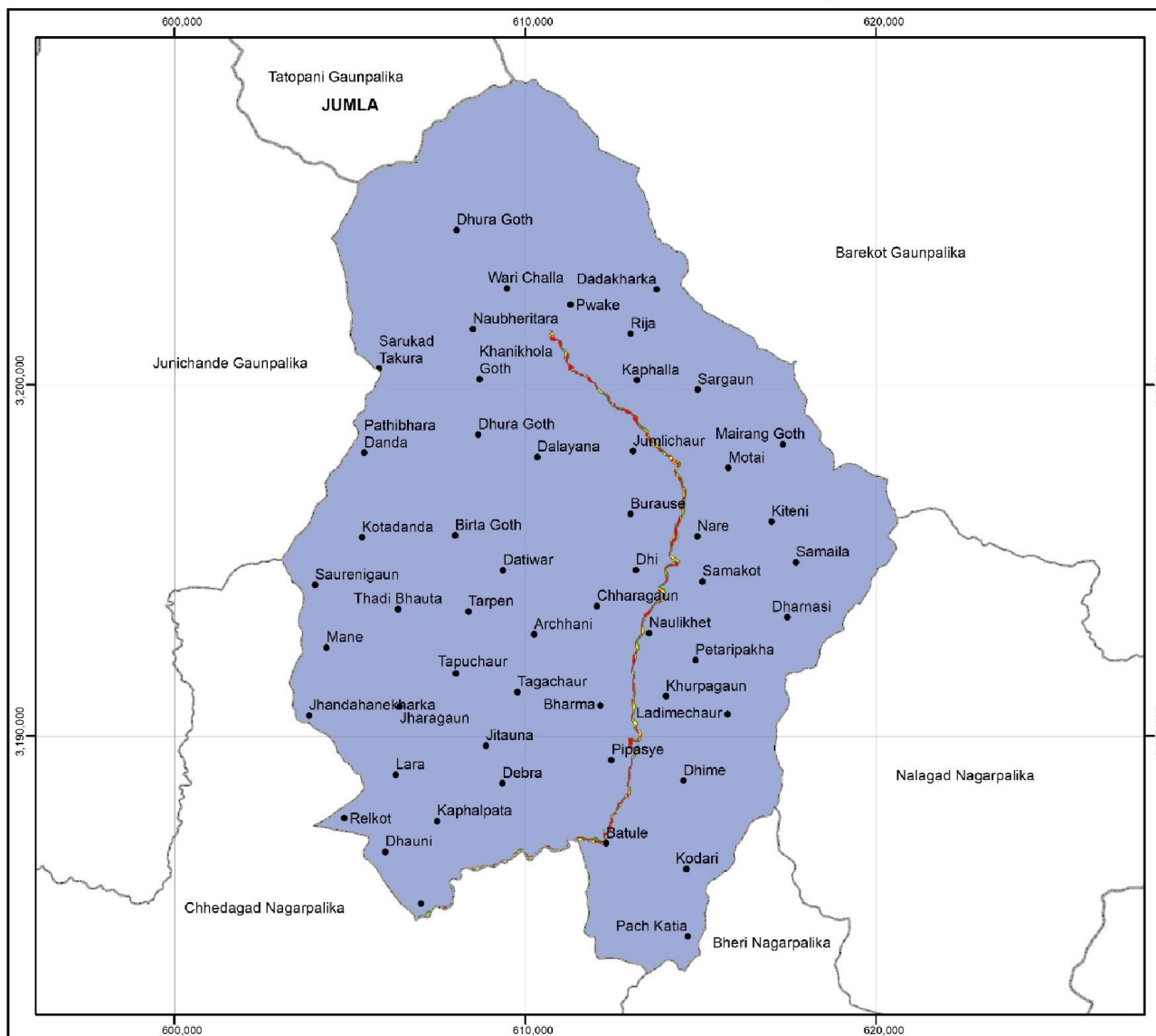

KUSE GAUNPALIKA

Flood Risk Map

DISTRICT: JAJARKOT

Flood is an unusual high stage of a river that overflows the natural or manmade banks spreading water to its flood plains that are thickly populated due to the obvious advantage of water supply, fishery, and irrigation.

Legend

- Settlement
- International Boundary
- District Boundary
- GaPa / NaPa Boundary

Risk Level

- High
- Medium
- Low
- No Risk

PROJECTION AND DATUM

Projection: Transverse Mercator
 Datum: Everest 1830
 False Easting: 500,000 m
 False Northing: 0 m
 Central Meridian: 81° E
 Scale Factor: 0.9999
 Latitude Of Origin: 0 Degree
 Units: Meter

Scale 1:150,000

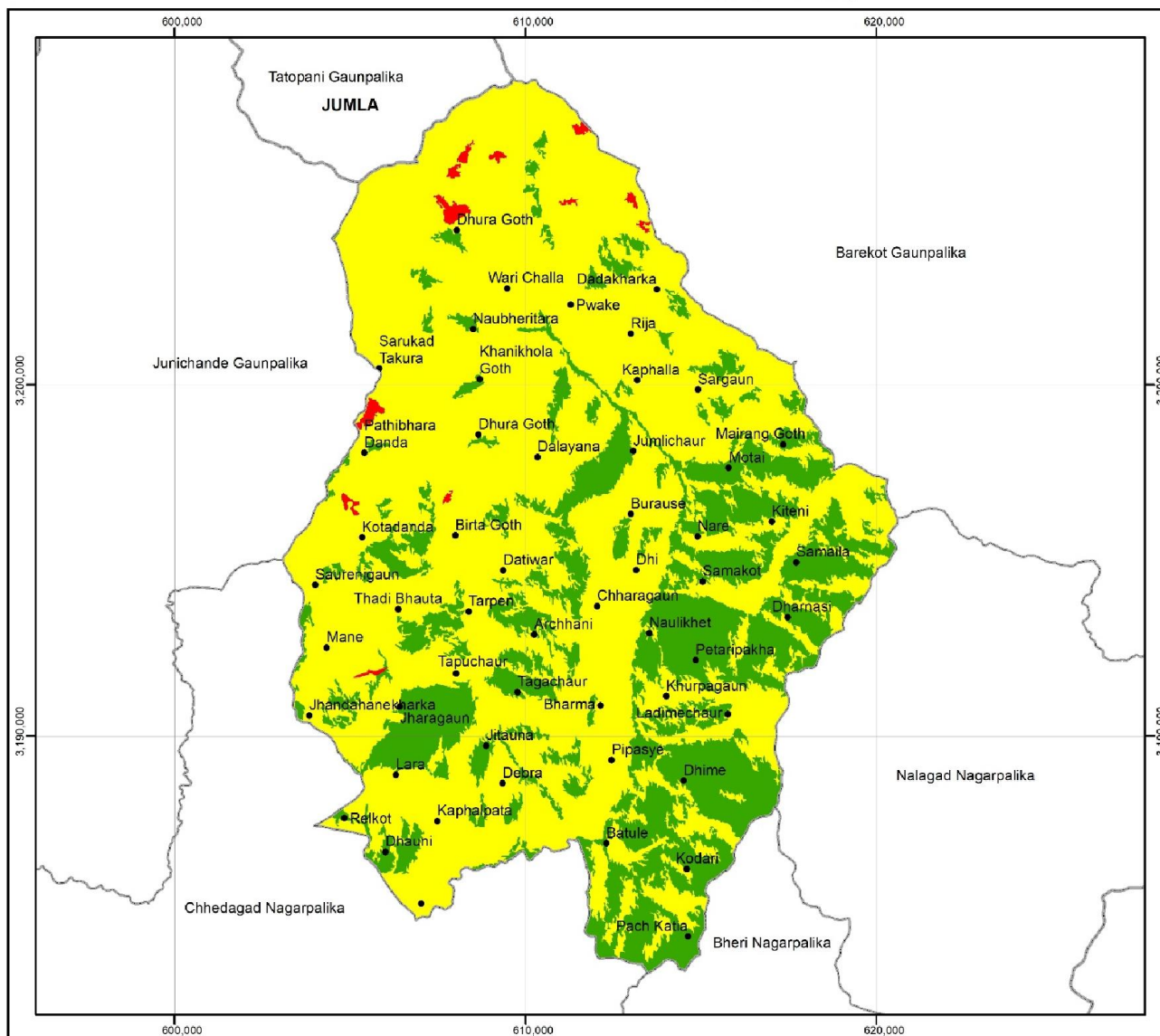
Prepared By:

SRSES JV KIE in association IRTC
 Bhatbhateni, Kathmandu

KUSE GAUNPALIKA

Landslide Risk Map

DISTRICT: JAJARKOT

Landslides are the movement of a mass of rock, debris or earth down slope, due to gravitational pull, and in general are triggered by a variety of external factors such as intense rainfall, earthquake shaking, water level change, storm waves and rapid stream erosion etc.

Legend

- Settlement
- International Boundary
- District Boundary
- GaPa / NaPa Boundary

Risk Level

- High
- Medium
- Low
- No Risk

PROJECTION AND DATUM

Projection: Transverse Mercator
 Datum: Everest 1830
 False Easting: 500,000 m
 False Northing: 0 m
 Central Meridian: 81° E
 Scale Factor: 0.9999
 Latitude Of Origin: 0 Degree
 Units: Meter

Scale 1:150,000

Prepared By:

SRSES JV KIE in association IRTC
 Bhatbhateni, Kathmandu

